อนุสรณ์

ขุนพินิจนรภัย (อินทร์ หิรัญพฤกษ์)

อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

ขุนพินิจนรภัย (อินทร์ หิรัญพฤกษ์)

ณ เมรุวัดธาตุทอง

ถนนสุขุมวิท กรุงเทพมหานคร

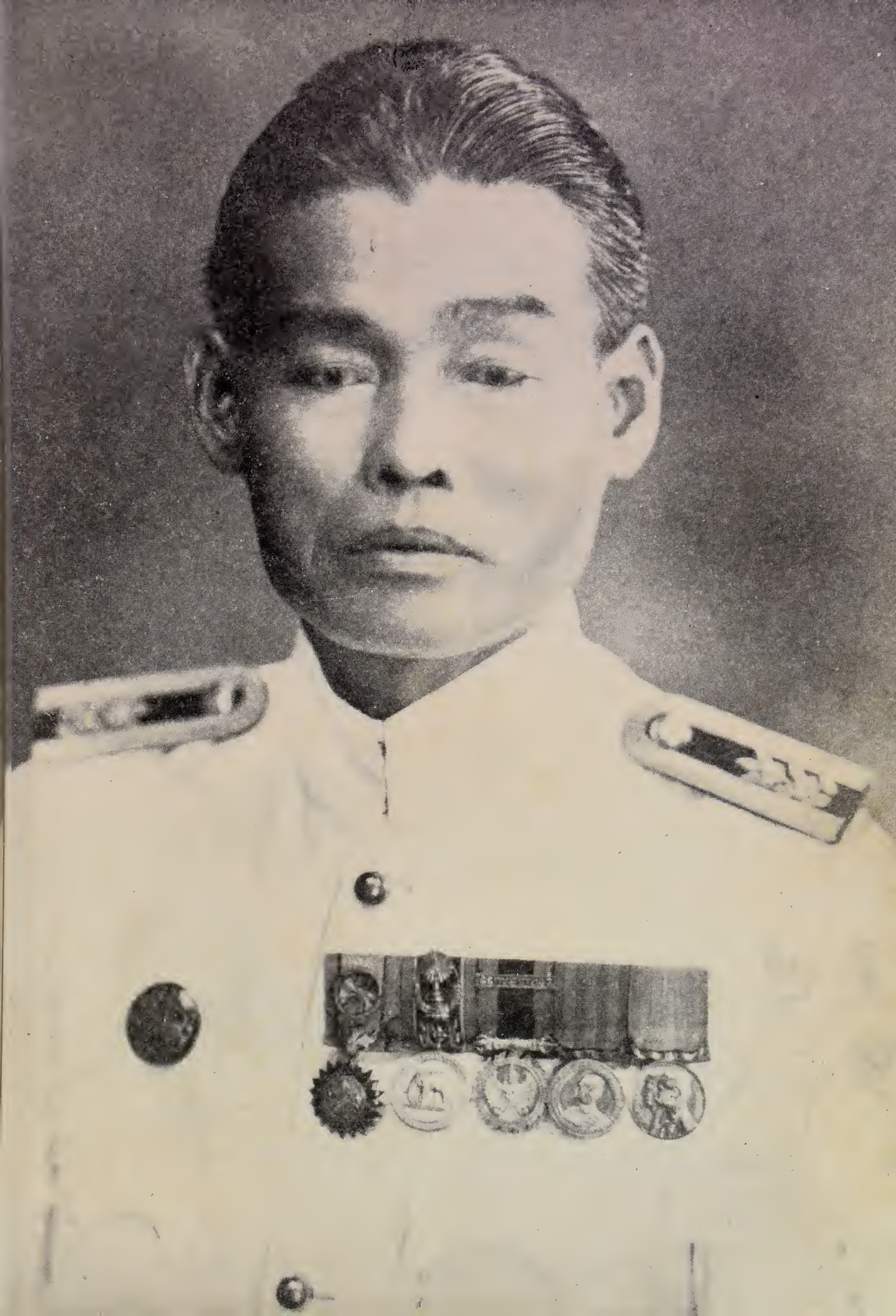
วันที่ ๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

ขุนพินิจนรภัย (อินทร์ หิรัญพฤกษ์)

ชาตะ ๓ ตุลาคม ๒๔๓๔

มรณะ ๒ กรกฎาคม ๒๕๒๑

ประวัติ

ขุนพินิจนรภัย (อินทร์ หิรัญพฤกษ์) เป็นบุตรคนที่ ๔ ของนายทองและนางเงิน หิรัญพฤกษ์ เกิดเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ ที่บ้านทางเกวียน ตำบลบ้านปทุม อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี มีพี่น้องทั้งหมด ๑๑ คน คือ

๑.	*เด็กชายเจ็ก หิรัญพฤกษ์*	*ถึงแก่กรรมแต่วัยเยาว์*
๒.	*นางเปรม หวังสุข*	*ถึงแก่กรรม*
๓.	*นางปราง นพพะ*	,,
๔.	*ขุนพินิจนรภัย (อินทร์ หิรัญพฤกษ์)*	
๕.	*เด็กชายโฉมยง หิรัญพฤกษ์*	*ถึงแก่กรรมแต่วัยเยาว์*
๖	*นายเอม หิรัญพฤกษ์*	*ถึงแก่กรรม*
๗.	*นายเอี่ยม หิรัญพฤกษ์*	,,
๘.	*นายเสงี่ยม หิรัญพฤกษ์*	,,
๙.	*นางจ่าง ต้นดี*	
๑๐.	*นายสนิท หิรัญพฤกษ์*	
๑๑.	*นางบุญหลง อรรถกฤษณ์*	

การศึกษา

ขุนพินิจนรภัยได้เข้ารับการศึกษาขั้นต้นที่วัดบัวทองซึ่งเป็นวัดใกล้บ้าน แล้วย้ายไปเข้าเรียนที่โรงเรียนวัดปทุมทองในตำบลเดียวกัน โดยท่านพระครูปทุมเถรสถาน (ศรี) เป็นอาจารย์สอนสอบไล่ได้ประโยคสอง แล้วลาออกช่วยครอบครัวทำนา พออายุย่างเข้าปีที่ ๑๕ บิดามารดาให้เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนวัดโพธารามในคลองบ้านพร้าว ตำบลเชียงรากใหญ่ อำเภอเดียวกัน เรียนต่ออีก ๒ ปีสอบไล่ได้ประโยค ๓ ประโยค ๔ จบประโยคประถมบริบูรณ์

การรับราชการ

วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๕๒	เข้ารับราชการเมื่ออายุ ๑๘ ปี เป็นเสมียนชั้น ๓ ในกรมพระนครบาล กระทรวงนครบาล ประจำอยู่อำเภอเจียระดับ จังหวัดมีนบุรี
พ.ศ. ๒๔๕๔—๕๗	เสมียนอำเภอมีนบุรี จังหวัดมีนบุรี
พ.ศ. ๒๔๕๘—๖๖	ปลัดที่ ๒ อำเภอหนองจอก จังหวัดมีนบุรี
พ.ศ. ๒๔๖๓	ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ขุนพินิจนรภัย
พ.ศ. ๒๔๖๔	ได้รับพระราชทานยศ รองอำมาตย์ตรี
พ.ศ. ๒๔๖๗—๖๘	ปลัดที่ ๑ อำเภอลาดกระบัง จังหวัดมีนบุรี
พ.ศ. ๒๔๖๙—๗๖	ปลัดขวา อำเภอมีนบุรี จังหวัดมีนบุรี
พ.ศ. ๒๔๗๓	ได้ผ่านการสอบไล่วิชาข้าราชการพลเรือนชั้นสัญญาบัตร
พ.ศ. ๒๔๗๖	พัสดีเรือนจำ จังหวัดลำปาง
พ.ศ. ๒๔๗๘	นายอำเภอห้างฉัตร์ จังหวัดลำปาง
พ.ศ. ๒๔๗๘—๘๖	นายอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี
พ.ศ. ๒๔๘๓	ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก
พ.ศ. ๒๔๘๖	นายอำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี
วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๘๖	ลาออกจากราชการเมื่ออายุ ๕๒ ปี เพื่อรับบำนาญ รวมเวลารับราชการ ๓๔ ปี

จากบันทึกของขุนพินิจนรภัยตอนหนึ่งแสดงให้เห็นแจ้งชัดถึงการปฏิบัติหน้าที่ราชการของท่านดังต่อไปนี้

"......เมื่อเรามีตำแหน่งหน้าที่ราชการแล้วก็ต้องทำงานตามหน้าที่ เพราะเสมียนอำเภอแผนกปกครองมี ๓ คน คือเสมียนชั้น ๑ ชั้น ๒ ชั้น ๓ เงินเดือนสูงต่ำกว่ากันตามลำดับ ทางการเขาจัดแบ่งงานให้ทำเป็นหน้าที่ ๆ ไป ปลัดอำเภอมี ๒ คน ปลัดที่ ๑ ปลัดที่ ๒ และเป็นหัวหน้าเสมียนพนักงาน สรรพากรก็มีสมุหบัญชีและผู้ช่วย เสมียน สำหรับเก็บเงินภาษีอากรทุกชนิด ส่วนนายอำเภอท่านก็ควบคุมงานทั่วไป อยู่ในความรับผิดชอบของท่านทั้งหมด ส่วนสัสดีอำเภอ ศึกษาธิการอำเภอ สรรพสามิตอำเภอ และอื่น ๆ ยังไม่มี ฉะนั้น พนักงานที่มี

ตำแหน่งประจำอำเภอ ๆ หนึ่งมีราว ๑๐ คน รวมทั้งภารโรงอำเภออีกคนหนึ่ง ดูโหรงเหรงมาก แต่ถึงอย่างไรนั้นโจรผู้ร้ายก็มีไม่มากนัก มีประปราย ตำรวจประจำอำเภอก็มีไม่เกิน ๑๐ คน คนสมัยก่อนดูเขาเกรงกลัวอาชญากรรมกันมาก และไม่ใคร่ปรากฏว่ามีการต่อสู้เจ้าพนักงาน ใครปฏิบัติตัวดี ๆ แม้เสมียนพนักงานก็เป็นที่รักใคร่นับถือของประชาชน เราเป็นเสมียนชั้น ๓ นายอำเภอยังสั่งให้ไปรักษาควบคุมงานวัดซึ่งมีงานมหกรรม เป็นที่ชุมชนมากได้ งานวัดบางแห่งเกิดตีกัน เราวิ่งผ่าฝูงชนเข้าไปอยู่ในกลุ่มนั้น เขายังเลิกตีพื้นกันได้ เพราะเขานับถือเรา และเมื่อระหว่างสองฝ่ายเขาไม่เอาเรื่องกัน เราก็ปล่อยไปตามเรื่อง เว้นแต่เกิดคดีรุนแรง เราก็ต้องรายงานนายอำเภอให้สั่งจับกุมดำเนินคดี ในการออกไปคุมงานตามหมู่บ้านตำบลนั้น เสมียนชั้น ๑ ชั้น ๒ ไม่เคยเห็นนายอำเภอ ปลัดอำเภอใช้ไปคุมงานแทนกรมการอำเภอเลย โดยมากเขาใช้เราซึ่งเป็นเสมียนผู้น้อย ทั้งนี้ผู้ใหญ่ผู้บังคับบัญชาคงจะพิจารณาแล้วว่า เขาใช้ไปแทนได้ผลได้ประโยชน์มากกว่า เพราะคงเห็นว่าราษฎรและกำนันผู้ใหญ่บ้านกับเราเป็นกันเองอย่างดี มีความรักความนับถือกันมากนั่นเอง และเราไม่ขี้ขลาดตาขาว มีความแกร่งกล้าต่อหน้าที่ ความจริงก็เกิดประโยชน์ในอนาคตเป็นอันมาก

อนึ่ง ใคร่จะพูดไว้ถึงความเป็นมาในอดีตที่ล่วงมาแล้ว เพื่อลูกหลานหรืออนุชนของเราได้รับทราบกัน แต่เดิมเริ่มแรกที่เราเข้ารับราชการใหม่ ๆ ระยะเวลาก็ ๖๐ ปีเศษมาแล้ว นับว่านานมากทีเดียว ปลัดอำเภอ สมุหบัญชี ตลอดถึงชั้นเสมียน เขากระทำตนเป็นนายของราษฎรกันจริง ๆ มีการวางท่า ตลอดจนอาการอยู่เหนือราษฎร มีความแข็งกระด้าง จะพูดจะเจรจาเอาแต่ตามอารมณ์ของตน ไม่มีความอ่อนโยน จะพูดกับกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีอายุเข้าปูนคนแก่ผมขาว จะเรียกก็จิกชื่อเรียกแกอย่างนั้น แกอย่างนี้ พูดกับราษฎรก็เหมือนกัน ความจริงแล้วบุคคลเหล่านั้นล้วนแต่เป็นผู้ใหญ่คราวพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายแล้วเขาน่าจะให้เกียรติหรือศักดิ์ศรีที่เขาเหล่านั้นมีวัยสูง สมควรจะยกย่องบ้าง แต่สังเกตดูแล้วไม่มีใครปฏิบัติไปในทางดีเลย (ส่วนนายอำเภอเรายกให้ท่าน) เห็นจะเป็นนิสสัยของข้าราชการสมัยเก่า ในยุคในสมัยที่ยังใช้ทาสติดเป็นนิสสัยต่อ ๆ กันมา ในสมัยที่ยังใช้คนเป็นทาส พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงประกาศเลิกทาส ในสมัยที่เราเริ่มเข้ารับราชการ ก็เป็นระยะห่างกันประมาณ ๓๐ ปีเศษเท่านั้น จึงเห็นว่านิสสัยอันเสื่อมความเจริญแต่ดั้งเดิมยังติดต้อยตามสันดานของข้าราชการอยู่มาก

ส่วนตัวเราแม้มีสายเลือดเป็นชาวนา เคยเป็นเด็กวัดเป็นนักเรียนเรียนอยู่ในวัด เรียนธรรมจริยากุศลกรรมบถ ๑๐ และพวกบ้านเราและเราได้นิสสัยของพ่อแม่ ปู่ย่าตาทวด ตระกูลของเราเรียบร้อย มีศีลมีธรรมอันดีมา เราจึงมีนิสสัยอ่อนโยนไม่แข็งกระด้าง นิสสัยอัธยาศรัยของท่านจึงถ่ายทอดสายเลือดให้แก่เราต่อมา เมื่อเราเป็นเด็กและเจริญเติบโต ญาติพี่น้องคนเฒ่าคนแก่ท่านรักใคร่เมตตา เพราะเรารู้จักสถานที่ รู้จักกาละเทศะ ฉะนั้นเมื่อเราเติบโตได้รับการศึกษาพอสมควรแล้ว เราจะไปอยู่กับท่านผู้ใดเราก็ได้รับความเมตตา ได้รับความสงเคราะห์อนุเคราะห์เป็นอย่างดีเสมอ เมื่อเราเติบโตขึ้นได้เรียนรู้ตามตำหรับตำราต่าง ๆ เราจึงทราบว่าเราได้ปฏิบัติตามอัธยาตมวิทยาอันแท้จริง ลูกหลานคนใดหากปฏิบัติตามได้จะเป็นผู้ที่เอาตัวรอดได้อย่างแน่นอน บิดามารดาหรือผู้ปกครองจะพอวางใจในความเป็นอยู่และการเป็นไปของลูกและหลานในอนาคต

ฉะนั้นเมื่อเราได้รับความอุปการะจากท่านผู้ใหญ่ผู้มีพระคุณให้เข้ารับราชการ แม้จะเป็นเสมียนผู้น้อย แต่เรามีหน้าที่ติดต่อกับมหาชนที่เข้าติดต่อกับเรา เพื่อภาระกิจของเขา ซึ่งเห็นแล้วว่า ข้าราชการพวกเราแม้จะเป็นปลัดอำเภอ เสมียนพนักงานด้วยกันเขาปฏิบัติต่อกำนันผู้ใหญ่บ้านและราษฎรทั่ว ๆ ไป เราได้เห็นเราได้ฟังได้ยินแล้ว เราไม่พอใจแต่เราพูดอะไรไม่ได้ ส่วนกำนันผู้ใหญ่บ้าน ราษฎรเล่า เขาก็คงมีน้ำใจเช่นกับเรา แต่เขาไม่สามารถจะพูดจะโต้ตอบอะไรได้ เขามาติดต่อเพื่อกิจการของเขาแล้วเขาก็กลับไป การที่พวกข้าราชการปฏิบัติตนเช่นนั้นมันไม่เข้าถึงจิตใจประชาชนเลย ไม่ใช่ทางที่จะเป็นกันเองเลย

เมื่อเราได้ประสบเหตุการณ์ซึ่งไม่ใช่ทางอันเจริญดังกล่าวแล้ว เราจึงเริ่มปฏิบัติตามอัธยาศรัยของเรา แบบปฏิวัติเงียบ เราค่อย ๆ ดำเนินการให้เป็นไปด้วยความสุขุมรอบคอบ เพื่อมิให้กระทบกระเทือนน้ำใจกรมการอำเภอได้......"

"......ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นเสมียนชั้น ๑ เงินเดือน ๔๐ บาท ในระยะนี้ต้องทำงานนอกเหนือหน้าที่อีกมาก นายอำเภอ ปลัดอำเภอใช้ให้เราทำหน้าที่สอบสวนคดีอาญา และร่วมออกไปปราบปรามโจรผู้ร้ายอีกด้วย คงจะเป็นเพราะเขาเห็นว่า เรามีความแกร่งกล้า สามารถทำการงานได้ผลดีนั่นเอง ผลของการงานที่จะกระทำได้ดีนั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบมากเหมือนกัน เป็นต้นว่า ความขยันหมั่นเพียร ความตั้งใจจริง มีความพอใจในกิจการนั้น ๆ ตามหลักอิทธิบาท ๔ และต้องอาศัยความสุขุมรอบคอบพอ ไม่บกพร่อง ส่วนความ

ประพฤติก็ต้องมีความประพฤติตัวดี ไม่ใช่คนขี้เหล้าเมายา มัวเมาต่อการพนัน สิ่งเหล่านี้ล้วนย้อมใจให้ลุ่มหลง พาให้เสื่อมให้เสียไปในทุกสถาน หาความเจริญในการในงานได้ยาก คนเราถ้ายังมีความเจริญในผลงานของตนอยู่ สมควรงดเว้นสิ่งที่เป็นทางแห่งความเสื่อมเสียอย่างเด็ดขาด......"

ท่านเขียนบันทึกเรื่องการรับราชการของท่านมากกว่าที่นำมาเสนอไว้ สาระแห่งบันทึกนี้ ได้บ่งชี้แจ้งชัดถึง วิธีการ แบบแผนและจิตใจของท่าน อันเป็นพื้นฐานที่ขุนพินิจนรภัยได้ประสบความสำเร็จในการรับราชการฝ่ายปกครองของมหาดไทย และไม่ต้องสงสัยเลยว่า เหตุใดประชาชนชาวบ้านจึงรักใคร่ ชอบพอ นับถือท่าน ในทุกแห่งที่ท่านรับราชการ

ชีวิตครอบครัว

พ.ศ. ๒๔๕๕ อายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ได้เข้าอุปสมบทที่วัดปทุมทอง ตำบลบ้านปทุม อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เมื่อครบกำหนดวันลาของทางราชการก็ได้ลาสิกขาบทเข้ารับราชการตามเดิม พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้ทำการสมรสกับนางสาวส้มลิ้ม สุทธิเอี่ยม บุตรีนายหมอ นางทิพย์ สุทธิเอี่ยม มีบุตรธิดารวม ๑๐ คน

๑. ดร. สุจิต หิรัญพฤกษ์	*สมรส นางสาวกันยา เทียนสว่าง (ถึงแก่กรรม)*
๒. นางฉลวย ศุภาพร (ถึงแก่กรรม)	*สมรส นายทรง ศุภาพร (ถึงแก่กรรม)*
๓. นายบุญช่วย หิรัญพฤกษ์	*สมรส นางสาวอุบล สุนทรนนท์*
๔. นางเกษร ราชภัณฑารักษ์	*สมรส นายสุนันท์ ราชภัณฑารักษ์*
๕. นางบุนนาค สุนทรนนท์	*สมรส นายอรุณ สุนทรนนท์*
๖. นายอำนวย หิรัญพฤกษ์ (ถึงแก่กรรม)	*สมรส นางสาวอรศรี สิริวัณ*
๗. นายสมชาย หิรัญพฤกษ์	*สมรส นุจรี ศิวะเสน*
๘. เด็กชาย (ยังไม่มีชื่อ ถึงแก่กรรมแต่วัยเยาว์)	
๙. นางอินทิรา วิไลหงส์	*สมรส นายสวั่น วิไลหงส์*
๑๐. นายปรีดี หิรัญพฤกษ์	*สมรส นางสาววนิดา ตุลยายน*

ขุนพินิจนรภัยและนางส้มลิ้มเป็นพ่อแม่ตัวอย่างที่มุ่งมั่นให้การศึกษาแก่บุตรธิดาทั้ง ๙ คน ที่เจริญวัยขึ้นมา เท่าที่ความสามารถของแต่ละคนจะทำได้

เพื่อเป็นแบบอย่างให้ลูก พ่อกระทำแต่ความดีงาม ขยันหมั่นเพียร ได้รับความรักและนับถือจากผู้ที่มาติดต่อเกี่ยวข้อง แม่มีพรสวรรค์ในการปรุงอาหาร ไม่เคยย่อท้อที่จะช่วยเหลือเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวจากผลของฝีมือของท่าน เพื่อส่งเสริมให้ลูกได้มีการศึกษาอย่างดีตลอดมา เมื่อลูกเริ่มเติบโตจะต้องเข้าโรงเรียน เป็นระยะที่อยู่มีนบุรี มีบ้านหลวงหลังใหญ่ มีโรงเรียนเศรษฐบุตรบำเพ็ญให้ลูกได้ศึกษา เมื่อท่านย้ายจากมีนบุรีไปทำหน้าที่อยู่ทางเหนือ ลูกก็มีบ้านหลังย่อม ๆ ที่ท่านซื้อไว้ใกล้สี่แยกปทุมวันที่กรุงเทพฯ จากบ้านไม้สักหลังใหญ่ของคุณยายทิพย์ท่านได้ปลูกบ้านที่กว้างขวางเพียงพอกับขนาดของครอบครัวที่ใหญ่ขึ้นที่ถนนจุฬา ซอย ๖ เมื่อท่านย้ายมาเป็นนายอำเภอลำลูกกาจังหวัดปทุมธานี เป็นบ้านที่อบอุ่นอยู่สุขสบายโดยถ้วนหน้าทุกคน ลูกชายคนใหญ่เมื่อกลับจากการศึกษาในประเทศเยอรมันนีก็ได้มาร่วมชายคาที่ร่มรื่น สมสภาพของครอบครัวที่พ่อแม่ได้เสียสละเพื่อความสำเร็จของบุตรธิดา ความภาคภูมิใจอีกข้อหนึ่งก็คือท่านมีลูกชาย ๕ คน จบการศึกษาจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

เมื่อจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยต้องการใช้ที่ดินเพื่อการขยายกิจการ ขุนพินิจนรภัยและนางส้มลิ้มได้ย้ายบ้านจากจุฬาซอย ๖ ไปปลูกบ้านอยู่ที่ทองหล่อซอย ๔ พระโขนง ลูกหลานก็ได้อยู่อาศัยด้วยความสุขตลอดมา

ชีวิตในบั้นปลาย

ขุนพินิจนรภัยและนางส้มลิ้มมีลูกหลานและญาติมิตรจำนวนมาก ท่านจึงมีทั้งสุขและทุกข์ร่วมอยู่ด้วยกับทุกคนตามสภาพธรรมดาโลก แต่ท่านได้ใช้เวลาไม่น้อยในการหันเข้าหาพระศรีรัตนตรัย เพื่อความสุขอย่างสงบ เป็นที่จดจำกันได้ว่าท่านได้ร่วมบำเพ็ญธรรมอย่างเข้มแข็งกับคุณยายทิพย์ที่วัดบรมนิวาส ต่อมาท่านได้ไปร่วมบำเพ็ญกุศล ณ วัดอโศการาม ปากน้ำ แม้ภายหลังเมื่ออายุท่านมากขึ้นก็ไม่เคยเว้นจะไปถือศีลฟังธรรมที่วัดธาตุทองทุกวันธรรมสวนะ ถ้าท่านทำได้

วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๐ เป็นวันที่เศร้าโศกที่สุดของท่านเมื่อนางส้มลิ้มคู่ชีวิตได้ลาจากโลกไป ลูกและหลานได้ช่วยให้ท่านดำเนินชีวิตในบั้นปลายของท่านโดยมีความสุข ความ

สามัคคีของครอบครัวลูกหลานและญาติมิตรเป็นสิ่งที่ท่านเทิดทูนมากที่สุด การชุมนุมสังสรรค์ในวันปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นวันที่ลูกหลานได้มาพบท่านพร้อมหน้า วันสำคัญที่สุด คือ วันเกิดของท่าน วันที่ ๓ ตุลาคมของทุกปี ลูกหลานได้อวยพรและชื่นชมต่อท่านในวันครบห้ารอบ ๖๐ ปี ได้มีโอกาสแสดงความยินดีในวันที่ท่านมีอายุครบหกรอบ ๗๒ ปี และได้แสดงความคารวะแด่ท่านในวันที่ท่านมีอายุ ๘๐ ปี ในวาระที่ท่านมีอายุครบเจ็ดรอบ ๘๔ ปี ลูกหลานญาติมิตรทุกคนย่อมถือว่าเป็นบุญเป็นกุศลของตนแล้วที่ได้มีท่านเป็นปูชนียบุคคลของเขา

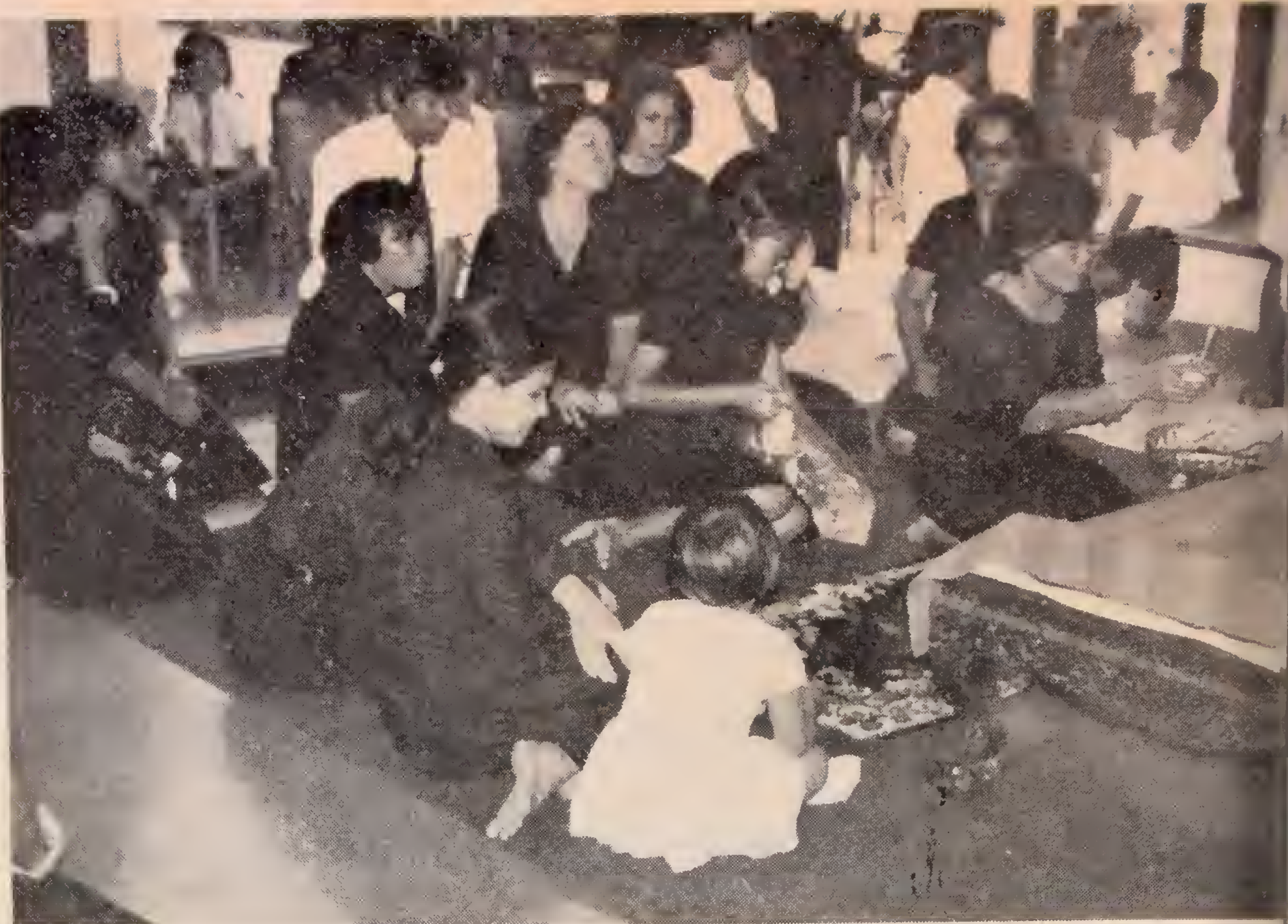
ขุนพินิจนรภัย เป็นคนแข็งแรงมีสุขภาพดี เพราะท่านไม่ยอมเป็นทาสของสิ่งเสพติดมัวเมาทุกอย่าง แต่ในวัยชราท่านเจ็บป่วยค่อนข้างรุนแรง เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๒๐ ต้องเข้าโรงพยาบาลด้วยโรคหอบ แต่ก็กลับบ้านได้ภายใน ๑๑ วัน ท่านเข้าโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ครั้งสุดท้าย เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๑ มีอาการอ่อนเพลียแพทย์ทำการผ่าตัดนิ่วในท่อไตเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๒๑ อาการของท่านทรงอยู่ หัวใจท่านหยุดเต้นเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน แต่แพทย์ช่วยให้หัวใจกลับเต้นได้พอถึงวันที่ ๓๐ มิถุนายนแพทย์พบว่าท่านถูกโรคปอดบวมแทรกอาการน่าวิตก

วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๒๑ เวลา ๑๐.๐๐ น. ท่านนอนนิ่งสงบ พนมมือบนอกมีดอกบัวธูปเทียน หลวงพ่อโตอยู่ในมือด้วย อาการหายใจทางปากค่อย ๆ ลดน้อยลง ก่อนจะสิ้นลมท่านหุบปากยกไหล่พนมมือจบเป็นครั้งสุดท้าย

๑๐.๔๐ น. ท่านจากไปแล้ว หลังจากเกิด ๘๖ ปี ๙ เดือน

ขอให้ท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพโน้นเทอญ

การบำเพ็ญกุศล
ณ ศาลาเสถียรไทย
วัดธาตุทอง

พิธีรดน้ำศพ
2 กรกฎาคม 2521

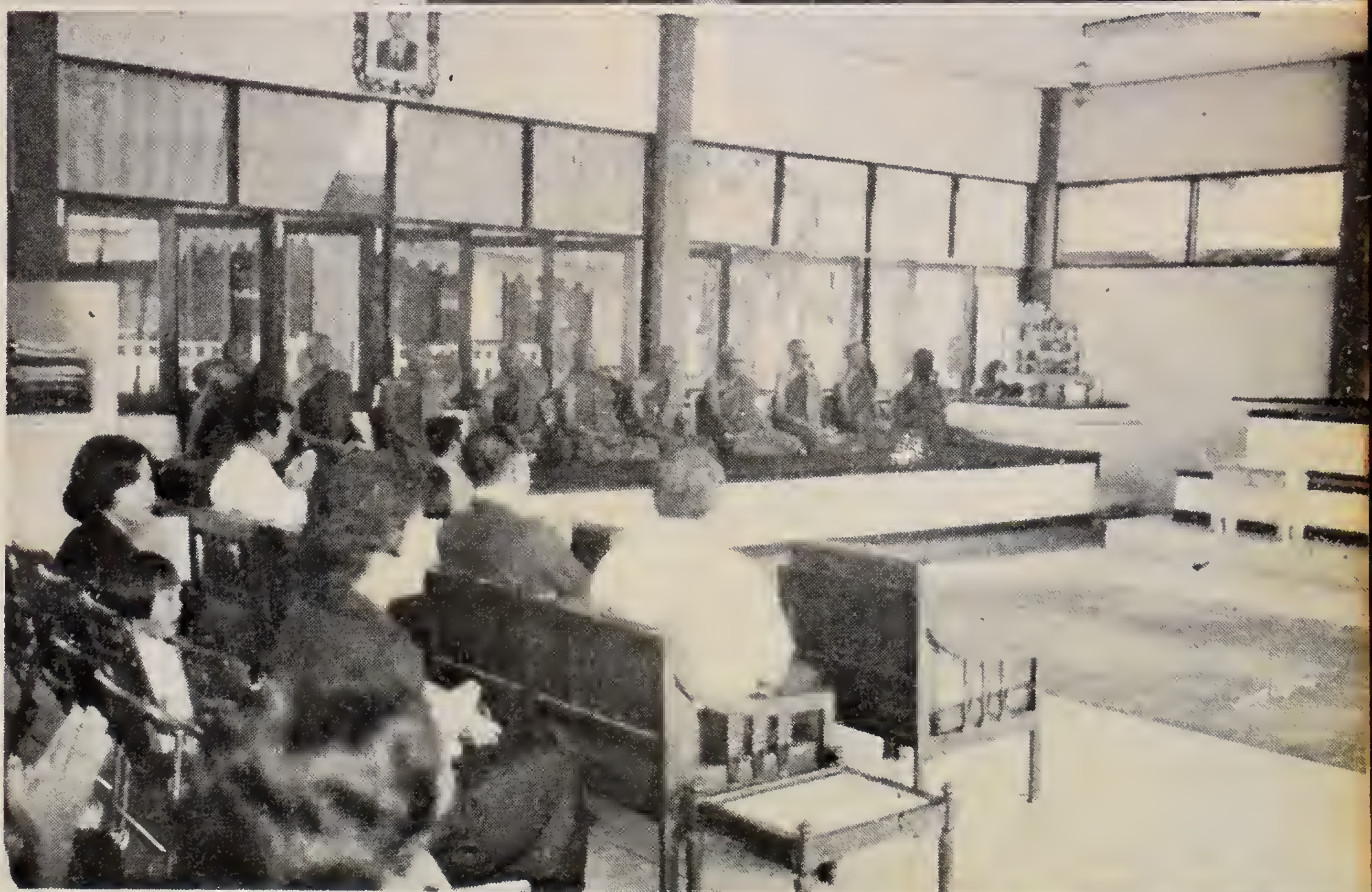
สวดอภิธรรม

ลูกและหลาน

บรรจุศพที่เรือนไทย
๙ กรกฎาคม 2521

ทำบุญครบ ๕๐ วัน
๒๐ สิงหาคม ๒๕๒๑

ทำบุญครบ ๑๐๐ วัน
๙ ตุลาคม ๒๕๒๑

แด่ พ่อและแม่............. มูลนิธิ "ขุนพินิจ นรภัย—ส้มลิ้ม หิรัญพฤกษ์"

ส้มลิ้ม หิรัญพฤกษ์ แม่ของลูก ๙ คน ย่าและยายของหลาน ๓๑ คน และทวดของเหลนอีก ๑๒ คน ได้ถึงแก่กรรมไปตั้งแต่วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๐

บัดนี้ ขุนพินิจนรภัย พ่อ—ปู่—ตาและทวด ของพวกเราก็ได้ลาจากโลกไปอีกผู้หนึ่ง เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๒๑

ลูก—หลาน—เหลน ทุกคน ยังจดจำความเมตตากรุณาและความรักซึ่งท่านทั้งสองได้ให้แก่พวกเราตลอดชีวิตอันยาวนานของท่าน อย่างที่พวกเรามิอาจลืมเลือนตราบชั่วที่ยังมีลมหายใจอยู่ ท่านทั้งสองได้พร่ำสอนให้ลูก ๆ กระทำแต่ในสิ่งที่ชอบ มีความประพฤติอันดีงาม มุ่งมั่นสร้างตนเองด้วยวิธีการอันถูกต้องจนสามารถตั้งครอบครัววางรากฐานเป็นพลเมืองดีของชาติกันได้ถ้วนทั่วทุกตัวตน ดำเนินชีวิตเป็นปกติสุขมาจนทุกวันนี้และเกิดลูกหลานแผ่ขยายออกไปมากมายถึงปานนี้

ฉะนั้น พวกเราจึงต่างตั้งปณิธานไว้ว่า เมื่อเสร็จการฌาปนกิจศพของท่านผู้วายชนม์ไปแล้วเมื่อใด ก็จะจัดตั้งมูลนิธิการศึกษาขึ้นเป็นอนุสรณ์ แด่ท่านทั้งสองในคราวเดียวเป็น ๒ ทุนด้วยกัน มีมูลค่าอย่างต่ำทุนละหนึ่งแสนบาท เรียกชื่อว่า มูลนิธิ "ขุนพินิจนรภัยและส้มลิ้ม หิรัญพฤกษ์" มอบให้คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย และ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เป็นผู้นำดอกผลอนุเคราะห์แก่นิสิต นักศึกษา ตามหลักการที่สุดแต่จะกำหนดขึ้น โดยนำทุนทรัพย์ที่ญาติมิตรมอบให้เพื่อบำเพ็ญกุศล แด่ ผู้ล่วงลับทั้งสอง ที่ลูกและหลานได้รับไว้เข้าร่วมด้วยทั้งหมด ซึ่งหวังว่าท่านทั้งหลายคงอนุโมทนา

ขอให้กุศลผลบุญอันเกิดจากการตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษา "ขุนพินิจนรภัย—ส้มลิ้ม หิรัญพฤกษ์" ในครั้งนี้จงส่งถึงท่านทั้งสอง ดลบันดาลให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ผุดผ่องของท่านประสบแต่ความสุขสันติ ในสัมปรายภพไปด้วยเทอญ

จากลูกและหลาน

วันปีใหม่

จากสมุดบันทึกของขุนพินิจนรภัย

๑ มกราคม ๒๕๑๑

ในวันที่ ๑ มกราคม ของทุกๆ ปีมา ซึ่งเป็นวันอภิลักขิตสมัย ทั่วโลกถือกันว่าเป็นวันต้นปี แต่วันต้นปีหรือเดือนต้นปีนี้ สำหรับประเทศไทยแต่โบราณถือเดือนอ้ายเป็นเดือนต้นปี โดยนิยมทางจันทรคติ คือ ๑๒ เดือน ก็เป็น ๑ ปีเหมือนกัน เอาเดือนอ้ายเป็นเดือนต้น เดือนยี่เป็นเดือนถัดไป คือนับเดือน ๑ เดือน๒ เดือน ๓ เดือน ๔ และต่อไปจนถึง ๑๒ เดือนนั่นเอง จึงถือเดือนอ้ายตรงกับเดือนหนึ่งเป็นเดือนต้นปี เพราะคนไทยสมัยโบราณก่อน ๑๐๐๐ ปีมานั้น ประวัติศาสตร์กล่าวว่าตั้งหลักแหล่งอยู่ทางลุ่มน้ำแยสีเกียงหรือซีเกียง และลุ่มแม่น้ำฮวงโหตอนใต้ของประเทศจีน มีกษัตริย์ปกครอง ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกัน ไทยอาจจะนิยมถือตามธรรมเนียมจีนก็เป็นได้

ครั้นต่อมา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้เปลี่ยนแปลงจากถือเดือนอ้ายเป็นเดือน ๕ เป็นเดือนต้นปี และถือเอาวันที่ ๑ เมษายนของปีนั้น ๆ เป็นวันต้นปี ตามทางสุริยคติ การเปลี่ยนแปลงทั้งนี้จะเป็นสมัยรัชกาลใดจำไม่ได้ (ถ้าได้ค้นทางหอสมุดแห่งชาติคงทราบได้ดี) การเปลี่ยนแปลงทั้งนี้ได้ถือปฏิบัติทั้งในส่วนราชการและประชาชนมานานพอควร เพิ่งจะมาเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๘๓ สมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ประกาศเป็นพระราชกฤษฎีกาให้ทางราชการและประชาชนถือเอาวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันต้นปีตามแบบสากลนิยม ในปีที่มีการเปลี่ยนแปลงนี้ คนที่เกิดก่อนปีเปลี่ยนแปลงทำให้อายุขาดหายไป ๓ เดือน การที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามแบบสากลนิยมนี้ ท่านผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินคงจะได้พิจารณาโดยรอบคอบแล้ว และคงยึดตามคติที่มีว่า อยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ คตินี้ มหาชนก็คงรับรองว่าเป็นความจริง การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เป็นไปในส่วนข้างดี ไม่มีเสียงคัดค้านแต่ประการใด ทั้งเป็นทางสะดวกแก่การปฏิบัติทั่วไป เพราะโลกปัจจุบันนี้ เมื่อพิจารณาความเร็วของการเดินทางอากาศแล้ว จะเห็นได้ดีว่าโลกแคบเข้าไปมาก ไม่เหมือนเมื่อสมัย ๓๐–๔๐ ปีมาแล้ว การเดินทางต้องอาศัยทางเรือจะไปยุโรปหรืออเมริกาก็ต้องใช้เวลารอนแรมไปโดยทางเรือ กว่าจะถึงก็

กินเวลา ๒—๓ เดือน เพราะโลกขณะนั้นยังเป็นโลกที่กว้างใหญ่ไพศาลยิ่งนัก ฉะนั้นที่มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมา จึงสมควรยกย่องสรรเสริญท่านผู้นำสมัยนั้นว่าเป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง เพื่อยกชาติและประเทศเข้าสู่ระดับอารยะ เพื่อให้เทียบทันโลก ประเพณีก็ดี หรือวัฒนธรรมก็ดี ของแต่ละประเทศย่อมไม่เหมือนกัน สิ่งใดควรรักษาไว้ สิ่งใดควรเปลี่ยนแปลง ย่อมขึ้นอยู่ที่กาลเวลาของโลกจะหมุนเวียนเปลี่ยนไป และก็ต้องเปลี่ยนไปตามหลักธรรมดาของอนิจจังไม่เที่ยง เพราะสรรพสิ่งในโลกมิได้พ้นอนิจจังได้เลย

ที่เขียนมานี้ออกจะยืดยาวผิดจากความประสงค์ไปมาก จึงขอเหกลับเข้าสู่วัตถุประสงค์ของครอบครัวดังต่อไปนี้

วันที่ ๑ มกราคม ของทุก ๆ ปี ซึ่งถือกันว่าเป็นวันต้นปี พ่อ—แม่กับบรรดาลูกรุ่นโต ๆ และมีครอบครัวกันแล้ว เห็นตรงกันว่าควรจัดประชุมบรรดาลูกและหลานมารวมกันเพื่อพบปะสังสรรค์ในระหว่างพี่ ๆ น้อง ๆ และต่างก็หาอาหารคาว—หวานมารวมกัน โดยมีพ่อ—แม่เป็นประธานระหว่างลูกและหลาน ซึ่งขณะนั้นก็มีมากคนด้วยกันแล้ว

ครั้นถึงเวลาเที่ยงวัน พ่อกับแม่ก็เริ่มนำลูกหลานรับประทานอาหาร ทั้งนี้มิได้มีเฉพาะแต่ลูกกับหลานเท่านั้น ได้มีญาติใกล้ชิดนำอาหารและนำลูกหลานมาร่วมรับประทานด้วยโดยความยินดีเป็นประเพณีสืบต่อมานานปีแล้ว ซึ่งเป็นที่น่ายินดีมาก เพราะทำให้เกิดประโยชน์ คือ

๑. พ่อ—แม่ซึ่งแก่เฒ่าได้เห็นลูก—หลานได้มาพร้อมเพรียงกัน มากราบเคารพนบไหว้พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย กระทำให้เกิดความปลาบปลื้มปีติยินดีเป็นอันมาก แล้วรับพรในวันปีใหม่จากพ่อ—แม่ หรือ ปู่—ย่า ตา—ยาย และต่างก็ได้ให้พรซึ่งกันและกันเป็นอันดี

๒. บรรดาหลานชั้นโต ๆ ตามธรรมดาได้รวมกลุ่มปรึกษา ปราศรัยถึงการศึกษาเล่าเรียน หรือมีเหตุผลที่ดีอย่างก็เล่าสู่กันฟัง แล้วแต่ความพอใจซึ่งกันและกัน ส่วนรุ่นเล็ก ๆ ก็รวมกลุ่มเล่นหัวเป็นกันเองอย่างสนุกสนาน ทั้งนี้เป็นการเพิ่มความเห็นอกเห็นใจและความคุ้นเคยระหว่างกันและกันเป็นอย่างดี เป็นทางช่วยนำช่วยปลูกความรักความสามัคคีตั้งแต่มีวัยเยาว์เป็นเด็กเล็กเป็นต้นไป

๓. เพิ่มกำลังของความสามัคคีให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น ระหว่างลูก—หลาน ญาติมิตร

๔. เมื่อเสร็จกิจการรับประทานอาหารแล้ว ก็ได้มีการถ่ายรูปรวมกลุ่มกันอีกชั้นหนึ่งเป็นการสรุปยอดของปี ได้ภาพลูกหลานรวมกันเป็นที่ระลึกทุก ๆ ปีมา

ครั้นในปีพุทธศักราช ๒๕๑๑ นี้ ขอรวมกล่าวว่า เป็นที่น่าเศร้าสลดใจอย่างลึกซึ้งของบรรดาลูกและหลานที่ต้องเสียคุณแม่ หรือคุณย่า คุณยายไป โดยลูก—หลานหรือนายแพทย์ผู้มีความสามารถ ผู้เคยบำบัดสรรพโรคมาแล้วอย่างดี ก็ไม่สามารถที่จะเหนี่ยวรั้งให้มีชีวิตอยู่ได้ โดยมีโรคร้ายมาตัดรอนโรคร้ายนั้นเวลานี้ทั้งโลกยังไม่มียารักษาให้หายได้ จึงนับว่าเป็นความจำเป็นของชีวิตที่จะทนอยู่ได้ ในระหว่างการรักษาพยาบาลกันนั้น ผู้ป่วยมีกำลังใจเข้มแข็งเพราะได้กำลังใจจากลูกหลานเป็นอย่างดี ให้มีเวลารักษาอยู่นานถึง ๑๘ เดือน เมื่อเห็นว่าจะทนอยู่ไม่ได้แน่แล้วก็ตั้งจิตภาวนาปล่อยให้ชีวิตดับไป โดยอาการอันสงบท่ามกลางลูก หลาน ญาติ พยาบาล ในเวลา ๑๔.๓๕ น. ของวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๐ ตรงกับวันพุธ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะแม จุลศักราช ๑๓๒๙ ณ โรงพยาบาลเวชศาสตร์เขตร้อน พญาไท

นับว่าลูกและหลานได้ขาดคุณแม่ หรือคุณย่าคุณยายที่เคารพรักสูงสุดไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ

รูปํ ชีระติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

"รูปร่างเท่านั้นย่อมดับสูญไป แต่ชื่อเสียงเกียรติคุณความดีหาได้ย่อยยับสูญสิ้นไปด้วยไม่" รวมอายุได้ ๖๙ ปี ๕ วัน

การเกิด แก่ เจ็บ ตายของบุคคลหรือรวมสรรพสัตว์ในโลกนี้ ไม่มีใครเป็นใหญ่ไม่มีใครจะต้านทานได้ จึงย่อมเป็นไปตามธรรมดาอันแท้จริง รวมทั้งสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกด้วยจึงจำต้องยอมให้เป็นไปด้วยกันทุกรูปทุกนาม ไม่ว่าจะเป็นสรรพสิ่งใด ๆ จึงควรพิจารณาให้เห็นธรรมอันแท้จริงนี้อย่างนี้แล้วจึงเพียรพยายามตัดเสียให้ได้ ซึ่ง โสกะปริเทวทุกข์โทมนัส สุปายาสาปีทุกขา ขอให้ตัดความโศกเศร้า ร่ำไร ความเสียใจ ความน้อยใจ ความคับแค้นใจ ทั้งหลายทั้งปวงให้สิ้นไป เพราะความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นความทุกข์ ความเจ็บก็เป็นความทุกข์ ความตายก็ยิ่งเป็นทุกข์ใหญ่ ฉนี้ ผู้ใดพิจารณาเห็นทุกข์ คือเห็นไตรลักษณ์อันแท้จริงแล้ว ก็เป็นมหากุศลอันประเสริฐ

ในตอนท้ายของบันทึกนี้ ขออาราธนาอานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัย ผู้ประเสริฐและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก ทั้งทวยเทพผู้มีเมตตาซึ่งสิงสถิตย์อยู่ในที่ทุกสถาน ขอได้โปรดดลบันดาลให้ลูกและหลานทุกคนทุกครอบครัว ตลอดหมู่ญาติมิตรจงประสบแต่สิ่งศิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล เจริญศุภผลธนสารสมบัติบริบูรณ์ในสรรพสิ่งอันพึงประสงค์ ขอให้พ้นสรรพภัยอันตราย

ทั้งปวง ให้ถึงพร้อมด้วยจตุรพิธพรชัย ๔ ประการ ขอให้มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ยิ่งยืนนาน ตลอดไปเทอญ

๑ มกราคม ๒๕๑๒

วันนี้เป็นวันสำคัญอันหนึ่งของปีพระพุทธศักราช ๒๕๑๒ เป็นศรีแห่งวัน หรือเป็นวันมีโชคของมวลแห่งสรรพสัตว์ ที่ได้มีอายุล่วงกาลผ่านวัยปีเก่า มาเข้าสู่จักรราศีของปีใหม่ จึงนับได้ว่าเป็นผู้มีโชคดี

หน้าที่ของพวกเราชาวพุทธจะสมควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะเกิดผลดีแก่ตนและหมู่คณะ เพื่อความสุขสวัสดิ์พิพัฒนมงคลสมบูรณ์พูนผลในสิ่งอันพึงปรารถนานั้น เห็นว่าก่อนอื่นอันควรปฏิบัติอย่างยิ่ง คือ

ในวันที่ ๑ ของปีใหม่นั้น สมควรตื่นแต่ย่ำรุ่ง ทำความสะอาดกาย การแต่งตัวเรียบร้อย ตั้งจิตให้สงบ บูชาพระด้วยดอกไม้ ธูปเทียน หากมีเตรียมไว้แล้ว ถ้าไม่มีก็อาศัยมือ ๑๐ นิ้วประณม บูชาพระรัตนตรัย บูชาคุณบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และผู้มีอุปการะคุณทั้งอุปัชฌาอาจารย์ แล้วตั้งจิตเจริญสรรเสริญคุณ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ แล้วอธิษฐานจิตระลึกถึงพระคุณของบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และคุณของผู้มีอุปการะคุณด้วย ตลอดไปถึงอุปัชฌาย์อาจารย์ที่ท่านมีพระคุณแก่ตนมาก่อน ตามหลักที่พระบาลีกล่าวไว้ว่า "คารโว จ นิวาโต จ สัญตุฏฐี จ กตัญญูตา" คือให้ระลึกถึงพระคุณของท่านที่ท่านได้กระทำให้แก่ตนมาก่อน ตนควรระลึกถึงพระคุณของท่าน หากมีโอกาสที่จะตอบแทนได้ก็ให้กระทำ อย่าเพิกเฉยเมินเฉยเสีย จึงจะเป็นมงคลแก่ตน แล้วตั้งจิตแผ่เมตตาไปยังบิดามารดาและหมู่ญาติผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งหลาย ตลอดท่านผู้มีอุปการะคุณ เจ้ากรรมนายเวร ตลอดไปยังสรรพสัตว์ทั่วโลกจักรวาล ให้ได้รับอานิสงส์ส่วนบุญทั่ว ๆ กัน ส่วนตนมีความประสงค์อย่างใดก็ตั้งจิต ตั้งปณิธาน ความปรารถนานั้น ๆ ไว้ ขอให้ได้ความสำเร็จกิจที่ตนปรารถนาในวันข้างหน้าต่อไป

ทั้งนี้ นอกจากจะได้ความเป็นศิริมงคลแก่ตนและแก่ครอบครัวแล้ว ยังจะได้ความอบอุ่นใจของตนตลอดไปอีกด้วย

๑ มกราคม ๒๕๑๕

ตามธรรมนิยมของเราในวันขึ้นปีใหม่ ลูกหลานต่างได้นำอาหารคาวหวานลูกไม้ต่าง ๆ มารวมรับประทานกัน และต่างขอพรจากเราและก็ต่างอวยพรซึ่งกันและกัน และสังสรรค์กันฉันท์พี่น้องทุก ๆ ปี เป็นประเพณีมานาน เราเป็นคนแก่จึงรู้สึกดีใจเป็นอันมากที่ลูกหลานมีสามัคคีอันดี

จึงขอความสุขความเจริญในทุก ๆ สถาน จงบังเกิดมีแก่ลูกหลานและหมู่ญาติตลอดไป

อนุสรณ์

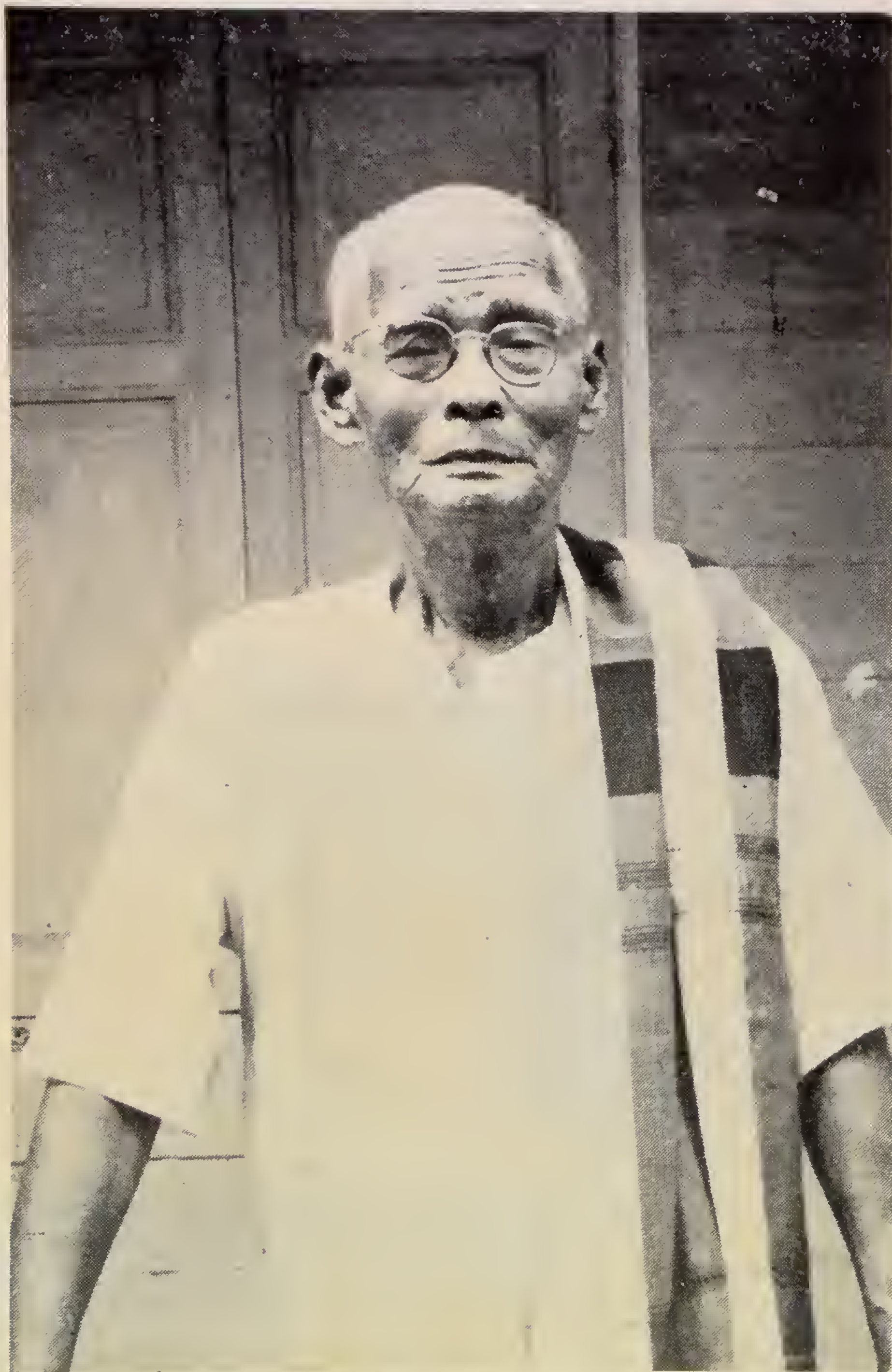
3 ตุลาคม 2518

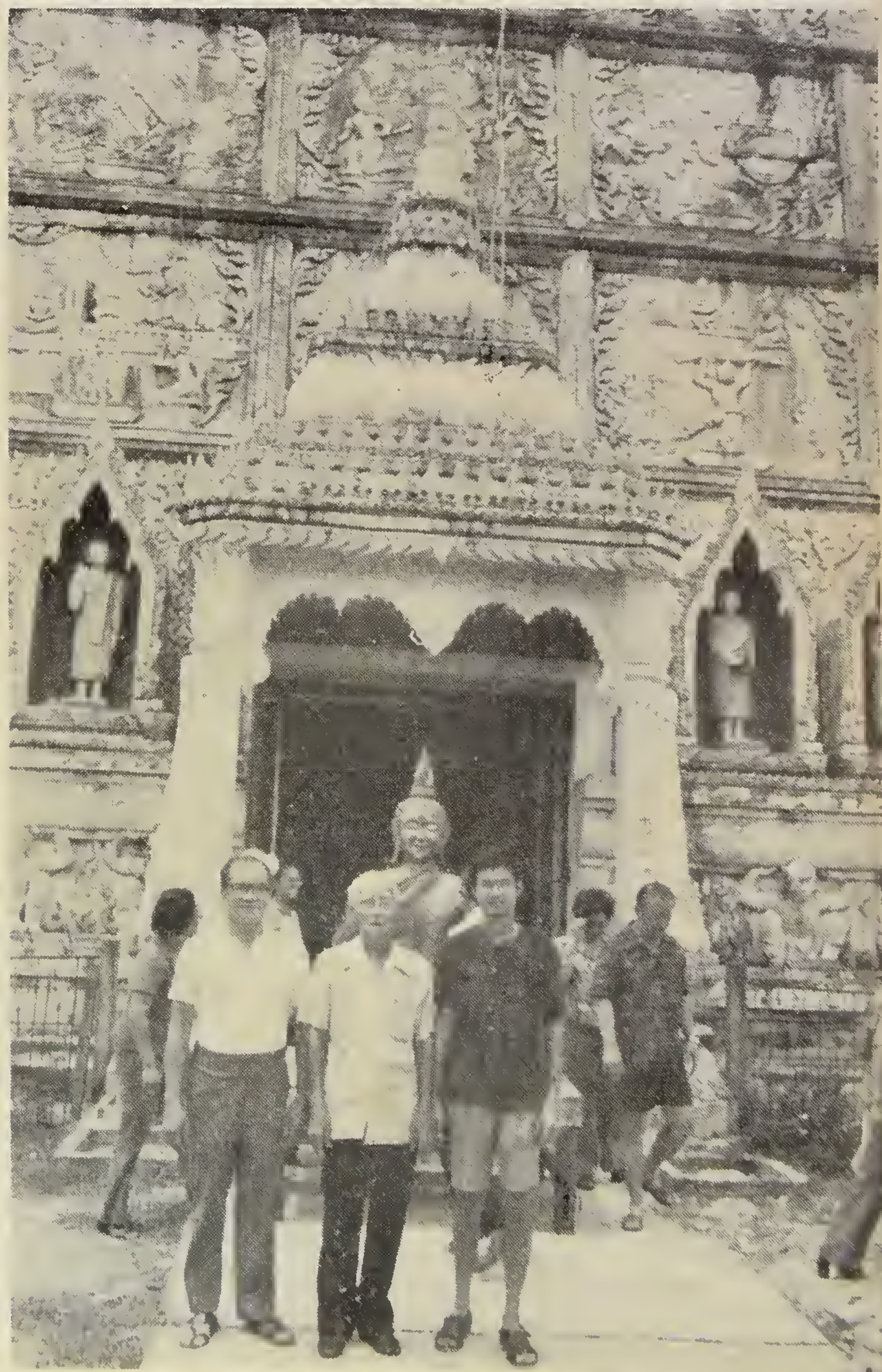
ครบ 7 รอบ

ท่านมีความสุข

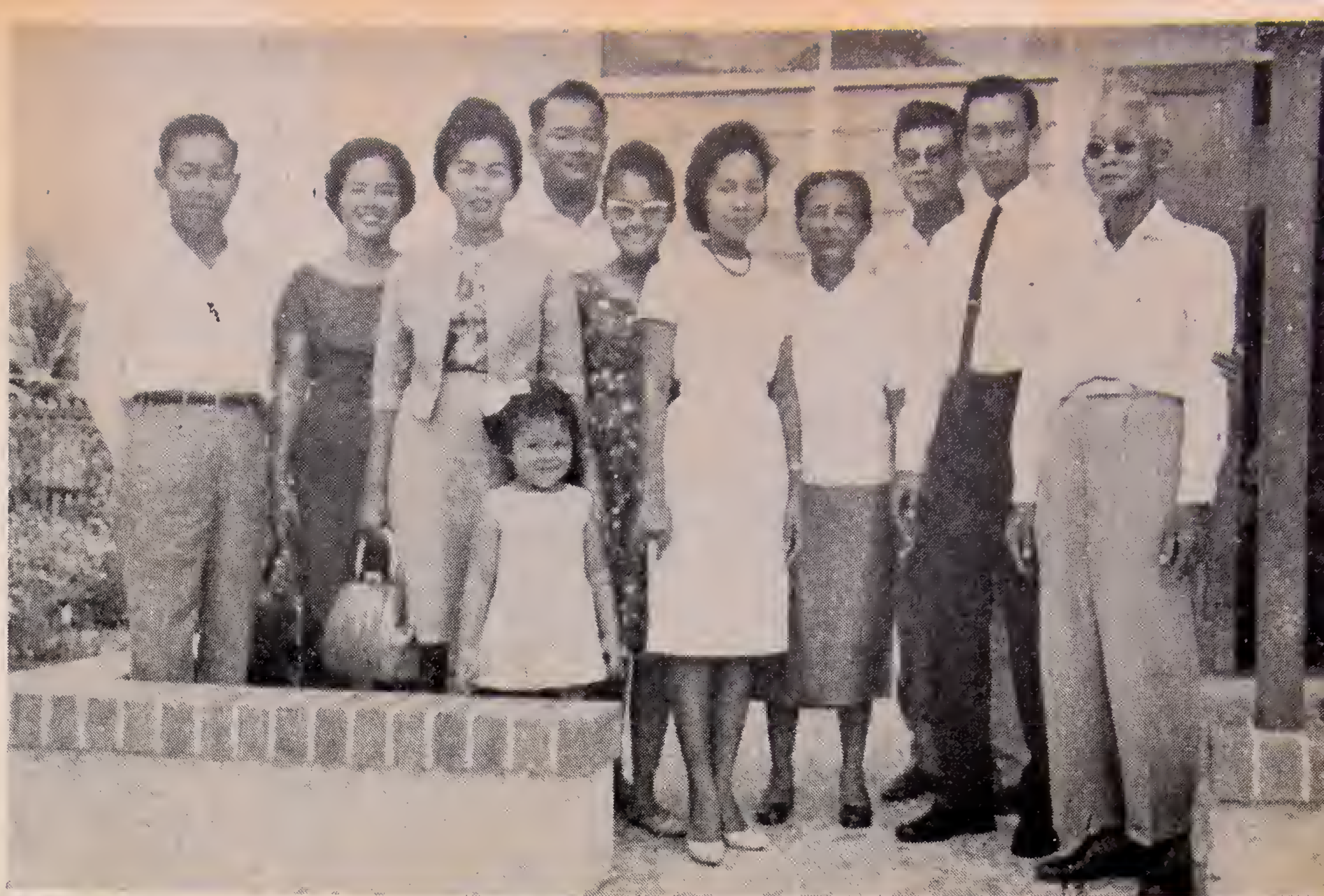

ทัศนาจรครั้งสุดท้าย
พระสถูปแบบพุทธคยา
อุบลราชธานี
สิงหาคม ๒๕๑๙

ขึ้นบ้านใหม่
ทองหล่อซอย 4

วันปีใหม่ 2521

รูปสุดท้าย
กับลูก 7 คน

ขุนพินิจนรภัยเล่าเรื่องการท่องเที่ยวประเทศอินเดียและพุทธสถาน

ท่านเดินทางไปกับลูกชายคนใหญ่ ดร. สุจิต หิรัญพฤกษ์ และหลานชาย ทินกร หิรัญพฤกษ์ เมื่อ ๗—๑๗ กรกฎาคม ๒๕๑๑

ฉบับที่ ๑

เกรทอิสเทินโฮเต็ล กัลกัตตา

วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๑

ขณะนี้เวลาบ่าย ๑ โมงครึ่งของกัลกัตตา บ้านเราเวลาราวบ่าย ๓ โมง ผิดเวลากัน ๑ ชั่วโมงครึ่ง

ถึง ลูกต๋อย—นิด

พ่อกับลูกและหลานไปถึงสนามบินกัลกัตตาเวลา ๑๐.๒๐ น. ของที่นี่ ลงจากเครื่องบินแล้วขึ้นรถไปที่ศุลกากร พนักงานทำการล่าช้ามากทั้ง ๆ ที่คนไม่มาก ผิดกันไกลลิบกับของเรา สถานที่ก็เล็ก ๆ เสียค่ารถ ๖ รูปี แล้วเดินทางโดยรถแท๊กซี่ไกลเกือบเท่าดอนเมืองไปกรุงเทพ ฯ ไปที่โรงแรมที่ว่าข้างบนเสียเวลาราวครึ่งชั่วโมง พ่อใหญ่คงเสียค่าแท๊กซี่ราว ๑๐ กว่ารูปี โรงแรมนี้ใหญ่โตมากแต่เก่ามีหลายชั้น กว่าจะหาห้องชั้นค่อยดีหน่อยได้เดินเหนื่อย กะกันว่าจะค้างที่นี่สักคืนแล้วจะบินไปพุทธคยา ขณะนี้ยังไม่ได้เครื่องบินที่จะไป พ่อ

กับแดงกำลังพักผ่อนอยู่ในห้อง เวลาราวบ่าย ๓ โมงก็จะออกไปทัศนาจรดูเมือง

กลับมาเขียนต่อหลังจากไปดูเมืองซึ่งได้เห็นพอสมควร แต่บ้านเมืองของแขกแปลกสำหรับพ่อ เพราะไม่เคยไปต่างประเทศ เมืองกัลกัตตาเป็นเมืองที่มีตึกรามมากมาย แต่เป็นตึกค่อนข้างเก่าคงสร้างสมัยอังกฤษปกครองมีถนนหนทางมาก มีตึกเต็มไปทุกถนน ตึกรุ่นเก่าส่วนมากก็มี ๓ ถึง ๕ ชั้น ที่สร้างใหม่ก็สร้างขึ้นไปอีกหลาย ๆ ชั้น ๙ ถึง ๑๒ ชั้น ดู ๆ แล้วก็แปลกตาแปลกใจดี ผู้คนเดินขวักไขว่มากมายเหลือคณนา คนจนทั้งผู้ใหญ่และเด็กนอนกันข้างถนนรวมปนกันไปกับวัวที่เป็นเจ้าหัวใจของเขาน่าสงสาร ที่นอกเมืองออกไปก็อยู่กันเตี้ย ๆ ติดพื้นดิน ฝาหลังคามุงด้วยพืชหญ้าติดต่อกันไปเป็นพืดผู้คนจนเอามาก ๆ แต่สังเกตที่กัลกัตตานี้พื้นที่เขียวชอุ่มไปด้วยหญ้าและน้ำ คลองข้างถนนเป็นคลองใหญ่ ๒ ข้าง รถเดินคนละทาง ตอนกลางถมดินหญ้าขึ้นรก ไม่สอาดตาเลย ถนนหนทางแม้ในเมืองหลวงเก่ากัลกัตตาก็สกปรก มีรถรางเดิน ๒ คันต่อกัน มีราง ๒ รางรถไม่ต้องหลีก ถนนเขาใหญ่ดีแต่สกปรก เทศบาลคงจัดไม่ได้ดี เพราะคนมากมายเหลือเกิน ในเขตเทศบาลทราบว่ามีคนตั้ง ๗—๘ ล้านเอาเรื่องอยู่ เพราะแม้แต่วัวก็เป็นเทวดาเสียแล้วจะทำอย่างไรให้ดีได้ ไม่มีการจำกัดได้เลยพลเมืองที่เห็นจากการแต่งกายเป็นพวกฮินดู ถือศาสนาพราหมณ์ แต่ที่เราไปวันนี้ดีอยู่หน่อยที่ยังไม่ถูกพวกคนจนขอทานรวมกลุ่มเล่นงานเราเลย อาจเป็นเพราะเรารีบเดินทางเสียเร็ว ๆ แต่ว่ากระเป๋า ๔ ใบก็มีคนแขกช่วยยก ๔—๕ คน เพื่อได้เงินค่าทิปจากพวกเรา

วันที่ ๘ เรากับแดงตื่นนอนเวลา ๙.๐๐ น. ของเวลาบ้านเรา เวลาของเขาเพิ่ง ๗.๓๐ น. พ่อเลยเขียนจดหมายต่อ เพื่อจะได้ส่งข่าวมาตอนหนึ่งก่อน เมื่อวานเวลาบ่าย ๓ โมงได้ออกจากโรงแรมมาขึ้นรถยนต์เช่าคันหนึ่ง ไปเที่ยวชมเมืองจนทั่ว ราว ๒ ชั่วโมงเศษ ค่าเช่า ๑๐๐ กว่าบาท ออกเดินทางจากโรงแรมไปตามถนนสายต่าง ๆ ในเมือง คนพาเที่ยวคือ โชเฟอร์ของโรงแรมนั้นเองพูดกันไม่รู้เรื่อง เปิดแตรลั่นถนน หนักหูแทบแย่ พาไปดูวัด ๆ หนึ่ง **ชื่อวัดนาบาจิ** เป็นวัดโบราณของศาสนาเชนศาสดามหาวีระ สร้างอย่างสวยงามมาก พวกคนที่จะขึ้นไปชั้นบนจะต้องถอดรองเท้าไว้ข้างล่างจึงจะขึ้นได้ชั้นบนของสถานที่ก็คล้ายโบสถ์ ประดับประดาวิจิตรพิศดาร รูปพระศาสดาประดิษฐานอยู่บนแท่น มีเพชรเม็ดใหญ่ติดอยู่ที่พระนลาตส่องแสงเห็นได้แต่ไกล แต่จะเข้าดูใกล้ ๆ ไม่ได้ มีลูกกรงเหล็กกั้นไว้เพื่อป้องกันอันตราย ผนังเพดานเสาและทุกสิ่งทุกอย่างประดับกระจกสีต่าง ๆ เต็มไปหมด โคมกิ่งก็สวยงามไปทุกอย่าง การสร้างโบสถ์

หลังนี้แพงมากคำนวนไม่ได้ว่าเท่าใด เศรษฐีผู้สร้างก็สร้างรูปเขาไว้ข้างล่างมีรูปช้างทรงเครื่อง ๒ เชือกอยู่ระหว่างหน้าโบสถ์ ๒ ด้าน มีควาญเชือกละ ๒ คน สนามชั้นล่างก็ตบแต่งไว้น่าชม มีสระเลี้ยงปลาใหญ่มีปลามาก ปลาช่อนอย่างบ้านเราก็มี ปลาหางแดง ปลาหมอก็มีเหมือนกันแล้วเขาพาไปดูโบสถ์ของศาสนาอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้ ๆ กันอีก โบสถ์หลังที่ ๒ ทำรูปคล้ายโบสถ์แขกสีลมแต่ใหญ่กว่า และที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง เสียดายที่คนนำเที่ยวพูดกันไม่รู้เรื่องเลย จึงไม่รู้สิ่งที่ควรรู้ แล้วเขาพาไปดูสพานข้ามแม่น้ำใหญ่ เขาสร้างใหญ่โตแข็งแรงคล้ายสพานพุทธของเรา เขาพารถวิ่งข้ามไปมา แล้วพาไปดูท่าเรือแบบท่าเรือคลองเตยของเรา แต่ไม่ได้เข้าไปดูข้างใน เราดูกันแต่ข้างนอก มีเรือสินค้าลำใหญ่ ๆ เป็นหมื่น ๆ ตันจอดอยู่หลายลำ แล้วไปดูโรงทหารอินเดีย ของเขาไม่เห็นมีรั้วรอบขอบชิด มีตึกหลายหลัง ตั้งกระโจมเรียงเป็นแถวมีรถบรรทุกเรียงรายอยู่เป็นตับ เท่าที่ดูแล้วไม่มีกำลังมากนัก น่าเสียดายที่มีพลเมืองมาก ถึงจะเป็นแคว้นก็เป็นแคว้นใหญ่โต แต่ที่เป็นส่วนของรัฐบาลน่าจะมีพลังใหญ่โตกว่านี้ ถนนหนทางอังกฤษเขาปกครอง เขาได้ขยายไว้กว้างดีมาก มีตึกราม ๒ ข้างถนนแน่นขนัดและสังเกตดูเขาสร้างตึกแบบแฟลตให้คนจนอยู่คล้ายดินแดงของเราเขาสร้างมาก แต่คนจน ๆ แบบกินนอนข้างถนนนั้นมีอยู่ทั่วไป น่าสงสารและน่าสังเวชมากกว่า การใช้น้ำก็ใช้น้ำล้างถนน ดูดเอาขึ้นมาจากท่อข้างถนน คนจนเหล่านั้นก็อาบและซักผ้ากับน้ำล้างถนนนั้นเอง

เช้าวันนี้ผู้นำเที่ยวพาไปที่ทำการท่องเที่ยวของรัฐ ตั้ง ๙ น. กว่าแล้วยังไม่มีคนมาทำงานมีหญิงแขกคนเดียวกำลังเจรจากับฝรั่งคนหนึ่ง เราต้องคอยอยู่ จึงมีแขกหนุ่มคนหนึ่งมา ผู้นำเที่ยวของเราจึงเข้าหารืออยู่ครู่หนึ่ง ดูจะไม่ค่อยได้เรื่อง จึงมีแขกฮินดูเป็นไกด์อาชีพอายุ ๔๐ กว่า ๆ คล่องแคล่ว มาฉวยเอาพวกเราไปที่บริษัทนำเที่ยวอีกแห่งหนึ่งมีที่ทำการใหญ่โต มีแขกคนหนึ่งพูดอังกฤษคล่อง รับจัดบริการให้เราได้ไปยังสังเวชนียสถาน ๔ แห่งได้เรียบร้อย กลางวันวันนี้มีไกด์นำเที่ยวครึ่งวันราคา ๑๓ รูปี เราจะไปทานอาหารจีนกัน กินขนมปังมาสองมื้อแล้ว ของที่เราทำไปยังไม่มีโอกาสเปิดทานเลย เช้าพรุ่งนี้ที่ ๙ ขึ้นเรือบินไปพุทธคยา แวะพักค้างคืนที่นั้นจะได้ประกอบการบุญที่วัดพุทธคยาทันตามที่เราตั้งใจ แล้วไปพาราณสี สารนารถสถานที่ปฐมเทศนา แล้วต่อไปจนครบ ๔ แห่ง นับว่าสถานท่องเที่ยวเขาจัดได้ดีมาก บ่ายนี้จะไปดูสถานีรถไฟ นี่เพียงกะ ๆ เอายังไม่ได้ถามไกด์นำเที่ยว เร่งเขียนส่งมาให้อ่านได้เร็ว ๆ ก่อนฉบับหนึ่ง จะส่งมาทางไปรษณีย์บ่ายนี้ การเดินทางและพักผ่อนพอสบายดีอย่างปกติเหมือนอยู่บ้านเรา ไม่ต้อง

ห่วงพ่อ การนอนก็นอนหลับได้อย่างธรรมดา ความร้อนในอินเดียขณะนี้เหมือนบ้านเรา ตอนสายวันนี้ฝนตกไม่มาก คนเดินถนนกันเต็มไปหมด ไม่ว่าหญิงชาย ถนนเขากว้างและมีบาทวิถีกว้าง ๆ ทั้งสองข้างถนน มีคนเดินเต็มถนนไปหมด ฮินดูแต่งกายขาวเป็นส่วนใหญ่ นุ่งกางเกงขายาวมีน้อย หญิงก็แต่งขาวและสีชมภู—เขียว เมื่อคืนไปดูลครแขกคนละ ๙ รูปี ราว ๒๐ บาทก็น่าดู ไปดูราวชั่วโมงเศษก็กลับที่พัก เมืองกัลกัตตานี้เป็นเมืองหลวงเก่าของอินเดีย จึงมีตึกรามมหึมามากมาย มีพลเมืองในนครราว ๗ ล้านคน คนจนมีมากเหลือเกิน ส่วนคนมั่งมีก็มีเอาจริงๆ และคงสืบมรดกกันมา จึงมีแบ่งชั้นวรรณะกันมาก รูปอนุสาวรีย์มหาตมคานทีอยู่ที่สวนสาธารณะอย่างลุมพินีของเรา แต่สถานที่เขาใหญ่โตกว่าของเรามาก มีคนเที่ยวหนาแน่นเป็นแสน ๆ คนทีเดียวอาจจะเพราะเป็นวันอาทิตย์ก็เป็นได้ที่มีคนมากมายเช่นนั้น ไปดูสวนสัตว์เมื่อวานก็อย่างนั้นแหละมีสัตว์น้อยกว่าของเรา สนามม้าของเขาเหมือนของเราแต่เขามีรั้วรอบขอบชิดดี

ขอจบก่อน ต่อ ๆ ไปจะเล่ามาให้ฟังทุกระยะ

หวังว่าลูกหลานทุก ๆ คนสบายดี

พ่อ

ฉบับที่ ๒

วัดไทย พุทธคยา

วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๑

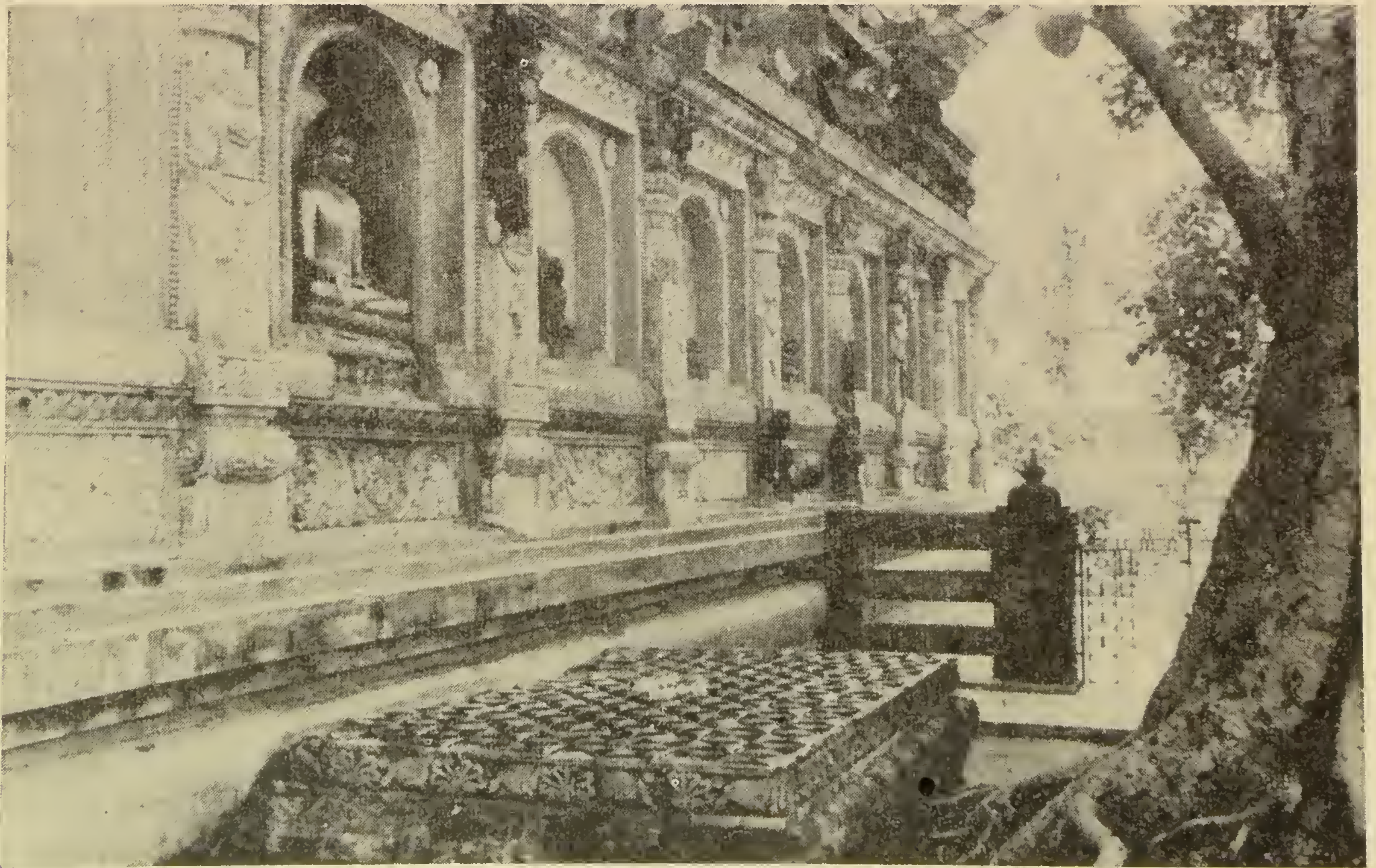
ถึง บุญช่วยและลูกทุกคน

คณะพ่อออกจากกัลกัตตาแต่ตี ๕ เมื่อวาน แต่กว่าจะได้บินออกไปจากสนามบินก็เมื่อเวลา ๑๐ น. กว่า ที่ช้าเพราะฝนตกหนัก เรือบินต้องโต้คลื่นในอากาศนานเกือบชั่วโมง ระยะบินเพียงชั่วโมงครึ่งถึงสนามบินปาตนะหรือปาตลีบุตร ไปทานอาหารกลางวันที่โรงแรมรีปั๊บลิคเริ่มด้วยโจ๊กไม่มีรสเลย แล้วก็กินต่อไปอีก ๒ –๓ อย่างเพื่อกันหิว ไอสครีมเป็นของหวานรั้งท้ายเสมอและรสไม่ใคร่ผิดกันไม่ว่าที่ไหนเสร็จแล้วไกด์ก็นำขึ้นรถยนต์ไปชมเมือง**ปาตลีบุตร**โบราณ เขาพาไปดูที่ประชุมเป็นที่ลุ่มลึกลงไปสัก ๖ เมตร กว้างยาว ๔๐—๕๐ เมตรกว่าๆ มีเสาปูน ๘—๙ แถว เขาว่าเป็นที่ประชุม แต่เสาถูกทำลาย เหลือดีเพียงต้นเดียว และมีเสาหินขัดกลมใหญ่ผ่าศูนย์กลางเกือบเมตร ยาว ๓ วากว่าวางไว้ข้างบน มีศาลาคลุมอยู่ เขาว่าเป็นเสาสร้างสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช กับมีเนินดินและตึกย่อม ๆ หลังหนึ่งเป็นที่พักผู้ดูแลรักษา แล้วก็วิ่งรถเลยไปพุทธคยา ระยะทางตอนนี้จากปาตนะถึงพุทธคยา ๑๒๐ ไมล์

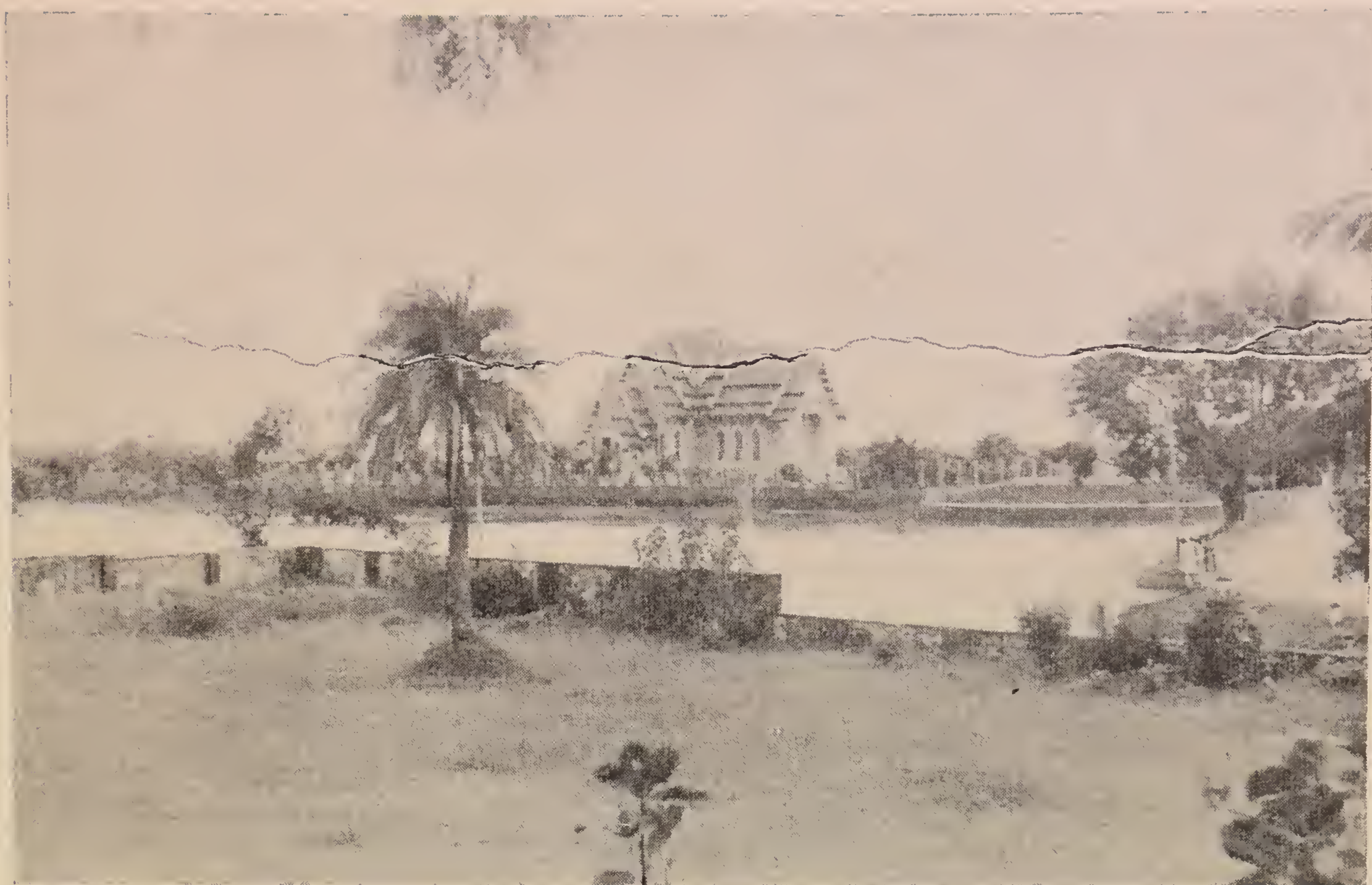

พระมหาวิหาร พุทธคยา

รถวิ่งเกือบ ๕ ชั่วโมง จึงถึงวัดไทยพุทธคยาก่อนค่ำเล็กน้อย ได้พบเจ้าคุณเทพวิสุทธิโมลีเจ้าอาวาสกับพระสงฆ์อีก ๔ องค์รวม ๕ องค์ ท่านเห็นเราเป็นคนไทย ท่านดีใจมากต้อนรับให้ได้กินได้นอนอย่างดี พอตกค่ำท่านเจ้าคุณพร้อมด้วยพระลูกวัดรวม ๕ องค์กับพวกเรา **ซึ่งท่านชวนไปเวียนเทียนพระแท่นวัชรอาสน์ ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ พระสถูปใหญ่ ต้นศรีมหาโพธิ์** ๓ รอบ ช่างเป็นโอกาสเหมาะอย่างยิ่งเช่นนั้น เป็นมหากุศลเหลือเกินเกี่ยวกับวันอาสาฬหบูชาอีกด้วย เสร็จแล้วกลับไปเข้าโบสถ์สวดมนต์อีกพักหนึ่ง พระประธานซึ่งจอมพลถนอม กิตติขจร สร้างได้เอาไปประดิษฐานไว้ในโบสถ์องค์ใหญ่งามเหลือเกิน ย่อมกว่าหลวงพ่อวัดเบญจมบพิตรเล็กน้อยเท่านั้น ออกจากโบสถ์กลับห้องพัก ทานอาหารแล้วไปคุยกับท่านเจ้าคุณพักหนึ่งแล้วนอน รุ่งเช้าวันที่ ๑๐ เวลา ๘ โมงเช้า ท่านนำทำวัตรเช้า พวกเราร่วมเข้าไปในโบสถ์ด้วย พอท่านทำวัตรเสร็จเราก็จัดการถวายผ้าไตรพร้อมกัน แล้วถวายผ้าอาบน้ำฝนแด่พระสงฆ์ ส่วนพ่อจัดการถวายปัจจัยดังนี้ ถวายเป็นพุทธบูชาแสงสว่างขององค์พระสถูปใหญ่ ๑๗๕ รูปี ถวายค่าภัตตาหารสงฆ์ ๒๐๐ รูปี คิดเป็นเงินไทยราว ๑๐๐๐ บาท ส่วนพ่อด๊อกเตอร์ถวายค่าแสงสว่างองค์พระสถูปตลอดชีวิตราว ๑๕๐๐ บาท เสร็จแล้วพระ ๒ องค์พาไปนมัสการพระ-พุทธคยาอีกขึ้นบันไดสูงในองค์พระขึ้นไปข้างบนเดินประทักษิณได้รอบตรวจดูสิ่งต่าง ๆ ถนนที่เดิน

พระมหาวิหาร พระแท่นวัชรอาสน์ และต้นพระศรีมหาโพธิ์

วัดไทยที่พุทธคยา

จงกรม สถานที่ลานอโศกสถานที่พระพุทธเจ้าท่านเพ่งต้นศรีมหาโพธิ์ ๗ วัน แล้วพระท่านเหนี่ยวกิ่งโพธิ์ให้พ่อ ๆ ก็เก็บเอาได้ใบโพธิ์ไขอยู่ ข้างบนทักษิณด้านต้นโพธิ์คือด้านทิศใต้ชั้นในพระสถูปมีที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ๒ ชั้น ๆ ล่างพระพุทธรูปญี่ปุ่น ชั้นบนก็มีพระพุทธรูปเหมือนกัน พ่อลูก ๒ คนได้ถ่ายภาพไว้มาก แล้วพระท่านพาไปดูแม่น้ำ**เนรัญชรา** มีน้ำเต็มฝั่งไหลเชี่ยวมาก แม่น้ำกว้างกว่าแม่น้ำที่กรุงเทพฯแต่ตื้น เมื่อวานนักเรียนไทยลุยข้ามแม่น้ำ น้ำลึกราวแค่อกเพื่อไปดูบ้าน**นางสุชาดา** แต่วันนี้น้ำมามากปั่นป่วนคงหยั่งไม่ถึงแล้ว น้ำเชี่ยวปานเทจากกระบอกอย่างนี้อันตรายจึงไม่เห็นมีคนข้ามได้เลย ทั้งเห็นภูเขาดงคสิริที่พระพุทธเจ้าทรงทรมานกาย ๖ ปีในถ้ำเล็ก ๆ เมื่อพระพุทธองค์ทรงเลิกบำเพ็ญทุกกรกิริยาก็เสด็จไปทางบ้านนางสุชาดาซึ่งห่างกันราว ๒ กิโลเมตรเท่านั้น ภูเขาและบ้านที่ว่านี้อยู่ฝั่งน้ำด้านเหนือของพุทธคยา ห่างกันไม่มากนักอยู่เยื้อง ๆ กัน แต่แม่น้ำกว้างร่วม ๒๐ เส้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงรับถาดมธุปายาสของนางสุชาดาแล้วก็คงทรงพระราชดำเนินข้ามน้ำ ข้ามฟากไปถึงต้นพระศรีมหาโพธิ์ เวลานั้นเดือน ๖ น้ำคงยังไม่หลากมากนักคงข้ามได้ง่าย แล้วทรงปฏิบัติจนตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณในคืนวันเพ็ญเดือน ๖ วิสาขปุณณมี

วันที่ ๑๐ นี้ได้ไปเที่ยวชมวัดธิเบต พระท่านนำไปขอซื้อใบโพธิ์ที่ทำไว้ดีแล้วกับได้เข็นตู้พระไตรปิฎกของธิเบตเพื่อให้ได้บุญ เมื่อทานอาหารกลางวันแล้วก็ออกเดินทางกลับปาตนะ ได้แวะดูสถานที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาบนภูเขารัตนคีรี ญี่ปุ่นกำลังจะทำกระเช้าขึ้นเขา แล้วออกมาดูคุกที่พระเจ้าพิมพิสารถูกขังจนสิ้นพระชนม์โดยพระเจ้าอชาติศัตรูผู้เป็นลูก และขึ้นเขาดูน้ำพุร้อน ที่ตโปทารามที่พระพุทธองค์แวะพักสรงน้ำอุ่น พ่อก็ขึ้นไปดูกับคนหนุ่ม ๆ เขาได้เหมือนกัน แล้วออกป่าไผ่ที่พระเจ้าพิมพิสารถวายเป็นสังฆทาน ใกล้ ๆ กันเขาคิชฌกูฏอันเป็นสถานที่พระเทวทัตกับพระเจ้าอชาตศัตรูคบคิดกันจะให้ช้างทำร้ายพระพุทธเจ้า ท้ายที่สุดกลิ้งก้อนหินกระทำให้นิ้วหัวแม่เท้าห้อพระโลหิตจนหมอชีวก โกมารทัตต้องให้การรักษา และดูสถานที่พระพุทธเจ้าประทับรักษาพระองค์ที่ถูกทำร้าย ฝรั่งเขาสำรวจทำเครื่องหมายให้รู้ทุกแห่ง แล้วเดินทางต่อไปยังมหาวิทยาลัยนาลันทา แวะที่พระสงฆ์ชาติต่าง ๆ ศึกษาอยู่หลายชาติด้วยกัน ทางด้านเอเซียนี้ โดยท่านเจ้าคุณเทพวิสุทธิโมลีเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยาแนะนำให้ไปพบพระมหามา ๙ ประโยค พระมหาปุ่น ๖ ประโยค นำไปดูที่วิทยาลัยนาลันทา เจ้าพระคุณเอยเห็นแล้วน่าสังเวชที่ถูกทำลายลง

แม่น้ำเนรัญชรา

ใหญ่โตเหลือประมาณ เหลือเพียงชั้นเดียวเป็นสถานยาวเกือบสุดตามอง พระสงฆ์หมื่นหนึ่งอาศัยเรียนอยู่ได้จึงกว้างใหญ่เช่นนั้น น่าดูจริง ๆ กับสถานที่อื่น ๆ อีกมากแห่ง หมู่บ้านที่เกิดของอัครสาวกซ้ายขวาพระสารีบุตรก็เห็น ที่เกิดของพระโมคคัลลานก็อยู่ไม่ห่างกันนัก เวลาเย็นมากแล้วรีบพาพระส่งสำนักศึกษา พระท่านต้อนรับเป็นอย่างดี พระไทยหลายองค์หาน้ำร้อนน้ำเย็นให้ดื่มทั้งขาไปขากลับ ผู้นำคณะเราได้ทำบุญอีก แล้วเดินทางกลับปาตนะ พักโรงแรม ทานอาหาร วันที่ ๑๑ เวลา ๗ น. เศษไปเนปาล ค้างคืนหนึ่งแล้วเลยบินไปนิวเดลลีประเทศอินเดีย ขอจบไว้เพียงนี้ก่อนง่วงนอนแล้ว เพราะเวลากรุงเทพฯ มันเข้าไปตั้งสองยามกว่าแล้ว ทั้งนั่งรถหนทางเกือบ ๕๐๐๐ เส้น

หวังว่าลูกหลานทุก ๆ คนสบายดี พ่อเองรู้สึกตัวอยู่ว่ายังสู้ได้ดี จะไปให้ครบทั้ง ๔ แห่ง

พ่อ

ซากสังฆาราม มหาวิทยาลัยนาลันทา

ฉบับที่ ๓

ห้องเบอร์ ๑๑๔ โรงแรมโซตี กัตมันฑุ

วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๑๑ เวลา ๓ ทุ่มครึ่ง

ถึง บุญช่วยและลูกทุก ๆ คน

จดหมายลงวันที่ ๙—๑๐ นั้นเขียนที่โรงแรมวิคตอรี่ ปาตนะ ได้ฝากให้นายสิงหะไกด์ผู้นำเที่ยวช่วยจัดการส่งให้เมื่อเช้านี้—ก่อนขึ้นเครื่องบินไปกัตมันฑุ (เนปาล) หวังว่าคงได้รับก่อนฉบับนี้ และเป็นฉบับได้บุญกุศลมาก เนื่องจากเป็นฉบับพุทธคยา วันนี้เรือบินออกเวลา ๙.๓๐ น. ถึงเนปาล ๑๑ น. บ้านเมืองเขาดีมากมีตึกเป็นส่วนใหญ่ อยู่ในภูเขาล้อมรอบเป็นวงก็ว่าได้ แล้วไปพักที่โรงแรมโซตีของน้องพระเจ้าแผ่นดินสร้างใหญ่โต ๕ ชั้น อยู่นอกเมืองมีพรมปูเต็มไปหมด ตอนบ่าย ๒ โมงเศษพ่อใหญ่เขาจ้างไกด์เป็นคนเนปาลคนหนึ่งให้นำเที่ยวด้วยรถโฟคตู้ (เป็นรถชั้นดีที่สุดตั้งแต่ไป อินเดียเองไม่มีรถดีใช้เลย) ไกด์ของบริษัทที่ตกลงไว้ไปรับไม่ทันนำเที่ยวดูเมืองทั่ว ๆ ไป ได้ดูวัดของศาสนาพุทธถือลัทธิมหายาน กับวัดแขกฮินดูซึ่งสร้างมาเก่าแก่หลายร้อยปี ดูรูปร่างแข็งแรงใหญ่โต ๑๐ กว่าหลัง เขาพาไปขึ้นเขาสูง ดูวัดพุทธมหายานซึ่ง

สร้างมา ๒๐๐๐ ปีแล้ว พ่อขึ้นไปเพียงพระเจดีย์ที่ฐานกลางได้สวดสรรเสริญพระพุทธเจ้าอยู่พักหนึ่ง ส่วนดอคเตอร์กับแดง ไกด์เขาพาขึ้นไปชั้นยอดซึ่งมีพระสถูปอยู่ ๓ องค์ มีพระสงฆ์ อุบาสกอุบาสิกาอยู่บนนั้นกันเลย พ่อใหญ่เขาถ่ายรูปไว้ให้ได้ดูกัน ชื่อวัดสวาชันภูนารถ อย่าให้พ่ออธิบายมากเลยอธิบายไม่ค่อยไหว บ้านเรือนของชาวเมืองที่เนปาลน่าดูมาก ประตูหน้าต่างแกะสลักน่าดู แกะด้วยไม้ซึ่งแข็งและเหนียวเป็นลวดลายต่าง ๆ คงทนเป็นร้อย ๆ ปีทีเดียว เมืองนี้มีไม้เพราะอยู่กับภูเขาไม่เหมือนอินเดีย ส่วนยอดสูงของภูเขาหิมาลัยยังมองไม่เห็นเพราะฤดูฝนเมฆหมอกบังหมด

ไกด์นำไปดูพวกธิเบตอพยพหนีจีนแดงมาอยู่ในเนปาล เป็นร้อย ๆ คน ทางการบ้านเมืองและสหประชาชาติช่วยอุดหนุนสร้างโรงงานทอพรมอย่างหยาบ ๆ ไว้ ๓—๔ หลัง ให้คนธิเบตทำงาน ในโรงงานมีผู้หญิงมากกว่าชาย ทั้งทำงานกันว่องไวแข็งแรงไม่เฉื่อยช้า และมีหญิงธิเบตเป็นคนขายของ พูดอังกฤษคล่อง ขายพวกมีดด้ามเงินฝักเงินและของอื่น ๆ พ่อใหญ่ซื้อมีดช่วยอุดหนุนไว้เล่มหนึ่ง เมืองนี้มีคนอเมริกันทั้งเด็กและผู้ใหญ่มาก เพราะเขาชอบเนปาลที่มีอากาศดีและสงบ วันนี้พ่อรู้สึกว่าอากาศเย็น ตอนไปทานข้าวในโรงแรมต้องแต่งสูทผูกไทกันทุก ๆ คน ถ้าไม่แต่งเขาไม่ยอมให้เข้าไปในนั้น ค่ำนี้ฝรั่งเขาเลี้ยงวันเกิดกัน มีวงดนตรีฝรั่งเสียงดีร้องและบรรเลงกันอยู่ครึกครื้น ข้าวธิเบตดีกว่าอินเดียมาก อร่อยดี ข้าวกัลกัตตาร่วนไม่น่าทานเลย ข้าวเมืองปาตนะยังดีกว่าข้าวกัลกัตตา ข้าวเนปาลดีกว่าเพื่อน แม่น้ำในเมืองนี้ไม่สู้ใหญ่นักและตื้น เมื่อมาบนเรือบินเห็นแม่น้ำคงคาใหญ่มาก ทั้ง ๆ ที่อยู่เกือบต้นน้ำแล้ว แม่น้ำคงคานี้เป็นสายเลือดอันสำคัญยิ่งของอินเดีย แยกเป็นแควเล็กแควน้อยไปมากมาย ขึ้นเรือบินมองเห็นได้ดี อ้อ พ่อนึกได้ เป็นโชคดีของเราเหลือเกิน พระวัดไทยพุทธคยาท่านบอกว่าที่ได้เห็นน้ำเต็มฝั่งและไหลเชี่ยวของแม่น้ำเนรัญชรา ซึ่งเป็นแม่น้ำซึ่งพระพุทธเจ้าได้อธิษฐานลอยถาด ถ้าเป็นฤดูแล้งก็แห้งไม่มีน้ำ

วันที่ ๑๒ ตอนเที่ยงวันจะบินไปกรุงนิวเดลีไม่ใช่พาราณสี (ที่บอกมาผิดไป) แล้วจะนั่งรถไฟไปลุมพินีและไปสารนาถกับเมืองกุสินารา ไปรถไฟบ้างรถยนต์บ้าง เดินทางหลายชั่วโมงกว่าจะถึงแต่ละแห่งแต่ก็จะพยายามไป ขอจบเพียงนี้ก่อน เมื่อไปถึงเดลีจึงต่อใหม่ เราทุก ๆ คนสบายดี หวังว่าลูกหลานทุก ๆ คนสบายดี

คิดถึงลูกหลานแล้ว

พ่อ

ตาฝนคงบ่นถึงตาแล้ว

ฉบับที่ ๔

วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๑๑ เวลา ๖.๑๕ น.

ถึงลูกทุก ๆ คน

เขียนในที่พักโรงแรมอโศกห้องเลขที่ ๗๐๑ ชั้น ๗ เป็นโรงแรมใหญ่ทันสมัย ทราบว่าเป็นของรัฐบาล ห้องนี้แบ่งเป็น ๒ ห้อง ๓ เตียง มีโต๊ะตู้พร้อมทั้งโต๊ะอาหาร

เมื่อวันวานที่ ๑๒ บินออกจากกัตมันฑุ เนปาล เวลา ๑๕ น. ถึงสนามบินเดลีเวลา ๑๗.๓๐ น. ไกด์นำเที่ยวซึ่งคอยรับอยู่แล้วพร้อมด้วยคุณไพโรจน์ได้นำเข้าพักโรงแรมอโศกเวลาเกือบ ๒ ทุ่ม คุณไพโรจน์และคุณกานดา หงสกุล เชิญไปทานอาหารที่บ้านพักผู้ดูแลนักเรียนไทย ได้รับทานอาหารไทยเป็นครั้งแรกตั้งแต่ไป และเพิ่งพบคนไทยเป็นครั้งแรกด้วย หลังจากพบคนไทยที่วัดไทยพุทธคยามาแล้ว คนจีนก็ไม่ค่อยได้เห็น พบคนจีน ๒ คนเท่านั้นที่ร้านอาหาร (คนจีนแพ้แขก) พอราว ๔ ทุ่ม คุณไพโรจน์คุณกานดาได้พาดูถนนและสถานที่ต่าง ๆ อินเดียออมแสงสว่างมากทีเดียว มีพอเห็นทางเท่านั้น แล้วส่งขึ้นโรงแรม เมื่อคืนรู้สึกเหนื่อยมากมาแต่

วัดศาสนาฮินดู นิวเดลี

เนปาลแล้วเลยนอนหลับได้ ตื่นเอาสว่างแล้ว นอนได้ ๕—๖ ชั่วโมง เช้าวันนี้ไปห้องอาหารเวลาราว ๒ โมงเช้าทานเสร็จก็พากันออกชมเมือง ไกด์เขาพาไปดูศาลารัฐบาล สภาปาเลียเมนต์บ้านประธานาธิบดี บ้านท่านเนรู และที่ทำการนายกรัฐมนตรี กระทรวงต่าง ๆ สถานทูตต่างๆ เขาจัดให้อยู่เป็นทิวแถว บ้านพักข้าราชการพลเรือนและที่ฝังศพกษัตริย์แขกอิสลามสมัยโมกุลเป็นใหญ่หลายแห่ง ล้วนแต่สร้างอนุสาวรีย์ไว้ใหญ่โตทั้งนั้น ตามหนังสือนำเที่ยวอินเดียของบุญช่วยที่ซื้อให้พ่ออ่าน นึกว่าสถานที่ฝังศพกษัตริย์แขกคงจะอยู่ตอนใต้เดลีลงไปทางเมืองอัคร หรืออักราที่ไหนได้อยู่ในเดลีนี่เอง แต่ละแห่งเปลืองเนื้อที่มากมาย อย่างเช่นที่ฝังศพบิดาอัคบามหาราชใหญ่โตมาก มีกำแพงล้อมแข็งแรง เดินเข้าไปดูเหนื่อยทีเดียว เพราะรถเข้าไม่ได้ต้องจอดหน้าประตูข้างนอก และดูสถานที่บรรจุอัฐของท่านมหาตมคานธีก็เป็นสถานที่น่าดูมาก แต่ไม่ได้สร้างเป็นตึกใหญ่โตอะไร แต่บริเวณกว้างขวางมากเหมือนกัน ส่วนอนุสาวรีย์ของท่านเนรูก็อยู่ไม่ห่างกันแต่เพิ่งจะเริ่มทำสถานที่ให้งดงามน่าดูต่อไป เมื่อดูสถานที่เหล่านี้แล้วก็ไปดูของขายตามร้านคล้ายของเชียงใหม่ บุ ขันและลงยา เข้าดูที่เขาทำสำเร็จรูปแล้วเป็นของน่าดูน่าใช้ เช่นเครื่องลงยาและของอื่น ๆ มากมาย ทั้งงาช้างแกะสลักเป็นตะเกียงไฟฟ้าน่าดูมาก ของดีราคาแพงเหล่านี้ผู้นำของเราเขาซื้อมาหลายชิ้น พ่อก็ซื้อพวกถ้วยลงยาเพื่อเอามาแจกกันบ้างเพื่อได้เป็นที่ระลึกที่ไปอินเดีย นอกจากนี้ก็ไม่รู้จะได้ของอะไรอีก อ้อถ้าได้ไปพาราณสีก็จะดูพระพุทธรูปของพาราณสีเขาว่าพอมีให้เช่า ใบพระโพธิ์ที่ต้นก็เด็ดมาด้วยมือเองพอแจก พร้อมด้วยดินที่บริเวณพระโพธิ์ก็ได้มา สถานที่สำคัญ ๆ ถ้าได้ไปถึงก็คงได้มาไม่ยอมให้เสียเวลาเลย สถานที่เหล่านี้ล้วนเป็นที่อุดมมงคลยิ่ง ท่านเจ้าคุณเทพวิสุทธิโมลีชวนพ่อให้ไปอยู่ปฏิบัติ พ่อก็ได้แต่ยิ้ม ๆ กับท่านไม่กล้ารับปาก

ตอนบ่ายวันนี้ออกดูของกันอีก คุณกานดาไปด้วย สุจิตได้หนังสือธรรมะ ๒ เล่มราคาสูง เดลีมีรถยนต์มากพอควรสมเป็นเมืองหลวง แต่ก็ยังน้อยกว่ากรุงเทพ ฯ มาก มีราว ๑ ใน ๕ ของเราเท่านั้น ถนนหนทางเขาดี มีต้นไม้มาก ต้นไม้กำลังงามดีให้ร่มสมเป็นเมืองร้อน ปีนี้คุณไพโรจน์บอกว่าฝนตกเร็วความร้อนพอทนได้ พูดถึงถนนเขามีซอยแยกไปแยกมามากและแต่ละสายยาว ๆ ถ้าจะพูดไปอินเดียเป็นประเทศใหญ่ที่กว้างขวาง จะจัดการอย่างไรก็พอทำได้ มีตึกรามสูงสิบกว่าชั้นก็มีมาก บ้านเล็กบ้านน้อยในเมืองหลวงเดลีไม่ค่อยเห็น อาจจะหลบ ๆ อยู่ก็เป็นได้ แต่ตามชนบทเห็นจากเครื่องบินก่อนจะลงก็มีตึกเตี้ย ๆ หลังคาแดง ๆ มุงกระเบื้องอยู่กัน

เป็นกลุ่มใหญ่ เช่นที่เนปาลเป็นคนกลุ่มใหญ่คนตั้ง ๘๐,๐๐๐ ก็มี ที่อินเดียก็ดูจะละม้ายคล้าย ๆ กัน กุศลสถานก็สร้างกันไว้ในหมู่บ้าน แล้วแต่จะถือศาสนาใด อ้อ วันนี้ตอนเย็นที่ออกไปพร้อมด้วยคุณกานดา เขาพาไปดูวัดศาสนาพุทธวัดหนึ่ง ซึ่งอยู่ติดต่อกับวัดศาสนาฮินดู วัดของศาสนาฮินดูเขาสร้างใหญ่โตมโหฬาร ส่วนวัดพุทธศาสนาเขาสร้างให้แต่พอควร แต่ก็ยังดีเขายังสร้างโบสถ์ให้มีพระพุทธรูปองค์หนึ่ง พวกเรายังได้ไปกราบไหว้กันได้สวดสรรเสริญพระคุณด้วย ที่หน้าโบสถ์มีรูปช้างใหญ่ ๒ เชือกน่าดูสังเกตที่หน้าโบสถ์ไม่ว่าในศาสนาฮินดู พุทธ ศาสนามหาวีระ ชอบสร้างรูปช้างไว้หน้าโบสถ์ทุก ๆ แห่ง

พรุ่งนี้ที่ ๑๔ แต่เช้า ๖ โมง ออกเดินทางโดยเครื่องบินไปเมืองอัคราแล้วจึงจะเลยไปลุมพินี เมืองพาราณสีต่อไป จึงขอจบเพียงนี้ก่อน

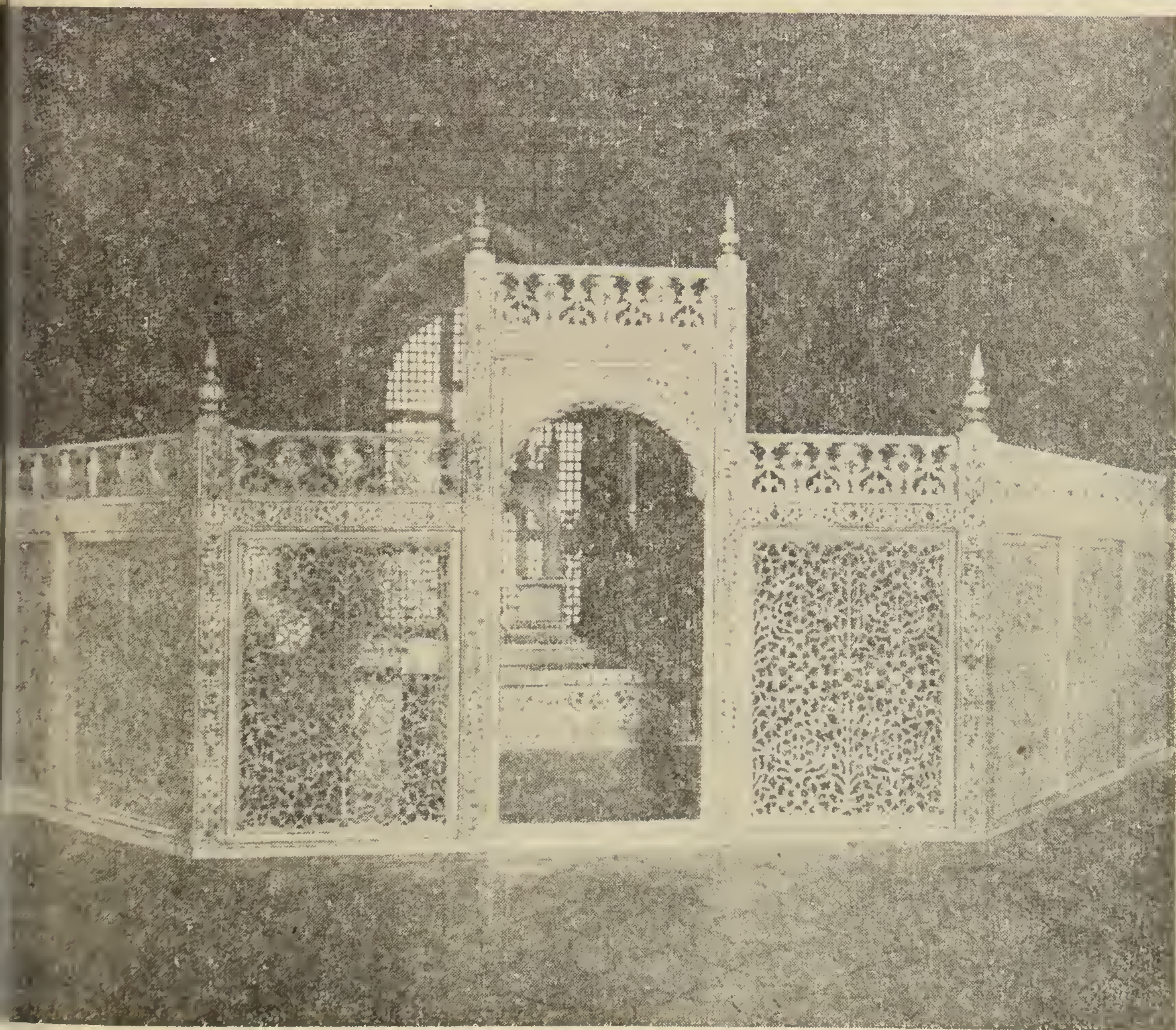
หวังว่าลูกหลานทุก ๆ คนคงสบายดีทั่วกัน พวกพ่อ ๓ คนสบายดี

เรื่องจะทำบุญให้แม่วันที่ ๑๙ นี้นั้น ก่อนสัก ๒ วัน นิดกับเกษตรหรือต๋อยควรได้ไปติดต่อท่านพระครูสุวรรณถามท่านเรื่องถ้วยชามเครื่องใช้ของวัดเพื่อพร้อมไว้จะได้ไม่ขลุกขลัก

หวังว่าลูกหลานทุก ๆ คนคงช่วยให้กำลังใจแก่พ่อ

คิดถึงมาก

พ่อ

↑ อนุสาวรีย์พระนาง
มุมทัชมาฮาล

← ที่ฝังศพพระนาง และ
ชาชะฮาน

ฉบับที่ ๕

เขียนในโรงแรมอัครา ประเทศอินเดีย เวลา ๑๘ น.

วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๑๑

ถึงบุญช่วยและลูก ๆ ทุกคน

พ่อไปเที่ยวทัชมาฮาลและสถานที่อื่น ๆ มาหลายแห่ง เหนื่อย ไปพร้อมกัน ๓ คน กับเจ้าไกด์นำทาง กลับโรงแรมนอนอยู่พักหนึ่ง คิดถึงจนต้องเขียน จ.ม. ส่งข่าวมาเกรงจะขาดตอน ลุกขึ้นล้างหน้าจับปากการีบเขียนนี่ คิดว่าคงอยากทราบเป็นระยะ ๆ ไป

เมื่อเช้าวันนี้ตี ๕ พากันตื่นนอนจากโรงแรมอโศก ออกจากห้องลงลิฟไปข้างล่าง พอดีพบไกด์มาคอยอยู่แล้ว ขึ้นรถยนต์ตรงไปสนามบินนอกเมือง อยู่ห่างกับโรงแรมไม่มากนัก รถวิ่งราว ๑๕ นาทีเห็นจะได้ ถึงสนามบินต้องนั่งคอยอยู่พักหนึ่ง พนักงานเอากระเป๋าขึ้นชั่ง ของเรา ๔ ใบกับของคุณกานดาฝากของมาให้พรรคพวกอีกใบหนึ่ง พอดีไม่เกินแล้วพากันเดินไป ขึ้นเครื่องบินเวลา ๗ น. เรือบินออกบินไปเมืองอัครา ถึงเวลา ๗ น. เศษไม่ถึง ๘ น. เรือบินๆ ราวครึ่งชั่วโมงเท่านั้นก็ถึง มีไกด์นำเที่ยวคอยรับอยู่แล้ว ก็พาไปพักยังโรงแรมในเมืองอัครา เป็นโรงแรมใหม่และใหญ่โต ปูพรมเต็มพรืดไปหมดไม่ว่าตามทางเดินในห้องนอนห้องน้ำ ไม่เห็นที่อโศก สังเกตดูการสร้างเขาแข่งขันกันและดูจะเป็นของรัฐบาล แต่โรงแรมอัครานี้มี ๔ ชั้น เท่านั้นไม่สูง ๗—๘ ชั้นเหมือนอโศก แต่จะว่าใหม่ก็ดูจะไม่ถูกนัก คงสร้างมาแต่สมัยอังกฤษยึดครองแล้วแน่ ๆ แต่การดูแลรักษาดีก็ดูยังใหม่อยู่ก็เป็นได้ การสร้างต้องลงทุนแพงมากทีเดียว เครื่องใช้ไม้สอย ดูโต๊ะ เตียงนอน ผ้าม่าน ตู้เย็น อ่างอาบน้ำดูราคาสูง ๆ ทั้งนั้น ออกจะพูดชมเขามากไปยิ่งกว่าจะเข้าเรื่องอันควรจะรู้เสียแล้ว จึงขอเดินทางไปโรงแรมเสียที

พอถึงโรงแรมอัคราหรือให้ชัดตามหนังสือนำเที่ยวก็เรียกเมืองนี้ว่า เมืองอัคระ เมืองกัสมาฮาน หรือเมืองป้อมค่ายของพระเจ้าชาชะฮาน แล้วไปทานอาหารกันชั้นล่างเป็นอาหารแขกปนฝรั่ง ไม่มีเป็นไทย ๆ เราเลย ทานเสร็จแล้วก็ขึ้นห้องนอนพักผ่อนอยู่ครู่ใหญ่ ๆ มันก็ไม่หลับ เพราะเมื่อคืนนอนไม่หลับตลอดคืน คงเป็นด้วยกินกาแฟแขกมันชงแก่เกินไปนั่นเอง ผู้นำของเราเขาเชิญเลี้ยงตอบ คุณไพโรจน์กับคุณกานดาตอน ๒ ทุ่มเมื่อคืน ระหว่างอาหารเขามีดนตรีและ

มีหญิงออกมารำครั้งละ ๒ คนบ้าง ๓ คนบ้าง มีชายปนอยู่ ๖ คนบ้าง มีพวกตีกลองร้องเพลงอีก ๔ คน ให้จังหวะอีกส่วนหนึ่ง จนเวลา ๔ ทุ่มเศษจึงเลิก เราก็กลับขึ้นห้องพัก โรงแรมนี้มีแขกมากกว่าโรงแรมอื่น ๆ ฝรั่งทัศนาจรกันมาก เพราะทัชมาฮาลนั่นเองที่ดึงคนทั่วโลกไปเที่ยว เอ้อ ลืมอีกนิดหนึ่ง การเล่นของหญิงแขกเขามีไฟสีฉายสลับให้คนเต้นรำเป็นสีต่าง ๆ

ครั้นสายราว ๙ น. เศษก็เตรียมตัวลงจากห้องพักไปทัศนาจรโดยไกด์แขกคอยนำเที่ยวอยู่แล้ว ไกด์นำไปดูอนุสาวรีย์พระนางมุมทัชมาฮาลก่อนอื่น พวกเราลงจากรถยนต์แล้วก็เดินเข้าไป ตัวตึกข้างหน้าเป็นหินสีแดงทั้งหลังใหญ่โตมาก เราก็เดินลอดประตูเข้าไปเห็นตึกมุมทัชมาฮาลอยู่ไกล มีทางเดินประดับกระเบื้องปูพรืดตรงไป มีบ่อน้ำ ๒ ข้างทางเป็นระยะไป เมื่อไปถึงตึกมุมทัชมาฮาลเป็นตึกหินอ่อนสีขาวใหญ่โตมาก จะขึ้นไปข้างบนต้องถอดรองเท้าหรือไม่ก็ให้แขกเอาผ้าใบทำเป็นถุงหุ้มรองเท้าอีกทีหนึ่งก็เข้าได้ เราเอาผ้าใบหุ้มแล้วก็ขึ้นบันไดไป ดูสูงอยู่สัก ๒๐ ขั้นแล้วก็เป็นลานกว้างปูกระเบื้องหินอ่อนทั้งหมดรอบบริเวณ ๔ เหลี่ยม เราก็เข้าไปดูหลุมฝังศพมุมทัชมาฮาลซึ่งอยู่กลางโดมใหญ่เป็น ๒ ศพคู่ เป็นศพชาชะฮาลพระราชสามีด้วย แล้วสุจิต แดงเขาลงไปดูหีบศพชั้นล่างกันอีก พ่อไม่ลงไปคอยอยู่ข้างบน ประเดี๋ยวหนึ่งก็พากันขึ้นมาบอกว่าเห็นเหมือน ๆ กันกับบริเวณโดยรอบ รอบหลุมฝังศพเขาเอาหินอ่อนแผ่นใหญ่มากมาแกะสลักเป็นลายดอกไม้โปร่ง ๆ ทั้ง ๔ ด้าน ทั้งข้างล่างข้างบนแข็งแรงมาก แล้วก็เดินไปดูแม่น้ำยมนาอยู่ติดกับตัวตึกอีกด้านหนึ่งเป็นแม่น้ำใหญ่น้ำไหลเชี่ยว มีตึกอีก ๒ หลัง เหนือหลังหนึ่งใต้หลังหนึ่งของมุมทัชมาฮาล ฝีมือการสร้างงดงามมาก กว่าจะสร้างเสร็จราว ๒๐ ปี จนลูกชายชื่อโอรังเซฟปฏิวัติจับพ่อขังไว้ พ่อขอร้องให้ขังที่ป้อมริมแม่น้ำยมนาพอให้มองเห็นตึกมุมทัชมาฮาล ลูกชายก็ยอมจนพ่อตายไป ชาชะฮานความรักเมีย จึงสร้างมุมทัชมาฮาลให้ไว้เป็นอนุสรณ์ ตั้งอยู่ริมน้ำยมนา เราอยู่โรงแรมอัคราก็มองเห็นทัชมาฮาล ออกจากทัชมาฮาลไกด์ก็นำไปดูป้อมค่ายของกษัตริย์ชาชะ-ฮาลตลอดตัวตึกที่ชาชะฮาลถูกวัง เป็นป้อมค่ายใหญ่โตมากเป็นตึกสร้างด้วยหินสีแดงทั้งสิ้น แล้วไปดูที่ฝังศพของอักบาร์มหาราชและคนอื่น ๆ กับดูโบสถ์ของพวกศาสนาฮินดูซึ่งสร้างมา ๔๐ ปีแล้วก็ยังไม่เสร็จ คนทำก็กำลังก่อสร้างกันอยู่ว่าจะทำแข่งขันกับทัชมาฮาล แต่ดูทีท่าคงไม่ทัดเทียมกัน ดูโครงสร้างเล็กกว่ากันมาก พ่อไม่ได้ขึ้นไปดูเกรงเหนื่อย สุจิตเขาขึ้นไปดู เรานั่งคอยอยู่กับม้าหินในถนน เห็นกระรอกมันวิ่งอยู่ตามถนนและปีนขึ้นลงอยู่กับต้นมะขาม กล้าคนเสียด้วย ตัวเล็ก ๆ มีลายขาว ๆ ตามยาวตามตัว นึกถึงบุญช่วยเห็นคงอยากได้ ยังบอกกับแดงเขาว่าให้จับไปฝากอาช่วยเขาซี , เขาคงชอบ

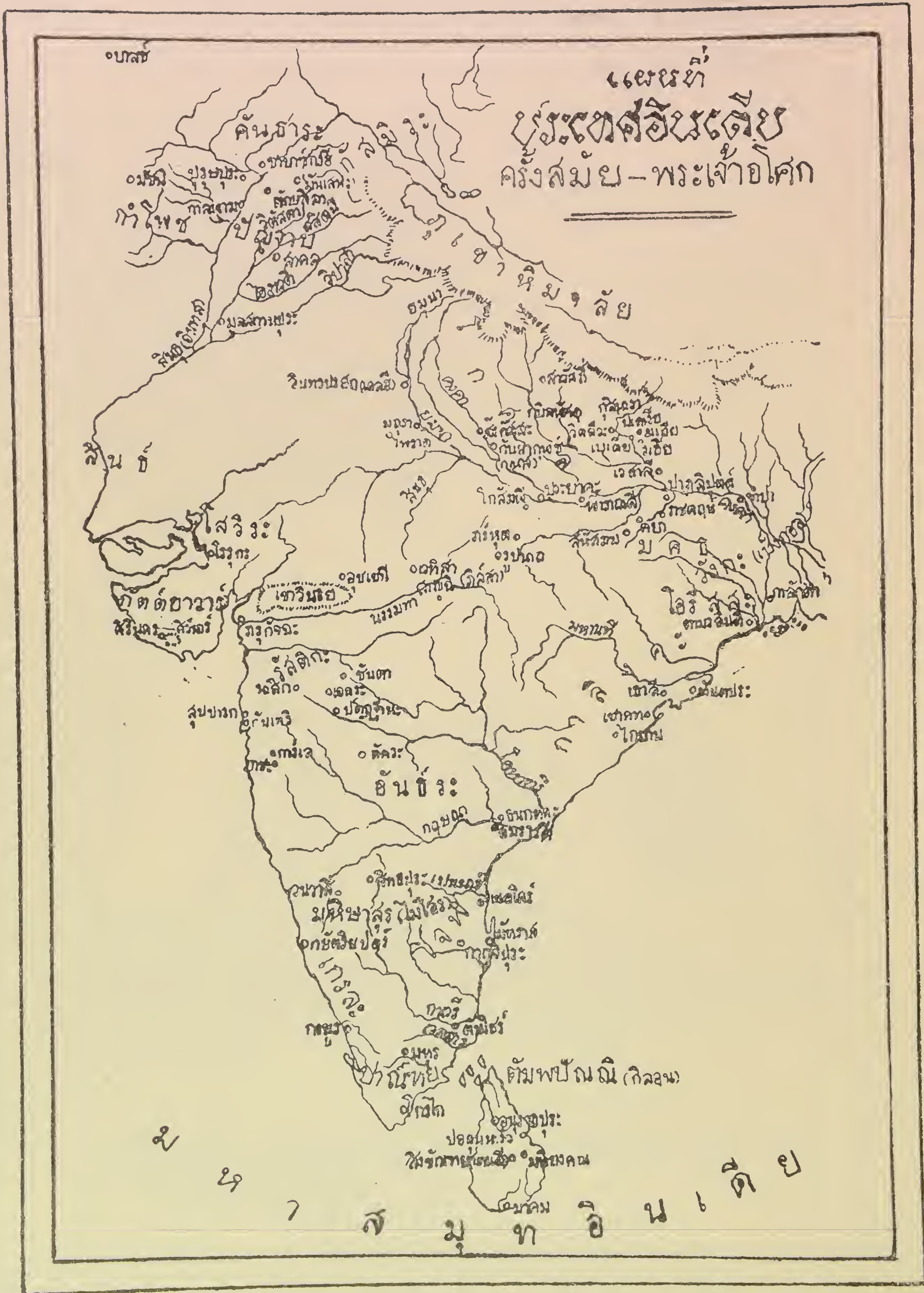
พรุ่งนี้จะจับเรือบินไปเมืองพาราณสี ให้เข้าเรื่องตามความต้องการของพ่อเสียทีที่จะได้ไปนมัสการสังเวชนียสถานอีก ๓ แห่ง คือที่สารนาถ พระปฐมเทศนาลุมพินีที่ประสูติ เมืองกุสินารา ที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันปรินิพพานและสถานที่ถวายพระเพลิง ทั้ง ๓ แห่งนี้จะรีบไปให้ทั่วถ้ามีโอกาสไปได้ เพื่อพ่อจะได้กราบได้ไหว้ตามที่มีความประสงค์ไป แดงบ่นอยากกลับเต็มทีเกรงขาดเรียนมาก สุจิตก็ดูมีศรัทธาสูงอยู่เหมือนกัน เอาดังใจไม่ได้และพ่อก็อยากได้สิ่งที่เป็นมงคลของสถานที่เหล่านั้น ถ้าได้มาพร้อมทั้ง ๔ แห่งก็จะถือว่าเป็นของดีเป็นมงคลไม่น้อยทีเดียว คือดินทรายในสถานที่ทุกแห่งนั้นล้วนเป็นมงคล พ่อจะเขียนฉบับนี้เป็นฉบับที่ ๕ เป็นฉบับสุดท้าย เพราะใกล้วันจะกลับมาอยู่แล้ว การบันทึกในสมุดเล็กก็ยังทำไม่ทันค้างอยู่กว่าครึ่งจะพยายามให้ได้ผลมากหน่อย สุจิตเขาคงนำพ่อกับนายแดงกลับมาทันตามกำหนด คือทันวันทำบุญให้แม่ ส่วนย่างกุ้งคงต้องงดไป กลับมาให้ทันวันทำบุญก่อนแน่ ๆ

คิดถึงลูกหลานทุก ๆ คนมาก

พ่อ

พระพุทธรูป ปางปฐมเทศนา พิพิธภัณฑ์ เมืองสารนาถ

แผนที่
ประเทศอินเดีย
ครั้งสมัย-พระเจ้าอโศก
คันธาระ
กำโพช
ภูเขาหิมาลัย
สินธ์
โสวีระ
อันธ์ระ
ปาฏลิบุตร
พาราณสี
เวสาลี
ทัมพปัณณิ (ซิลอน)
มหาสมุทรอินเดีย

ภาคผนวกเรื่องสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล

ก่อนปรินิพพานสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตอบข้อถามของพระอานนทเถรเจ้า ว่า สถาน ๔ ตำบลที่ควรจะดูควรจะเห็น ควรให้เกิดสังเวชแห่งกุลบุตรผู้มีศรัทธา คือ

สถานที่พระตถาคตเจ้าประสูติตำบล ๑
สถานที่พระตถาคตเจ้าตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ตำบล ๑
สถานที่พระตถาคตเจ้าให้พระอนุตตรธรรมจักรเป็นไป ตำบล ๑
สถานที่พระตถาคตเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ตำบล ๑

ลุมพินีวัน

สถานที่ประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ อยู่ตอนใต้ของประเทศเนปาล บัดนี้เรียกว่า ตำบลรุมมินเดแขวงเปชวาว์ ใกล้เมืองโกรัคปุรของอินเดีย เมื่อวันวิสาขปุรณมี เพ็ญเดือน ๖ แห่งปีก่อนพุทธศก ๘๐ ปี พระนางเจ้ามายาเทวี อัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนศากยะ เจ้าผู้ครองนครกบิลพัสดุ์ได้เสด็จจากพระราชวังจะไปยังเทวทหนครของพระบิดาของพระนาง ครั้นเสด็จมาถึงลุมพินีวันสวนกึ่งกลางทาง เกิดประชวรพระครรภ์ อำมาตย์ผู้ตามเสด็จจัดที่ประสูติใต้ร่มไม้สาละ พระนางได้ประสูติพระราชโอรสในเวลาใกล้เที่ยงวัน พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างสถูป และเสาหินสลักอักษรว่าเป็นที่ประสูติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พุทธคยา

ในราตรีแห่งวิสาขปุรณมี ดิถีเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง ที่ใต้ร่มไม้อัสสัตถพฤกษ์โพธิใบ ในปีก่อนพุทธศก ๔๕ นับแต่บรรพามา ๖ ปีล่วงแล้ว สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ อริยสัจ ๔

สถานที่แห่งนี้ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างพระมหาวิหาร รูปทรงสี่เหลี่ยมสูงประมาณ ๕๐ เมตร และแท่นวัชรอาสน์ แสดงถึงที่ประทับของพระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อตรัสรู้ ตั้งอยู่ระหว่างพระมหาวิหารและต้นศรีมหาโพธิ์

ที่พุทธคยามีวัดไทยแบบจำลองจากวัดเบญจมบพิตร สวยงามมาก

สารนาถ

เมืองนี้อยู่ตอนใต้ของรัฐอุตตรประเทศ ห่างจากพาราณสีประมาณ ๙ ก.ม.

หลังจากที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว พระองค์ทรงอธิษฐานพระหฤทัยเพื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนา ทรงพระดำริหาคนที่สมควรรับเทศนา ทรงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ว่ามีอุปการะแก่พระองค์มาก ได้เป็นผู้อุปัฏฐากพระองค์เมื่อครั้งทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ในเช้าวันขึ้น ๑๔ ค่ำ แห่งเดือนอาสาฬหะ คือเดือน ๘ พระองค์เสด็จไปถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี อันเป็นที่อยู่ของปัญจวัคคีย์ในเย็นวันนั้น รุ่งขึ้นวันอาสาฬหปุรณมี พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสปฐมเทศนา ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแด่พระปัญจวัคคีย์ และประทับอยู่ที่อิสิปตนมฤคทายวันในพรรษาแรก

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างสถูปเป็นเครื่องหมายสถานที่ที่พระพุทธองค์ได้พบปัญจวัคคีย์ครั้งแรก แต่กษัตย์อิสลามอัคบาร์ทำลาย สร้างป้อมแปดเหลี่ยมขึ้นแทนที่ ที่เมืองสารนาถมีมูลคันธกุฎีวิหาร ซึ่งสร้างขึ้นใหม่ตรงที่เข้าใจว่าเป็นที่ประทับของพระพุทธองค์ ใกล้ ๆ กันมีสถูปใหญ่เรียกว่า ธรรมเมฆสถูปสูงประมาณ ๓๐ เมตร มีลวดลายแกะสลักสวยงามมากเป็น

สารนาถปัจจุบัน

ศิลปะสมัยคุปตะ ในบริเวณนั้นมีฐานพระสถูปและรากฐานกุฏิและวิหารต่าง ๆ ซึ่งถูกทำลายหมด มีเสาหินของพระเจ้าอโศกมหาราชใหญ่ขนาดคนโอบถูกทำลายหักเป็นสามท่อน

กุสินารา

ณ ปัจฉิมยามแห่งราตรีวิสาขปุรณมี สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคปรินิพพานบนพระแท่นปรินิพพานไสยา ณ ระหว่างแห่งสาลพฤกษ์ทั้งคู่ ในสาลวัน (ป่าไม้รัง) เมืองกุสินาราแห่งมัลลกษัตริย์

เมืองกุสินารามีชื่อใหม่ปัจจุบันเรียกว่ากาเซีย อยู่ในรัฐอุตตรประเทศใกล้ ๆ กับเมืองโกรัคปูรมีสถูปปรินิพพานซึ่งเก่าเสียหายมากแล้ว ตั้งอยู่ที่สมเด็จพระพุทธองค์ปรินิพพานระหว่างต้นรังคู่ เข้าใจว่ากษัตริย์มัลละทรงสร้างไว้และพระเจ้าอโศกมหาราชคงจะปฏิสังขรณ์ขึ้นอีก

สถานที่ถวายพระเพลิงอยู่ห่างออกไปประมาณ ๒ ก.ม. สร้างไว้เป็นพระเจดีย์ขนาดใหญ่ แต่หักพังเหลือแต่ฐานและกองอิฐกองดินสูงเป็นเนินอยู่เท่านั้น

เมื่อมนุษย์มุ่งแสวงหาสัจธรรม

จะเป็นเหตุบังเอิญหรือไม่ก็ตาม ในศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตกาลนั้น ปรากฏว่าได้มีแนวความคิดใหม่ ๆ เกิดขึ้น ในอารยประเทศโบราณเกือบทุกแห่ง อาทิ เช่น ในประเทศอิสราเอล ศาสดาพยากรณ์ เจรีเมียห์ก็พยายามชักนำให้ชนชาตินั้นตระหนักในความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลที่มีต่อโชคชตาของตน ส่วนในประเทศกรีซ ปรัชญาเมธี อนักซีแมนเดอร์ก็เสนอแนวความคิดว่า ชีวิตทุกรูปแบบนั้น มีแหล่งที่มาอันเดียวกัน และท่านเฮราคลิตุสก็ยืนยันว่าลักษณะที่สำคัญของชีวิตทั้งหลายก็คือ ความไม่คงทนถาวร ในประเทศจีนท่านปราชญ์ขงจื๊อผู้ยิ่งใหญ่ก็กำลังเผยแพร่คำสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรมและข้อประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ที่เหมาะสม อันมีความคล้ายคลึงกับข้อบัญญัติทั่วไปในพระคัมภีร์ไบเบิ้ล ในขณะเดียวกันในประเทศเปอร์เซียนั้น ท่านซาราทุสตรา ก็ได้แสดงความเชื่อมั่นว่ามนุษยชาติกำลังเผชิญกับทางเลือกระหว่างสัจธรรมกับความชั่วร้าย อันเป็นทางเลือกซึ่งแต่ละบุคคลจะต้องตัดสินใจเพื่อตนของตนเอง

ทุก ๆ แห่งในโลกที่มนุษย์ได้พัฒนาวัฒนธรรมของตนขึ้นมาแล้ว ความนึกคิดของมนุษย์ในด้านนามธรรมและศาสนา ก็จะมีระดับสูงขึ้น นักปราชญ์ทั้งหลายในอินเดียในศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตกาลก็ได้พยายามค้นคิดแสวงหาคำตอบต่อปัญหาต่าง ๆ เช่นเดียวกับนักปราชญ์ในอิสราเอล, กรีซ, จีน และเปอร์เซียเหมือนกัน แต่ผลของการค้นคิดในอินเดียนั้น ทำให้อินเดียกลายเป็นศูนย์กำเนิดของศาสนาที่สำคัญจากคำสอนอันศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว นักปราชญ์อินเดียได้ก้าวเลยไปอีกในด้านความนึกคิด อันนำไปสู่การก่อกำเนิดของศาสนาเชนและพุทธศาสนา ซึ่งทำให้อินเดียแปรสภาพจากประเทศที่ยึดถือการบูชาธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เป็นประเทศที่มีชื่อเสียงในด้านความรู้ความเข้าใจทางศาสนาอันลึกซึ้ง

ความจริงนั้นชาวอินเดียเป็นชนชาติที่มีแนวความคิดเป็นปรัชญามานานแล้ว คัมภีร์ฤคเวทอันเป็นคำร้อยกรองสรรเสริญเทพเจ้าทั้งหลายได้ปรากฏมีมาตั้งแต่สองพันปีก่อนคริสตกาล และนับจากนั้นมาปราชญ์อินเดียก็ได้รจนาคัมภีร์อื่น ๆ เพิ่มเติมแสดงความคิดเชิงปรัชญาที่ก้าวหน้ามากขึ้น จนถึงประมาณ ๗๐๐ ปีก่อนคริสตกาล จึงบังเกิดคัมภีร์ อุปนิษัท อันจัดได้ว่าเป็นปรัชญาขั้นปรมัตถ์ของฮินดู ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแนวความคิดทางปรัชญาของศาสนาเชนและพุทธศาสนา ในกาลต่อมา คำว่า "อุปนิษัท" เป็นคำสันสกฤตแปลว่านั่งอยู่ใกล้ ๆ สมัยนั้นการ

เขียนหนังสือยังไม่แพร่หลาย คำสอนในคัมภีร์นี้จึงถูกถ่ายทอดโดยวิธีอบรมสั่งสอนด้วยปากเปล่าจากอาจารย์ไปสู่ลูกศิษย์ที่นั่งอยู่ใกล้ ๆ คัมภีร์นี้จึงมีชื่อเรียกว่าอุปนิษัทดังกล่าวแล้ว

ข้อความในคัมภีร์อุปนิษัทกล่าวถึง ธรรมชาติของสากลจักรวาลและวิญญาณของมนุษย์ แต่ไม่กล่าวถึงความผิดถูก กำเนิดของจักรวาล พระเป็นเจ้าหรือมนุษยชาติแต่อย่างใด จุดมุ่งหมายของพวกอุปนิษัท คือ การแสวงหาความจริงว่ามนุษย์มาจากไหน อยู่ ณ สถานที่ใด และจะไปยังที่ใดในการแสวงหาคำตอบต่อปัญหาเกี่ยวกับธรรมชาติของสากลจักรวาล พวกอุปนิษัทก็มิได้ละทิ้งความเชื่อในเทพเจ้าต่าง ๆ แต่โบราณ แต่กลับพยายามเสาะหาเอกภาพในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในโลกนี้ ดังนั้นพวกอุปนิษัทจึงสรุปแนวความคิดของตนว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในสากลโลกไม่ว่าจะเป็นเทพเจ้ามนุษย์หรือสัตว์ก็ตาม ย่อมมีที่มาจากสิ่งสูงสุดอันเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า "พรหม" และ "พรหม" นั้นก็สิงสถิตอยู่ในทุก ๆ สิ่งทั่วไป ในการแสวงหาเอกภาพของมวลสิ่งทั้งหลายในโลก พวกอุปนิษัทในที่สุดก็ตั้งมั่นในความเชื่อว่ามีอาตมันอันสูงสุด ซึ่งปรากฏในที่ทุกแห่งและมีอยู่อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในที่ทั้งปวง ทั้งที่เป็นของเรา ของคนอื่น ๆ และของกลาง ๆ ที่เป็นตัวใหญ่ที่เรียกว่า พรหมอาตมัน คือ ตนที่ยิ่งใหญ่ ที่สัตว์ทั้งหลายถูกส่งกระจายให้เกิดออกมา มนุษย์ที่บรรลุถึงความเข้าใจในอาตมันแล้วก็จะปราศจากความทุกข์ความโศกเศร้าเสียใจ แต่ก่อนหน้านั้นมนุษย์จะต้องตายแล้วเกิดใหม่หลายภพหลายชาติ ในขณะที่อาตมันดำรงอยู่ตลอดไป ร่างกายเปรียบเหมือนเสื้อผ้าที่อาตมันสวมใส่เมื่อเสื้อผ้านั้นถูกทิ้งไปเพราะความเก่า อาตมันก็ย่อมละทิ้งร่างกายที่เก่าคร่ำแล้วไปอาศัยกายใหม่อันอื่นต่อไป

ความเชื่อในเรื่องวิญญาณ ตายแล้วเกิดใหม่นี่เองที่เป็นแนวความคิดปรัชญาขั้นมูลฐานของปราชญ์อินเดีย ซึ่งยึดถือหลัก กรรมดี กรรมชั่ว อันเป็นกฎของเหตุและผล สภาพชีวิตที่ดีหรือเลวของมนุษย์ทุกคนย่อมเป็นผลมาจากกรรมที่กระทำไว้ในอดีตชาติ ผู้ที่ตั้งใจประกอบกรรมดีในชาตินี้และพยายามปฏิบัติธรรมตลอดไปก็จะบรรลุถึงจุดหมายขั้นสุดท้าย คือการนำตนเข้าไปรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอาตมันอันยิ่งใหญ่นั่นเอง

แนวความคิดของพวกอุปนิษัทดังกล่าวนี้ได้กลายมาเป็นหลักการของศาสนาต่าง ๆ จนถึงปัจจุบันนี้ แต่เดิมมานั้นในคัมภีร์พระเวทต่าง ๆ ถือว่าเทพเจ้าทั้งหลายเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งมนุษย์จะต้องบูชาด้วยการนำเอาสัตว์และอาหารไปประกอบพิธีบูชายัญด้วยไฟศักดิ์สิทธิ์ พร้อมกับร่ายมนต์ประกอบไปด้วย แต่การที่พวกอุปนิษัทถือว่าวิญญาณของมนุษย์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอาตมันอันสูงสุดนั้นก็เท่ากับเป็นการยกมนุษยชาติให้มีความสูงส่งทัดเทียมกับเทพเจ้าทั้งหลาย

จากแนวความคิดนี้เอง เป็นผลให้ปราชญ์ในอินเดียอื่น ๆ ที่มิใช่พวกอุปนิษัทพยายามคิดค้นหาแนวคิดด้านปรัชญาให้ก้าวหน้าขึ้นไปอีก บางคนก็หันกลับไปยึดถือเอาความพอใจความสนุกสนานเป็นสิ่งสำคัญและเทศนาสั่งสอนปรัชญาว่าด้วยโลกียสุข บางคนก็ยึดถือเอาการถือสันโดษการบำเพ็ญทุกรกิริยาและการเข้าฌาณสมาธิว่าเป็นทางไปสู่ความสำเร็จ บุคคลเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดลัทธิต่าง ๆ ขึ้นอีกมากมาย ซึ่งบางลัทธิก็แสดงความขัดแย้งกับพวกอุปนิษัทอย่างเปิดเผย แต่บางลัทธิก็ดำเนินไปโดยตนเองอย่างสงบเงียบ

จำนวนผู้ที่นิยมการถือสันโดษและการบำเพ็ญทุกรกิริยาเพื่อหาทางไปสู่ความสำเร็จนั้นมีมากกว่าพวกที่ยึดถือปรัชญาว่าด้วยโลกียสุข พวกถือสันโดษนี้มักจะละทิ้งครอบครัวและทรัพย์สมบัติออกไปบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่า โดยมุ่งจะละโลกียสุขโดยเด็ดขาดและแสวงหาความสุขสงบในจิตใจของตนเอง บางคนก็บำเพ็ญทุกรกิริยาโดยวิธีนั่งใกล้กองไฟ ท่ามกลางแสงแดดอันร้อนแรงบ้างเดินบนตะปูด้วยเท้าเปล่าบ้าง ยกแขนข้างหนึ่งไว้เหนือศีรษะจนแขนข้างนั้นลีบหมดความรู้สึกใช้การไม่ได้บ้าง บางพวกก็นั่งนิ่งไม่เคลื่อนไหวไม่ยอมรับรู้ต่อโลกภายนอก พยายามทำจิตให้เป็นสมาธิ เพื่อให้เกิดปัญญาสามารถคลี่คลายความลึกลับเกี่ยวกับมนุษยชาติและสากลจักรวาลได้

จากการทำสมาธิให้จิตนิ่งแน่วแน่และใช้ความคิดค้นคว้าโดยเสรีอย่างหนักนี่เองทำให้พวกถือสันโดษนี้ค้นพบความรู้แจ้งภายในอันทรงคุณค่าใหม่ ๆ หลายประการ เมื่อใดที่พวกนี้พบทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับความหมายของชีวิต เขาก็จะออกจากป่าเข้ามาสู่ชุมชนเพื่อเผยแพร่ความรู้ของเขาให้ผู้อื่นที่สนใจได้ทราบด้วย โดยเหตุนี้จึงปรากฏมีลัทธิต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายในประเทศอินเดียในสมัยศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตกาลนี้ บางลัทธิก็คัดค้านพวกที่ถือพรหมและบางลัทธิก็ไม่ยอมรับนับถือศาสนาไปเลยก็มี อาจารย์บางคนถือมติว่าไม่มีบุญมีบาป ไม่มีกรรมหรือการเกิดใหม่ เมื่อร่างกายดับสูญ ไม่ว่าคนโง่หรือคนฉลาดก็จะแตกดับทำลายไปด้วยกันทั้งสิ้น ลัทธิเหล่านี้ส่วนมากเกิดขึ้นมาชั่วครั้งชั่วคราวแล้วก็เสื่อมหายไป แต่ในบรรดาลัทธิต่าง ๆ นับร้อยนับพันลัทธินี้ ปรากฏว่ามีแนวความคิดทางปรัชญาสองแนวที่ยืนหยัดอยู่ได้และกลายมาเป็นศาสนาที่สำคัญของโลกคือศาสนาเชนและพุทธศาสนา

ผู้ก่อตั้งศาสนาเชนนั้นคือท่านมหาวีระ ผู้ซึ่งถือกำเนิดในตระกูลหัวหน้าเผ่าทางทิศใต้ของเนปาลเมื่อประมาณ ๕๔๐ ปีก่อนคริสตกาล หลังจากที่บิดามารดาได้วายชนม์ไปแล้วเมื่อท่านมหาวีระมีอายุได้ ๓๐ ปี ท่านก็เดินทางออกจากบ้านที่อยู่ โดยละทิ้งทรัพย์สมบัติทั้งหลายและ

ดำเนินชีวิตด้วยการภิกขาจาร ในระยะแรกนั้นท่านบำเพ็ญตนอย่างเคร่งครัดที่สุดและสรวมเสื้อผ้าบาง ๆ เพียงชิ้นเดียวเท่านั้น ต่อมาอีก ๑๓ เดือน ท่านก็ละทิ้งแม้แต่ผ้าที่หุ้มร่างกาย และดำเนินชีวิตตลอดมาโดยไม่มีเครื่องปกปิดร่างกายแต่อย่างใด

ท่านมหาวีระใช้เวลานานถึง ๑๒ ปี ในการดำเนินชีวิตอย่างสมณะโดยเคร่งครัด ในระยะเวลานั้นท่านได้ถกปัญหาธรรมกับผู้จาริกอื่น ๆ และบำเพ็ญสมาธิตลอดมา จนในที่สุดท่านก็บรรลุถึงเป้าหมายสุดยอดของผู้ถือสันโดษทั้งหลาย นั่นคือ การรู้แจ้งในความหมายของชีวิตและความตาย หลังจากนั้นท่านก็นำความรู้ของท่านออกเผยแพร่แก่หมู่ชนทั่วไป และสามารถชักนำให้บุคคลจำนวนมากมีความเชื่อในตัวท่าน จนกระทั่งบรรดาศิษย์ที่นับถือท่านพากันขนานนามท่านว่า "มหาวีระ" ซึ่งหมายความว่า ผู้กล้าหาญที่ยิ่งใหญ่ และ "ชินะ" ซึ่งแปลว่า ผู้ชนะนามหลังนี้เองที่กลายมาเป็นนามของลัทธิศาสนาของท่านคือ ไชน์ ชินะ หรือ เชน ซึ่งแปลว่าศาสนาของผู้ชนะ

ท่านมหาวีระนั้นยอมรับหลักการแต่ดั้งเดิมของลัทธิที่มีอยู่ก่อนแล้ว แต่ไม่ยอมรับนับถือคณะนักบวชที่เป็นเจ้าลัทธินั้น ท่านยอมรับในเรื่องกรรมและเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ รวมทั้งแนวความคิดเกี่ยวกับอาตมันและพรหมด้วย แต่ท่านได้ให้ความหมายใหม่แก่แนวความคิดเหล่านี้แต่เดิมมามาหลักการเกี่ยวกับเรื่องกรรมเป็นเรื่องของนามธรรม แต่ท่านมหาวีระสอนว่ากรรมนั้นเปรียบเสมือนวัตถุธาตุ คือเป็นสิ่งไม่บริสุทธิ์ที่เกาะติดอยู่กับวิญญาณเหมือนเพรียงที่เกาะติดกับหินหรือไม้ ท่านสอนว่าไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่มีวิญญาณ แม้ต้นไม้ แม่น้ำ หินหรือวัตถุอื่น ๆ ก็มีวิญญาณเช่นกัน วิญญาณของมนุษย์ในชั้นเดิมก็ใสสอาดบริสุทธิ์ หากแต่การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์เองที่ทำให้วิญญาณนั้นมีมลทิน มนุษย์จะสลัดมลทินออกไปจากวิญญาณของตนได้โดยการประพฤติแต่กรรมดีอย่างเคร่งครัดและละทิ้งกรรมชั่วอย่างเด็ดขาด เมื่อใดวิญญานของมนุษย์กลับบริสุทธิ์ผุดผ่องไร้มลทินเช่นเดิมแล้ว การเกิดใหม่ก็จะสิ้นสุดยุติลง ดังนั้นจุดประสงค์ในชีวิตของผู้นับถือศาสนาเชนก็คือ การพยายามล้างมลทินออกจากวิญญาณให้หมดสิ้นไปนั่นเองวิธีการล้างมลทินนั้นเป็นเรื่องที่ยากมากในเมื่อถือว่ามลทินเป็นผลที่เกิดจากการกระทำต่าง ๆ ฉนั้นการที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายอันนี้ได้ก็มีวิธีเดียวเท่านั้น คือต้องออกบวชและพยายามที่จะไม่ทำอะไรเลย ท่านมหาวีระสอนว่าการพูดปดและลักขโมยนั้นเป็นสิ่งต้องห้าม เพราะจะเพิ่มมลทินแก่วิญญาณมากขึ้น ยิ่งกว่านั้น การทำร้ายหรือฆ่าพันธุ์สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ก็จะก่อให้เกิดผลร้ายต่อวิญญาณ

อย่างร้ายแรงมาก ท่านมหาวีระและสาวกของท่านยึดถือในเรื่องการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนี้อย่างเคร่งครัดตลอดมา ท่านมักจะถือแส้ไว้คอยปัดแมลงต่าง ๆ ให้ออกไปพ้นทางเดินอยู่เสมอ เพื่อมิให้ถูกเหยียบตาย นอกจากนั้นท่านยังสวมใส่หน้ากากปิดปากและจมูก ไว้เพื่อป้องกันมิให้สูดเอาสิ่งมีชีวิตใด ๆ เข้าไปกับลมหายใจด้วย ทุกวันนี้ผู้นับถือศาสนาเชนที่เคร่งครัด จะไม่ยอมบริโภคเนื้อสัตว์และจะรับประทานอาหารเฉพาะเวลากลางวันเท่านั้น เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดไปทำอันตรายแก่แมลงต่าง ๆ โดยบังเอิญในเวลามืดค่ำได้

ตรงกันข้ามกับความนับถือว่าชีวิตเป็นสิ่งมีค่าที่ไม่เคยจะทำลาย ในขณะเดียวกับศาสนาเชน ก็มองเห็นความตายเป็นสิ่งที่พึงรับไว้ด้วยความยินดี สำหรับผู้นับถือศาสนาเชนนั้น ความสำเร็จอันสูงสุดก็คือการกระทำอัตวินิบาตกรรมโดยการอดอาหาร และนี่คือทางยุติชีวิตที่ท่านมหาวีระได้เลือกให้กับตนเอง ท่านบำเพ็ญทุกรกิริยาโดยงดเว้นการบริโภคอาหารจนถึงแก่มรณภาพไปเมื่ออายุได้ ๗๒ ปี ละทิ้งลัทธิศาสนาของท่านไว้ให้เป็นมรดกแก่ชนรุ่นหลังมาจนทุกวันนี้

มหาบุรุษอีกท่านหนึ่งที่อุบัติขึ้นมาในโลกในระยะเวลาเดียวกัน เมื่อ ๕๔๓ ปีก่อนคริสตกาล คือ เจ้าชายสิทธัตถะ โคตมะ แห่งศากยวงศ์ หรือที่รู้จักกันทั่วไปในนามพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระบรมศาสดาแห่งศาสนาพุทธนั่นเอง พระประวัติของเจ้าชายสิทธัตถะ หรือพุทธประวัตินั้นเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว จึงจะไม่นำมากล่าวในที่นี้ ในขณะที่ปราชญ์และนักคิดทั้งหลายในอินเดียยุคนั้นต่างก็พากันคิดค้นแสวงหาสัจธรรมและความรู้แจ้งเห็นจริงดังกล่าวแล้ว เจ้าชายสิทธัตถะหลังจากที่ได้ทรงพบเห็นประจักษ์ว่ามนุษย์เรานั้นเกิดมาแล้วก็จะแก่ เจ็บและตาย อันล้วนแต่เป็นความทุกข์ทั้งสิ้น จึงเสด็จออกจากพระราชวังละทิ้งครอบครัวและทรัพย์สมบัติทั้งหลายเพื่อบำเพ็ญพรตแสวงหาความจริงแห่งชีวิตต่อไป พระองค์ได้เสด็จไปศึกษาตามสำนักอาจารย์ของฝ่ายอุปนิษัท เช่น อาฬารดาบสและอุทกดาบส ซึ่งสอนว่าเมื่อจิตบริสุทธิ์ถึงที่สุดแล้ว จะมีความรู้สึกว่าถึงเขตหรือขีดสุดแล้ว และตัวบุคคลผู้ที่รู้สึกว่าถึงขีดสุดนั้นเอง เรียกว่า เขตตัญญู หรือผู้รู้เขต เป็นตัวอาตมันที่มนุษย์ต้องการลุถึง และเป็นที่สุดของความทุกข์ทั้งปวง การทำให้จิตบริสุทธิ์ถึงที่สุดนั้นมีแบบตายตัว ของท่านอาฬารดาบสได้แก่การเจริญ อากิญจัญญายตนฌาณ และของท่านอุทกดาบสได้แก่การเจริญ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาณ ทั้งสองดาบสนี้สอนลัทธิกรรม คัดค้านการบูชายัญและพิธีกรรมต่าง ๆ และชี้แจงว่าเมื่อปฏิบัติตามวิธีของท่าน คือเจริญฌาณสมบูรณ์แล้ว ก็จะเกิดฌาณหรือความรู้ขึ้นมาเองว่า ขีดสุดของความบริสุทธิ์หรือความพ้น

ทุกข์ มีเพียงแค่จิตกำลังเป็นอยู่ หรือรู้อยู่ในขณะนั้น และตัวสิ่งที่รู้นั้นแหละ คือ อาตมัน เจ้าชายสิทธัตถะทรงค้านว่า การที่ยังมีความรู้ หรือรู้สึกในสิ่งใดนั้น ย่อมชื่อว่ายังติดอยู่ใน "คุณ" ของสิ่งนั้น ถึงจะเป็นการหลุดพ้นจากทุกข์ก็จริง แต่ก็ยังมิใช่ขั้นสุดหรือขั้นพ้นทุกข์โดยเด็ดขาด พระองค์ทรงพระประสงค์ที่สูงไปกว่านั้น ฉนั้นพระองค์จึงออกบำเพ็ญทุกรกิริยา แต่ในที่สุดก็ทรงเห็นว่าวิธีนี้มิใช่ทางไปสู่ความสำเร็จรู้แจ้งเห็นจริง ในเมื่อร่างกายต้องทุกข์ทรมานแล้ว สมองจะสามารถค้นคิดแสวงหาสัจธรรมได้อย่างไร พระองค์จึงทรงละการบำเพ็ญทุกรกิริยา และเสด็จเข้าฌาณสมาธิภายใต้ร่มโพธิบำเพ็ญเพียรเรื่อยมาจนได้ตรัสรู้พุทธธรรมในที่สุด

สิ่งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้และสั่งสอนให้มนุษย์ปฏิบัติตาม เพื่อบรรลุธรรมอันสูงสุดนั้นก็ได้แก่ อริยสัจ ๔ คือ ทุกข์, ทุกขสมุทัย (ที่เกิดแห่งทุกข์), ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์), และมรรค (ทางแห่งความดับทุกข์) พระพุทธองค์มุ่งสอนให้มนุษย์บำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุนิพพานอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด กล่าวโดยย่อ นิพพานนั้นคือที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ ซึ่งมนุษย์แต่ละคนจะเข้าถึงได้โดยพิจารณาปฏิบัติ ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ละทิ้งอุปาทานความยึดถือในสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งตนของตนเองด้วย เพื่อสามารถก้าวเข้าไปสู่โลกุตตรภูมิ อันอยู่เหนือโลกได้ พุทธธรรมหรือธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบนี้ แตกต่างจากแนวความคิดของอุปนิษัทและเชน ตรงที่ว่าพระองค์ทรงเห็นว่า พรหม อาตมัน หรือวิญญาณบริสุทธิ์นั้นยังมิใช่ที่สุดแห่งทุกข์ เพราะยังมีการยึดติดในตัวตนอยู่ การที่จะดับทุกข์ให้หมดสิ้นไปโดยสิ้นเชิงนั้น จะต้องถอนความยึดถือว่ามีตัวตนออกเสียให้หมด เมื่อไม่มีตนเป็นที่ตั้งของความอยากหรือเป็นตัวผู้อยากแล้ว ความอยากหรือกิเลสซึ่งเป็นส่วนประกอบอันสำคัญของวัฏฏสงสาร ทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ตลอดเวลานั้นก็จะสิ้นสุดลง วัฏฏสงสารก็หยุดหมุน ความดับทุกข์หรือนิพพานก็ปรากฏขึ้นแทนที่

พระพุทธองค์ได้ทรงค้นพบธรรมะอันประเสริฐ อันเป็นดวงประทีปที่ส่องทางให้แก่มนุษยชาติมาเป็นเวลา ๒๕๒๒ ปีแล้ว และก็จะคงดำรงอยู่ตลอดไปในอนาคตชั่วกาลนาน.

เค้าโครงเรื่องจาก **A Search For Enlightenment** ของ **Lucille Schulberg**
เทศนาธรรม ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ

ลูกและหลานของขุนพินิจนรภัยขอกราบนมัสการท่านเจ้าคุณ พระราชนันทมุนี เจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ในความกรุณาอนุมัติให้นำปาฐกถาธรรมของท่าน ณ โรงเรียนพุทธธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ บางส่วนที่ได้พิมพ์ไว้ในหนังสือ **"เดินทางนี้ ภิกขุ ปัญญานันทมุนี"** นำมาลงในหนังสือ "อนุสรณ์ของขุนพินิจนรภัย" เล่มนี้ อันจะเป็นประโยชน์อย่างมากแก่ท่านผู้อ่านเกี่ยวกับหลักธรรมะของพุทธศาสนาจากปาฐกถาธรรมโดยพระราชนันทมุนี

ปาฐกถาธรรม

โดย

พระราชนันทมุนี

ณ โรงเรียนพุทธธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๙

ญาติโยมพุทธบริษัท ทั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังธรรมะปาฐกถา อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์จากการฟังตามสมควรแก่เวลา

ฤดูนี้เป็นฤดูกาลใกล้พรรษา วันนี้เป็นวันพระขึ้นแปดค่ำเดือนแปด ตรงกับวันอาทิตย์พอดี อีกเจ็ดวันก็จะถึงวันเข้าพรรษา คือวันแรมค่ำหนึ่งเดือนแปด ก่อนที่จะถึงวันเข้าพรรษาโดยมากก็มักจะมีการนำลูกหลานเข้ามาบวชในพระศาสนา เพื่อจะให้ลูกหลานเหล่านั้นเข้าถึงพระรัตนตรัยได้มีคุณธรรมประจำจิตใจต่อไป เป็นธรรมเนียมมาตั้งแต่โบราณที่เราทำสืบ ๆ ต่อกันมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ เรื่องการบวชในพระพุทธศาสนา ในเมืองไทยเราได้กระทำกันทั่วไปไม่เฉพาะแต่ราษฎรสามัญ แม้องค์พระมหากษัตริย์ก็ได้บวชในพระศาสนา ตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี พระมหากษัตริย์หรือเจ้าฟ้าชายที่เป็นรัชทายาทหรือมิใช่ก็ตาม ได้เข้ามาบวชในพระศาสนา บางองค์บวชก่อนเสวยราชสมบัติ บางองค์ก็บวชภายหลังที่เสวยราชสมบัติแล้ว ในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ปรากฏชื่อก็คือพระบรมไตรโลกนาถ ได้เสด็จออกบวชที่จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีวัด

อยู่ชื่อว่าวัดจุฬามณี เขาบอกว่าในสมัยนั้นพระเจ้าแผ่นดินออกบวช ข้าราชการ ทหารและพลเรือน ออกบวชตามเสด็จ สร้างกุฏิหลังเล็ก ๆ อยู่กันเป็นบริเวณกว้างขวาง ในบริเวณวัดนั้น

แม้ในสมัยกรุงเทพฯ เรานี้พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้บวชในพระศาสนา แต่ว่าองค์ที่บวชนานที่สุดก่อนเสวยราช ก็คือรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเราเรียกกันว่า พระจอมเกล้าท่านบวชแล้วก็ศึกษาพระบาลี มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านพระบาลีมาก สามารถจะเขียนแต่งเป็นอะไรก็ได้ คำทำวัตรสวดมนต์เช้าเย็นที่เราสวดแปลกันอยู่ทุกวันนี้นั้น ท่านเป็นผู้ทรงแต่งขึ้น มีความรู้ภาษาบาลีขนาดประชวรหนักใกล้จะสิ้นพระชนม์แล้ว ก็ยังเขียนคำลาพระสงฆ์ในวัด ไม่ใช่เขียนเป็นคำร้อยแก้ว แต่เป็นกาพย์หรือคำร้อยกรอง เพื่อแสดงให้เห็นว่าน้ำพระทัยของพระองค์สงบไม่วุ่นวาย มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ จึงบอกให้พระยาศรีสุนทรโวหารเป็นผู้เขียน พระองค์ประชวรไม่สามารถจะเขียนด้วยพระหัตถ์ได้ แต่ว่าบอกให้พระยาศรีสุนทรโวหารเขียน เป็นคำกาพย์ในภาษาบาลี แล้วให้พระอาลักษณ์เอาไปอ่านให้พระสงฆ์ฟังที่วัด เพราะวันนั้นเป็นวันออกพรรษา ท่านสิ้นพระชนม์ในวันออกพรรษา เลยเขียนคำปวารณาพระสงฆ์เป็นภาษาบาลีด้วย อันนี้แสดงให้เห็นว่าทรงบวชจริง ๆ ทรงเรียนจริง ทรงปฏิบัติจริง จึงได้รับผลจากการศึกษาธรรมะตามสมควร ประชาชนราษฎรทั่วไปก็นิยมเอาลูกหลานเข้ามาบวชในฤดูนี้

เพราะฉะนั้นตามวัดต่าง ๆ จึงมีบวชนาคกันทั่ว ๆ ไป ญาติโยมที่มีบ้านอยู่ใกล้ ๆ ถนนที่จะไปวัด มักจะได้ยินเสียงกลองยาวหรือว่าดนตรีประเภทต่าง ๆ ที่เขาแห่นาค หรือบางทีก็ได้ยินเสียงบทกล่อมทำขวัญนาค ซึ่งทำกันอยู่ทั่ว ๆ ไป อันนี้เป็นประเพณีของคนไทยเรามาตั้งแต่โบราณ แต่ว่าประเพณีนั้นก็ย่อมจะมีอะไรปะปนอยู่บ้าง ดีบ้างไม่ดีบ้าง ถ้าเราจะริดรอนอะไรออกไปเสียบ้างก็จะไม่เสียหาย เพื่อเป็นการประหยัดเงินทองไม่ต้องใช้จ่ายสิ้นเปลืองมากเกินไป เช่นในการบวชนาคถ้าเราจะตัดพิธีบางอย่างทิ้งไป เอาแต่เนื้อแท้ ๆ ก็จะไม่เป็นการสิ้นเปลืองเงินทองแล้วการบวชก็ง่ายขึ้นประหยัดขึ้น อันนี้เป็นเรื่องที่แก้ไขได้ แต่ว่าบ้านเมืองที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ไม่มีการบังคับกะเกณฑ์ให้ใครทำอะไร นอกจากว่าเรื่องนั้นจะเป็นเรื่องเสียหายจึงออกกฎหมายบังคับ แต่ถ้าเป็นเรื่องที่จะไม่เสียหายอะไรมากเกินไปก็เป็นแต่เพียงแนะนำชี้แนะแนวทาง ให้ทุกคนได้เห็นว่าอะไรควรอะไรไม่ควร แล้วจะได้มีการปรับปรุงแก้ไข โดยเฉพาะเรื่องศาสนาด้วยแล้ว ไม่มีเรื่องการบังคับให้กระทำ แต่ว่าให้กระทำด้วยความสมัครใจ เพราะเรื่องศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ เป็นเรื่องที่ต้องทำด้วยความสมัคร ไม่ใช่ฝืนใจทำ การฝืนใจทำ

นั้นมันไม่เกิดคุณค่าทางจิตใจที่เราเรียกว่าไม่เป็นบุญเป็นกุศล บุญกุศลที่เกิดขึ้นต่อเมื่อเราด้วยความเต็มใจ การกระทำอะไรด้วยความเต็มใจนั้นแหละมันตัวบุญตัวกุศล เพราะฉะนั้นในทางศาสนาจึงไม่มีการบังคับให้ใครทำอะไร ทั้งเรื่องละเรื่องเจริญ ในทางศาสนามีแต่เรื่องการชักจูงแนะนำโน้มน้อมใจให้คนเห็นคล้อยตามไป แล้วก็ทำตามไปด้วยความสมัครใจจะไปบังคับว่าจงทำอย่างนั้นจงทำอย่างนี้นั้น ไม่ใช่เรื่องทางพระศาสนา เพราะฉะนั้นจึงไม่มีการบังคับกัน แต่ว่าพูดจาแนะนำขอร้องให้เห็นเหตุผลในเรื่องนั้น ๆ ญาติโยมผู้มีใจรักตัวเอง รักพระศาสนา รักคุณงามความดีเมื่อเห็นเหตุผลในเรื่องใดว่ามันดีมีประโยชน์เขาก็ได้ทำตามกัน บ้านเมืองเราที่อยู่มาได้จนทุกวันนี้ก็เพราะอาศัยเราเต็มใจสมัครทำการทำอะไรด้วยความเต็มใจในเรื่องพระศาสนานั้น เรียกว่ามีศรัทธาในการกระทำ เราพุทธบริษัทมีศรัทธามั่นคงในองค์พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เราทำอะไรลงไปเรียกว่าทำด้วยศรัทธาด้วยใจเลื่อมใสก็เพราะว่า เรามองเห็นประโยชน์ของเรื่องที่เราทำ ว่าเมื่อเรากระทำแล้วเราย่อมมีความสุขในทางใจแล้วเราก็ทำเรื่องนั้น ๆ ตามศรัทธาตามความเลื่อมใสของเรา ไม่มีใครมาบังคับกะเกณฑ์ให้เราทำ เรื่องอย่างนี้จึงเป็นเรื่องที่ทำกันอยู่ด้วยความสมัครใจทั้งนั้น เช่นเรื่องการเข้ามาบวชในพระศาสนานี้ก็เหมือนกัน เรามาบวชกันด้วยความสมัครใจ พ่อแม่เป็นผู้ขอร้องให้ลูกชายเข้ามาบวช ลูกชายบางคนอาจไม่เต็มใจบวชเหมือนกันเพราะยังรักสนุกรักจะเที่ยวจะเตร่ หรือบางทีอาจยังไม่เห็นผลในการบวช นึกในใจว่าจะบวชไปทำไม บวชไปแล้วจะได้อะไร

เมื่อเช้านี้มีพระมาลาสิกขาคนหนึ่ง แกบอกว่า ผมตั้งใจจะบวชมาหลายปีแล้ว แต่ว่าการงานมันยังไม่สำเร็จเลยไม่ได้บวช เมื่อทำสิ่งที่ต้องการสำเร็จแล้ว ก็เลยบวชเสียที นายเขาไม่อยากให้บวชว่า บวชไปทำไม บวชแล้วจะได้อะไร แกก็บอกว่านายเขายังไม่เห็นผลของการบวชยังไม่เห็นผลของเรื่องพระศาสนา แล้วยังพูดเถลไถลไปว่า พระสงฆ์องค์เจ้าก็ประพฤติเลอะเทอะอยู่มากมาย แกก็บอกว่านั่นมันไม่ใช่ทุกองค์ ถ้าของมาก ๆ มันก็ดีบ้างชั่วบ้าง เหมือนกับผลไม้ทั้งต้น เช่นทุเรียนทั้งต้นนี้มันจะดีทุกผลได้อย่างไร ก็มีเน่ามีเฟะอะไรไปบ้าง มันเป็นเรื่องธรรมดาในวงการพระสงฆ์เราก็เหมือนกัน ย่อมมีดีมีเสียเราเลือกได้ ทำบุญได้เลือกได้องค์ไหนไม่ดีเราก็ไม่ไหว้ องค์ไม่ดีเราก็ไม่บำรุงส่งเสริม องค์ไหนดีเราก็บำรุงส่งเสริม แต่ว่าเราจะไปพูดว่า เมื่อเห็นคนไม่ดีแล้ว จะไปทึกทักเอาว่าศาสนาไม่ดีนั้นไม่ได้ เหมือนกับยาสำหรับแก้ไข้ คนบางคนกินแล้วไม่หาย ที่ไม่หายเราจะไปโทษยาไม่ได้ แต่ว่าควรจะโทษหมอผู้ให้ยา ตรวจตราไม่เรียบร้อย ไม่

วินิจฉัยโรคไม่ถูกต้อง ให้ยาจึงไม่เคราะห์แก่โรค มันก็ไม่หาย แล้วเราจะไปโทษยาได้อย่างไร เราควรจะโทษคนมากกว่า เรื่องของพระศาสนานี่ก็เหมือนกัน ลำพังศาสนาแท้ ๆ นั้นเป็นหลักปฏิบัติสำหรับให้คนนำไปปฏิบัติ คำสอนมีมากเรื่อง ต้องเลือกคัดเอามาใช้ให้เหมาะให้ควร เพราะฉะนั้นในหลักธรรมะจึงมีอยู่ข้อหนึ่งว่าธรรมวิจัย หมายความว่าเลือกเฟ้นธรรมเอามาปฏิบัติ ที่เราเอามาพูดในภาษาไทยว่า วิจัยวิจารณ์ธรรมะก็ต้องมีการวิจัย คือเลือกเฟ้นเอามาปฏิบัติให้เหมาะแก่เวลาเหมาะแก่หน้าที่ เหมาะแก่บุคคล เหมาะแก่เหตุการณ์ ถ้าเราเลือกใช้ให้เหมาะแก่เหตุการณ์ดังกาลดังกล่าวธรรมะก็จะเกิดผลแก่ผู้ปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติก็จะมีความสุขความสบาย เพราะฉะนั้นเราอย่าโทษศาสนาว่าไม่ดี แต่เราควรจะคิดว่าคนไม่ดีมากกว่าหลักการนั้นถูกต้อง ถ้าไม่ดีแล้วก็คงจะไม่เหลือมาจนถึงทุกวันนี้ พระพุทธเจ้าท่านได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติมาก่อน เห็นผลแล้วจึงนำมาสอนคนอื่นให้ปฏิบัติต่อไป เราผู้เกิดมาในชั้นหลังอย่าไปนึกว่ามันไม่ดี แต่นึกว่าต้องมีดี แล้วเราไปค้นหาดูว่า มันมีดีอะไรบ้าง เพื่อให้เห็นของดีนั้นแล้วเอามาใช้ต่อไป จึงจะเรียกว่าเป็นผู้มีปัญญา ถ้าเราทึกทักเอาว่าไม่ดีแล้วก็ไม่ใช้เราก็ขาดประโยชน์ที่จะพึงมีพึงได้ ขาดทุนไปเสียเปล่า ๆ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าคิด

การส่งลูกหลานเข้ามาบวชในศาสนานี่ก็เหมือนกัน เราต้องการที่จะให้เขาเป็นญาติกับพระศาสนา ได้ช่วยสืบต่อพระศาสนา จะได้ช่วยโปรดมารดาบิดาญาติพี่น้อง ให้พ้นจากนรก อันนี้แหละเป็นความเชื่อเก่าแก่ที่มีมาแต่โบราณเราจะไปถือว่าเป็นความเชื่อที่ไร้เหตุผลก็ไม่ถูก แต่ถ้าคิดให้ดีแล้วก็จะเห็นว่าเป็นความเชื่อที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความจริง เช่นว่าที่เป็นญาติกับพระศาสนา หรือว่าเป็นญาติกับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มันเป็นความจริง แต่ว่าถ้าพึงไม่รู้ก็จะเสียหาย เคยมีตัวอย่าง คือในสมัยโน้นเมื่อพระพุทธเจ้ายังอยู่ พระเจ้าปเสนทิโกศลได้นิมนต์พระไปฉันอาหารในวัง วันหนึ่งก็เป็นจำนวนร้อย แต่ว่าพระเจ้าแผ่นดินท่านไม่ค่อยมีเวลามาตรวจดูการถวายอาหารแก่พระ ให้คนใช้กระทำกันอยู่ตลอดเวลา ก็คนใช้อย่างนั้นแหละทำดีมั่งไม่ดีมั่ง เอาใจใส่บ้างไม่เอาใจใส่บ้าง พระท่านก็เบื่อหน่าย ไม่อยากจะไปฉันที่ในวัง แต่พระอานนท์ท่านมีคุณธรรม ท่านก็ไปทุกวันไปฉันอยู่เป็นปกติ วันหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินเสด็จดูการให้ทานถวายพระ เห็นพระนั่งอยู่ไม่กี่รูป ก็เลยถามว่าทำไมพระน้อยอย่างนี้ อาหารเยอะแยะพระมาแต่เพียงน้อย พระอานนท์บอกว่า วันนี้พระมาน้อย ถามว่า ทำไมมาน้อย พระอานนท์ก็บอกว่า เรื่องนี้ขอมหาบพิตรไปพูดคุยกันที่วัดดีกว่า ไม่ใช่คุยกันที่นี่ ทำไมท่านจึงว่าอย่างนั้นพระอานนท์ท่านไม่อยากจะพูดให้กระทบกระเทือนคนที่ปฏิบัติพระ คือพวกมหาดเล็กทั้งหลาย ถ้า

พูดออกไปตรงนั้นพวกนั้นก็ถูกหวดด้วยไม้เรียวเท่านั้นเอง เลยท่านไม่พูดที่นั่น พระอานนท์ไม่เป็นพระอรหันต์แต่ว่ายังมีสติยั้งคิดได้ บอกว่า เชิญมหาบพิตรพระราชสมภารเจ้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าคุยกันดีกว่าเรื่องนี้ ก็เลยเสด็จไปที่วัด ไปปรารภเรื่องนี้กับพระผู้มีพระภาคพระองค์ก็ตรัสว่ามหาบพิตรไม่เป็นญาติกับพระสงฆ์ พระสงฆ์จึงไม่พอใจในการไปฉันอาหาร พระเจ้าแผ่นดินฟังอย่างนั้นแล้วไม่ถามให้อธิบาย ตีความหมายเอาเลยว่า เรานี่ไม่เป็นญาติกับพระพุทธเจ้า ต่อไปนี้ต้องผูกมิตรเป็นญาติกับพระพุทธเจ้าเสียที ก็พอดีกับเวลานั้นพระมเหษีของพระเจ้าอโศกสวรรคต ท่านว่างมเหษี เลยส่งทูตไปขอเจ้าสาวจากเมืองกบิลพัสดุ์ เพื่อจะได้เป็นญาติกับพระพุทธเจ้า พวกกบิลพัสด์เขาเป็นพวกที่ถือตัวหน่อย มีทิฏฐิมากหน่อย มีตัวตนแรงหน่อยเลยคิดว่าเราจะให้ลูกสาวของพวกเราไปไม่ได้ เชื้อชาติไม่สมควรกัน แต่ว่าเรามีนางสาวซึ่งเกิดจากทาสีอยู่คนหนึ่ง ควรจะยกให้ไป เลยยกนางสาวลูกสาวของมหานามไปเป็นเจ้าเหมือนกันลูกพี่ลูกน้องกับพุทธเจ้า เกิดจากนางทาสีเลยให้ไป แต่งงานกับพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลก็นึกว่าได้เป็นญาติแล้ว ต่อไปมันก็ยุ่งยากด้วยปัญหานี้มากมาย นี่เพราะไม่เข้าใจ ไม่รู้ว่าความเป็นญาตินั้นคืออะไร ความเป็นญาติที่พระพุทธเจ้าหมายถึงนั้นไม่ได้หมายถึงความเป็นญาติโดยสืบสายโลหิต

การเป็นญาติกันโดยสืบสายโลหิตนั้นเป็นเรื่องวัตถุ ไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับจิตใจ การเป็นญาติโดยสืบสายโลหิตไม่หนาแน่นเท่าใด เพราะอาจจะแยกกันเมื่อใดก็ได้ แตกกันเมื่อใดก็ได้ ซึ่งเราจะเห็นได้ง่าย ๆ ว่าพี่กับน้อง ร่วมท้องร่วมไส้กันแท้ ๆ ต่อมาก็เกิดแตกกันไม่ดูหน้ากัน ที่ไม่ดูหน้ากันเพราะเรื่องอะไร เรื่องวัตถุ แก่งแย่งทรัพย์สมบัติกัน แบ่งกันไม่ตกลงทุ่มเถียงเกี่ยงงอนกัน ขึ้นโรงขึ้นศาล ก็เลยต้องแตกแยกกันตัดญาติตัดมิตรกัน อันนี้เพราะความเป็นญาตินั้นเป็นแต่เพียงเนื้อหนังร่างกาย ไม่ได้เป็นญาติโดยธรรมะทางจิตใจ ก็เลยแยกกันง่าย ส่วนการเป็นญาติอีกประเภทหนึ่งนั้น เรียกว่าเป็นญาติโดยจิตใจ โดยความรู้สึกนึกคิดว่าเรานี่เป็นญาติกัน คุ้นเคยกันอย่างยิ่ง จึงมีภาษิตบทหนึ่งว่า วิสาสา ปรมา ญาติ ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างยิ่ง คนเราไม่ใช่ญาติไม่ใช่สืบสายโลหิตกัน แต่ว่าคุ้นเคยกัน รักใคร่กัน เห็นอกเห็นใจ เป็นเพื่อนในยามยากในยามทุกข์ เราก็ถือเหมือนหนึ่งเป็นญาติ รักกันจริง ๆ อันนี้เรียกว่าคุ้นเคยอย่างยิ่ง จึงชื่อว่าเป็นญาติกับพระศาสนาไม่ได้หมายเอาทางวัตถุ แต่หมายเอาความเป็นญาติกันด้วยความคุ้นเคยกัน เราเข้ามาบวชในพระศาสนาเราได้เกิดความคุ้นเคยกับพระพุทธเจ้ากับพระธรรม พระสงฆ์

คุ้นเคยกันในรูปใด คุ้นเคยกันในแง่ของการศึกษาเล่าเรียน เพราะบวชแล้วได้เรียนธรรมะวินัยก็คุ้นกันกับพระธรรมวินัยในแง่การศึกษา คุ้นกันในแง่การปฏิบัติขัดเกลาจิตกายวาจาให้สะอาด เราเรียนรู้ธรรมะแล้ว เราเอาธรรมะมาเป็นหลักปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของเราให้สะอาดปราศจากเครื่องเศร้าหมองก็เท่ากับว่าธรรมะเข้าไปอยู่ในใจมีความคุ้นเคยกันอีกแง่หนึ่งในการปฏิบัติ

เมื่อเราปฏิบัติเราก็ได้รับผลจากการปฏิบัติ เช่นเมื่อก่อนนี้เราเป็นคนใจร้อน พอปฏิบัติก็ใจเย็นขึ้น เมื่อก่อนเป็นคนมักโกรธ พอปฏิบัติธรรมะเข้ารู้เท่ารู้ทัน ไม่โกรธใครง่าย ๆ ไม่เกลียดใครง่าย ๆ ไม่ริษยาใครง่าย ๆ แต่กลายเป็นคนมีปกติเห็นอกเห็นใจคนอื่น เราก็เชื่อว่าคุ้นกับธรรมะมากขึ้นไปอีก พระอยู่ในใจของเราตลอดเวลา นี่เป็นผลที่เกิดขึ้น เราเป็นญาติในแง่ปริยัติคือการศึกษา เป็นญาติในแง่การปฏิบัติคือฝึกกายวาจาใจตามแนวของธรรมะ แล้วก็เป็นญาติในแง่ปฏิบัติเวธ คือผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัตินั้นอีกทีหนึ่ง นี่แหละเรียกว่าเป็นญาติจริง ๆ คนที่เข้ามาบวช ถ้าบวชในสำนักที่อาจารย์เอาใจใส่อบรมบ่มนิสัยกวดขันในประพฤติปฏิบัติก็เชื่อว่าเป็นญาติจริง เป็นญาติกับพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์จริง ๆ การเป็นญาติอย่างนี้เป็นญาติแท้ เพราะฉะนั้นการบวชในพระศาสนาก็ชื่อว่าเป็นญาติในแง่นี้ เมื่อได้เป็นญาติแล้วก็ชื่อว่าได้สืบศาสนา เพราะมีการบวชการเรียน มีการปฏิบัติ พระศาสนาก็ยังอยู่ แต่ถ้าหากว่าไม่มีการบวชการเรียนการปฏิบัติ ศาสนาก็หายไป ศาสนาจะอยู่ได้ในรูปของการเรียนปฏิบัติ ถ้ามีอยู่ในคัมภีร์ ไม่ชื่อว่ามีศาสนา อยู่ในคัมภีร์เฉย ๆ ไม่ชื่อว่ามีศาสนาแท้ ตัวศาสนาต้องอยู่ในกายวาจาใจของผู้ปฏิบัติ ผู้ใดปฏิบัติกายวาจาใจถูกต้องตามธรรมวินัย ผู้นั้นชื่อว่ามีศาสนา ปฏิบัติไม่ถูกไม่ตรงตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ก็ชื่อว่าไม่มีตัวศาสนาอยู่ในตัวบุคคลนั้น การเข้ามาบวชมาเรียนนั่นแหละเป็นการช่วยสืบศาสนา ประเทศไทยเรานี้มีการบวชการเรียนอยู่ พระศาสนาก็ยังมีอยู่ แต่ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ เช่นประเทศเขมรประเทศลาวหมดเข้าไปทุกวันเวลา พระศาสนาจะสิ้นภายในไม่กี่ปี เดี๋ยวนี้ในประเทศลาวพระยังอยู่ พระที่อยู่นั้นก็ต้องอยู่แบบพระแดง ๆ คือต้องร่วมมือกับรัฐบาล ไม่ใช่เทศน์ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ว่าเทศน์ตามแบบที่รัฐบาลให้เทศน์ เพื่อจะได้อยู่ได้ ก็อยู่ได้จนชุดนี้ตาย พอชุดนี้ตายแล้วก็ไม่มีใหม่ เพราะเขาไม่อนุญาตให้คนหนุ่มมาบวชต่อไป ใครจะบวชต้องขออนุญาต แล้วก็ต้องเสนอเหตุผล แต่เขาพิจารณาว่าไม่สมควรทั้งนั้น ก็เลยค่อยหมดไปสิ้นไปพระศาสนาก็สิ้นไป

ในประเทศรัสเซียที่นับถือคริสต์อะไรนั้น ก็หายไปแล้ว เพราะไม่มีคนเรียนคนศึกษาศาสนาก็หมดไป พวกนั้นเขาเรียกตัวเขาเองว่าพวกไม่มีศาสนา เพราะเขาถือว่าศาสนาเป็นยาเสพติด แต่หารู้ไม่ว่าตัวคอมมิวนิสต์เองเสพติดยิ่งกว่าศาสนา ศาสนาเสพติดขนาดเพียงบุหรี่ แต่ลัทธิคอมมิวนิสต์มันขนาดเฮโรอีนเข้าไปเลยทีเดียว คือติดหนักขนาดเฮโรอีนไม่ใช่ตัวน้อย ๆ มันไม่เหมือนกัน แต่เขาไม่รู้ว่ากำลังติดงอมแงม บ้านเรานี้เป็นเมืองประชาธิปไตย เรายังเคารพศีลธรรม ยังเคารพศาสนา เราก็เลยบวชเรียนกันและเราจะสืบศาสนาไว้ตราบเท่าที่เรายังเป็นอยู่กันอย่างนี้ แต่ถ้าเหตุการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไป พวกคอมมิวนิสต์เข้ามาครองบ้านครองเมืองก็คงจะลำบาก ศาสนาก็คงจะหมดไปสิ้นไป จะเหลือไว้แต่พระปรางค์วัดแจ้งให้คนมาดูเล่นเท่านั้นเอง ซึ่งไม่ได้เรื่องได้ราวอะไร เพราะว่าพระปรางค์ก็พูดไม่ได้ ดูแล้วก็เท่านั้น หรือจะมีโบสถ์สวย ๆ งาม ๆ ไว้ให้คนไปดูเล่น เพื่อเป็นอนุสรณ์ว่าในสมัยหนึ่งเราก็เคยมีศาสนาแต่เดี๋ยวนี้เราไม่มีแล้ว มันก็ไม่มีอะไร อันนี้เป็นเรื่องที่น่าสลดใจเพราะว่าปู่ตาย่ายายเราพยายามสืบศาสนาไว้อุตส่าห์ยกลูกชายหลานชายให้แก่พระศาสนาให้บวชให้เรียน แล้วก็ได้บวชอยู่จนแก่จนเฒ่า สั่งสอนสืบ ๆ กันมาจนกระทั่งถึงพวกเราจนทุกวันนี้ เราก็มีความภูมิใจ เป็นหน้าที่ของเราที่จะช่วยกันรักษาไว้ต่อไป รักษาก็ด้วยช่วยกันศึกษา ช่วยกันปฏิบัติ ช่วยกันชักจูงคนอื่นให้ได้ศึกษาให้ได้ปฏิบัติมาก ๆ ขึ้น อันนี้ญาติโยมรู้ดี จึงได้ให้ลูกหลานเข้ามาบวชในพระศาสนา ก็เพื่อจะได้เรียนได้ศึกษานั่นเอง โดยเฉพาะที่วัดนี้ญาติโยมก็ชอบส่งมาบวชมาเรียน คนที่มาบวชมาเรียนนี้ไม่ใช่คุ้นเคยกันมาก่อน ไม่ค่อยได้พบปะกันหรอกไม่รู้ว่าหน้าตาอยู่ที่ไหน แต่ก็มาสมัครบวช อาตมาก็ไม่ได้เลือกที่รักมักที่ชังอะไร ใครมาก็รับทั้งนั้นไม่รู้ว่าใครเป็นใคร ลูกใครหลานใครก็ไม่รู้ มาจากไหนก็ไม่รู้ มาเขียนใบสมัครไปตามเรื่อง จนกระทั่งว่ามีจำนวนร้อยแปดคน ความจริงยังมาอยู่ทุกวัน เมื่อวานนี้ก็มาสองคน แต่ก็จำต้องปฏิเสธไปด้วยความไม่เต็มใจ เรื่องปฏิเสธอาตมาไม่สบายใจเลย เพราะว่าเป็นคนไม่ชอบการปฏิเสธ ใครขออะไรก็ให้ไปใครให้ทำอะไรก็ทำไปในสิ่งที่ทำได้ เรื่องปฏิเสธเป็นเรื่องไม่ชื่นใจนัก ที่ต้องปฏิเสธไปก็เพราะว่าหมากรุกมันเต็มกระดาน ไม่รู้ว่าจะเอาไปวางลงที่ตรงไหน เลยปฏิเสธไปบ้าง ญาติโยมบางคนก็ลุกขึ้นไปด้วยอารมณ์เสีย หาว่าท่านนี่ไม่รับ จะรับได้อย่างไร ไม่รู้จะเอาไปวางตรงไหนมันก็ลำบาก อันนี้ก็เป็นปัญหาอยู่เหมือนกัน ซึ่งจะต้องคิดแก้กันในกาลต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์เป็นความสุขแก่ประชาชนที่เขาต้องการมาศึกษามาเล่าเรียนในวัดนี้ จะได้สดวกมากขึ้น

ทีนี้ในการบำเพ็ญกิจที่เป็นบุญเป็นกุศลนี้ มีอันหนึ่งคือการโปรดพ่อแม่ให้พ้นจากนรก นรกสวรรค์ของพ่อแม่นั้นอยู่ที่ไหน สวรรค์ก็ไม่ได้อยู่บนฟ้า นรกไม่ได้อยู่ใต้ดิน ที่เขาเขียนภาพให้เราดูตามฝาผนังนั้น เป็นภาพเพื่อแสดงให้เห็นง่าย ๆ ให้เห็นว่านรกมันเป็นอย่างนั้นนรกมันเป็นอย่างนี้ แต่นรกสวรรค์ที่แท้จริงนั้นมันอยู่ในจิตใจของเรานั่นเอง อยู่ในใจของเราทั้งสองอย่าง นรกก็อยู่ในใจสวรรค์ก็อยู่ในใจ นิพพานก็อยู่ในใจของเรา อะไรก็อยู่ในใจทั้งนั้น อันนี้เป็นเรื่องที่ควรจะเข้าใจได้ง่าย ๆ แต่ว่าญาติโยมบางคนพออย่างนี้แล้วก็ถามว่า ท่านพูดแต่เรื่องปัจจุบันทั้งนั้น อนาคตไม่เห็นพูดเลย วันนั้นไปเทศน์ที่ชัยภูมิเขาก็ตั้งปัญหาถามเอา บอกว่าที่พึ่ง ๆ มาทุกองค์พระสมัยใหม่ พูดแต่เรื่องในปัจจุบันทั้งนั้นไม่เห็นพูดในเรื่องอนาคตเลย นรกสวรรค์ก็พูดแต่ในชีวิตนี้ที่ตายไปแล้วไม่เห็นพูดถึงมั่ง อาตมาก็บอกว่า โยมที่ตายไปแล้วนี้พูดยาก เพราะว่ายังไม่ตายยังไม่ได้ไปเห็นจะเอามายืนยันให้โยมฟังถ้าโยมเชื่อก็ดี แต่ถ้าไม่เชื่อก็พูดอีกว่าเอาของที่ไม่เห็นมาพูดมันลำบากพูดแล้วฟังยาก แต่ถ้าเราพูดให้เห็นกันว่าอะไรคือนรกอะไรคือสวรรค์ในใจในจิตนี้มองเห็นได้ เห็นได้ง่าย เช่นพูดว่าความร้อนใจเป็นนรกโยมเห็นแล้ว ญาติโยมทุกคนเห็นร้อนใจเป็นนรก เวลาร้อนใจมันเป็นอย่างไรนั่งก็ไม่สบาย ยืนก็ไม่สบาย อยู่ในห้องปรับอากาศแล้วก็ยังร้อนอยู่นั่นแหละ มันตกนรกอยู่เวลานั้นร้อนอกร้อนใจ เขาว่าตกนรกนี่นอนบนแผ่นทองแดง นอนบนเตียงนั่นแหละแต่นอนบนแผ่นทองแดง เพราะอะไรนอนร้อนใจ พลิกไปพลิกมาอยู่นั่นแหละนอนไม่หลับสักที เรื่องอะไรเรื่องนอนบนแผ่นทองแดง หรือว่าเหมือนกับกลืนก้อนเหล็กแดงเข้าไป กลืนข้าวไม่ลงร้อนอกร้อนใจจนกลืนข้าวไม่ลง ตื้นตันไปหมดกลืนข้าวไม่ได้ดื่มน้ำไม่ได้นั่นแหละเขาเรียกว่าเหมือนกับกลืนก้อนเหล็กแดง ใครจะกลืนเข้าไปไหวก้อนเหล็กแดงมันอย่างนั้น อึดอัดใจจนกินข้าวไม่ได้ จนกระทั่งนอนไม่หลับกระสับกระส่าย นี่เขาเรียกว่าตกนรกอยู่แล้ว ที่นี้ถ้าหากว่าเรามีจิตใจสบายมีอารมณ์สดชื่น แต่ว่าไม่ใช่สดชื่นตามแบบของธรรมะ ที่เป็นความสงบตามแบบธรรมะ มันสบายเพราะได้อะไรดังใจ ต้องการรถก็มีรถดังใจ ต้องการได้เสื้อผ้าก็ได้ดังใจ ต้องการจะสร้างบ้านสักหลังก็สร้างได้ดังใจ สวรรค์อยากจะไปไหนก็ไปได้ดังใจ เขาจึงว่าเทวดาลอยไปเลยคือมันได้ดังใจ มีรถดีดีสตาร์ทปั๊บก็ไปได้ดังใจเหมือนกับลอยไป ลอยจากบ้านไปบางรัก ไปสาธร ไปราชประสงค์ ไปย่านการค้า ไปย่านการค้าไหนก็ซื้อจนเต็มรถนั้น สวรรค์ของมนุษย์อยู่ตรงนั้น มันได้เหมือนใจจะกินอะไรก็ได้ จะซื้ออะไรก็ได้ มันสวรรค์ของคนธรรมดาที่ได้มาในรูปอย่างนั้น เป็นสวรรค์ดังที่กล่าวมา

สำหรับพ่อแม่นั้นสวรรค์อยู่ที่ไหน ยอดดวงใจของคุณพ่อคุณแม่อยู่ที่อะไร อยู่ที่ลูก ลูกหญิงลูกชายคือยอดดวงใจของพ่อแม่ รักที่สุดไม่มีอะไรที่จะรักมากไปกว่านั้น เว้นไว้แต่คนที่มีจิตผิดปกติบางคนที่ไม่รักลูก ไม่เอาใจใส่เกิดมาแล้วสุดแต่แม่มัน ผิดปกติ คนอย่างนั้นมันก็มีเหมือนกันในโลกนี้ แต่ถ้าเป็นคนปกติแล้วรักลูก ไม่ว่าลูกเป็นหญิงเป็นชาย ถ้าลูกเจริญเติบโตไม่เจ็บไม่ป่วยพ่อแม่ก็สบายใจ พอเจ็บไข้ได้ป่วยก็เป็นทุกข์แล้ว เป็นทุกข์ไม่สบาย ทำอะไรก็ไม่ได้ แต่ว่ายังดีเรื่องเท่านั้นไปเป็นไร สิ่งที่พ่อแม่เดือดร้อนใจที่สุดคือลูกประพฤติชั่วเป็นหนามยอกอกยอกใจอยู่ตลอดเวลาเป็นเหมือนกับหนามแทงตาของแม่อยู่ตลอดเวลา ความประพฤติไม่ดีของลูกนี่แหละคือนรกของพ่อแม่ การประพฤติดีประพฤติชอบของลูกนั่นแหละคือสวรรค์ของพ่อแม่ เราที่เป็นลูกคือเด็กน้อย ๆ นี่ควรจำไว้ด้วย ถ้าจะให้พ่อแม่ขึ้นสวรรค์แล้วก็ต้องขยันเรียนสักหน่อย ประพฤติเรียบร้อยไม่ประพฤติเหลวไหล ไม่จ่ายเงินมากสุรุ่ยสุร่าย รู้จักเก็บรู้จักใช้เท่าที่เหมาะที่ควร อะไรพ่อแม่ไม่ชอบเราก็ไม่ทำนั่นแหละช่วยสร้างวิมานสวรรค์ให้แก่พ่อแม่ แต่ถ้าพ่อแม่ชอบอย่างนี้เขาชอบอย่างโน้น พ่อแม่ว่าอย่างนี้กูจะดันไปอย่างโน้นออกนอกลู่นอกทาง ประพฤติสิ่งเหลวไหลออกนอกลู่นอกทางด้วยประการต่าง ๆ อันนี้พ่อแม่ตกนรกร้อนอกร้อนใจ มีบ่อย ๆ แม่ที่ตกนรกมาที่วัดนี้บ่อย ๆ มาบ่นให้ฟังว่าจะทำอย่างไรลูกมันไม่เอาถ่าน ไม่เรียนหนังสือพูดให้ฟังมันก็นั่งเฉยเหมือนกับตอไม้ ไม่พูดไม่จา เผลอไม่ได้ลักสตางค์ไปเที่ยวก็ไม่รู้จะว่าอย่างไร บอกว่าค่อยพูดค่อยสอนกันไป บอกว่าพูดกันแล้ว พูดบ่อย ๆ หรือเปล่า นาน ๆ พูดกันทีหนึ่งแล้วพ่ออยู่ไหน พ่ออยู่หัวเมืองแม่อยู่กรุงเทพ ฯ นาน ๆ จะได้เจอลูกสักทีหนึ่ง ความเป็นอยู่มันบังคับ มันไม่อำนวยให้ที่จะอบรมลูกลูกก็เสียไป บอกว่าถ้าเสียอย่างนี้แล้วก็อย่าเป็นทุกข์นึกเสียว่ามันก้อนสกปรกก้อนหนึ่งออกมาจากท้องเรา เมื่อมันไม่ดีก็กวาดทิ้งทะเลไปเสียก็แล้วกัน ทิ้งมันเสียไม่เอาใจใส่มันต่อไป ทำไม่ได้ พ่อแม่ตัดไม่ได้ ความรักความอาลัยนี่เหลือหลาย แต่ว่าลูกที่จะรักพ่อแม่สักครึ่งหนึ่งที่พ่อแม่รักลูกนี่หายาก ถ้าลูกรักแม่สักครึ่งหนึ่งที่แม่รักลูกเท่านั้นแหละแม่ไม่เดือดร้อนแล้ว เพราะยังรู้ว่าแม่รักเรา เราต้องรักแม่ แต่นี่ลูกบางคนนึกไม่ได้ มันนึกแต่ว่าจะเที่ยวจะกินจะเล่น แล้วรักเพื่อนมากกว่าแม่ พอเพื่อนมาหวูดตรงรั้วบ้านไปแล้ว ไปเลยทีเดียวคุณแม่เรียกสิบคำลูกไม่ได้ยิน แต่เพื่อนมาถึงเป่าหวีด ๆ เท่านั้นไปเลย นี่แหละคือนรกของพ่อแม่ ที่ทำให้พ่อแม่ตกอยู่ตลอดเวลา

คนที่เข้ามาบวชในศาสนานี่ก็เหมือนกับมายกใจของพ่อแม่ไปวางไว้ในสวรรค์ พอลูกบอกว่า แม่ครับปีนี้ผมจะบวช คุณแม่สบายใจ ดีใจ ดีใจเรื่องอะไร ดีใจว่าลูกเข้าเส้นทางเป็นทางดีทางสบายเป็นทางที่ไปสู่ความดับทุกข์ดับร้อน แม่สบายใจว่าลูกได้เข้าเส้นทางแล้ว นี่เป็นความสบายใจเบื้องต้น ในวันที่ลูกโกนหัวแม่ก็ไปโกนให้หน่อยหนึ่ง ขณะที่แม่โกนหัวก็นึกว่านี่แหละลูกของแม่ แม่เลี้ยงมาตั้งแต่ตัวน้อย ๆ กว่าจะโตเป็นหนุ่มบวชได้ก็ต้องเสียเงินไปเยอะเหนื่อยเยอะ วันนี้แม่ปลื้มใจที่ได้โกนหัวให้ลูกเข้าไปบวชในพระพุทธศาสนา คุณแม่สบายใจพอบวชเสร็จแล้วคุณแม่เห็นลูกชายห่มผ้ากาสายะ อันเป็นเครื่องแบบของนักบวชในพระพุทธศาสนาแม่ก็ปลื้มใจ บางคนปลื้มใจจนน้ำตาไหล พอเห็นลูกบวชน้ำตาไหล ไม่ใช่น้ำตาไหลเพราะความเศร้า แต่เป็นน้ำตาแห่งความปีติอิ่มอกอิ่มใจ น้ำตาของมนุษย์มันเหลือเข็นเศร้าใจมันก็ออกเสียใจมันก็ออก มันออกทั้งสองมันเรื่อง เรื่องอะไรกระทบกระเทือนมากน้ำตาก็ไหล ดีใจก็น้ำตาไหล แต่น้ำตาไหลด้วยความปีติไม่ค่อยไหล น้ำตาไหลด้วยความเศร้าโศกแย่หน่อยอึดอัดขัดใจคุณแม่สบายใจตราบเท่าที่ลูกบวชอยู่ในวัดแม่ก็สบายใจ สบายใจว่าไม่มีอันตราย กลางคืนไม่ไปเที่ยว หมู่นี้อันตรายมากเสียด้วยกลางค่ำกลางคืน แม่ก็เบาใจว่าลูกของแม่ปลอดภัย เพราะอาศัยผ้าเหลืองเป็นเกราะป้องกัน อยู่ในวัดเรียบร้อย นี่สบายใจตอนนี้ สึกออกไปแล้วเป็นคนใหม่สมมุติว่าคนเก่าชอบดื่มเหล้าชอบเที่ยวชอบเตร่ ไม่เอางานเอาการ แต่พอมาบวชอุปัชฌาย์อาจารย์ปลุกๆ เสก ๆ บ่อย ๆ ก็เลยกลายเป็นคนเรียบร้อย ออกไปถึงเรียบร้อยอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนไม่เที่ยวเตร่เถลไถล รักพ่อรักแม่ แม่ดีใจ ดีใจว่าเหมือนกับได้ลูกคนใหม่ เกิดมาตามธรรม เกิดมาจากธรรมะของพระพุทธเจ้า พ่อแม่ก็สบายใจ นี่แหละเรียกว่าสวรรค์พ่อแม่ขึ้นสวรรค์ พ้นนรก เรื่องมันเป็นอย่างนี้ คนโบราณเขาเชื่อถูกไม่ได้ผิดอะไร แต่นั่นแหละในการบวชการเรียนก็ต้องพิจารณาเราต้องบวชในสำนักที่อาจารย์เอาใจใส่อบรมบ่มนิสัย อย่านึกแต่เพียงว่าบวชใกล้บ้านจะได้ส่งปิ่นโตง่าย มันไม่ดีเสมอไป บางทีวัดใกล้บ้านบางวัดก็ไม่ได้ความเหมือนกันเราจึงต้องเลือกครูบาอาจารย์ เหมือนกับให้ลูกเรียนหนังสือยังต้องเลือกเลย จะต้องไปเรียนโรงเรียนวชิราวุธ ไปเข้าสวนกุหลาบ ถ้าได้ ม.ศ. ๓ แล้วโน่นจะไปเข้าเตรียมจุฬาลงกรณ์โน่น เอาที่ดี ๆ ทั้งนั้น ที่ไม่ดีแล้วไม่เอาไปฝาก ก็เหมือนกันเราจะบวชลูกก็ต้องพิจารณาเหมือนกัน จะเอาไปบวชวัดไหนดี ก็ดูสมภารท่านเจ้าวัดดูสิ่งแวดล้อม ว่ามันจะทำให้ลูกของเราเป็นผู้เป็นคนได้หรือไม่ ถ้ามีทางว่าจะช่วยให้ลูกเราเป็นผู้เป็นคนได้ เราก็เอาไปบวช บวชแล้วไม่เสียเราได้ สำนักดี อาจารย์ดี ไม่เสีย

ออกไปแล้วดีทั้งนั้น เว้นไว้บางคนเรียกว่ามันเหลือเข็น ก็มีเหมือนกัน มนุษย์เราเหลือเข็นก็มี แม้พระพุทธเจ้าเข็นไม่เดินก็มีเหมือนกัน นี่มันต้องธรรมดาเราอย่าไปเอามาตรฐานคนคนเดียว ที่เสียแล้วว่าวัดนั้นไม่ได้ความ ลูกฉันเห็นไม่ได้เรื่อง อ้ายลูกฉันมันแย่มาตั้งแต่อยู่บ้านแล้ว จะไปให้สมภารเข็นมันจะไหวหรือ มันก็ต้องมีบ้าง แต่เราดูเปอร์เซ็นต์ส่วนมากออกไปแล้วเป็นอย่างไร เราก็จะเห็นว่าพอใช้ได้

ตามสถิติคนในเรือนจำทั่วประเทศ คนที่บวชแล้วได้เรียนนักธรรม ติดคุกน้อย ที่จังหวัดพัทลุงอาตมาเคย ถามนักโทษในเรือนจำ ว่าพวกเราทั้งหมดใครได้บวชแล้วบ้าง ที่บวชแล้วมาก แต่ถามต่อไปว่าที่บวชแล้วได้เรียนนักธรรมชั้นตรีสอบไล่ได้มีกี่คน ไม่มี ไม่ได้เรียนไม่ได้สอบ เลยไปติดคุกติดตะรางไป นี่แสดงให้เห็นว่าคนที่ได้บวชได้เรียนแล้วปิดประตูอบายได้ คือไม่ไปเข้าคุกเข้าตะราง พวกมหาเปรียญที่ไปเข้าคุกเข้าตะรางมีน้อยกึ่งเปอร์เซ็นต์ก็หายาก มีบ้างแต่น้อย แล้วมีก็ไม่ใช่โทษขนาดใหญ่อุกฉกรรจ์มหันตโทษ พวกนี้ไม่ทำโทษหนักแสดงว่าธรรมะปิดประตูอบาย ผู้ที่ได้บวชได้เรียนแล้วถ้าตั้งใจศึกษาอบรมจริง ๆ แล้วปิดประตูอบายได้ไม่ตกนรกแล้ว มีชีวิตเป็นมนุษย์สมบูรณ์ เราจึงได้ส่งเสริมกันอยู่ในรูปอย่างนี้ นี้เป็นเรื่องอันหนึ่งที่เราทำกันอยู่ในปัจจุบัน แล้วก็จะต้องทำกันต่อ ๆ ไปเรื่อย ๆ ไม่ให้ขาดไม่ให้สูญนี้อันหนึ่ง

อีกประการหนึ่งการบำเพ็ญบุญประเภทต่าง ๆ ที่เราทำ ๆ กันอยู่ทั่ว ๆ ไป อยากจะแนะนำญาติโยมว่าให้พิจารณาอย่าสักแต่ว่าทำไป ๆ พระผู้มีพระภาคท่านตรัสว่า "วิเจยฺยานํสุคตปฺปสตฺถํ" เลือกเฟ้นก่อนจึงให้พระสุคตเจ้าสรรเสริญคือว่าจะให้อะไรจะทำอะไรก็ตามใจ เราต้องเลือกต้องเฟ้นต้องพิจารณา พิจารณาในรูปใดประโยชน์เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาก่อน ว่าเมื่อเราทำแล้วมันจะเกิดประโยชน์ขนาดไหน ประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์มันจะมีสักเท่าใด จากสิ่งที่เรากระทำลงไป หรือว่าประโยชน์ที่เกิดแก่พระศาสนาเป็นดวงประทีปส่องใจคน จะมีสักเท่าไหร่ อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำในยุคนี้ในสมัยนี้ เพราะเงินทองเป็นของมีค่า เราจะจ่ายไปแต่ละบาทแต่ละสตางค์ต้องพิจารณา ให้มันได้ผลคุ้มค่า ถ้าได้ผลไม่คุ้มแล้วก็จ่ายทำไม เช่นในงานบวชนาคเราจะจ่ายอะไรจะซื้ออะไร ก็ต้องพิจารณา วันก่อนนี้ได้ปฐมนิเทศน์ที่โรงเรียนตรงนี้ บอกญาติโยมว่า อย่าซื้อสิ่งที่ไม่จำเป็น มันเปลืองสตางค์โดยไม่ได้ประโยชน์ ก็ได้ผลดีอยู่ เพราะว่าบวชปีนี้ไม่รุ่มร่ามไม่รุงรัง ข้าวของที่ซื้อมาแต่ละชิ้นละอันเรียกว่าพอเป็นประโยชน์ แต่ก็ยังมีอยู่บ้างเผลอ ๆ ไป ไปซื้อของที่ไม่เข้าเรื่องมาก็มีเหมือนกัน ค่อยแก้ไขก็รู้สึกว่าค่อยดีขึ้นกว่าปีก่อน สิ่งที่ต้องเอามาถวาย

นั้นคือว่า ถวายพระก็ไม่จำเป็นต้องมากมายอะไร ที่ควรถวายให้มากคือถวายวัด เพราะวัดต้องเลี้ยงลูกมาก ๆ ในพรรษา ลูกตั้งร้อยโยมคิดดูอะไรบ้าง อาหารก็ต้องเพิ่มขึ้น ไฟฟ้าก็ต้องเพิ่มขึ้น แล้วอ้ายโน่นเสียอ้ายนี่เสียมันหลายเรื่อง ที่จะต้องซ่อมแซมค่าสึกหรอสิ่งนั้นมันเยอะแยะโยมก็ต้องคิดเห็น อาตมาอยากให้ถวายอย่างนั้นเอาปัจจัยมาถวายวัดเป็นก้อน ๆ จะได้เป็นทุนไว้ใช้จ่ายในกิจ-การของวัดต่อไป ดีกว่าที่จะเอาไปทำเป็นเบี้ยหัวแตกซื้อนั่นนิดนี่หน่อย อย่าไปซื้อของที่ไม่เป็นประโยชน์มาถวายพระ นี่ก็ใกล้เข้าพรรษาโยมก็เตรียมตัวไปซื้อของ ร้านทั้งหลายก็เตรียมแล้วห่อวางไว้สบงตัวหนึ่งที่นุ่งไม่ได้ ผ้าอาบน้ำที่นุ่งไม่ได้ผืนหนึ่ง ทำเป็นดอกบัวสวย ๆ กระดาษชำระม้วนหนึ่งแล้วก็ธูปอันหนึ่งปักลงไปในนั้น บางทีก็มีสบู่สักก้อน แล้วโยมก็ไปซื้อมาถวายพระ ถ้าไปทำแบบอย่างนี้ราคามันเท่าไหร่ สมมติว่าราคาสามสิบบาท เอาเงินสามสิบบาทมาถวายวัดเสียดีกว่า เพราะว่าของอย่างนั้นต่างคนต่างซื้อมามันเยอะแยะมากมายก่ายกอง ที่วัดนี้ผ้าอย่างนี้มากคนเขาเอามาถวายแจกแล้วยังเหลือ แต่ว่าก็ได้เอาไปแจกบ้านนอกต่อไป มันก็ดีอยู่แต่ว่ามันก็มากไป ทีนี้เราจะถวายผ้าจำนำพรรษาความจริงก็ไม่ค่อยจำเป็นนักแล้ว เดี๋ยวนี้ แต่ให้เรานึกว่าฤดูกาลเข้าพรรษาความจำเป็นทางวัดมีหลายเรื่อง เราก็เอาปัจจัยมาอนุโมทนาบำรุงวัดไว้แล้วพระก็จะได้เอาปัจจัยนั้นไปใช้ในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อไป

โดยเฉพาะที่วัดนี้อาตมารับรองเลยว่าปัจจัยที่โยมถวายใช้เท่าที่จำเป็นจริง ๆ เรื่องเหลวไหลไม่มีไม่เอาไปใช้ แล้วอาตมาเป็นสมภารปัจจัยของวัดไม่ใช้เลย ใช้แต่เรื่องภายในวัด ถ้าเรื่องของอาตมาส่วนตัวก็ใช้ของอาตมาที่โยมถวาย และเรื่องส่วนตัวก็ไม่เคยใช้ในเรื่องเหลวไหล ซื้อของที่เป็นประโยชน์ หนังสือหนังหาอะไรอย่างนั้น ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น ถ้าไม่จำเป็นแล้วก็ไม่ใช้ เพราะฉะนั้นญาติโยมมาถวายไว้ได้ประโยชน์ตามสมควรในสิ่งที่จะจัดจะทำต่อไป ก็เรื่องที่จะจัดจะทำต่อไปก็ประกาศให้ญาติโยมทราบหน่อย จำเป็นแล้วอาตมานี่ไม่ค่อยชอบในการก่อสร้าง สร้างโรงเรียนหลังหนึ่งนี่ก็หนักอกหนักใจพอใช้ แต่ดีมีคนรับภาระพระเขาช่วยท่านทองใบช่วยดูแลเรียบร้อยทุกประการ อาตมาไม่หนักใจเท่าไหร่หรอก แต่ว่าคิดจะทำต่อไปก็คือว่าจำเป็นแล้ว ที่อยู่ไม่พอลำบากแล้ว พระที่บวชเมื่อวานนี้ก็บอกว่าไปอยู่ที่ศาลาก่อนค่อยจัด จัดเข้าไป ๆ ที่จะบวชวันต่อไปก็ไม่รู้ที่จะวาง แต่ก็วางจนหมด จนเรียบร้อยมันมีเท่าไหร่ก็ใส่ลงไป ๆ ถังมันจำกัดของมันล้นถังก็ใส่จนได้ แต่ว่าต่อไปมันจะมากขึ้นอีก เพราะว่าที่มาเรื่อย ๆ มากขึ้นเรื่อย ๆ จะทำอย่างไรก็นึกว่าปรึกษาญาติโยมว่าจะทำอย่างไรต่อไป วานนี้ไปออกโทรทัศน์ก็ประกาศออกไปได้หน่อย มี

คุณโยมมาจากสมุทรปราการมาทำบุญสามร้อย บอกว่าแหมโยมอุตส่าห์มาไกลสมุทรปราการ บอกว่าเมื่อเข้าดูโทรทัศน์ท่านบอกเรื่องจะสร้างกุฏิ ไม่มีที่จะอยู่พระมาก อุตส่าห์มาเอามาให้ คนที่ฟังแล้วคิดจะให้มีเยอะ แต่ว่ายังไม่มา คงจะมากันในวันต่อไป ทีนี้บอกให้ญาติโยมรู้ไว้ว่าจำเป็นแล้ว ไม่จำเป็นแล้วอาตมาไม่รบกวนญาติโยม เพราะว่ามันไม่จำเป็นก็ไม่เอา แต่ว่าจำเป็น ที่ตรงนั้นที่ว่างอยู่ต้องสร้าง สร้างสักหกสิบห้อง ทีนี้พอ ที่มีอยู่แล้วห้าสิบสี่หลัง แล้วเพิ่มอีกหกสิบห้อง ก็รวมเป็นร้อยกว่าห้อง ซ้อนกันบ้างนิด ๆ หน่อย ๆ พอสดวกสบาย เมื่อเช้านี้นั่งคิดดูว่าห้องหนึ่งจะใช้เงินสักเท่าใด วันก่อนถามสถาปนิกเขาบอกว่าราวสักสองล้านสร้างนี้ ก็นึกว่าตั้งราคาไว้ห้องหนึ่งสักสี่หมื่น ห้องละสี่หมื่น ๆ หกสิบห้องก็สองร้อยสี่สิบหมื่น เท่ากับสองล้านสี่แสน คงจะไม่เดือดร้อนสองล้านสี่แสน คนกรุงเทพ ฯ ที่มีสตางค์เหลือใช้เยอะแยะ แต่ว่านั้นแหละจะเข้าไปบอกอย่างไร เป็นปัญหาอีก จะบอกให้เขารู้อย่างไร ถ้าเขารู้แล้วเขาให้ญาติโยมชาวบ้าน ท่านปัญญาจะทำอะไรเขาต้องให้ แต่นี่มันเป็นปัญหาว่าจะให้เจ้ารู้ให้เขารู้ได้อย่างไร จะพิมพ์ฎีกาอาตมาก็ไม่ถนัด หรือว่าจะปลุกพระขึ้นแล้วเอาไปประกาศทางโทรทัศน์ ว่าวัดชลประทาน ฯ จะทำมหาพุทธาภิเษกนั้นยิ่งแย่ใหญ่ ยิ่งทำไม่ได้เลย เพราะไม่ได้ศึกษาในเรื่องอย่างนี้ ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ก็อย่างเดียว บอกทางโทรทัศน์เดือนหน้าบอกอีก ทางวิทยุแล้วก็ยังขอร้องหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ที่คุ้น ๆ กันบอกว่าช่วยหน่อยเถอะพ่อคุณ มันจำเป็นเสียแล้วที่จะต้องสร้าง ช่วยลงข่าวหน่อยลงข่าวว่าวัดชลประทาน ฯ พระมากกุฏิมันน้อย ไม่พออยู่ ใครมีสตางค์เหลือกินเหลือใช้พอจะเจียดถวายบ้าง ช่วยกันหน่อยเถอะพ่อเจ้าพระคุณ บอกให้เขารู้ คงจะได้ อาตมานึกว่าคงจะได้ คงจะไม่เหลือบ่ากว่าแรง แต่ถ้าไม่ได้สร้างก็ลำบากอีกเหมือนกัน ปีหน้าจะทำอย่างไร นี่เป็นปัญหา เพราะฉะนั้นฝากญาติโยมไว้ด้วย เรารู้จักมักคุ้นกับใครที่มีสตางค์ แล้วเขาใจบุญใจกุศล ช่วยบอกว่า โน่นวัดชลประทาน ฯ เขากำลังต้องการจำเป็นอยู่ ไปช่วยกันหน่อย แล้วก็นำโยมมาให้มาฟังเทศน์ ให้มาเห็นว่าคนวัดชลประทาน ฯ นี่เขาฟังกันหนาแน่นดีอยู่ วัดก็สะอาดเรียบร้อย ท่านสมภารก็โอภาปราศัยสั่งสอนดีอยู่ ให้เขามาเห็น เห็นแล้วเขาก็คงจะเลื่อมใส อันนี้โยมทุกคนต้องช่วย ให้ถือว่าเป็นกรรมการทั้งสภาเลย ช่วยบอกช่วยกล่าวยังญาติโยมทั้งหลาย ใครรู้จักใครก็ช่วยกันแหละ รู้จักท่านเศรษฐีมีทรัพย์คนไหนก็บอก ช่วยกันเถอะต้นทุนมีบ้างแล้ว ธนาคารกสิกรไทยมาทอดกฐินไว้ ก็รวมแล้วราวสามแสน อยู่ในธนาคารกสิกรไทยโน่นแหละ ฝากไว้เรียบร้อยยังไม่ถอนไม่ไปไหน ที่นี่ยังต้องหาอีก เวลานี้ทุนสำหรับก่อสร้างมีอยู่ประมาณเจ็ดแสนบาท ก็

นี่แหละสะสมไว้เรื่อย ๆ ยังต้องหาอีกสักสองล้านว่าอย่างนั้นเถอะ ก้อนใหญ่ แล้วถ้าได้เงินมาออกพรรษาก็เอาเถอะ ต้องวางศิลาฤกษ์กันที ต้องเอาคนใหญ่ ๆ โต ๆ หน่อยมาวางศิลาฤกษ์ไม่ใช่ฤกษ์งามยามดีอะไรจะได้ขอสตางค์ท่านมั่ง วางศิลาฤกษ์แล้วขอสตางค์ใช้มั่ง แล้วก็จะได้ทำกันต่อไป อันนี้ขอฝากไว้กับญาติโยมด้วย รับภาระไปด้วย

ต่อนี้ไปก็ขอเชิญญาติโยมนั่งภาวนาเป็นเวลาห้านาทีนั่งสงบใจนั่งตัวตรง หลับตาเสียดีไม่ยุ่ง แล้วก็หายใจออกหรือหายใจเข้ายาวลึก ๆ หายใจแรง ๆ กำหนดง่าย หายใจเข้าก็นึกตามลมหายใจ หายใจออกก็นึกตามลมหายใจออก อย่าให้จิตไปคิดในเรื่องอื่นคิดอยู่แต่ที่ลมเข้าลมออกตลอดเวลา

ปาฐกถาธรรม

โดย

พระราชนันทมุนี

ณ โรงเรียนพุทธธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๙

ญาติโยมพุทธบริษัท ทั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังธรรมะปาฐกถา อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์จากการฟังตามสมควรแก่เวลา

ในเวลาที่จะเริ่มต้นขึ้นกล่าวปาฐกถา อาตมาเคยกล่าวว่า ขอให้ทุกท่านตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี และกล่าวว่า ถึงเวลาที่จะแสดงปาฐกถาธรรมะอันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ที่ได้กล่าวออกไปในรูปเช่นนั้น ก็เพื่อจะเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ ให้ญาติโยมทั้งหลายได้คิดได้นึกว่า เรากำลังจะฟังเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรมะ อันเป็นคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพราะที่วัดเรานี้มีการประกาศแต่เรื่องคำสอนพระพุทธศาสนา มีการปฏิบัติแต่เรื่องที่เป็นไปตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ไม่ได้ประกาศเรื่องอื่นนอกไปจากเรื่องนี้ ไม่ได้กระทำเรื่องอื่นนอกไปจากเรื่องนี้ ก็เพื่อจะให้ญาติโยมได้เกิดความเข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้ง ในเรื่องเกี่ยวกับหลักคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติ ในทางพระพุทธศาสนา เพราะเหตุว่าเราทั้งหลายเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ได้ยอมรับเอาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นหลักทางใจเป็นที่พึ่ง ซึ่งเรียกในภาษาบาลีว่า สรณะ สรณะแปลว่าที่พึ่งทางใจ เป็นสิ่งที่เราควรจะนึกถึงบ่อย ๆ เพื่อให้เกิดความมั่นใจ ให้เกิดความเชื่อมั่น ให้เกิดการกระทำในทางก้าวหน้า ของกายวาจาใจ ในทางที่ถูกที่ชอบตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา อันนี้นับว่าเป็นเรื่องสำคัญ แต่ว่าถ้าเราพิจารณาดูเหตุการณ์ทั่ว ๆ ไปในหมู่พุทธบริษัทของเราในสมัยนี้แล้ว ก็จะเห็นว่ายังเข้าใจน้อย ยังไม่รู้ว่าอะไรควรอะไรไม่ควร ยังมีการปฏิบัติผิดพลาดออกไปจากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่หลายเรื่องหลายประการ

เมื่อวันอาทิตย์ก่อนแรมแปดค่ำ อาตมาไม่ได้เทศน์ที่นี่ แต่ว่าไปเทศน์ที่วัดพระแก้ว เมื่อเทศน์ฉันเพลเสร็จแล้วก็เดินออกมา เพื่อจะไปขึ้นรถกลับวัด ไปเห็นคุณโยมผู้หญิงผู้หนึ่งนั่งไหว้อยู่ที่รูปยักษ์ ในวัดพระแก้วมียักษ์ตัวโตอยู่สองตัว แล้วโยมคนนั้นก็ไปนั่งไหว้อยู่ อ่านชื่อยักษ์ตัวนั้นว่า ท้าววิรูฬหปักษ์ แกก็ไปนั่งไหว้อยู่ อาตมาก็เดินไปเห็นพอดี แล้วก็ไปยืนข้างหลัง แล้วก็ถามว่า คุณโยมไหว้อะไร ถามคำแรกดูเหมือนว่าจะไม่ได้ยิน จิตกำลังเป็นสมาธิอยู่กับยักษ์ เลยไม่เหลียวดู ก็เลยถามอีกทีหนึ่งว่าคุณโยมกำลังไหว้อะไร แกก็หันมาดูแล้วก็ยิ้ม ๆ คือเห็นอาตมาก็จำได้ว่าเทศน์เมื่อตะกี้นี้เอง แกก็บอกว่าไหว้เจ้าพ่อ บอกว่าเจ้าพ่ออะไร เจ้าพ่อยักษ์หรือ ยักษ์นี่เป็นเจ้าพ่อของโยมด้วยหรือ ดูรูปร่างหน้าตาน่ากราบไหว้เสียเมื่อไหร่ ยิงเขี้ยวยิงฟันจะกินเนื้อกินเลือดของมนุษย์ แล้วไปนั่งไหว้อยู่ทำไม แกก็ยิ้ม ๆ ก็บอกว่า ไหว้แต่หลวงพ่อแก้วก็พอแล้ว ไม่ต้องไหว้ยักษ์อีก แล้วแกก็ลุกขึ้นยิ้ม ๆ แล้วก็เดินไป ทีนี้คนที่ไปวัดพระแก้ว อาตมาสังเกตดู ไหว้ทุกอย่างไหว้หลวงพ่อแก้วในโบสถ์ ไหว้วัวสองตัวที่ยืนอยู่หน้าโบสถ์ด้วย วัวที่ยืนอยู่หน้าโบสถ์ก็ได้รับเกียรติเอาพวงมาลัยไปแขวนคอไปสวมเขา แล้วก็เอาทองไปปิดหน้าผากเจ้าวัวสองตัวนั้นด้วย แล้วก็ไหว้รูปพระฤษีที่นั่งอยู่หลังโบสถ์ ยักษ์สองตัวคนก็ไหว้ ที่ไหว้ไปหมดทั้งนั้นเพราะเรื่องไม่รู้ไม่เข้าใจว่าอะไรเป็นอะไรนั่นเอง ไม่รู้ว่าอะไรเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาหรืออะไรไม่ใช่ศาสนา จึงได้ไปไหว้เจ้ายักษ์ตัวนั้นอยู่ อันนี้เป็นการไม่ถูกต้องแต่เรื่องเพราะไม่รู้ไม่เข้าใจ แล้วก็มีความขลาดความกลัวประจำนิสสัย เพราะว่าความกลัวนี่เรียกว่าเป็นสัญชาตญาณเก่าแก่ของมนุษย์เรา พอเกิดขึ้นมาก็มีความขลาดกลัวก่อนเป็นเรื่องแรก จึงเห็นได้ว่าเด็กพอเกิดมาก็ร้องไห้อย่างแรงทีเดียว การร้อง เพราะสิ่งที่ตนได้พบนั้นไม่เหมือนกับที่ตนได้สัมผัสมาก่อน ขณะอยู่ในท้องของคุณแม่นั้นอยู่ในสภาพอย่างหนึ่ง พอออกมาจากท้องคุณแม่ก็พบสภาพอีกอย่างหนึ่ง ก็เลยร้องออกมาด้วยความหวาดกลัวในสิ่งที่ตนได้ประสบพบเห็น ความกลัวนี้เป็นสิ่งที่ติดอยู่ในจิตใจของคนทั่ว ๆ ไป เมื่อมีความกลัวเกิดขึ้นก็ย่อมแสวงหาอะไร ๆ เพื่อจะมาเป็นที่พึ่งของตัวได้ตามฐานะ เพราะฉะนั้นเราจึงเห็นว่าคนเรานี่เข้าไปไหว้ต้นไม้ ไหว้ก้อนหินไหว้จอมปลวก ไหว้โน่นไหว้นี่ ไหว้มันจิปาถะ ที่ไปไหว้ ๆ อยู่นั้นไม่ใช่เรื่องอะไร เป็นเรื่องของความกลัวเท่านั้นเอง แล้วก็นึกว่าสิ่งเหล่านั้นจะเป็นที่พึ่งของตัวได้ จะป้องกันตนให้พ้นภัยอันตราย จึงได้เข้าไปกราบไหว้ด้วยประการต่าง ๆ เรื่องนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่ แต่เป็นเรื่องเก่าแก่มีมาก่อนยุคพระพุทธเจ้าของเราเกิดด้วยซ้ำไป

ในประเทศอินเดียก็มีการไหว้กันอยู่ในรูปอย่างนี้ เราจะเห็นว่าคนอินเดียไปไหว้สิ่งนั้นสิ่งนี้ ตามที่ต่าง ๆ ทั่ว ๆ ไป โดยเขาเข้าใจว่าเป็นเรื่องที่จะช่วยเขาให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนทางจิตใจได้ เคยไปเห็นในประเทศอินเดียมีคนแก่คนหนึ่ง ไปนั่งอยู่กลางแดด แต่ว่ามันเป็นฤดูหนาว นั่งกลางแดดก็อุ่นสบายดี แล้วก็มีภาชนะคล้าย ๆ กับกะละมังใบใหญ่ มีหินหลายก้อนเอามาใส่ไว้ในภาชนะนั้น แล้วแกก็เอาแป้งบ้างข้าวสารเอาอะไรบ้าง ใบไม้ ดอกไม้ไปโปรยที่หินเหล่านั้น แล้วก็นั่งบูชาอยู่ตลอดเวลา ไปถามคนที่มีความรู้พอจะคุยกันได้ ถามว่าที่เขาทำอย่างนั้นเขาไหว้อะไร เขาก็บอกว่าไหว้พระศิวะเจ้า เพราะถือว่าพระศิวะนี้อยู่ทุกแห่งในก้อนหินในกองดินในจอมปลวก ในต้นหมากรากไม้มีพระศิวะอยู่ทั้งนั้นแล้วเขาก็ไปนั่งไหว้อย่างนั้น ด้วยการนึกเอาในใจว่าเป็นสิ่งเครื่องแทนพระศิวะเจ้า ก็ไปทำกันอยู่ในรูปดังกล่าวก็เนื่องจากความกลัว ไม่ใช่เรื่องอะไร พระพุทธเจ้าของเราตรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างไร มีเรื่องในภาษาบาลีอยู่อันหนึ่ง เรียกว่าเป็นคำตรัสของพระองค์ว่ามหาชนเป็นอันมาก เมื่อถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถือเอาต้นไม้บ้าง ป่าไม้บ้าง ภูเขาบ้าง แม่น้ำบ้าง ว่าเป็นสรณะเป็นที่พึ่งของตน แล้วพระองค์ก็ตรัสว่า "เนตํ โข สรณํ เขมํ" นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันสูงสุด ผู้ที่ไปกราบไหว้สิ่งเหล่านั้นจะไม่พ้นไปจากความทุกข์ เพราะว่าการไหว้สิ่งเหล่านั้นไม่มีอะไรที่เป็นคำสอน ไม่มีอะไรที่เป็นข้อปฏิบัติ อันจะเป็นการชี้แนวทางชีวิตให้เราเข้าใจ ว่าควรจะปฏิบัติตนอย่างไร เช่นว่าญาติโยมไปไหว้สิ่งต่าง ๆ สมมติว่าไปไหว้เสาหลักเมือง ไปไหว้สิ่งที่เขามี ๆ อยู่ในที่ทั่ว ๆ ไป มีบ้างไหมที่สิ่งเหล่านั้นพูดออกมาเป็นคำสั่งสอน เป็นคำตักเตือน ว่าอย่าประพฤติอย่างนั้น จงประพฤติอย่างนี้ท่านจะมีความสุขความปลอดภัย สิ่งนั้นไม่มีคำสอนคำเตือนอะไรทั้งนั้น เราไปไหว้ด้วยการคิดเอาเองนึกเอาเอง แล้วก็สบายใจเอาเอง โดยตีคลุมเอาว่าสิ่งเหล่านั้นจะช่วยเขาให้พ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อน ซึ่งความจริงแล้วสิ่งเหล่านั้นช่วยอะไรใครไม่ได้ เพราะไม่ใช่สิ่งที่จะช่วยได้ แต่ว่าเราคิดเอาเองว่าสิ่งนั้นจะช่วยได้ แล้วก็มีความอิ่มอกอิ่มใจอยู่ด้วยตนเอง ถ้าไปกระทำอะไรมีความเจริญ มีความก้าวหน้า เช่นคนที่ทำการค้าขาย ไปไหว้อะไร ๆ ที่เขาว่าศักดิ์สิทธิ์ เช่น รูปพระพรหมหน้าโรงแรมเอราวัณอะไรอย่างนี้ แล้วเรามาทำการค้าขาย บางทีมันก็มีกำไรขึ้นมา พอมีกำไรก็ไม่นึกว่าเป็นความสามารถของตัว ไม่นึกว่าเป็นความรู้ความเข้าใจของตัว ยกให้เขาไปหมดเลย ไปยกให้เจ้าพ่อเจ้าแม่เจ้าน้องทั้งหลาย ว่าได้ช่วยตนให้มีความเจริญในทางการค้าการขาย ให้ได้กำไรอย่างนั้นอย่างนี้ อันนี้ถ้าพูดแล้วก็เรียกว่าดูหมิ่นศักดิ์ศรีของตัวเองอยู่ไม่ใช่น้อย

คือไม่เคารพความสามารถของตัวไม่เคารพความรู้หรืออะไรของตัว ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ไม่เคารพ แต่ไปเคารพว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้มาช่วยตนให้พ้นจากภัยอันตรายด้วยประการต่าง ๆ ซึ่งไม่เข้าใจว่าสิ่งที่ถูกต้องนั้นเป็นเรื่องกำลังของตัวแท้ ๆ ตัวคิดเอาเอง ตัวนึกเอาเอง แต่อาศัยสิ่งนั้นเป็นสื่อเท่านั้นเองไม่ใช่เนื้อแท้อะไรแต่ว่าไม่ได้คิด ไม่ได้นึกในรูปอย่างนั้นเพราะว่าเรื่องนั้นมันเกี่ยวด้วยเรื่องความเชื่อ เมื่อมีความเชื่อเกิดขึ้นแล้วก็ไปกระทำตามความเชื่อนั้น ๆ เราจึงเห็นว่ามีคนไปทำกันในรูปแปลก ๆ เกี่ยวด้วยพิธีอะไร ๆ ต่าง ๆ ดังที่เราได้เห็นกันอยู่ทั่ว ๆ ไป อันนั้นไม่ใช่เรื่องของธรรมะ ไม่ใช่เรื่องของพระศาสนา จึงใคร่จะขอทำความเข้าใจกับญาติโยมสักเล็กน้อยในฐานะที่เราเป็นพุทธบริษัทคือให้รู้ว่าอะไรเป็นพิธีการ อะไรเป็นตัวศาสนาแท้ ๆ อันเป็นข้อปฏิบัติ

ในคำสอนของพระศาสนาทั่ว ๆ ไปนั้น ถ้าพูดกันเรื่องแรกทีเดียวก็ไม่มีอะไร มีแต่คำสอนมีแต่การปฏิบัติล้วน เช่น พระพุทธศาสนาของเรานี้ ถ้าเราศึกษาไปถึงยุคพระพุทธเจ้าอันเรียกได้ว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนา เป็นยุคแห่งปัญญา เป็นยุคแห่งการปฏิบัติ เป็นยุคแห่งความหลุดพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน ด้วยการศึกษา ด้วยการปฏิบัติอย่างแท้จริง ในยุคนั้นในสมัยนั้นไม่มีอะไร ไม่มีพิธีรีตองอะไรเลยแม้แต่น้อย มีแต่เรื่องการสอนทำความเข้าใจให้คนที่เข้าไปใกล้ได้เกิดความรู้ความเข้าใจ แล้วก็เอาไปปฏิบัติ เมื่อตัวปฏิบัติแล้วก็พ้นไปจากความทุกข์เท่านั้น เป็นยุคแห่งการพึ่งตัวเองอย่างแท้จริง ที่เรียกว่า "อัตตาหิ อัตตโน นาโถ" คือการพึ่งตัวเอง แต่ว่าการพึ่งตัวเองนั้นก็ต้องพึ่งด้วยการปฏิบัติธรรมะ เพราะในหลักคำสอนในข้อนี้ก็ว่า เธอจงมีตนเป็นที่พึ่ง แล้วยังสอนต่อไปอีกว่า จงมีธรรมะเป็นที่พึ่ง หมายความว่าเราจะพึ่งตัวนั้นต้องพึ่งธรรมะ การพึ่งธรรมะก็ต้องศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ เมื่อเราปฏิบัติธรรมะก็ได้รับผลจากการปฏิบัติธรรม เราก็จะพ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อนจากจิตใจได้ อันนี้เป็นเรื่องที่กระทำกันอยู่มากในยุคของพระผู้มีพระภาคเจ้า และในสมัยต่อมาคือหลังพุทธปรินิพพานประมาณสักสองร้อยกว่าปีนี้ก็ยังสดใสอยู่ ยังมีแต่เรื่องการศึกษาเรื่องปฏิบัติเท่านั้น ไม่มีอะไรเข้ามาแทรกแซงปะปนแม้แต่น้อย แต่ว่าภายหลังแต่พุทธปรินิพพานประมาณสามร้อยปีนี่ เริ่มเปลี่ยนแปลงแล้ว ความคิดความเห็นก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป มีอะไร ๆ เกิดขึ้นเช่นเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ เกิดเข้ามาปะปน เรื่องที่เข้ามาปะปนนั้นก็เนื่องจากว่า มีคนเข้ามาบวชในพระศาสนา ทีนี้คนเข้ามาบวชในพระศาสนานั้น เป็นคนหลายประเภท แล้วก็มีของเดิมมาก่อน ไม่ได้ล้างสมองเสียก่อนเข้ามาเป็นพุทธบริษัท เอามาทั้ง ๆ ที่มีอะไรติดตัวมาเยอะแยะ เช่นว่าเคยเคารพนับถือ

ศาสนาพราหมณ์ก็เอาสิ่งนั้นเข้ามาด้วย เคยนับถืออะไรก็เอาสิ่งนั้นเข้ามาด้วย แล้วอีกอันหนึ่งที่สำคัญก็คือว่า พระพุทธศาสนานี้มีลักษณะใจกว้างอยู่หน่อยหนึ่ง ไม่ค่อยว่าอะไรใครมากนักในเรื่องอะไรต่าง ๆ เห็นว่าไม่เสียหายเกินไปก็ไม่ว่าอะไร เขาก็เลยเอาเข้ามาด้วย แล้วสอนปนกันไปตามฐานะของผู้ที่จะมารับคำสอน ทำไปบ่อย ๆ มันค่อยมีมากขึ้น ๆ หลายเรื่องหลายประการ ในยุคหลัง ๆ ก็มีสิ่งต่าง ๆ เข้าไปปะปน จึงกลายเป็นพิธีการทางศาสนาขึ้น กลายเป็นถือเสียว่าเป็นเรื่องหนึ่งในหลักคำตอนในศาสนา ความจริงนั้นไม่ใช่ ไม่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนหรือหลักปฏิบัติ แต่เป็นเรื่องพิธีกรรมล้วน ๆ ที่เกิดขึ้นในภายหลัง แล้วคนก็เอาไปใช้

ทำไมคนจึงชอบในเรื่องพิธีกรรม ก็เพราะว่ามันปลอบใจง่าย ๆ ทำให้เข้าถึงได้ง่าย ไม่ต้องปฏิบัติอะไร เพียงแต่ไปทำพิธีก็นึกว่าพอจะได้อะไรแล้ว สบายใจแล้ว จะพ้นจากอันตรายจากเรื่องนั้นเรื่องนี้แล้ว มันเป็นอย่างนี้ เป็นเรื่องที่คนเข้าถึงง่าย โดยเฉพาะคนที่ขาดการศึกษา ไม่มีปัญญาในเรื่องเกี่ยวกับชีวิต เรื่องความทุกข์เรื่องอะไรต่าง ๆ เมื่อได้เห็นเขาทำอะไรให้ก็สบายใจ ไม่ต้องเรียนทางธรรมะไม่ต้องไปปฏิบัตินาน ๆ ไปทำแต่เพียงพิธีเท่านั้น ดังที่เราเห็นกันอยู่ทั่ว ๆ ไปว่าคนเรามีความทุกข์มีความเดือดร้อนใจ ไม่ค่อยจะไปหาพระที่สอนธรรมะ แต่ไปหาหลวงพ่อทั้งหลายให้ทำสะเดาะเคราะห์รดน้ำมนต์น้ำพรให้ เมื่อวานนี้ไปเทศน์ที่สมาคมรัฐศาสตร์ประยุกต์ เทศน์เสร็จแล้วมีคนหนึ่งเอาหม้อข้าวนั่นเองใส่น้ำอะไรมาก็ไม่รู้ มีใบเตยหอมมาด้วยบอกว่า หลวงพ่ออย่าไปก่อนช่วยรดน้ำมนต์ให้หน่อย บอกว่าไม่ต้องพรมน้ำมนต์หรอก เมื่อกี้นี้พรมน้ำธรรมให้แล้ว บอกว่าเอานิดหน่อย ๆ บอกว่าไม่ต้อง ๆ แกจะเอาให้ได้ แล้วมีเพื่อนคนหนึ่งบอกว่า อย่ารบกวนท่านเลยท่านจะรีบไปเทศน์ที่วัดโน้นอีกต่อไป จะพรมอะไรกันอยู่อีก ไม่พรมให้คนอื่นก็พรมให้กับผมหน่อย บอกว่าไม่ต้อง คุณก็ไม่พรมให้เหมือนกัน ไม่อยากให้คุณโง่ลงไปกว่านี้อีก ให้มันฉลาดขึ้นสักหน่อย แล้วก็เลยเดินออกไปเสียไม่พรมให้ ต้องการจะให้พรมน้ำมนต์ให้กับพรรคพวกบ้างแก่บ้างตัว ความจริงคนที่นั่งฟังอยู่นั้นเป็นพวกที่ไม่ต้องการก็มี ที่มีความต้องการอย่างนั้นก็มี แต่อาตมาจะรีบไปบอกว่าไม่ต้องอย่าพรมเลย แล้วน้ำที่เอามาให้พรมก็น้ำธรรมดา ใส่หม้อข้าวมา ดูมันไม่เข้าท่าเสียเลย ทำเหมือนกับเด็กเล่นไม่ได้เรื่องอะไรเลย เลยเดินออกไปไม่ได้พรมให้ แสดงให้เห็นว่าจิตใจนั้นยังต้องการวัตถุปลอบโยน ไม่พยายามที่จะเป็นผู้ใหญ่ ไม่พยายามที่จะทำตนให้เป็นคนมีปัญญาเพื่อเข้าถึงธรรมะ มีแต่เรื่องขอเรื่องขอร้องกันอยู่ตลอดเวลา ที่สวนโมกข์จึงได้เขียนภาพไว้ภาพหนึ่งที่โรงมหรสพ คือเขียนเป็นพระยืนอยู่องค์

หนึ่ง แล้วก็มีคนหนึ่งนั่งไหว้อยู่ข้างหลัง อีกคนหนึ่งนั่งอุดรูหูอยู่ข้างหน้า แล้วก็เขียนอักษรบรรยายไว้ใต้ภาพว่า "คนทุกวันนี้ดีแต่ไหว้ พอบอกให้ประพฤตธรรมมือกำหู" คำอธิบายภาพ ว่าคนทุกวันนี้ดีแต่ไหว้ พอบอกให้ประพฤติธรรมมือกำหู ชอบไหว้ชอบวิงวอนบนบานศาลกล่าว แต่พอบอกให้ประพฤติธรรมทำอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่สนใจไม่เอาเรื่องเอาราว กลับไปแต่จะไหว้วิงวอนขอร้องกันเรื่อยไป อันนี้เรียกว่ายังไม่ก้าวหน้าในทางด้านจิตใจ แม้ว่าร่างกายจะเติบโตมีการศึกษามีปัญญาพอสมควร แต่ว่าไม่ได้สนใจในเรื่องที่ควรจะสนใจ จิตใจยังไม่ก้าวหน้า ยังเป็นประเภทที่เรียกว่าเป็นเด็กอ่อนอยู่ตลอดเวลา เป็นเด็กอ่อนไม่เป็นคนหนุ่มไม่เป็นผู้ใหญ่ ในแง่จิตในแง่วิญญาณ จึงใคร่จะขอทำความเข้าใจกับญาติโยมทั้งหลายว่า เราจะเป็นเด็กอยู่ตลอดไปได้อย่างไร เราควรจะเติบโตทางด้านจิตใจ มีความก้าวหน้าทางด้านจิตใจ แล้วก็อย่าไปหวาดกลัวในเรื่องอะไรต่าง ๆ ในเรื่องที่ไม่ควรจะหวาดกลัว คือว่าบางทีคนชอบพูดอย่างนั้นอย่างนี้ เมื่อเรามีความทุกข์ความร้อนใจ เขาก็พูดว่าทำไมไม่ไปที่นั่นที่นี่ ไม่ไปวัดนั้นไม่ไปวัดนี้ เขาแนะนำอย่างนั้น คนที่มาแนะนำอย่างนั้นไม่ใช่บัณฑิต ไม่ใช่ผู้มีปัญญา แต่มีความเชื่อประเภทเดียวกัน แล้วก็ชักจูงไปในทางเดียวกัน อันนี้มีตัวอย่างอยู่ถมไป.

วัดชลประทานที่สอนธรรมะอยู่ตลอดเวลา นานปีมาแล้ว ขออภัยเถอะที่จะกล่าวว่าคนในกรมชลประทานมีกี่คนที่มาฟังเทศน์ในวัดนี้ จำได้ก็มีคุณอะไรมาอยู่เสมอตั้งแต่เปิดวัด ที่จำได้ พวกคุณหญิงคุณนายไม่ค่อยโผล่มาเลยที่นี่ แต่ว่าโน่นไปถึงวัดเกตุมฯ นั่งรถไปไกล ๆ ไปหาหลวงพ่อขลัง ๆ ไปให้เป่าหัวบ้างเป่ากระหม่อมบ้าง นี่เขาเรียกว่ายังไม่ฉลาดขึ้นมา สิ่งที่ดีอยู่ใกล้กลับไม่เหลียวแล แต่ว่าไปเอาสิ่งที่ไม่เข้าท่าอยู่ไกล ๆ ถึงขนาดนั้น อย่างนี้ผมมันก็หัวเราะเอาเท่านั้นเอง หัวเราะว่าเออของดีอยู่ใกล้กลับไม่มองหา แต่ไปเอาของไม่เข้าท่าอยู่ไกล ๆ โน้น มีตัวอย่างอยู่อย่างนี้ แล้วก็ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร อยู่ใกล้ ๆ ไม่รู้ว่าวัดนี้เขาทำอะไร มีลูกมีหลานจะบวชก็เพิ่งเอามาเมื่อวานบ้างวันนี้บ้าง ถามว่าคุณอยู่ที่ไหน บอกว่า อยู่ในกรมนี่เอง อยู่ที่นี่แล้วทำไมเพิ่งตื่นจากหลับ ไม่ได้ตื่นกับเขามั่งว่าวัดชลประทานนี่เขามาบวชกันขนาดไหน คนที่มาบวชที่วัดนี้เขามาสมัครไว้ตั้งแต่เดือนมกรากุมภาพันธ์โน้น เขามาสมัครไว้ล่วงหน้าไม่รู้ไม่รู้เพราะไม่มาวัดนั่นเอง นี่ตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ อยู่ใกล้เกลือแต่ไปกินด่าง ด่างนั้นกินเข้าไปได้เมื่อไหร่ กินแล้วท้องไส้มันจะเสียไปตามกัน ๆ การไม่รู้ไม่เข้าใจสิ่งที่เราเสพเข้าไปนั้น ก็ทำให้จิตใจเราเสียเหมือนกัน ทำให้วิญญาณตกต่ำลงไปทุกวันเวลานี่เป็นอย่างนี้อยู่เป็นส่วนมาก คือ

ไม่สนใจว่าอะไรจะเป็นประโยชน์แก่ชีวิต ควรจะทำอย่างไร ถ้าพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือขี้เกียจนั่นเอง ขี้เกียจจะปฏิบัติจิตใจ ขี้เกียจจะบังคับตัวเอง ขี้เกียจจะเป็นคนอดทน แต่ว่าไปทำเรื่องง่าย ๆ ไปรดน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์ให้ ซึ่งความจริงก็เป็นเรื่องหลอกกันทั้งนั้น ไม่ได้เรื่องอะไร สมัยนี้เรื่องหลอกมันมีอยู่ตลอดเวลา หลอกกันบ่อย ๆ ทำอย่างนั้นอย่างนี้ประกาศโฆษณาแต่เรื่องเหลวไหลสมัยก่อนนี้เขาใช้คำว่า พุทธาภิเษกเฉย ๆ เดี๋ยวนี้เพิ่มคำข้างหน้าเข้าอีกคำหนึ่งแล้ว มหาพุทธาภิเษก ให้มันใหญ่ขึ้นไปอีก เรียกว่าเมื่อก่อนนี้โง่น้อย ๆ เดี๋ยวนี้โง่ใหญ่เข้าไปอีก ทำกันที่นั่นที่นี่ ต่าง ๆ นานา ทำไมไม่คิดทำคนให้เข้าถึงธรรมะ ไม่ชักจูงคนให้มีความรู้ความเข้าใจ แล้ววัดวาอารามที่ทำพุทธาภิเษกก็ไม่ใช่เป็นวัดที่ขาดการศึกษา มีคนรู้คนเรียนบาลีสอบได้แปดประโยคเก้าประโยค แต่ว่าไม่เคยสนใจในเรื่องคำสอนของพระพุทธเจ้า เรียนเพื่อจะเอาประกาศนียบัตร พอได้แล้วก็เอาไปสมัครเป็นอะไรต่ออะไร เป็นบุรุษไปรษณีย์บ้างอะไรต่ออะไรไปตามเรื่อง เรียนเพื่อไปเป็นขี้ข้าชาวบ้าน ไม่ได้เรียนเพื่อเป็นขี้ข้าพระพุทธเจ้า เลยไม่ศึกษาธรรมะของพระพุทธเจ้า ไม่ค้นคว้าสิ่งที่ควรค้นคว้าสนใจ ไปค้นตำหรับตำราโหราศาสตร์ดูดาวดูเดือนในเรื่องเหลวไหลกันอยู่ตลอดเวลา คนที่ไปหาก็ไม่ได้พูดให้เขาฉลาดขึ้นมา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจว่าควรจะทำอะไร ประพฤติอย่างไร ตั้งหม้อน้ำมนต์ใหญ่ ๆ ไว้กลางกุฏิ เอาขี้ผึ้งมาหยดให้มันเลอะเทอะสักหน่อย แล้วเอาธูปมาบูชาทุกวัน ๆ ให้ก้านธูปมันมาก แล้วมันก็ขลัง ๆ อย่างนั้นแล้วข้างฝามีรูปนายพลโง่ ๆ ตั้งมากมายที่ให้ไว้ อาจารย์เองก็แย่อยู่แล้ว แล้วลูกศิษย์จะไม่แย่ได้อย่างไร อาตมาเคยเข้าไปในกุฏิอาจารย์บางองค์ เห็นรูปนายพลตำรวจ นายพลทหาร ที่เอาไปติดไว้ ไม่รู้ว่าตัวถูกอาจารย์หลอกไปเป็นเครื่องมือเพื่อให้คนอื่นมาเห็นว่า เอออาจารย์นี้ไม่ใช่ย่อยขั้นอธิบดียังมาเป็นลูกศิษย์เลย ความจริงอุบายไม่ใช่เรื่องอะไร เพราะเราไปสมรู้ร่วมคิดกับความเขลา ทำคนให้โง่หนักลงไปทุกวัน ทุกเวลา แล้วประเทศบ้านเมืองจะไปรอดกันได้อย่างไร

ชาติบ้านเมืองจะเจริญได้ เพราะมีคนฉลาดในเรื่องอะไร ๆ หลายสิ่งหลายประการ และโดยเฉพาะเมืองไทยนี่เราคุยกันนักหนาว่าเป็นเมืองของพระพุทธศาสนา แต่ว่าพระพุทธศาสนานั้นอยู่ในเมืองไทยไม่กี่เปอร์เซ็นต์ เราเป็นพุทธบริษัทโดยจดทะเบียนโดยชื่อในสำมะโนครัว เป็นพุทธบริษัทโดยความรู้ความเข้าใจ ด้วยการเอาธรรมะมาใช้เป็นหลักในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันกันอย่างแท้จริง เราทำอะไรแบบโง่ ๆ เขลา ๆ กันอยู่ไม่ใช่น้อย ไม่เฉพาะแต่โยมเท่านั้น แม้พระสงฆ์องค์เจ้าก็ยังเขลาอยู่ไม่ใช่น้อย ไม่พยายามที่จะศึกษาธรรมะให้ลึกซึ้ง ไม่พยายามที่จะ

ปฏิบัติให้ก้าวหน้าในรูปต่าง ๆ ได้เห็นอาจารย์ที่ขลัง ๆ อะไรต่าง ๆ ที่เขาเรียกกันว่า องค์นี้เฉียดพระอรหันต์เข้าไปแล้ว อาตมานึกในใจว่า อย่าว่าแต่เฉียดเข้าไปเลย เฉียดความเป็นพุทธบริษัทก็ยังยากเต็มที เพราะอะไร เพราะความเป็นพุทธบริษัทนั้นมีอะไรบ้าง ต้องมีศรัทธา มั่นคงในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มีศีลบริสุทธิ์ อันนี้พอจะไปได้ เรียกว่ามีศรัทธาพอไปได้ แต่ก็ยังศรัทธางมงายอยู่ ยังไม่บริสุทธิ์แท้ มีศีลบริสุทธิ์ก็พอไปได้ แต่ก็ไม่เท่าใดนัก แต่ว่ามีข้อต่อไปว่าไม่ถือมงคลตื่นข่าว เป็นผู้เชื่อธรรมไม่เชื่อมงคล พอเอาหลักนี้ไปพิจารณาแล้วหลวงพ่อที่เขาว่าเก่งนั้นมันจะหลุดลอยไปคือไม่ได้เรื่อง เป็นพวกปลุก ๆ เสก ๆ ลงเลขลงยันต์ ใครไปหาก็พูดว่าอย่างนั้นอย่างนี้ พูดเรื่องที่ไม่เข้าเรื่องไม่ได้พูดจูงคนเข้าหาธรรมะให้ปฏิบัติธรรมะ แล้วก็ชอบพูดในทางขลัง ๆ ในทางศักดิ์สิทธิ์ เมื่อคืนนี้ฉันได้เห็นเทวดา เทวดาองค์นั้นมาหาฉัน ได้คุยกันอย่างนั้นอย่างนี้ นี่มันไม่ใช่เรื่องของธรรมะไม่ใช่เรื่องของการปฏิบัติธรรม ไม่ใช่เกี่ยวกับคำสอนเพื่อความพ้นทุกข์ ทีนี้ถ้ายังอยู่ในรูปอย่างนั้นแล้ว ยังไม่ได้เฉียดความเป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา เพียงพระโสดาบันก็ยังไม่เฉียดใกล้เข้าไปเลย เพราะพระโสดาบันนั้นต้องละสักกายทิฏฐิ ละวิจิกิจฉา ละสีลัพพตปรามาส ตัวนี้แหละตัวสำคัญ ที่เรียกว่า สีลัพพตปรามาส หมายถึงความชั่วเหลวไหลประการต่าง ๆ เชื่อฤกษ์เชื่อยาม เชื่อวัตถุนั้น วัตถุนี้ ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์มีเดช ที่จะช่วยตนให้พ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อน ถ้าเชื่ออยู่ในรูปอย่างนี้ เขาเรียกว่า สีลัพพตปรามาส ยังไม่ข้ามพ้น อาตมาสังเกตดูอาจารย์ ๆ ทั้งหลาย ที่เขาว่าศักดิ์สิทธิ์แล้วเขาบอกว่าองค์นี้สำคัญ เป็นพระอรหันต์ แต่ว่ายังมีสีลัพพตปรามาสอยู่ ยังมีความเชื่อเหลวไหล ยังสอนคนให้หลงให้เข้าใจผิดอยู่ ยังไม่เข้าใกล้ความเป็นพระอริยบุคคลเลย นอกจากว่าคนที่ไม่เข้าใจ ไปหลงไปนับถือไปเชื่อกันเท่านั้นเอง หลักการมันเป็นอยู่อย่างนี้ จึงควรจะได้แก้ไขปรับปรุงกันเสียสักที โดยเฉพาะญาติโยมที่มาวัดนี้บอกให้รู้ว่า วัดนี้ต้องการแก้ไข ต้องการปรับปรุงความคิดความเห็นของญาติของโยมให้เป็นสัมมาทิฏฐิแท้ ๆ ให้เดินตามแนวทางคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างตรงไปตรงมา ไม่เที่ยวอ้อมเที่ยวค้อมอยู่ แล้วก็ไม่อยากเอาอะไรที่ไม่ใช่เรื่องของพระพุทธศาสนาเข้ามาเจือปน แม้ใครต้องการก็พยายามที่จะพูดให้เข้าใจว่า อันนี้ไม่ใช่ไม่ถูกไม่ตรงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่ควรจะกระทำในรูปอย่างนี้ เพื่อให้เข้าใจความจริงขึ้นก็เราจะได้สบายโดยไม่ต้องยุ่งกับเรื่องอะไรมาก ๆ ที่เป็นพิธีรีตองแปลก ๆ ต่าง ๆ ตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ ฤดูนี้เป็นฤดูบวชนาค ญาติโยมคงจะได้ยินเสียงหนวกหูบ่อย ๆ เขามีบวชนาคก็ต้องมีหนวก

หู ทำขวัญนาค เดี๋ยวนี้ทำขวัญนาคพัฒนาไปไกลแล้ว เมื่อก่อนนี้หมอทำขวัญมีสองคน แล้วไม่ใช่คนแก่ทำขวัญหนุ่ม ๆ สาว ๆ ไปนั่งทำขวัญนาค นักร้องเพลงลูกทุ่งนั่นเองไปนั่งทำขวัญนาค เจ้าหนุ่มว่าทีหนึ่งเจ้าสาวก็ว่าอีกทีหนึ่ง สลับกันไปคล้าย ๆ กับเปิดเวทีเพลงลูกทุ่งแล้วให้เจ้านาคไปนั่งอยู่หมอบฟังด้วยความเรียบร้อย คุณพ่อคุณแม่ก็ไปหมอบฟังเพลงลูกทุ่งกันอยู่ในงานบวชนาค นี่มันไม่ใช่เรื่องที่จะทำอย่างนั้น เป็นเรื่องที่เรียกว่าไม่ได้เรื่องอะไร สิ้นเปลืองงบประมาณโดยไม่ได้ประโยชน์ เป็นเรื่องที่ควรจะตัดออกไป เพราะฉะนั้นใครที่จะมาบวชวัดนี้ ก็จะบอกว่าที่วัดนี้ไม่มีทำขวัญนาค โยมจะไปทำไม่ได้ คือจะบวชพรุ่งนี้ฉันจะเอาเจ้านาคมาไว้ที่วัดนี้ ถ้าจะทำขวัญก็ทำขวัญพ่อแม่อยู่ที่บ้านไม่ว่าอะไรเจ้านาคไม่ให้ไปนั่งทำให้มาอยู่ที่วัด ที่ให้มาที่วัดนั้นต้องการกักตัวไม่ให้ทำขวัญ จะได้ประหยัดเงินไว้ได้สักพันบาท แต่หมอทำขวัญเขาคิดแพง นิมนต์พระไปเทศน์คิดเพียงหนึ่งร้อย แต่ถ้าหมอทำขวัญต้องหนึ่งพัน ไม่ใช่น้อย ไม่ได้เกิดอะไรขึ้นมาถ้าเรานิมนต์พระไปเทศน์ก็จะดีกว่า แล้วทำไมจะต้องทำเอิกเกริกเฮฮา ให้สิ้นเปลืองสตางค์โดยไม่ได้ประโยชน์ เงินทองเป็นของหายาก เราควรจะประหยัดในการให้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น ในเรื่องเกี่ยวกับการบวช เอาแต่เรื่องพิธีที่จำเป็นในทางพระศาสนา ทำการโกนหัวเสร็จแล้วเอานาคเข้าโบสถ์บวชกันไป บวชเสร็จแล้วก็ให้ได้รับการอบรมบ่มนิสัย ให้ได้ศึกษาให้ได้ปฏิบัติในข้อธรรมะที่ถูกต้อง อันนั้นจะเกิดประโยชน์มากกว่า แต่ไม่ได้สนใจ สนใจแต่เรื่องนั้นเรื่องนี้ มีการทำขวัญ ลงในบัตรด้วยว่า เชิญคนนั้นมาทำขวัญ เดี๋ยวนี้ลิเกเขามีอย่างนี้ ตอนหัวค่ำลิเกแสดงตอนดึกทำขวัญต่อทำกันจนสว่าง ชาวบ้านก็พลอยหนวกหูไปด้วย อันนี้เรียกว่าเป็นพิธีนอกไปไม่ใช่เรื่องเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนา ไม่ได้มีความจำเป็นอะไรที่เราจะต้องทำในรูปเช่นนั้น.

นอกจากนั้นก็ยังมีอะไร ๆ อื่นอีกหลายอย่างหลายประการ ซึ่งควรจะตัดออกไปเสียบ้าง ควรจะเอาแต่เนื้อแท้ ๆ เอาเวลาที่ไปใช้ในเรื่องที่ไม่เป็นเรื่องนั้นมาทำในสิ่งที่จำเป็น เช่นว่าเรามาฟังธรรมกันมาพูดธรรมะกัน มาประชุมกันมาก ๆ ก็มาปรารภความเป็นอยู่กัน เรื่องการปฏิบัติ เรื่องมิจฉาทิฏฐิ เรื่องร้าย ๆ ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมของเรา เราจะแก้ไขอย่างไร ควรจะปรับปรุงอย่างไร เราทุกคนต้องช่วยกันรับผิดชอบในความเสื่อมความเจริญบ้านเมือง ไม่ใช่ว่าจะมอบให้รัฐบาลผู้แทนราษฎรเขาจัดเขาทำอยู่แต่พวกเดียว เราทุกคนต้องช่วยกันเหมือนกัน ช่วยกันจัดช่วยกันทำ ให้มันเข้าหลักเข้าเกณฑ์ตามแนวทางที่ถูกต้อง ถ้าจะพูดกันไปแล้วคำสอนในทางพระพุทธศาสนานี่ ไม่ล้าสมัย แล้วก็ไม่ทำคนให้เนิ่นช้าทำคนให้เสียเวลาในเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ

แต่ว่าจะทำให้คนผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมะของพระพุทธเจ้า เป็นคนตื่นตัวเป็นคนว่องไว เป็นคนก้าวหน้าในการกระทำอะไรต่าง ๆ ทุกสิ่งทุกประการ ไม่เป็นการชักช้าไม่เป็นการเสียเวลาอะไรมากเกินไป จะยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่นว่าเราจะทำอะไรสักอย่างหนึ่ง ถ้าเราคิดแล้วตรองแล้ววางแผนเรียบร้อยแล้วว่าจะจัดจะทำสิ่งนั้นก็ทำได้เลย เมื่อเวลามันพร้อมอะไรมันก็ทำได้ทันที ไม่ต้องไปถามใครว่าจะทำวันไหนดีจะทำเวลาไหนดีให้มันเสียเวลาไป สมมติว่าเรื่องมันจะต้องทำในตอนเช้านี้ แต่เราไปถามหมอที่เป็นพวกถือฤกษ์ถือยาม หมอบอกว่าต้องทำในตอนบ่าย หรือบอกว่าวันนี้เวลาดีมันไม่มีเลย มันไปดีเอาพรุ่งนี้ มันเสียเวลาไปเท่าไหร่ ที่เราต้องไปรอเวลาว่ามันไปดีพรุ่งนี้ วันนี้มันเสียเวลาไปเปล่า ๆ โดยไม่ได้สาระ พระพุทธเจ้าท่านบอกไว้ว่า "คนพาลมัวไปดูดาวดูเดือนอยู่ ประโยชน์มันก็ผ่านพ้นไปเสีย ประโยชน์เป็นฤกษ์อยู่ในตัวแล้ว ดวงดาวในท้องฟ้าจะช่วยอะไรได้" อันนี้เป็นพระพุทธดำรัสตรัสไว้ชัดเจนที่สุดเลย ว่ามันช่วยอะไรไม่ได้สิ่งที่จะช่วยได้ก็คือว่าคิดแล้วทำทันที มีอะไรจะต้องทำทำทันทีไม่ต้องไปดูดาวดูเดือนไม่ต้องไปดูอะไรทั้งนั้น เราคิดได้เราก็ทำเท่านั้นเอง แล้วก็ทำด้วยความระมัดระวังทำด้วยความไม่ประมาทใช้สติใช้ปัญญาให้รอบคอบในเรื่องอย่างนั้น มันก็ไม่มีอะไรเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่เราได้ เพราะว่าเราทำด้วยความรอบคอบรอบรู้ หลักการนี้มันเป็นอย่างนี้ จึงไม่จำเป็นว่าต้องไปถามอันโน้นอันนี้ให้เป็นการวุ่นวาย

พ่อแม่ที่เอาลูกเข้ามาบวชมักจะถามว่าบวชวันไหนดี บอกว่าดีทุกวันถ้าฉันอยู่แล้วมันดีทั้งนั้น ถ้าฉันไม่อยู่แล้วให้หมอไหนบอกว่าดีก็บวชไม่ได้ ก็ไม่มีอุปัชฌาย์แล้วจะบวชอย่างไร ให้หมอไหนว่าดีวิเศษ ก็ไม่ดี มันดีเมื่อฉันอยู่ แล้วบวชเวลาไหน ก็ตรงเวลาที่ฉันว่าง ว่างวันไหนก็บวชได้มันดีตรงนั้น แล้วบางทีก็บอกว่า เรื่องบวชนี่ไม่เป็นไรไม่ดูฤกษ์ดูยามก็ได้ แต่ว่าเวลาสึกนี่สำคัญต้องดูหน่อย แล้วไม่ใช่เพียงชาวบ้าน มีคนเขาบวชมาบอกว่าได้ไปถามเจ้าคุณที่วัดโน้นแล้ว ท่านบอกว่าเวลาสึกที่ต้องมาดูฤกษ์เสียหน่อย อย่าสึกง่าย ๆ แบบเจ้าคุณปัญญามันจะเสียหายว่าอย่างนั้น นี่เรียกว่าเจ้าคุณองค์นั้นก็ไม่ได้ความอีกแหละ ไม่ใช่เจ้าคุณน้อย ๆ เป็นถึงเปรียญเก้าประโยคไม่ใช่น้อย ๆ เป็นเปรียญเก้าประโยคแต่ไม่ก้าวหน้ากับเขาเลย ที่จริงมันไม่จำเป็นอะไร เราจะสึกวันไหนก็สึกได้ สึกออกไปก็ปกติ ไม่ได้ดูอะไรแต่ว่าสึกเอาตอนห้าครึ่ง มันสะดวกตอนนั้นมันว่าง ไม่ยุ่งอะไรแล้วก็ได้พูดได้คุยกันพอสมควร แล้วก็ออกไปเรียบร้อย ที่สึกออกไปแล้วไม่เห็นเสียหาย พวกนักเรียนเตรียมจุฬาเขามาบวชกันหลายคน วานซืนก็ไปเทศน์

กันหน่อยหนึ่ง บอกว่าพวกเราที่บวชแล้วไม่พบกันมั่ง ไปสอบเข้ามหาวิทยาลัยหมดแล้ว ยังเหลือไม่กี่คน บอกว่าที่ไปบวชวัดชลประทาน ฯ สอบเข้าได้ทั้งนั้น ไม่ใช่ฤกษ์ดี มันเรียนเก่งพวกนั้นที่สอบได้มันพวกเรียนเก่ง เพราะเรียนเก่งจึงได้มาบวชที่วัดนี้ เพราะนิสัยเขาเรียบร้อยประพฤติอยู่ในศีลในธรรม เขาไม่ไปเดินโห่อยู่บนถนน เดี๋ยวเรื่องนั้นเรื่องนี้ ไปเที่ยวกับเขามันก็ก้าวหน้าในการศึกษา แล้วก็สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ไม่ลำบากยากเข็ญอะไร อย่างนี้เรื่องมันอยู่ที่เราทำ ไม่ใช่เรื่องอะไรอื่น ญาติโยมอย่าเที่ยวไปกลัวอะไรไม่เข้าเรื่องเดี๋ยวเรื่องนั้นเรื่องนี้ เช่นที่บ้านไม่มีศาลพระภูมิก็กลัวเสียแล้ว กลัวว่าไม่มี เราอย่าไปหวาดกลัว ถ้าใครพูดให้เราได้ยินว่าบ้านนี้ไม่มีศาล บอกว่าฉันมีสิ่งที่ประเสริฐกว่าพระภูมิอยู่แล้วถ้าเขาถามว่าอะไร บอกว่าพระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ ประเสริฐกว่าสิ่งใด เป็นยอดดวงใจของฉัน ฉันเคารพฉันนับถือฉันทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ท่านอยู่บนบ้านของฉันและอยู่ในดวงใจของฉัน แล้วฉันจะไปเที่ยวหวาดกลัวของเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างไร ไม่จำเป็นอะไร เราบอกกับเขาอย่างนั้น อย่าไปกลัวว่าจะให้โทษอย่างนั้นอย่างนี้ เรื่องโทษเรื่องร้ายทั้งหลายที่เกิดขึ้นในตัวเรานั้น มันเป็นความโง่ของเราเอง อวิชชาคือความคิดไม่ถูกไม่ตรง เราเชื่อไว้ผิดเรามีความเห็นผิด แล้วเรามีความคิดไปในทางผิดมันทำให้เราเป็นทุกข์ แต่ถ้าเราเชื่อถูกเชื่อตรงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า มีความเห็นถูกต้องมีการกระทำที่ถูกต้อง แล้วจะไปกลัวอะไร ๆ มันก็เรียบร้อย ไม่มีความวุ่นวายเกิดขึ้น ให้ญาติโยมทุกคนเปลื้องความคิดผิดออกไปจากใจ ความเชื่อที่ผิดทางออกไปจากใจแล้วก็เชื่อให้ถูกว่าอะไร ๆ ทั้งหมดที่มันจะเกิดขึ้นในวิถีชีวิตของเรานั้น เกิดจากความคิดของเราเอง ถ้าเราคิดผิดการกระทำการพูดก็เป็นไปในทางที่ผิด ถ้าเราคิดถูกการทำการพูดก็เป็นไปในทางที่ถูกต้อง เมื่อเราพูดผิดทำผิดคิดผิด ผลมันก็เป็นทุกข์ ถ้าเราคิดถูกพูดถูกทำถูก ผลมันก็เป็นความสุขความเจริญ ที่นี่ที่เราจะทำนั้นทำอย่างไร คิดให้ถูกคิดให้ตรง ทำให้ถูกทำให้ตรง แล้วเรื่องคิดถูกคิดตรงเราจะทำอย่างไร เอาอะไรมาเป็นบรรทัดฐาน ก็ต้องเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นบรรทัดฐาน เอาหลักศีลธรรมหลักคำสอนทุกประการมาวางไว้เป็น มาตรฐาน ว่าคิดอย่างนี้มันเป็นกุศลหรือว่าเป็นอกุศล เป็นเหตุให้เกิดสุขหรือว่าเกิดทุกข์ เป็นเหตุให้เกิดบุญหรือว่าเกิดบาปขึ้นในจิตใจของเรา ท่านว่าไว้แล้วสอนไว้อย่างละเอียดว่ารากเง่าของความชั่วคือความโลภความโกรธ รากเง่าของความดีคือความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ถ้าเราคิดอะไรด้วยความโลภมันก็เป็นอกุศล มีผลเป็นความทุกข์ เราคิดอะไรด้วยความโกรธ ก็เป็นอกุศลมีผลเป็นความทุกข์ถ้าเราคิดอะไรด้วยความหลง ก็เป็นอกุศลมีผล

เป็นความทุกข์ความเดือดร้อนใจในทางตรงกันข้ามถ้าเราคิดด้วยความไม่โลภไม่โกรธ ไม่หลงการที่พูดการกระทำมันก็ไปตามอำนาจของความคิดที่ไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธไม่มีความหลง ผลเกิดขึ้นมันก็เป็นความสุขความสบาย เรื่องสุข เรื่องทุกข์ที่เกิดขึ้นในตัวเรานั้น เราไม่ต้องไปถามใครรู้ได้เอง รู้ได้ด้วยการวัดเอาจากความคิดของเราเองว่ามันร้อนใจหรือมันเย็นใจ มันสงบใจหรือว่ามันวุ่นวายมันมืดหรือว่าเป็นอย่างไรก็พอจะคิดเอาด้วยตนเองได้ สมมติว่าหนู ๆ ที่เป็นนักเรียนยังอยู่ในวัยของการเล่าเรียน แล้ววันหนึ่งเราก็ไปหาเพื่อน เพื่อนบอกว่าวันนี้อย่าเรียนเลย มันยังไกลจากการสอบไล่ เราไปเที่ยวกันดีกว่าไปดูหนังดีกว่าวันนี้หนังเรื่องดีกำลังฉายอยู่ที่โรงนั้น เราไปดูกันหน่อยเพื่อนมาชวนอย่างนั้น เราก็ต้องคิดดูว่าในเรื่องนี้มันจะเป็นเรื่องดีหรือว่าเรื่องเสีย เป็นเรื่องที่จะนำอะไรมาในชีวิตของเรา เราก็ต้องคดว่าเรามีหน้าที่อะไร เราเวลานี้เป็นอะไร เป็นนักเรียน แล้วหน้าที่สำคัญของเราเวลานี้คืออะไร คือการศึกษาเล่าเรียน วันนี้เป็นวันโรงเรียนปิดหรือวันโรงเรียนเปิด ก็เมื่อโรงเรียนเปิดเราจะไปดูหนังได้อย่างไร ถ้าเราไปดูหนังก็เรียกว่าผิดหน้าที่ มันผิดระเบียบ ผิดธรรมะ ผิดคำสอนแล้ว หน้าที่ของเราในวันนี้มันต้องไปโรงเรียน เมื่อเราคิดได้อย่างนี้ก็เรียกว่ากุศลเกิดขึ้นในใจแล้วเราก็บอกเพื่อนตามตรงว่าเพื่อนเอ๋ย เราอย่าไปคิดสนุกกันเลย เรื่องงานเรื่องการมันเป็นเรื่องสำคัญกว่า พ่อแม่ให้สตางค์เรามาไปเรียนหนังสือ ไม่ใช่ให้สตางค์เราไปดูหนัง ถ้าเราขาดเรียนวันหนึ่งเราก็ขาดความรู้ไปตอนหนึ่ง แล้วเราก็จะเสียหายในกาลอนาคตข้างหน้า แล้วเราก็ชวนเพื่อนรีบไปโรงเรียนกันเถอะเดี๋ยวจะสายครูจะลงโทษเอา อะไรไม่ดีมันจะเกิดขึ้นหลายอย่างแล้วเราก็ไปโรงเรียน เพราะเรามานึกถึงหน้าที่ นึกถึงธรรมะที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ว่าเราควรทำอะไร ถ้าเราหนีไปเที่ยวมันก็ผิดหนีงาน หนีการ หนีหน้าที่ไม่รู้จักหน้าที่

คนที่ไม่รู้จักหน้าที่นั่นแหละคือคนที่เสียหายที่สุดในชีวิต คนที่ไม่รู้จักหน้าที่ ไม่ปฏิบัติหน้าที่เป็นคนบาปหนา ทำให้ชีวิตตกต่ำในเรื่องอะไรหลายอย่างหลายประการ เราก็สำนึกถึงหน้าที่ของเรา เราก็รีบไปเรียนไปเขียนไปอ่าน อย่างจิตมันเป็นกุศลเกิดขึ้นทัน สติมาทันเฉลียวใจขึ้นได้ว่าเออคิดไม่ถูกไม่ดีไม่ชอบ เราไม่ควรทำอย่างนั้น เราก็กลับจิตกลับใจเสียไปหาความดีต่อไป แต่ถ้าสมมติว่าเรานึกไม่ได้กลับจิตไม่ทัน เราตกลงไปในอบาย คือไปอยู่กับความชั่วความร้าย ไปเที่ยวดูหนัง ไปฟังเพลง ไปบ่อย ๆ เข้ามันชักจะสนุก พอสนุกแล้วก็ติด

เมื่อติดแล้วก็ไปตกอยู่ในสิ่งนั้น นรกขุมนั้นผลที่สุดการเรียนก็ไม่ก้าวหน้า เติบโตขึ้นก็กลายเป็นคนลำบาก มีความทุกข์มีความเดือดร้อน ถ้าเราคิดในแง่นี้ก็คิดได้อย่างนี้ มันก็ไม่เป็นไร วินิจฉัยเอาได้ด้วยตัวเราเอง ว่ามันดีหรือมันเสียมันเป็นบุญหรือว่าเป็นบาปเป็นเหตุให้เกิดสุขเกิดทุกข์อย่างไร

ในเรื่องอื่น ๆ ก็เหมือนกัน เช่นเราเป็นผู้ใหญ่แล้ว บางทีก็อาจนึกว่าเรามันโตแล้วต้องทำอะไรบ้างอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วก็ไปทำอะไรเข้าตามชอบใจไม่มีอะไรเป็นเครื่องบังคับขีดกั้น คือไม่ได้นึกถึงพระไม่ได้นึกถึงธรรมะ ว่าการกระทำอย่างนี้เป็นธรรมหรือไม่เป็นธรรม เป็นเหตุให้เกิดอะไรขึ้นในชีวิตจิตใจของเรานึกไม่ได้ เพราะว่าไปหลงไหลมัวเมาอยู่กับสิ่งเหล่านั้น นั่นคือความเสื่อมที่เกิดขึ้นในชีวิตของเรา ในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าท่านอย่างไร คือสอนว่าให้พิจารณาตัวเอง ให้ตักเตือนตัวเอง ให้แก้ไขตัวเองบ่อย ๆ การพิจารณาตัวเองคือสอบสวนว่าเรานี้คิดอะไรพูดอะไร เราทำอะไร เรามีทิฏฐิความเห็นอย่างไรเป็นสัมมาทิฏฐิหรือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ แล้วเราประพฤติอยู่ในทุกวันนี้นั้นมันเรื่องอะไร เป็นเรื่องกุศลหรือว่าเป็นเรื่องอกุศลเป็นไปเพื่อบุญหรือว่าเป็นไปเพื่อบาป เป็นไปเพื่อทำลายตัวเองหรือว่าเป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ เรื่องมันไม่ยากอะไรเรื่องกล้วย ๆ แต่ถ้าเราไม่ได้พิจารณาก็ไม่รู้ ถ้าได้พิจารณาบ่อย ๆ ตักเตือนตัวเองบ่อย ๆ แล้ว สิ่งทั้งหลายมันก็ดีขึ้น ก้าวหน้าไปในทางที่ถูกที่ชอบมากขึ้น ชีวิตมันก็เรียบร้อยไม่ค่อยมีปัญหา

เพราะฉะนั้นหน้าที่สำคัญในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันนั้น ต้องมีการตรวจสอบด้วยกระจกคือธรรมะไว้เสมอ กระจกธรรมของพระพุทธเจ้าต้องใช้เสมอ ใช้ให้มากกว่ากระจกคือวัตถุที่เราดูหน้า กระจกวัตถุก็ใช้ไปตามสมัย แต่ว่ากระจกธรรมต้องใช้มากกว่านั้น ต้องคอยตรวจสอบคอยพิจารณา และอีกประการหนึ่งเรื่องอะไรเกิดขึ้นในสังคม เราต้องใช้ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัย คือวินิจฉัยก็ต้องเอาหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาเป็นเครื่องวินิจฉัย ว่าเรื่องนั้นเป็นไปเพื่ออะไร ถูกหรือผิดดีหรือชั่ว เป็นประโยชน์เป็นโทษอย่างไร เราก็ต้องพิจารณาด้วยหลักธรรมะ เอามาเป็นเครื่องสอดส่องมองดูในเรื่องนั้น ๆ เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรถูกต้อง เราจะได้หลีกเลี่ยงได้ ไม่ต้องไปประพฤติปฏิบัติในเรื่องเหล่านั้น อันจะเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมความเสียหาย อันนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญในยุคปัจจุบัน เพราะว่าในสังคมในยุคปัจจุบันนี้มันมีปัญหามาก ปัญหานี้ไม่ได้เกิดจากอะไร เกิดจากจิตใจคนที่ไม่มีหลักเกณฑ์ ไม่มีธรรมะไม่มีศาสนา

เป็นดวงประทีปนำทาง แต่เอาความคิดฝ่ายต่ำมานำทาง ถ้าพูดง่าย ๆ ก็ว่าเอาผีมานำทางไม่เอาพระมานำทางชีวิต แล้วมันก็ไหลเรื่อย ๆ ไปตามอำนาจของความคิดฝ่ายต่ำ ชีวิตก็เสื่อมลงไปทุกวันเวลา เกิดความเสียหายด้วยประการต่าง ๆ อันนี้เป็นเรื่องที่น่าซึ่งเราทั้งหลายจะต้องช่วยกันแก้ไขสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ การแก้ไขนั้นเราจะเริ่มต้นที่ตรงไหน เริ่มที่ตัวเราทุกคน ให้ทุกคนเริ่มต้นด้วยตัวของตัวเอง และถ้าหากว่าทุกคนช่วยกันเริ่มต้น แก้ไขสะสางกิจกรรมปัญหาในชีวิตแล้ว มันก็เกิดกำลังในด้านดี เมื่อมีกำลังในด้านดีมาก ความชั่วมันละลายหายไปเอง ไม่เกิดขึ้นในสังคมต่อไป เดี๋ยวนี้คนเราไม่อย่างนั้น เช่นบางคนไปถามว่าได้ปฏิบัติอยู่ในหลักศีลธรรมอะไรบ้าง เอาศีลห้าเท่านั้นแหละ บอกแหมไม่ไหวผมปฏิบัติไม่ได้ศีลห้าข้อนี้ ข้อหนึ่งก็ปฏิบัติไม่ได้ข้อสองก็ปฏิบัติไม่ได้ ข้อสามก็ไม่ได้ ไม่ได้ไปทั้งนั้น นี้พูดตามแบบที่เรียกว่าไม่ได้พิจารณาว่าจะทำได้หรือไม่ จะทำได้โดยวิธีใด เช่นว่าศีลข้อหนึ่งทำไมทำไม่ได้ ยุงมันมากต้องตบต้องตีบ้างไม่ได้คิดว่าจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติศีลนั้นเขามุ่งอะไร เขามุ่งให้ไม่เป็นคนเหี้ยมโหดดุร้าย ไม่เป็นคนทารุณมากเกินไป ก็การตบยุงมันไม่ใช่เหี้ยมโหดอะไร ไม่ได้ทารุณอะไรมากเกินไป ถ้าจำเป็นก็ต้องตบมันบ้าง ไม่ถึงกับตกนรกหมกไหม้อะไรหรอก แต่ถ้าเราคิดไปฆ่าคนไปทำลายชีวิตเพื่อนมนุษย์ อย่างนี้มันก็เป็นเรื่องเสียหาย แม้ในหมู่มนุษย์เองก็เหมือนกันถ้าเป็นมนุษย์ที่ชั่วโฉดเหี้ยมโหดดุร้ายก่อกรรมทำเข็ญให้แก่สังคม คนมีหน้าที่จะต้องปราบก็ต้องปราบไปตามหน้าที่ เช่นเป็นตำรวจจะไปว่าไม่ได้ไปฆ่าคนผิดศีล ก็ลาออกจากตำรวจเท่านั้นเอง เป็น ต.ช.ด. แล้วก็ไปอยู่ชายแดน พวกก่อการร้ายมันจะมารุกรานวางปืนบอกว่าไม่ได้กูจะผิดศีลของพระพุทธเจ้า กูไม่ฆ่าใครมันก็ฉิบหายไปทั้งบ้านทั้งเมืองเท่านั้นเอง บ้านเมืองจะอยู่ได้อย่างไร อันนี้มันไม่ถูกเราต้องวินิจฉัยด้วยหน้าที่ ว่าเรามีหน้าที่อะไร เจ้าหน้าที่อนามัยมีหน้าที่ปราบยุง ถ้าไม่ปราบยุงมันจะอยู่ได้อย่างไรปราบสุนัขบ้า เห็นสุนัขบ้า ไม่ได้กูไม่ตีมัน ผิดศีล สุนัขบ้ากัดคนตายจะว่าอย่างไร มันไม่ได้อย่างนี้มันหน้าที่เราจะทำอะไร เจ้าหน้าที่ปราบปรามสุนัขบ้า ก็ต้องปราบ พวกปราบยุงก็ต้องปราบ มันอยู่ที่หน้าที่เหมือนกัน ว่าเรามีหน้าที่อะไร หรือว่าตำรวจมีหน้าที่ปราบผู้ร้าย ผู้ร้ายเที่ยวลักเที่ยวปล้น ไม่ได้ไปเที่ยวฆ่าเป็นบาป ผู้ร้ายก็ปราบตำรวจ ทีนี้มันก็เสียหาย เราเป็นทหารออกไปรบทัพจับศึก แล้วเราจะไปยึดถือว่าผิดศีลไป ฆ่ากันไม่ดี ในเวลานั้นนึกถึงศีลไม่ได้เพราะเราต้องนึกถึงชาตินึกถึงบ้านเมือง นึกถึงหน้าที่ว่าเรามีหน้าที่อะไร หน้าที่ทหาร ทหารต้องทำตามหน้าที่ คือต้องปราบข้าศึกที่มารุกราน เราก็ต้องยกปืนขึ้นแล้วก็ยิงไปตามหน้าที่ ถูกใครไม่

ถูกก็ตามใจ ยิงเป้าไปเท่านั้นแหละ ใครมาขวางลูกกระสุนตายไปก็ตามเรื่องของแก เราต้องปราบไปตามหน้าที่ อันนี้มันเรื่องหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ แต่ถ้าเราไม่มีหน้าที่อย่างนั้น เราไปทำมันก็ผิดหน้าที่ แล้วมนุษย์เราก็มีหน้าที่ป้องกันตัว ถ้าสมมติว่าสุนัขมันพุ่งจะมากัดเรา เราจะไปถือศีลว่ากัดไปเถอะเราไม่ว่าอะไร มันก็กัดเอาเท่านั้นเอง อันนี้มันก็ไม่ถูกเรื่องอีกนั่นแหละ เรามีไม้เท้าก็แกว่ง ๆ ไว้ ทีนี้มันพุ่งเข้ามากระทบไม้เราหัวแตกมันก็เรื่องของมัน เราไม่มีเจตนาจะตี เราป้องกันไม่ให้มันกัดหน้าแข้งก็แล้วกัน อันนี้มันอยู่ที่จิตใจ ต้องหัดทำใจให้มันรู้ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรเป็นหน้าที่ที่จะต้องจัดทำ ถ้าถือเคร่งไม่เข้าเรื่องก็ไม่ได้เหมือนกัน เหมือนนักเรียนแพทย์ถามว่า ผมเป็นนักเรียนแพทย์ต้องฉีดยาฆ่าเชื้อโรคแล้วมันไม่ผิดศีลหรือ จะไม่ฆ่าเชื้อโรคกลัวจะผิดศีลมันก็มากเกินไป เราไม่ได้ฆ่าเชื้อโรคเรารักษาคนไข้ การรักษาคนไข้เป็นหน้าที่ เป็นความเมตตากรุณา เชื้อโรคมาอยู่ในคนไข้มันอีกเรื่องหนึ่ง เราไม่ได้คิดอย่างนั้น เราคิดรักษาคนไข้ คิดมากเกินไปเลยรักษาศีลไม่ได้ เราต้องคิดให้ถูกว่าศีลธรรมนี่เขามุ่งหมายอะไร เช่นข้อหนึ่งมุ่งหมายไม่ให้คนเป็นคนเหี้ยมโหดดุร้าย ให้อยู่กันด้วยความรักความเมตตา แต่ถ้ามันเกิดคนเหี้ยมโหดดุร้ายขึ้นมา แผ่เมตตาไม่ไหว มันก็ต้องวิธีใดวิธีหนึ่งเพื่อหยุดความโหดร้าย มันก็ไม่ใช่เป็นเรื่องเสียหายอะไร มันต้องคิดไปในแง่อย่างนั้น ให้เข้าใจอย่างนั้น

เรื่องอื่นก็เหมือนกันเราต้องรู้ว่าอะไรเป็นหน้าที่อะไรเป็นกิจที่เราจะต้องจัดต้องทำ ถ้าไม่มีอะไรเป็นกฎเกณฑ์เป็นระเบียบเสียแล้ว สังคมวุ่นวายเกิดเป็นปัญหาเกิดความทุกข์ความเดือดร้อน อันนี้เราก็เห็นกันอยู่ เพราะฉะนั้นหน้าที่ของเราก็ต้องถือว่า ระเบียบเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต ศีลธรรมเป็นระเบียบอันหนึ่ง ศาสนาก็เป็นระเบียบอันหนึ่ง ซึ่งเราจะต้องนำมาปฏิบัติเป็นหลักในชีวิตประจำวัน แล้วก็ให้ทุกคนช่วยกันปฏิบัติ อย่าไปยุ่งกับเรื่องอะไร ๆ ที่มันไม่เกิดประโยชน์แก่จิตใจ แต่ให้ทำแต่สิ่งที่มันเกิดประโยชน์แก่จิตใจของเรา ทำเรื่องละเรื่องเจริญสองเรื่อง สิ่งใดไม่ดีละออกไป สิ่งใดดีทำให้เกิดขึ้นในจิตใจ นี่เป็นขั้นเริ่มต้น เรียกว่าละกับความเจริญนี่ก่อน ครั้นเมื่อเราปฏิบัติเรื่องละเรื่องเจริญมากขึ้น ต่อไปก็ทำใจให้สะอาด เรื่องดีก็ไม่มีเรื่องชั่วก็ไม่มี ให้สะอาดบริสุทธิ์ผุดผ่อง นั่นเป็นของสูงขึ้นไป เป็นเรื่องที่จะปฏิบัติให้พ้นจากความทุกข์อย่างแท้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งค่อยก้าวหน้าไปโดยลำดับ ขออย่างเดียวให้ก้าวให้เข้าเส้นทางเท่านั้น เมื่อเข้าทางแล้วมันก็ค่อยเดินไปเอง แต่ถ้ายังเที่ยวเลาะอยู่ริมคูมันก็ไปไม่รอด นี่เป็นเรื่องที่น่าคิดจึงนำมากล่าวกับญาติโยมทั้งหลายในวันนี้ พูดมาพอสมควรแก่เวลา

ต่อไปนี้ก็ขอเชิญญาติโยมนั่งสงบใจ เป็นเวลาห้านาที การนั่งสงบใจมีจุดหมายเพื่อฝึกจิตให้สงบ ให้เป็นสมาธิ ให้มันอ่อนโยนเหมาะที่จะใช้งาน ทีนี้การกระทำทำแบบง่าย ๆ คือกำหนดลมหายใจเข้าออก เพราะเรามีลมเข้าลมออกอยู่เรียบร้อยแล้ว ไม่ต้องไปเที่ยววิ่งเที่ยวหา เพียงแต่ว่านั่งตัวตรง หลังตรง คอตั้งตรง แล้วก็หลับตาเสียมันจะไม่ยุ่ง หายใจยาว ๆ หายใจเข้ายาวลึก หายใจออกยาว ในขณะหายใจก็กำหนดรู้ คือคิดอยู่ที่ลมเข้า หายใจออกก็กำหนดรู้อยู่ที่ลมออก คอยควบคุมให้รู้อยู่ที่ลมเข้าออกไม่ให้ไปรู้เรื่องอื่นไปคิดเรื่องอื่น เป็นเวลาที่เราตั้งไว้ว่าห้านาที ขอให้ทุกคนได้เริ่มทำ ณ บัดนี้

ปาฐกถาธรรม

โดย

พระราชนันทมุนี

ณ โรงเรียนพุทธธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

ญาติโยมพุทธบริษัท ทั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังธรรมะปาฐกถา อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์จากการฟังตามสมควรแก่เวลา

วันนี้เป็นวันพระกลางเดือนแปด ซึ่งเราเรียกว่า วันอาสาฬหบูชา อาสาฬหะนั้นเป็นชื่อของเดือนก็เนื่องมาจากชื่อของดาว คือดวงจันทร์เดินผ่านดาวฤกษ์ชื่ออาสาฬหะเป็นวันเพ็ญพอดีเรียกว่า วันเพ็ญอาสาฬหะ วันเพ็ญเดือนอาสาฬหะนี้ มีประวัติศาสตร์เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา เพราะเป็นวันคล้ายกับวันที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ประกาศปฐมเทศนา เป็นการเทศน์ครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ ฤษีทั้งห้าที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี นับเป็นวันสำคัญวันหนึ่งของโลก เพราะเป็นวันที่โลกได้แสงสว่างทางวิญญาณอย่างแท้จริง จากหลักธรรมะที่พระองค์ได้นำมาแสดง พวกเราทั้งหลายที่นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อมาถึงวันเช่นนี้เข้าก็นึกถึงพระคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ได้เสียสละความสุขส่วนพระองค์อย่างชาวบ้านไปอยู่ในป่าแสวงหาสัจจธรรมเกือบเอาชีวิตไปทิ้งเสียในป่าดงก็ว่าได้ เพราะต้องใช้เวลานานถึงหกปี จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เวลาหกปีไม่ใช่เวลาเล็กน้อยสำหรับการศึกษาค้นคว้าที่เสี่ยงภัยเพราะว่าไปอยู่ในป่าดงพงทึบ เต็มไปด้วยเชื้อโรคประเภทต่าง ๆ แต่ว่าพระองค์ก็รอดมาได้อย่างน่าอัศจรรย์จนกระทั่งได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ในเรื่องธรรมะที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้น เป็นประโยชน์แก่ชาวโลกเหลือหลาย เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้วจะเก็บไว้ไม่ไปสอนใคร ก็จะไม่ปรากฏแก่พวกเราทั้งหลายที่เกิดมาในยุคหลังพระองค์มีน้ำพระทัยเต็มเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาต่อชาวโลกทั้งหลาย หวังจะช่วยชาวโลกให้พ้น

จากความทุกข์ความเดือดร้อนทางจิตใจ จึงได้เสด็จออกไปเที่ยวสั่งสอนในที่ต่าง ๆ ในเบื้องต้นทีเดียวก็ทรงพอพระทัยเล็กน้อย ในแง่ที่ว่าธรรมะที่ได้ตรัสรู้เป็นของลึกเป็นของยาก ยากที่คนผู้มีกิเลสจะเกิดความรู้ความเข้าใจได้ แต่ภายหลังทรงระลึกได้ว่าคนที่จะรู้ได้ต้องมี เพราะว่าเราค้นพบได้แล้ว คนที่จะรู้ตามก็ต้องมี ชั้นแรกก็คิดถึงคนที่พอจะฟังธรรมได้ เช่นอาฬารดาบสอุทกดาบสซึ่งเคยเป็นอาจารย์สอนพระองค์มาก่อนว่าเป็นผู้มีอินทรีย์แก่กล้าพอที่จะตรัสรู้ตามได้ แต่มารู้ภายหลังว่าท่านทั้งสองนั้นตายเสียแล้ว ก็นึกไปถึงปัญจวัคคีย์ทั้งห้าท่าน ที่เคยบำเพ็ญความเพียรแบบทรมานตนมาด้วยกันอย่างหนัก ถ้าหากว่าไปพูดให้ฟังก็คงจะเข้าใจความหมาย ได้ความรู้ความเข้าใจแน่ ๆ พระองค์จึงได้เสด็จเดินทางไปสู่พาราณสี อันเป็นที่ที่พวกนั้นไปพักอยู่ และได้พบกันสมความตั้งใจ และวันที่พระองค์ไปพบนั้นก็เป็นวันเพ็ญเดือนแปด ซึ่งคล้ายกับวันนี้ พระองค์ได้แสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อันเป็นพระสูตรแรกในทางพระพุทธศาสนา พวกภิกษุหรือพวกนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เขามีพระสูตรโดยเฉพาะในหมู่นิกายของเขา เช่นว่าพวกหนึ่งก็ถือว่าสุขาวดีมหายานสูตรเป็นสูตรสำคัญ พวกหนึ่งก็ถือว่า วัชรเขทิกตรเป็นสูตรสำคัญ พวกหนึ่งก็ถือว่าลังกาวตารสูตรเป็นสูตรสำคัญ นิกายหนึ่งที่ถือเอาพระสูตรหนึ่งว่าเป็นสิ่งสำคัญในนิกายนั้นเคยมีคนเขาถามอาตมาว่าพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท นับถือสูตรใดว่าเป็นสูตรสำคัญก็เลยตอบเขาว่าธัมมจักกัปปวัตตนสูตร นี่แหละเป็นเรื่องสำคัญ เขาถามว่าสำคัญอย่างไร ก็เลยบอกว่า สำคัญตรงที่พระองค์เทศน์ครั้งแรก เป็นการประกาศสิ่งที่พระองค์ได้ค้นพบ ว่าพระองค์พบอะไร เป็นของใหม่ไม่เคยมีมาในโลกในทางศาสนา จึงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ

เพราะฉะนั้น การแสดงปฐมเทศนาจึงเป็นเรื่องสำคัญต่อจิตใจของชาวโลก เป็นเรื่องที่ชาวโลกจะได้พบแสงสว่างทางจิตทางวิญญาณอย่างแท้จริง วันนี้จึงถือว่าเป็นแสงสว่างของชาวโลกก็ว่าได้ และภายหลังที่แสดงธรรมจบลงไปแล้วในห้าคนที่นั่งฟังธรรมอยู่นั้น ได้ความรู้ความเข้าใจคนเดียว คนที่ได้ความรู้ความเข้าใจนั้นชื่อท่านโกณฑัญญะ ท่านรู้ว่า "ยงฺกิญฺจิ สมุจฺจยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ" แปลว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นก็ต้องดับเป็นธรรมดา สิ่งใดเป็นแล้วเกิดแล้วจะดับนั้นไม่มี อันนี้เป็นเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในใจของท่านโกณ-ฑัญญะ ทำไมจึงเรียกว่าเป็นความรู้ใหม่ ที่รู้ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา แล้วต้องดับเป็นธรรมดาเป็นความรู้ใหม่ เพราะว่าความรู้ที่มีอยู่ก่อนไม่อย่างนั้น เขาถือว่าสิ่งที่เกิดแล้วจะต้องดับเสมอไปไม่ได้ เช่นในศาสนาพราหมณ์ หรือศาสนาฮินดูซึ่งมีมาก่อนพระพุทธศาสนานั้น

ไม่ได้ยอมรับหลักการนี้ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้น สิ่งนั้นต้องดับเป็นธรรมดาเขามีความเข้าใจไปในรูปอื่น คือเข้าใจว่าบางสิ่งเกิดแล้วดับบางสิ่งไม่ดับ สิ่งที่เกิดดับนั้นเป็นเรื่องของสังขารทั่ว ๆ ไปที่มีการปรุงแต่งเกิดขึ้น ส่วนสิ่งที่ไม่ดับนั้นมีอยู่ สิ่งนั้นก็คือวิญญาณซึ่งเขาเชื่อว่าเป็นตัวถาวร เขาเรียกว่า วิญญาณหรืออาตมันเป็นตัวถาวรไม่รู้จักตาย ไม่รู้จักสิ้น เป็นสิ่งที่ท่องเที่ยวไปได้ในสังสารวัฏฏ์ ออกจากร่างกายนี้แล้วไปเกิดในร่างกายอื่น ออกจากร่างของมนุษย์อาจไปเกิดในร่างวัวก็ได้ ในร่างควายก็ได้ ในร่างช้างก็ได้ หรือเป็นอะไรก็ได้ท่องเที่ยวเรื่อยไปจนกระทั่งว่าบริสุทธิ์ แล้วก็ไปรวมอยู่กับตัวใหญ่ซึ่งเรียกว่า บรมอัตตา หรือพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ อันนี้เป็นความเชื่อเก่าแก่ที่มีมาก่อนพระพุทธเจ้า แต่เมื่อพระพุทธเจ้าของเราได้ศึกษาค้นคว้าทดสอบอย่างถี่ถ้วนแท้จริงแล้ว จึงได้รู้ความจริงว่ามันไม่ใช่อย่างนั้น สิ่งที่เกิดแล้วเป็นแล้วต้องดับเป็นธรรมดา ไม่มีข้อยกเว้น แล้วเราก็มีหลักอันหนึ่งว่า สัพเพธัมมา อนัตตา แปลว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา

ในเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เราต้องเข้าใจให้ดีหน่อย คือว่าอนิจจังแปลว่าไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ ในคำว่า อนิจจัง นั้นท่านใช้คำว่า สังขาร ถ้าเราได้ยินคำบาลีที่พระท่านว่า "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา" สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง "สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา" สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ แต่พอถึงบทอนัตตา ท่านไม่ใช้ศัพท์ว่า สังขาร แต่ท่านใช้ศัพท์ว่า ธมฺมา ว่า "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา" ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา คือหมายความว่าสิ่งอะไรทั้งหมดในโลกนี้ เป็นอนัตตา ไม่มีตัวตนประเภทถาวร ไม่มีตัวตนที่ออกจากนี่ไปโน่นไปนี่ ไม่ใช่อย่างนั้น มันเป็นอนัตตา อันนี้เป็นความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นในวงการศาสนาในอินเดีย ไม่มีใครพูดไม่มีใครสอนมาก่อน เขาพูดเขาสอนกันแต่เรื่องอนิจจัง ทุกขัง แต่ไม่ได้สอนเรื่องอนัตตา ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าไปเทศน์ให้ปัญจวัคคีย์ฟัง ในเรื่องเกี่ยวกับธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พอท่านโกณฑัญญะเกิดความรู้โพล่งขึ้นในใจเป็นความรู้ใหม่เกิดขึ้นในใจของท่านว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นแล้ว สิ่งนั้นต้องดับเป็นธรรมดา อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ เป็นความรู้ใหม่ว่าอะไร ๆ ที่เกิดแล้วมันก็ดับทั้งนั้น ไม่มีอะไรที่ยืนยงคงที่อยู่ในสภาพเดิมมันตลอดไป จึงนับว่าเป็นความรู้ใหม่ที่ท่านได้รับ ยังไม่เคยเรียนเคยรู้ไม่เคยเข้าใจในแง่นี้มาก่อน จึงเป็นความรู้ใหม่ที่เกิดโพล่งขึ้นในใจของท่าน พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า โกณฑัญญะรู้แล้ว จึงได้เปล่งออกมาว่า "อัญญาสิโกณฑัญโญ" แปลเป็นไทยว่า โกณฑัญญะรู้แล้ว ท่านตรัสถึงสามคำ เพราะฉะนั้นท่านโกณ-

ฑัญญะจึงได้นามเติมขึ้นข้างหน้าว่า "อัญญาโกณฑัญญะ" ชื่อเดิมของท่านเพียงโกณฑัญญะเฉยๆ แต่ต่อมาก็เติมคำหน้าว่า อัญญาโกณฑัญญะ แปลว่า พระโกณฑัญญะผู้รู้แล้ว คือรู้ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดเป็นธรรมดาสิ่งนั้นต้องดับเป็นธรรมดา นี่คือ ผลของการแสดงธรรมครั้งแรก แล้วผลนี้เกิดขึ้นต่อมาก็คือพระโกณฑัญญะ ได้บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนาเป็นพระสงฆ์องค์แรกที่เกิดขึ้นในโลก ในวันเพ็ญเดือนแปด เพราะฉะนั้นวันเพ็ญเดือนแปดเราก็ถือว่าเป็นวันที่พระรัตนตรัยครบสาม พระพุทธเจ้าเกิดแล้วในวันวิสาขะ พระธรรมเกิดขึ้นในวันเพ็ญเดือนแปด วันอาสาฬหะ แล้วพระสงฆ์ก็เกิดตามมา รัตนทั้งสามคือ พุทธะ ธรรมะ สังฆะ ครบบริบูรณ์ในวันนี้ในวันเพ็ญเดือนแปดนี้เอง ในวันเพ็ญเดือนแปดถือว่าเป็นวันสำคัญ ที่เราควรจะได้ระลึกถึงควรจะใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ในการศึกษา ในการปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติบูชา เพราะการบูชาของอื่นเป็นของเล็กน้อย แต่การบูชาด้วยการทำจริง ในธรรมะของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นการบูชาแท้

การบูชาที่แท้นั้นคือการฝึกอบรมกายวาจาใจให้เป็นไปตามแนวทางของพระพุทธเจ้า จึงเรียกว่าเป็นการที่ถูกต้อง เราลองมาศึกษาเรื่องธัมมจักกัปปวัตตนสูตรกันสักเล็กน้อย เพื่อเป็นเครื่องสำนึกในวันนี้ พระสูตรนี้เรียกว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แปลว่าการหมุนวงล้อธรรมจักรให้เป็นไป คือว่าธรรมะเหมือนกับวงล้อที่พระพุทธเจ้าได้ผลักให้หมุนไปในวันเพ็ญเดือนแปด หมุนไปเพื่ออะไรเพื่อทำลายความเชื่อเหลวไหล เพื่อทำลายความเข้าใจผิดเพื่อทำลายการประพฤติผิดที่มีอยู่ในสมัยนั้นมากมายก่ายกองเมื่อล้อเหล่านี้หมุนไปก็ชื่อว่าทำลายสิ่งเหล่านั้นให้หมดไป เช่นทำลายความเชื่อประเภทงมงาย ทำลายความเชื่อเหลวไหลประเภทต่าง ๆ ทำลายการปฏิบัติผิดไม่ตรงไปสู่ทางพ้นทุกข์ ทำลายสิ่งเหล่านี้ให้หมดไป และเมื่อหมุนไปแล้วไม่มีใครต้านทาน ในตอนท้ายพระสูตรก็ว่า ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ อปฺปฏิวตฺติยํ เมื่อพระองค์หมุนธรรมจักรไปแล้ว ไม่มีใครกล้าให้หมุนกลับ พูดง่าย ๆ ว่าไม่มีใครกล้าโต้เถียง ขัดแย้งต่อหลักธรรมที่พระองค์แสดง มีแต่ว่าจะต้องยอมรับความคิดเห็นที่พระองค์ได้แสดงออกมาเท่านั้น ไม่มีใครจะคัดค้านได้ คัดค้านไม่ได้ให้หมุนกลับไม่ได้ มีแต่ว่าจะให้หมุนเรื่อยไปในโลกนี้เพื่อทำลายสิ่งชั่วร้าย ทำลายความเห็นผิด ทำลายความเข้าใจผิด ทำลายความทุกข์ความเดือดร้อนในสังคมของมนุษย์ให้หมดไป ฤทธิ์เดชของธัมมจักรจึงไม่ใช่น้อย แต่ฤทธิ์ของธัมมจักรในตัวของมันมีอยู่ ถ้าคนเราไม่ใช้ก็ไม่เกิดประโยชน์เหมือนกัน ประโยชน์มันจะเกิดเมื่อเราใช้สิ่งนั้นคล้ายกับยาดีมีคุณ

ค่า ถ้าเราไม่ใช้ยานั้นจะเกิดประโยชน์ได้อย่างไร ยานั้นจะเกิดประโยชน์มีคุณค่าเมื่อเราเอามาใช้ให้ถูกตรงตามโรค โรคนั้นก็จะหายไปได้ หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าท่านแสดงไว้นี้ก็เหมือนกัน เป็นของดีมีคุณค่าหาที่เปรียบมิได้ แต่ถ้าเราไม่ใช้ก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร หน้าที่ของเราคือต้องใช้หลักธรรมะนั้นเป็นแนวทางสำหรับชีวิตของเราต่อไป เรื่องนี้พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสสำทับไว้ว่า "ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกทางให้ ส่วนการเดินทางเป็นหน้าที่ของเธอทั้งหลายเอง "อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกทางให้ แต่การเดินทางนั้นเป็นหน้าที่ของเราทั้งหลาย พระพุทธเจ้าไม่สามารถจะมาอุ้มเราไปวาง ณ ที่ใดที่หนึ่งได้ ไม่สามารถดลบันดาลให้เราเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ได้ ที่เราถือพระพุทธเจ้าไปในแง่ศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์มีเดชนั้น เรียกว่าถือผิด ไม่ตรงตามคำสอนของพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ไม่ใช่ผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่จะดลบันดาลให้อะไรแก่ใครได้ แต่พระองค์เป็นเพียงผู้ชี้ทาง ผู้ชี้ทางให้เราเดิน พระองค์มายืนบอกทางให้แก่เราทั้งหลาย หน้าที่ของเราทั้งหลายก็ต้องเดินตามทางที่พระองค์ได้ชี้ไว้ ถ้าเราพบทางแล้วพระองค์ชี้ให้เดินแล้ว แต่เราไม่เดิน เราไปยืนต้นทางแล้วก็ดูอยู่อย่างนั้นแหละ หรือไปชมทางว่าแหมซื่อดีสวยงาม ตรงแน่วเลย ไม่ลงมือเดิน แล้วมันจะได้ประโยชน์อะไร พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า อย่าชักช้าต้องรีบเดินทางทันที แล้วท่านจะไปถึงจุดหมายปลายทางเอง

ในเรื่องนี้มีคำเปรียบเทียบไว้ในพระสูตรแห่งหนึ่งน่าฟังคือเปรียบว่า มีบุรุษคนหนึ่งแล้วมีโจรสี่คนไล่กวดมาข้างหลัง ถือดาบคมกริบไล่กวดมาจะตัดคอบุรุษคนนั้น บุรุษคนนั้นก็วิ่งอย่างเต็มฝีเท้า เพื่อให้พ้นจากดาบอันคมกริบของโจรทั้งสี่ วิ่งมาก็ถึงแม่น้ำ เมื่อมาถึงแม่น้ำก็ได้เจอซากศพเข้าซากหนึ่ง ซึ่งสามารถจะใช้เป็นแพข้ามไปสู่ฝั่งโน้นได้ บุรุษคนนั้นไม่ได้ลังเลใจ ไม่ได้กลัวซากศพ ไม่ได้รังเกียจซากศพ ได้กระโดดลงไปทีเดียว เกาะซากศพนั้นนอนคว่ำลงบนซากศพแล้ว ทั้งมือทั้งเท้ากะพุ้ยน้ำเป็นการใหญ่ ว่ายน้ำเพื่อเอาซากศพนั้นออกจากฝั่ง แล้วก็ว่ายอย่างเร่งรีบรีบร้อน จนกระทั่งไปถึงฝั่งได้ ผู้นั้นก็ได้ถึงฝั่งโดยปลอดภัย อันนี้เป็นคำเปรียบเทียบให้เห็นว่า คนเรานี้ก็เหมือนกัน ภัยอันตรายมีอยู่รอบข้าง ภัยอันเกิดจากความเกิด เกิดจากความแก่ เกิดจากความเจ็บไข้ได้ป่วย เกิดจากความตาย ภัยสี่ประการนี้เหมือนกับบุรุษทั้งสี่ ที่ถือดาบคอยจะฆ่าเรา มันคอยจะห้ำหั่นเราอยู่ตลอดเวลา เราก็ต้องวิ่งหนีภัยนั้น เมื่อมาเจอซากศพเข้าเราก็ต้องกระโดดลงไปคุ้ยน้ำ เพื่อให้ไปถึงฝั่ง ไม่ชักช้า อันนี้เป็นคำเตือนใจของพระผู้มีพระภาค เพื่อให้เราเป็นคนว่องไวตื่นตัวคิดก้าวไปข้างหน้า ไม่เป็นคนเฉื่อยชาชักช้าในเรื่องของ

การปฏิบัติกิจอันเป็นหน้าที่ ไม่ว่าหน้าที่นั้นจะเป็นหน้าที่ประเภทใด หน้าที่ในด้านโลก ๆ หน้าที่ในด้านจิตใจ ในด้านธรรมะ เพื่อให้เราพ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อน เราก็ต้องรีบทำ ลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า ถ้าปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์แล้ว จะไม่เป็นคนเฉื่อยชาชักช้าในการปฏิบัติหน้าที่เป็นอันขาด แต่ว่าจะเป็นคนว่องไวตื่นตัวก้าวไปข้างหน้าอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ถึงจุดหมายปลายทาง เพราะพระพุทธเจ้าท่านชี้ไว้ให้แล้ว เราเพียงแต่ลงมือเดินเท่านั้น แล้วเราจะมานั่งช้ากันอยู่ทำไม เราก็ลงมือเดินตามเส้นทางนั้นทันที อันนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าคิด

ให้ญาติโยมจำไว้ว่าพระพุทธเจ้าไม่ใช่บุคคลผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่จะดลบันดาลให้ใครเป็นอะไรได้ตามชอบใจ พระองค์เป็นแต่เพียงผู้ชี้บอกทางให้เราเดิน หน้าที่ของเราต้องเดินไปตามเส้นทางนั้นอย่างรวดเร็ว ช้าอยู่ไม่ได้ เช่นพระองค์ชี้บอกว่านี่เป็นทางศีล นี่เป็นทางสมาธิ นี่เป็นทางแห่งปัญญา เราก็ต้องเดิน การลงมือเดินก็คือการปฏิบัติกายวาจาใจของเราตามทางธรรมะ เราก็จะไปถึงจุดหมายปลายทางได้ เวลานี้ญาติโยมพุทธบริษัทยังหลงกันอยู่ไม่ใช่น้อย คือหลงไปอ้อนวอนให้พระองค์ช่วย ขอให้พระพุทธเจ้าช่วยอย่างนั้นอย่างนี้ หรือไปอ้อนวอนให้พระพุทธรูปที่มีอยู่ในที่ต่าง ๆ ช่วยตนให้พ้นภัยอย่างนั้นอย่างนี้ อันนี้แหละเป็นความหลงผิด เลยกลายเป็นเหยื่อของคนที่จะหากินในทางอย่างนี้ หลอกญาติโยมได้ทุกวันเวลา ได้บอกว่าได้ปลุกเสกให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์เกิดความขลังอย่างนั้นอย่างนี้ ด้วยพระอาจารย์ทั้งหลายมากมายก่ายกอง นี่คือความผิดผิดหลักพระพุทธศาสนา ผิดแนวทางของพระพุทธเจ้า ผิดอะไรหลายเรื่องหลายประการ แต่ว่าที่ได้กระทำกันอยู่นั้น ก็เนื่องจากลาภสักการะเข้ามาพัวพัน ต้องการปัจจัยที่จะต้องทำอะไร ๆ แล้วก็ไปทำให้คนหลงผิดเข้าใจผิดในเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่องหลายประการ ถ้าเราเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเชื่อตรงต่อหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วไม่มีความจำเป็นอะไรที่เราต้องเอาความศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาช่วยเรา แต่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราต้องลงมือปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ เพราะคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นเน้นหนักในการช่วยตัวเอง ในเรื่องการพึ่งตัวเอง การช่วยตัวเอง การพึ่งตัวเองเป็นหลักใหญ่ เป็นหลักสำคัญอย่างยิ่งของพระพุทธศาสนาก็การช่วยตัวเอง พึ่งตัวเองนั้นช่วยอย่างไร พึ่งอย่างไร ก็อยู่ที่การปฏิบัติธรรมนั่นเอง ถ้าเรามีการปฏิบัติธรรมแล้วช่วยตัวเองได้ พึ่งตัวเองได้ อะไร ๆ จะเกิดขึ้นแก่เราได้ด้วยการกระทำ ไม่ใช่ด้วยอาการอย่างอื่น

เพราะฉะนั้นพระผู้มีพระภาคท่านจึงได้ตระหนักในเรื่องนี้ว่าให้ช่วยตัวเอง ที่มีพระพุทธภาษิตว่า "อตฺตาหิ อตฺตโนนาโถ" ที่เราแปลว่าตนเป็นที่พึ่งของตน เราเอามาแต่ท่อนหน้าท่อน

ท้ายไม่เอามาสอนด้วย ท่อนท้ายสอนว่าพึ่งตนคือพึ่งธรรมะ พึ่งตนก็คือการปฏิบัติธรรมะ ถ้าเราปฏิบัติธรรมะ เราช่วยตัวเองได้ เราพึ่งตัวเองได้ ไม่ใช่พึ่งตนเฉย ๆ ต้องพึ่งด้วยการพึ่งธรรมะ การพึ่งพระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน เราพึ่งพระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน เราพึ่งพระพุทธเจ้าก็ต้องพึ่งพระ-ธรรมด้วยพึ่งพระสงฆ์ด้วยทั้งสามประการ พึ่งพระพุทธเจ้าคือเรายึดเอาพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง แล้วเราก็เอาพระธรรมของพระองค์มาเป็นทางเดินของกายวาจาใจ เราเอาพระสงฆ์มาเป็นพี่เลี้ยงคอยเตือนจิตสะกิดใจ คอยเตือนคอยบอกให้เรารู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด อะไรควรอะไรไม่ควร ทางไหนเดินแล้วปลอดภัยทางไหนเดินแล้วเดือดร้อน ทางไหนเป็นสัมมาทิฏฐิทางไหนเป็นมิจฉาทิฏฐิ ทางไหนตรงกับคำสอนของพระพุทธเจ้า ทางไหนขัดกับคำสอนของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกที่แท้ของพระพุทธเจ้า จะต้องคอยบอกคอยเตือนให้ญาติโยมได้เกิดความรู้ความเข้าใจ พระสงฆ์ที่แท้จะคอยบอกให้โยมเดินถูกทาง เตือนโยมเมื่อเดินหลงผิด เมื่อเข้าใจผิดเมื่อทำอะไรผิด แล้วก็บอกทางนั้นมันไม่ถูก ไม่ตรงตามทัศนะของพระพุทธเจ้า ต้องมาทางนี้ต้องเดินทางนี้ญาติ โยมมีหูมีตามีใจก็รับฟัง เมื่อฟังแล้วเราก็เดินไปตามทางที่พระท่านชี้ให้เดิน เดินอย่าหยุดเดินต่อไป เราก็จะถึงจุดหมายปลายทาง การเดินทางนั้นพอเริ่มเดินเราก็รู้แล้วว่ามันเป็นอย่างไร เดินสบายหรือว่าเดินไม่สบาย คล้าย ๆ กับโยมขับรถยนต์ ถ้าเข้าสู่เส้นทางซุปเปอร์ไฮเวย์เป็นทางที่ดีหน่อย รู้ทันทีพอล้อหน้าขึ้นถนนก็รู้ทันที มันกระดอนน้อย มันเรียบ ขับได้สบาย ผิดกับถนนที่เขาสร้างไว้ก่อนมันขรุขระแม้ลาดยางก็จริงแต่ว่ามันลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไม่ค่อยเรียบร้อย แต่พอเข้าเส้นทางที่เขาสร้างใหม่แล้ว รถวิ่งเรียบไปเลยเรารู้แล้วว่ามันวิ่งเรียบอย่างไร เราก็รู้ได้ด้วยตัวเองในการปฏิบัตินี่ก็เหมือนกัน พอเราเริ่มปฏิบัติเราก็ปลอดภัย มีความสุขกายสุขใจมีความสบายใจ เช่นเราเป็นคนมีศีลเราก็สบายใจ เราก็สบายใจขั้นศีล เราทำสมาธิ เราก็มีความสบายใจมีความสุขใจขั้นสมาธิ เราศึกษาให้มีปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งหลายตามสภาพที่เป็นอยู่จริง ๆ เราก็มีความสุขใจมีความสบายใจในสิ่งนั้น ความสุขใจสบายใจนั้นค่อยเพิ่มมากขึ้น ๆ โดยลำดับ ตามเหตุคือการปฏิบัติของเรา และเมื่อเราปฏิบัติธรรมะอยู่เราก็ช่วยตัวเองอยู่ตลอดเวลา พึ่งตัวเองอยู่ตลอดเวลา ช่วยตัวเองให้พ้นจากความตกต่ำทางจิตใจ เราก็เป็นตัวเองได้ คนที่ไม่ได้ช่วยตัวเองให้พ้นจากความตกต่ำจากจิตใจ ก็เรียกว่ายังช่วยตัวเองไม่ได้ ยังมีความทุกข์ความเดือดร้อนอยู่ตลอดเวลา อันนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าคิด จึงขอให้ญาติโยมได้พิจารณาว่า พระพุทธเจ้าสอนให้ช่วยตัวเอง ให้พึ่งตัวเอง ให้ตักเตือนตัวเอง ให้แก้ไขตนเองให้ดีขึ้น แล้วเราก็จะก้าวหน้าไปในทางที่ถูกที่ชอบต่อไป

ทีนี้อีกประการหนึ่ง ข้อความในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น ถ้าเราศึกษาดูแล้วก็จะพบความจริงว่า หลักธรรมที่พระองค์ทรงแสดงนั้นเริ่มต้นด้วยอะไร เริ่มต้นด้วยการห้าม ห้ามทางที่ไม่ควรเดิน เพราะว่านักบวชในสมัยนั้นเดินทางผิดอยู่ ปฏิบัติผิดอยู่ไม่เข้าเส้นทางที่ถูกที่ชอบ เดินทางผิดอยู่ในสองแบบ แบบหนึ่งเรียกว่าหย่อนเกินไป อีกแบบหนึ่งเรียกว่าตึงเกินไป ทั้งสองแบบนี้ใช้ไม่ได้ มันหย่อนไปก็ไม่ได้ตึงเกินไปก็ไม่ได้ คล้ายกับสายพิณที่เราเล่น เครื่องดนตรีที่มีสาย ถ้าหย่อนไปเสียงก็ไม่เพราะ ตึงไปเสียงมันก็ไม่เพราะ ถ้าขึงเส้นสายพอดี ๆ เสียงก็ไพเราะเพราะพริ้ง ฉันใด นักบวชในสมัยก่อนก็มีเหมือนกัน ไม่ใช่ว่าไม่มี ในประเทศอินเดียในสมัยก่อนพระพุทธเจ้าก็มีนักบวชอยู่แล้ว นักบวชประเภทภิกษุก็มีอยู่ เพราะฉะนั้นในตอนที่พระองค์จะออกบวช ที่เราได้ทราบว่าเห็นเทวทูตคือได้เห็นคนแก่ ได้เห็นคนเจ็บไข้ เห็นคนตายแล้วก็ได้เห็นนักบวช นี่แสดงว่ามีนักบวชอยู่แล้ว คือคนในประเทศอินเดียในสมัยนั้น เขาจัดระบบชีวิตไว้เป็นสี่ขั้นสี่ตอน เขาเรียกว่า อาสรมสี่ คือในขั้นเด็ก ๆ เขาเรียกว่าพรหมจารี พวกพรหมจารีมีหน้าที่ศึกษาวิชาการ แสวงหาความรู้ เตรียมเนื้อเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อความเป็นผู้ใหญ่ต่อไปในกาลข้างหน้า สิ่งที่จะเตรียมนั้นไม่ใช่เพียงแต่ความรู้เฉย ๆ แต่ต้องเตรียมฝึกฝนตนให้มีความสามารถ ในการที่จะต่อสู้กับปัญหาชีวิต เมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ต้องเตรียมจิตใจให้มีพื้นฐานมั่นคงด้วยศีลธรรม เพราะการที่จะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่นั้นต้องช่วยตัวเองต้องพึ่งตัวเอง ถ้าจิตใจไม่มั่นคงด้วยหลักศีลธรรมแล้ว เอาตัวไม่รอด เพราะฉะนั้นในขณะเป็นเด็กไม่ว่าหญิงหรือชาย เขาเรียกว่าอยู่ในขั้นของพรหมจารี พรหมจารีก็หมายความว่ามีความประพฤติบริสุทธิ์ผู้ที่เป็นพรหมจารีบุคคลนั้น ไม่เสพของเสพติดทุกประเภทไม่สนุกสนุนเฮฮานอกรีตนอกรอย ไม่ประพฤติอะไรผิดจารีตประเพณีของสังคมที่เขานิยมกันในสมัยนั้น พูดง่าย ๆ ว่ามีชีวิตบริสุทธิ์สะอาด อันนี้เป็นระบบชีวิตของหนุ่ม ๆ สาว ๆ ในสมัยโบราณ ซึ่งถ้าเรามาคิดดูกับสังคมในปัจจุบันนี้แล้วแตกต่างกัน สมัยนี้เด็ก ๆ ของเราไม่ได้เป็นพรหมจารี ไม่ได้ประพฤติอย่างผู้บริสุทธิ์ แต่ว่าจะไปโทษเด็กก็ไม่ได้ ผู้ใหญ่เราไม่ส่งเสริมในสิ่งที่เป็นพรหมจารี แต่ส่งเสริมในสิ่งที่เรียกว่า อพรหมจารี คือส่งเสริมให้เกิดกิเลส ยั่วราคะโทสะโมหะ ให้เกิดขึ้นมากมายในสังคม ความสนุกสนานเต็มบ้านเต็มเมือง ที่เราเห็นมีอยู่ทั่ว ๆ ไปนั้น ล้วนแต่เป็นพิษเป็นภัยทำลายจิตใจของเยาวชนของชาติ ให้เสียหายลงไปทุกวันเวลา แล้วสิ่งเสพติดมีประเภทต่าง ๆ พรหมจารีสมัยก่อนบุหรี่เขาก็ไม่ให้สูบ เด็กหนุ่มในอินเดียเขาไม่นิยมสูบบุหรี่ แม้ในสมัยนี้ก็นิยม

อยู่ ยิ่งเป็นนักบวชด้วยแล้วยิ่งไม่ได้เลย พวกพระเราไปอินเดียไปเดินสูบบุหรี่ให้คนอินเดียเห็น เขาไม่พอใจ เขาไม่ไหว้เอาเลยทีเดียว แม้จะคุยธรรมะจ้อสักเท่าใด พอหยิบบุหรี่ขึ้นสูบเท่านั้น พวกที่นั่งคุยกันลุกขึ้นหนีไปเลย ไม่พูดด้วยแล้ว แล้วไปบ่นว่า พูดอะไรของนิดเดียวยังทิ้งไม่ได้ หนักถึงขนาดอย่างนั้น คนอินเดียเขายังถือในสิ่งเหล่านี้ เพราะฉะนั้นเขาจึงยังเป็นอยู่แบบพรหมจารี เขาไม่เคยเสพสิ่งเสพมึนเมา เดี๋ยวนี้เป็นอย่างไรบ้านเมืองของเขาเวลานี้เด็กติดสิ่งเสพติดจำนวนเท่าไหร่ ไปคุยกับตำรวจที่ปราบสิ่งเสพติด เขาบอกว่า มันน่ากลัวเหลือเกิน แต่ว่าทำไมไม่เร่งปราบก็ไม่รู้ ทั้ง ๆ ที่น่ากลัวเหลือเกินเรียกว่าส่งเสริมในสิ่งไม่ดี

พ่อบ้านแม่เรือนนี้ก็ส่งเสริมให้ลูกเสพติดสิ่งเสพติดเช่นคุณแม่สูบบุหรี่ เท่ากับสอนลูกให้สูบไปในตัวแล้วคุณพ่อสูบบุหรี่กินเหล้า ก็เท่ากับสอนลูกอยู่ในตัวแล้ว ถ้าหากว่าในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะนี้เรามาตัดสินใจเลิกกันเสียมั่งจะไม่ดีหรือ บูชาพระพุทธเจ้าเสียมั่ง ยกขวดเหล้ายกบุหรี่ไปบูชาพระพุทธเจ้า บอกว่าวันอาสาฬหะแล้ว ฉันจะเลิกเสียทีเถอะ ทีนี้ถ้าเราจะพูดกับเด็กมันมีน้ำหนัก เพราะอะไร เพราะเราไม่เสพพูดง่าย แต่ถ้าเราเสพมันพูดยาก คนไม่สูบบุหรี่ไปพูดให้ใครเลิกบุหรี่นี้มันง่าย คนไม่ดื่มเหล้าไปพูดให้คนเลิกเหล้ามันก็ง่าย คนมีความประพฤติมั่นคงไม่เหลวไหล จะไปชักจูงใครให้ไปทำอะไรมันก็ง่าย ตัวอย่างนี้สำคัญ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างมีน้ำหนักมากกว่าพูดให้ฟังเสียอีก เพราะฉะนั้นเราจึงควรจะสนใจในเรื่องการทำให้ดูเป็นตัวอย่างให้มากขึ้น ถ้าเราหวังให้อนาคตของชาติสดใสรุ่งเรือง ให้เด็กเป็นคนดีมีศีลธรรมแล้ว เราผู้ใหญ่ทั้งหลายต้องช่วยกันหน่อยช่วยกันทำตนให้เป็นตัวอย่างทุกแง่ทุกมุม ไม่ว่าในกรณีใด ๆ เรื่องสุรุ่ยสุร่ายเลี้ยงดูปูเสื่อ ทำอะไรประเภทที่เรียกว่าขัดกับหลักพระพุทธศาสนา ฟุ่มเฟือยก็ขัดกับหลักให้สันโดษพอใจตามมีตามได้ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่ายในเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ ทีนี้เราดูภาพในสังคมหนังสือพิมพ์ถ่ายภาพลงบ่อย ๆ เป็นดาบสองคมที่หนังสือพิมพ์ถ่ายลง เป็นดาบสองคมอย่างไร พวกฝ่ายซ้ายเขาจะได้ชี้ว่า ดูสังคมนายทุนมันกินมันเลี้ยงกันอยู่อย่างนี้ เปิดโอกาสให้เขาโจมตีได้ ทำให้เกิดความเสียหาย นี่ผิดหลักพระพุทธศาสนา ถ้าเราปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา เราก็ไม่เลี้ยงดูปูเสื่อกันอย่างนั้น ไม่สนุกสนานเฮฮากันเกินไป นึกถึงชาติบ้านเมืองว่าเวลานี้ชาติบ้านเมืองเราอยู่กันในสภาพอย่างไร เราควรจะทำตนอย่างไร คล้าย ๆ กับคนไข้ มันก็ต้องประหยัดของแสลงหน่อย อะไรเป็นของแสลงก็อย่าไปกินไปดื่มมันเข้า เพราะว่ากำลังป่วย เวลานี้ประเทศชาติเราก็คล้ายกับคนป่วย มีอาการป่วยทางเศรษฐกิจทางอะไรทุกอย่าง อาการมันหนักพอใช้

อย่านึกว่ามันสบาย แล้วเราก็ช่วยกันแก้ด้วยการหันหน้าเข้าหาธรรมะประหยัดยับยั้งชั่งใจ จะเป็นจะอยู่จะทำอะไรก็ระวังหน่อย อย่าให้เป็นการฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่ายก็จะเป็นการดี.

แม้การทำบุญสุนทาน อาตมาก็พูดกับญาติโยมเสมอที่มีส่วนเกี่ยวข้อง บอกว่าให้ทำแบบประหยัดไม่สุรุ่ยสุร่าย ให้ทำพอดีพองาม พอสำเร็จประโยชน์ ญาติโยมที่มาฟังเทศน์บ่อย ๆ ก็เอาไปใช้กันอยู่ รู้สึกดีใจที่บวชนาคปีนี้ประหยัดขึ้นเยอะ บวชนาคปีนี้ข้าวของเครื่องใช้ไม่มีเหลวไหล ไม่ฟุ่มเฟือยหรอก ของไม่จำเป็นโยมไม่ซื้อ อาตมานั่งเป็นอุปัชฌาย์ดู ๆ แล้วสบายใจ สบายใจว่าเทศน์ได้ผล ญาติโยมเอาไปปฏิบัติตามอยู่ เพราะไม่มีอะไรสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือย ใช้เงินเป็นประโยชน์นี่เป็นประโยชน์อยู่ ในงานอื่นอีกในงานศพงานอะไรก็พยายามเทศน์อยู่เสมอ เทศน์จนใคร ๆ เขาว่าอยู่แล้วว่า ท่านปัญญามาเทศน์แก่ด่าญาติโยมทุกที ไม่ใช่ด่าว่าอะไรแต่คนมันฟังผิด ความจริงก็เตือนว่าควรทำอย่างนั้นควรทำอย่างนี้ ให้เป็นการประหยัดหน่อย ถ้าจะใช้ก็ให้มันเกิดประโยชน์ มีเงินมีทองเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ เช่นเอามาอนุโมทนาในสร้างกุฏิให้พระอยู่ที่วัดชลประทาน ฯ มันจะได้ประโยชน์มากกว่าเอาไปใช้สุรุ่ยสุร่ายไม่เข้าเรื่อง แนะนำเขาอย่างนั้น ญาติโยมก็เห็นดีเห็นงามขึ้นเยอะแล้วเดี๋ยวนี้แต่ว่านั่นแหละที่ได้ฟังเทศน์อยู่นี้มันน้อย ไม่แพร่หลาย ยังจะต้องแก้กันเรื่อยไป นี่คือตัวอย่างในสังคมที่เราจะต้องแก้ไข.

สังคมสมัยก่อนในประเทศอินเดียนั้นเด็กหนุ่มเด็กสาว เขาประพฤติตนเป็นพรหมจารีอย่างแท้จริง จึงอยู่กันด้วยความเรียบร้อย แล้วเขาเคารพกันจริง ลูกศิษย์เคารพครูบาอาจารย์จริง ๆ กลัวจริง ๆ ครูบาอาจารย์ก็รักศิษย์จริงเหมือนกัน แต่ว่าลงโทษก็ลงเจ็บเหมือนกัน เพราะเป็นเรื่องธรรมดาที่จะต้องทำเช่นนั้น อันนี้เป็นเรื่องที่ควรฟื้นฟูให้เกิดขึ้นในสังคมบ้านเรา ให้ผู้น้อยเคารพผู้ใหญ่ ให้ศิษย์เคารพครูบาอาจารย์ ให้ผู้ใหญ่เห็นใจผู้น้อย ให้ครูมีความเมตตาต่อศิษย์ ให้มิตรต่อมิตรรักกันด้วยความซื่อตรง ไม่หวังประโยชน์ต่อกัน ให้อยู่กันด้วยความเสียสละแก่กัน มนุษย์เราถ้ามีน้ำใจเสียสละแก่กันแล้ว ไม่ต้องเปลี่ยนระบบสังคมแล้ว อยู่กันได้ด้วยความสุขสบาย ไม่ต้องเอาอะไรมาใช้มีแล้วใช้ให้มันดีขึ้นเท่านั้นเอง หลักธรรมในศาสนามีเพียงพอสำหรับที่เราจะขุดคุ้ยขึ้นมาสร้างชาติสร้างบ้านเมือง ให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยไม่ต้องเอาของคนอื่นมาใช้ ซึ่งความจริงที่เขาใหม่ ๆ นั้น สู้ของพระพุทธเจ้าไม่ได้หรอก พระองค์วางไว้เป็นระเบียบดีกว่า แต่มันเสียตรงที่เราไม่ค่อยเอามาใช้นี่เอง ถ้าเราช่วยกันขุดคุ้ยมาใช้ปฏิบัติกันจริง ๆ แล้ว เพียงพอสำหรับสร้างชาติสร้างบ้านเมืองให้อยู่กันด้วยความสุขความสงบไม่ลำบากอะไร นี่อันหนึ่ง

ทีนี้เมื่อเรียนหนังสือจบแล้ว มีทางไปสองทาง หนึ่งไปเป็นคฤหัสถ์ครองบ้านครองเรือน การครองบ้านครองเรือนก็ต้องประพฤติธรรม เป็นพ่อบ้านก็ต้องประพฤติธรรม ไม่ใช่อยู่กันเฉย ๆ ไม่ใช่อยู่เพื่อความสนุกสนานเบิกบานใจ แต่ต้องอยู่ในระเบียบประเพณีศีลธรรมอันดีงาม ถ้าไม่พอใจจะไปครองบ้านครองเรือน รักที่จะทำชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็สมัครเป็นครูบาอาจารย์ อยู่ป่า เรียกว่าวนปรัชญ์เป็นพวกสอนศิษย์ ทำชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่นอีกต่อไป ตามสมควรแก่ฐานะ พวกอยู่บ้านก็ดีพวกที่ไปเป็นครูอาจารย์ก็ดี ทำงานนาน ๆ เข้าก็เบื่อโลกเบื่องาน คิดว่าควรจะได้พักผ่อนบ้าง เป็นอิสระแก่ตัวเสียบ้าง ถ้าอยู่บ้านก็เลยออกจากบ้าน หนี เวลาหนีไม่บอกใคร ไม่แพร่งพรายให้ใครรู้ เดี๋ยวจะเป็นการขัดทางแห่งการหนี เพราะฉะนั้นไม่บอกเตรียมตัวเงียบ ๆ ได้เวลานาทีเหมาะ ๆ กลางดึกกลางดื่นได้ไม้เท้ากับหม้อน้ำไปเลย ไม่มีสมบัติอะไรติดตัวเลย ไม่ได้คิดว่าจะไปกินอะไรไปนุ่งอะไร จะไปนอนที่ไหนไม่ได้คิด คิดอย่างเดียวว่าฉันจะหนีแล้ว ฉันจะไม่อยู่ในครอบครัวแล้วก็ไป ทางบ้านก็ไม่รู้ว่าหายไปไหน ไปเป็นสัญญาสี พวกที่เป็นครูเป็นอาจารย์สอนศิษย์มานานก็เหมือนกัน นาน ๆ ก็เบื่อลูกศิษย์ลูกหาเติบโตพอที่จะสอนกันเองได้แล้ว ก็เลยออกจากสำนักในเวลากลางคืน ไม่บอกใครให้รู้ เอาไม้เท้าอันหนึ่งหม้อน้ำใบหนึ่ง ผ้านุ่งชุดเดียวไปเลย ไม่เหลียวหลัง กลับพวกนี้เป็นพวกเดินหน้า เดินหน้าไปทำอะไร ไม่ใช่ไปพักเฉย ๆ แต่ว่าไปเที่ยวแจกของส่องตะเกียง คือพบใครก็เทศน์ให้เขาฟัง สอนปัญหาชีวิตจากประสบการณ์ที่ตนได้ผ่านมา ว่าควรจะทำอย่างไรควรจะแก้ปัญญาชีวิตอย่างไร ไปเป็นดวงประทีปนำทางชีวิตของชาวโลก แล้วไม่ต้องการอะไรกินง่าย ๆ อยู่ง่าย ๆ ค่ำไหนก็นอนที่นอนใต้ต้นไม้ นอนหลับไม่ต้องกลัวจะมีใครมาจี้เพราะไม่มีอะไรจะให้จี้ อิสระดีไหมอย่างนี้ นั่นเป็นเรื่องของคนแก่ที่เบื่อโลกแล้ว ระบบนี้เขาใช้กันอยู่ในอินเดียโบราณ แม้ในสมัยนี้ก็ยังใช้อยู่ คนอินเดียออกแบบนี้ก็ยังมี ออกไปเที่ยวเทศน์สอนคน เป็นสัญญาสี อันนี้ดี เราเป็นผู้เฒ่าผู้แก่เอาแบบนี้มาใช้ได้ไหม ได้ แต่ว่าไม่ต้องออกไปก็ได้ มีความรู้ มีวิชาไปช่วยสอนเด็ก ๆ ตามโรงเรียน ตามสถานที่ต่าง ๆ สอนอิสระไม่มีข้อผูกมัดวันไหนว่างฉันก็ไป สอนไม่ว่างฉันก็ไม่ไป หรือว่าพบใครเราก็ช่วยสอนแนะนำพร่ำเตือน เช่น พบเด็กหนุ่ม ๆ เราก็ชวนพูดชวนคุย ไต่ถามการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตประจำวันมีอุดมการณ์อย่างไร มีความคิดอย่างไร เราพูดคุยล้วงความรู้สึกนึกคิดเขา ถ้าเห็นว่าเขาเดินถูกทางก็สนับสนุน แต่ถ้าเห็นว่าเดินผิดทางผิดร่องผิดรอยก็แนะนำพร่ำเตือน ทั้งหญิงทั้งชายเราช่วยแนะช่วยบอก มีความรู้ก็ไปเที่ยว

ให้ตามสถานที่ต่าง ๆ สถานที่ต่าง ๆ ก็ควรจัดเปิดโอกาสให้คนแก่ที่มีวิชาความรู้ได้ถ่ายทอด เช่น สถานที่ปาฐกถาสถานที่สนทนาอะไรขึ้น แล้วก็เชิญคนแก่ ๆ เหล่านั้นมาระบายสิ่งที่ตนได้ประสบพบเห็น มีความรู้ในด้านใดสาขาใด เช่นแม่บ้านมีลูกหลายคนเลี้ยงลูกดี มีการศึกษาก้าวหน้ามีความประพฤติเรียบร้อย ควรจะเรียกมาเล่าให้คนอื่นฟังว่าเลี้ยงอย่างไร ฉันเลี้ยงลูกของฉันอย่างไรมีวิธีการอย่างไร อันนี้เข้าทีเอามาพูดกันเสียบ้าง คนเขาก็จะได้รับฟัง พ่อบ้านประพฤติตนอย่างไร แม่บ้านประพฤติตนอย่างไร คนไหนทำมาหากินเจริญในรูปใด สร้างเนื้อสร้างตัวมาโดยวิธีใด จนกระทั่งได้เป็นเศรษฐีมั่งมีทรัพย์สมบัติ เอามาพูดมาคุยเปิดเผยแก่ประชาชน แต่ว่าต้องคนจัดจัดขึ้นแล้วก็มาฟังกันได้ความรู้ คนแก่ถ้าได้เอาความรู้ไปเที่ยวแจกอย่างนี้ มันก็ได้ประโยชน์ไม่สูญเปล่า

ในประเทศอินเดียเราจะได้ยินชื่อแห่งหนึ่งเขาเรียกว่า สันตินิเกตัน หรือวิสวภารตี นี่เรื่องของคนแก่ คนแก่ที่เบื่อโลก ขี้เกียจอยู่ในเมืองกัลกัตตาที่มันหนวกหูยี่สิบสี่ชั่วโมง เลยแกไปซื้อที่ดินพันกว่าเอเคอร์ ซึ่งเป็นที่ดินแห้งแล้งเป็นทุ่งไม่มีอะไร ไปอยู่เงียบ ๆ เป็นพระฤษี อยู่กันหลาย ๆ คน คิดว่า เอ๊ะเรานี่มีความรู้ชนิดที่เอาเหล็กคาดพุงกันทั้งนั้น มีความรู้เยอะแยะมันจะตายเสียเปล่าไม่ได้เรื่องอะไรเอาเด็กมาเรียนดีกว่า ไปจับเด็กมาสอน สอนน้อย ๆ ชั้นแรกเก้าคน สิบคน สอนมาก ๆ เข้าจนกลายเป็นมหาวิทยาลัย สอนแบบฤษีสอนศิษย์ นั่งเรียนกันใต้ต้นไม้ ไม่มีอาคารใหญ่โต แต่ว่ามีห้องสมุด มีโรงอาหาร มีที่พัก แต่ถึงบทจะเรียนก็ไปเรียนกันใต้ต้นไม้ เขาสร้างอย่างนั้น นี่คือคนแก่ที่คิดว่าชีวิตมีค่า ความรู้ที่หามามันเยอะเอาไปให้คนอื่นใช้มั่งเถอะ แล้วก็เอาไปใช้เป็นประโยชน์อย่างนี้ เจ้าชายสิทธัตถะได้เห็นระบบอย่างนี้เหมือนกัน ได้ผ่านระบบการอย่างนี้ จึงได้ออกบวช ได้ไปบำเพ็ญชีวิตแบบนักบวชอยู่ในป่า แต่ว่าไปพบนักบวชที่อยู่แล้วนั้นประพฤติย่อหย่อนเกินไปก็มี ตึงเกินไปก็มี พวกแบบหย่อนเกินไปประพฤติอย่างไร เป็นนักบวชยังมีครอบครัว ไปตั้งอาศรมอยู่ในป่าทั้งครอบครัว แล้วสรรเสริญกามคุณว่าเป็นความสุขสุดยอด เป็นความสุขสุดยอดในชีวิตเป็นสวรรค์ต่าง ๆ นานา ก็มัวเมาไปในกาม เพราะฉะนั้นเราอ่านวรรณคดีอินเดียจึงได้พบว่า เทวดามาเล่นชู้กับเมียพระฤษี พระฤษีโกรธเลยสาบให้เป็นแผลไปทั้งตัว พระอินออกดอกไปทั้งตัวเขาเรียกว่าท้าวพันตา ไม่ใช่ตาทั้งตัวแต่ว่าเป็นแผลไปทั้งตัว คือออกดอกในฐานไปคบชู้กับนางอาลยา พระฤษีก็เลยสาบให้ออกดอกไปทั้งตัว นี่แสดงว่าวรรณคดีมาจากเรื่องจริง ฤษีชีไพรยังมีครอบครัว วุ่นวาย นี่พวกหย่อน กามสุขัลลิ-

กานุโยค อีกพวกหนึ่งก็ตึงเปรี๊ยะ ทรมานร่างกายด้วยวิธีการต่าง ๆ อดแห้งอดแล้ง แดดร้อนจัดไปนั่งกลางแดด นั่งกลางแดดไม่พอก่อไฟรอบตัวนั่งผิงไฟ พอหน้าหนาวดันไปนอนในน้ำ ยืนไม่นั่ง นั่งไม่นอน อะไรอย่างนี้เป็นตัวอย่าง มีมากมายทรมานร่างกาย อดข้าวอดน้ำไม่กินมีเรื่องมากมายหลายอย่าง มีปรากฏอยู่ในหนังสือพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ พรรณนาการบำเพ็ญความเพียร พระองค์ทดสอบแล้ว แต่แบบกามสุขัลลิกานุโยคไม่ต้องไปทำ เพราะว่าพระองค์อยู่ในวังก็เบื่อแล้ว แต่ว่าไปทดสอบแบบตึงนี่เต็มอัตราเลย จนกระทั่งร่างกายซูบผอมเหลือแต่หนังหุ้มกระดูก ปรากฏตามตำนานว่าเอามือลูบอย่างนี้ขนร่วงเลย ความที่อดอาหารเหี่ยวแห้ง แล้วเอามือลูบหน้าท้อง กระเทือนถึงกระดูกสันหลัง ในตาลึกเหมือนกับน้ำบ่อร้าง ลึกเข้าไปเพราะความไผ่ผอม ทำทุกอย่างนึกว่ามันเป็นทางพ้นทุกข์ แต่ผลที่สุดจากประสบการณ์ที่ผ่านมาก็รู้ว่าไม่ได้เรื่อง เลยหยุดไม่ทำอย่างนั้น เพราะหยุดไม่ทำนี่แหละปัญจวัคคีย์จึงหนีไปเสีย ชั้นแรกทำด้วยกันไปทำความเพียรอยู่ที่ถ้ำดงกสิริใกล้เมืองคยา ถ้ำนั้นเดี๋ยวนี้ก็ยังอยู่ คนไปเที่ยวเขาก็ไปชมถ้ำ มีรูเล็ก ๆ เข้าไป พระองค์ก็ไปนั่งอดแห้งอดแล้งอยู่ในนั้น พอเลิกปัญจวัคคีย์ก็นึกว่าไม่ได้ความแล้ว เรามาเป็นผู้ร่วมปฏิบัติเป็นสหายกัน ท่านเลิกแล้ว คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมากกินอาหารแล้ว เราจะอยู่ต่อไปก็จะไม่ได้อะไรไปเถอะ หนีหมดเลย ก็ดีเหมือนกันที่หนีไปพระองค์ก็ไม่ต้องยุ่งใจ จะได้อยู่คนเดียวทำพิธีใหม่ต่อไป ผลที่สุดก็เลิกวิธีนั้นหันเข้าหาวิธีใหม่ ด้วยการศึกษาค้นคว้าปฏิบัติทางจิตต่อไป ผลที่สุดก็ได้เป็นพระพุทธเจ้า แล้วนำธรรมะสั่งสอนโลก

เพราะฉะนั้นเมื่อจะสั่งสอนโลกพระองค์ก็ประกาศก่อนทีเดียวว่า ทางหย่อนเกินไปเป็นทางต่ำทางเลว ทางชาวบ้าน ไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ ไม่ใช่ทางพระนิพพาน ไม่ควรปฏิบัติแล้วเมื่อห้ามทางหย่อนแล้วก็ประกาศว่าทางตึงมันก็ใช้ไม่ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนัดไม่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้น เพื่อนิพพาน ห้ามอีก ชั้นแรกบอกว่าทางหย่อนใช้ไม่ได้ ปัญจวัคคีย์หูผึ่งทีเดียว ท่าจะมีอะไรดีแล้วตั้งใจจะฟังเกิดความสนใจเต็มที่ แต่พอบอกว่าทางตึง ๆ ก็ใช้ไม่ได้ แล้วอะไรทีนี้ ต่างคนต่างก็นั่งมองตากัน นั่นก็ใช้ไม่ได้นี่ก็ใช้ไม่ได้ อะไรมันจะใช้ไม่ได้พระองค์ก็บอกว่า "มชฺฌิมาปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา" ทางสายกลางตถาคตได้รู้แล้วจะนำมาประกาศแก่ท่านทั้งหลาย ณ บัดนี้ พวกนั้นหูผึ่งทางใหม่ทางสายกลางที่ไม่ตึงเกินไปไม่หย่อนเงินไปคืออะไร คือมัชฌิมาปฏิปทา ทางอันประกอบด้วยองค์แปด ได้แก่สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ

สัมมาสังกัปปะ ความคิดชอบ สัมมาวาจา การพูดชอบ สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตชอบ สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ สัมมาสติ ระลึกชอบ สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ เขาเรียกว่ามรรคมีองค์แปด อย่าไปพูดตัดให้มันสั้น อย่าไปพูดว่ามรรคแปดไม่ได้ ผิดความหมาย ผิดธรรมะไปเลย ต้องพูดให้เต็มหน่อย ว่ามรรคมีองค์แปด มรรคมีองค์แปด เรียกว่าทางสายกลาง ทางที่ประกอบด้วยองค์แปด ถ้าพูดตามบาลีก็ว่า มรรคมีองค์แปด ทำไมพูดอย่างนั้นไม่ใช่ทางแปดสาย ไม่ใช่ทางแปดตอน ไม่ใช่ทางแปดแพร่งไม่ใช่อย่างนั้น ทางสายเดียวทางเอกทางเดียวแต่ว่ามันประกอบขึ้นด้วยองค์แปดอย่างมารวมกันเข้า คล้ายกับเชือกสายไฟฟ้าข้างในมันมีเส้นมากมาย หลายเส้น ถ้าเอามานับดูบางทีตั้งร้อย ห้าสิบเส้นยี่สิบเส้นเอามาพันกันเข้า หรือว่าเชือกเส้นหนึ่งมันมีสามเกรียว ถ้าเราพูดตามนั้นว่าเชือกมีองค์สาม มีรวมกันเข้าประกอบกันเข้าเป็นเท่านั้น เป็นองค์ห้าเป็นองค์แปด

ทางสายกลางของพระพุทธเจ้าเรียกว่า ทางมีองค์แปดคือประกอบด้วยความเห็นชอบ ความคิดชอบ การเจรจาชอบ การทำงานชอบ เรียกไปโดยลำดับ มารวมกันเข้า รวมกันเข้าเป็นสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นทางเดียวที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์พ้นร้อน นี่เป็นทางใหม่ เป็นทางที่ไม่มีใครสอน ไม่มีใครพูดกันมาก่อน พระองค์นำทางนี้มาประกาศให้ปัญจวัคคีย์ทั้งห้าได้รับทราบ ว่าเป็นอะไร คือทางสายกลางประกอบด้วยองค์แปด และเมื่อประกาศทางที่ควรเดินแล้ว พระองค์ก็ได้บอกต่อไปว่า เราได้รู้อะไร ในการบำเพ็ญความเพียรตามทางสายกลาง เราได้รู้อะไร แล้วได้ประกาศสิ่งซึ่งเป็นเนื้อแท้ของพระศาสนาว่า "อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ" ความทุกข์เป็นอริยสัจจ์ สิ่งแรกที่พบก็คือเรื่องความทุกข์ ทุกขอริยสัจคือความจริงแท้ที่เรียกว่าอริยสัจจ์ แล้วอันที่สองคือเหตุให้เกิดทุกข์ เรียกว่าทุกขสมุทัย ประการที่สามเรียกว่า นิโรธ หมายถึงความดับทุกข์ได้ อันสุดท้ายก็คือมรรคอันเป็นข้อปฏิบัติ ที่จะให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ ซึ่งเราเรียกกันว่า อริยสัจสี่ประการ ได้แก่เรื่องทุกข์ เหตุให้ทุกข์เกิด เรื่องการดับทุกข์ได้ เรื่องแนวทางข้อปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับทุกข์ ในสี่ประการนี้ถ้าพูดให้ย่อก็ว่า เรื่องทุกข์และความดับทุกข์ได้ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าตรัสบ่อย ๆ กับใคร ๆ ว่า เราสอนเรื่องเดียวที่เราสอน สำคัญที่สุด ส่วนเรื่องอื่นนั้นเป็นเรื่องปลีกย่อย ในฐานะที่เราเป็นพุทธบริษัทให้รู้ไว้ด้วย รู้ว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สำคัญนั้นคือเรื่องความทุกข์ และการดับทุกข์ได้ อันอื่นนั้นเป็นเรื่องประกอบปลีกย่อยอันเป็นทางที่จะให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ได้ทั้งนั้น เราผู้ปฏิบัติธรรมะก็ต้องเพื่อจะแก้ปัญหาเรื่องนี้

เพราะความทุกข์เป็นเรื่องสำคัญในชีวิต เราต้องแก้ไข การแก้ก็ต้องรู้ว่าเหตุมันอยู่ที่ไหน ต้องแก้ที่เหตุ เพราะพระผู้มีพระภาคตรัสว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุไม่มีเหตุผลจะเกิดขึ้นไม่ได้ อันนี้ก็สำคัญ สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุไม่มีเหตุ ผลเกิดไม่ได้

ในทางพระพุทธศาสนาเรานั้นไม่มีคำว่า บังเอิญ ที่เราพูดว่า แหม บังเอิญประสานงานกันพอดี มันไม่ใช่บังเอิญมันมีเหตุ เหตุก็คือเผลอเรอเมาเหล้าอะไรต่ออะไร หรือว่าเที่ยวกลางคืนขับรถงัวเงีย ๆ โครมเข้าเหตุมันต้องมี ต้องหาเหตุ มีอะไรเกิดขึ้นต้องสาวหาเหตุให้พบ พบเหตุแล้วแก้ที่เหตุ ถ้าแก้เหตุได้ผลหาย ถ้าแก้เหตุไม่ได้ผลก็ไม่หาย อันนี้ใช้ได้ทั้ง ไม่ว่าการเมือง การเศรษฐกิจ หรืออะไร ๆ เอาหลักนี้ไปใช้ได้ทั้งหมด สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ เราต้องไปค้นหาเหตุ เมื่อพบเหตุแล้วแก้เหตุ ผลมันก็เป็นอันถูกแก้ แต่ถ้าไม่แก้ที่เหตุแล้วมันไม่ได้เรื่อง เหมือนกับดายหญ้าในสนาม เอารถมาตัดมันก็งอกอีก โคนมันยังอยู่เราต้องขุดโค่นรากทิ้ง หญ้ามันจึงไม่ขึ้นต่อไป เรื่องอะไร ๆ ในชีวิตจิตใจของเราก็เหมือนกัน ต้องโค่นทิ้งจึงจะได้

ดังได้กล่าวมา เพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจแนะแนวทางแก้ญาติโยมทั้งหลายในวันอาสาฬหบูชา วันนี้ก็พอสมควรแก่เวลา จึงยุติการแสดงธรรมะกถาไว้แต่เพียงนี้

ปาฐกถาธรรม

โดย

พระราชนันทมุนี

ณ โรงเรียนพุทธธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

ญาติโยมพุทธบริษัท ทั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังธรรมะปาฐกถา อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์จากการฟังตามสมควรแก่เวลา

ฤดูนี้เป็นฤดูกาลเข้าพรรษา ซึ่งตามปกติพระสงฆ์ได้อยู่จำพรรษาตลอดสามเดือน ญาติโยมที่มีลูกมีหลาน ก็นำเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาชั่วระยะหนึ่งของชีวิต การที่นำลูกหลานเข้ามาบวชนั้น ก็เพื่อจะให้คนเหล่านั้นได้เข้าถึง พระรัตนตรัย ได้มีพระไปเป็นหลักประจำจิตใจ เมื่อออกไปอยู่ครองบ้านครองเรือน จะได้เป็นคนดี มีความเจริญก้าวหน้าทั้งกายทั้งใจต่อไป อันนี้นับว่าเป็นการกระทำที่ถูกที่ชอบตามแบบอย่างอันดีงามของคนโบราณ คนในสมัยโบราณนั้นเขารักพระศาสนา เขาต้องการให้พระศาสนาเป็นมรดกทางใจแก่ลูกแก่หลาน เขาไม่ได้ถือว่ามรดกทางวัตถุเป็นเรื่องสลักสำคัญ แต่ถือว่ามรดกทางด้านจิตใจเป็นเรื่องสำคัญเพราะว่าถ้าจิตใจของคนดีงามแล้ว เรื่องอื่นก็จะดีตามไปด้วย ถ้าจิตใจเสื่อมโทรมแล้วสิ่งอื่นก็พลอยเสื่อมโทรมไปด้วย เพราะฉะนั้นมารดา บิดา ปู่ ตา ย่า ยาย จึงมักจะสร้างเสริมสิ่งที่เป็นคุณค่าทางด้านจิตใจให้แก่บุตรหลาน การสร้างเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจก็คือการนำบุตรหลานเข้ามาหาพระศาสนา เพื่อให้พระศาสนาเป็นดวงประทีปในชีวิตของเขาตลอดไป คนสมัยก่อนเขาทำมาอย่างนี้

มาสมัยนี้เราก็ได้ปฏิบัติตามแบบอย่างของคนสมัยก่อน แต่สภาพสังคมในยุคปัจจุบันกับยุคก่อนนั้นมีเรื่องแตกต่างกันอยู่มาก คือสังคมในสมัยก่อนนั้นเป็นสังคมแห่งความสงบไม่มีความวุ่นวาย ไม่มีการแข่งขันกันในเรื่องการเป็นอยู่ ความชั่วที่เกิดขึ้นในสังคมและความนิยมใน

ทางด้านวัตถุมีน้อย เพราะฉะนั้นเขาจึงอยู่กันด้วยความสุขสงบตามสมควรแก่ฐานะ ปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นไม่ค่อยจะมี แต่ว่าในยุคปัจจุบันสังคมเปลี่ยนไปมาก เพราะว่าความเจริญในทางด้านวัตถุมีมากขึ้น มีการแข่งขันกันแสวงหา แข่งขันเพื่อจะมีจะได้ในสิ่งนั้น ๆ เมื่อคนหนึ่งมีสิ่งหนึ่ง คนหนึ่งไม่มี ก็จะมีความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ ว่าเราสู้คนนั้นไม่ได้ในทางด้านวัตถุก็เลยมีการแข่งขันกันในด้านมีวัตถุนั้น ๆ โดยไม่ได้คำนึงว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นแก่ชีวิตหรือไม่ หรือว่ามันเป็นแต่เครื่องประกอบใน การเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน เมื่อไม่ได้คิดนึกในเรื่องอย่างนี้ การแข่งขันกันในการแสวงหาอะไรต่าง ๆ ก็เกิดมีมากขึ้น

เป็นธรรมดาในการแข่งขันกันก็ย่อมจะมีการใช้กิเลสเป็นเครื่องธรรมดา กิเลสที่นำมาใช้ในการแข่งขัน ก็คือชิงดีชิงเด่นกันในแง่ต่าง ๆ เมื่อเราใช้กิเลสในการแข่งขันกันการแข่งขันนั้นก็จะไม่เป็นธรรม ผลที่ตนได้รับก็จะไม่เป็นธรรม ความสุขความสงบในชีวิตประจำวันค่อยหายไป ๆ เรา จะมีชีวิตอยู่ด้วยปัญหาคือความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยประการต่าง ๆ อันนี้ญาติโยมทั้งหลายก็ประจักษ์แก่ใจดีอยู่ ว่าสังคมในยุคปัจจุบันนี้มีสภาพอย่างไร ถ้าหากว่าคนแก่ ๆ ชั้นปู่ย่า ตายายของพวกเราทั้งหลายที่ท่านตายไปแล้ว แล้วสมมติว่าท่านฟื้นคืนชีพขึ้นมา แล้วมาสภาพความเป็นอยู่ของลูก ๆ หลาน ๆ ของท่านในยุคปัจจุบันนี้ ท่านคงจะตกอกตกใจต้องเอามือปิดตาปิดหูชนิดที่เรียกว่าทนดูไม่ได้ ทนฟังไม่ได้ เพราะสิ่งทั้งหลายที่เป็นอยู่ในชีวิตประจำวันนั้น มันสับสนเหลือเกิน วุ่นวายเหลือเกิน นี่คือสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ในปัจจุบันนี้ ไม่เฉพาะแต่บ้านเราเท่านั้น ในที่ใด ๆ มันก็เหมือนกัน เพราะในโลกยุคปัจจุบันนี้ มนุษย์เราขวนขวายแสวงหาในสิ่งที่เป็นวัตถุกันมากเกินไป จนกระทั่งว่าเกินความพอดีที่จะดำรงชีวิต จึงเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนกันด้วยประการต่าง ๆ แล้วอีกอันหนึ่งที่เป็นเรื่องน่าคิดก็คือว่ามารดาบิดาที่ขวนขวายทำงานทำการกันทั้งสองฝ่าย คือพ่อก็ต้องไปทำงานแม่ก็จะต้องไปทำงาน มีลูกออกมาแต่ไม่มีเวลาที่จะอบรมบ่มนิสัย ให้ลูกเหล่านั้นรู้จักคุณค่าราคาของชีวิต เพราะปัญหาในครอบครัวเกี่ยวกับเรื่องปากเรื่องท้องมันมีมากเกินไป เด็กเหล่านั้นก็อยู่ในสภาพขาดผู้นำในทางจิตทางวิญญาณ เขาก็รับอะไรต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเขาเอามาบรรจุไว้ในจิตวิญญาณของเขา ก็สิ่งที่เขารับมานั้นอาจจะดีก็ได้ อาจเสียก็ได้ สุดแล้วแต่สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวของเด็กเหล่านั้น อันนี้ก็เกี่ยวเนื่องกับสภาพความเป็นอยู่ ถ้าเด็กเหล่านี้อยู่ในสภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี เขาก็จะได้รับสิ่งที่ดีเข้ามาประทับไว้ในใจ ถ้าเขาอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี เขาก็จะรับสิ่งที่ไม่ดีเข้ามาใส่ไว้ในจิตใจ

ของเขา เมื่อเป็นอยู่ในสภาพอย่างนี้ ก็เป็นเหตุให้พ่อแม่ต้องมีปัญหา คือเกิดความทุกข์ความเดือดร้อนเพราะลูกของเราประพฤติไม่ดี และมีความเสียหายแก่วงตระกูลแก่ครอบครัว ด้วยประการต่าง ๆ อันนี้เป็นปัญหาไม่ใช่น้อยที่กำลังเป็นอยู่ในยุคสังคมปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่เราควรจะได้คิดแก้ไขกัน เพราะถ้าไม่คิดแก้ไขในเรื่องปัญหาเหล่านี้แล้ว ต่อไปข้างหน้าสังคมก็จะยิ่งตกต่ำทางจิตใจมากขึ้นทุกวันเวลา เพราะความเป็นอยู่ของคนเรานั้นเมื่อขาดธรรมะเป็นหลักคุ้มครองจิตใจแล้วจะดีขึ้นได้อย่างธรรมะอย่างเดียวเท่านั้น ที่จะช่วยค้ำจิตใจคนให้ในสภาพที่สูงส่งขึ้นมาได้ ให้เราสังเกตดูว่าในครอบครัวหนึ่ง ๆ สามีภรรยาที่อยู่ด้วยกัน ถ้าว่าไม่มีการประพฤติธรรมแล้วครอบครัวนั้นจะมีความสุขได้อย่างไร ท่านทั้งหลายที่มีชีวิตอยู่ในครอบครัว ย่อมมีประสบการณ์ย่อมมีปัญหาในเรื่องนี้ประจักษ์แก่ใจกันอยู่เป็นส่วนมาก ว่าในครอบครัวเราที่มีความทุกข์ มีความเดือดร้อนอยู่ในชีวิตประจำวันนั้น เนื่องจากอะไร ก็เพราะว่าขาดศีลธรรมประจำใจเป็นเบื้องต้น คือเพียงขั้นศีลธรรมก็ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติ อย่าว่าถึงขั้นศาสนาหรือตัวสัจจธรรมเลย เพียงแต่ศีลธรรมธรรมดาก็ยังไม่ได้เอามาใช้ในชีวิตประจำวัน ท่านก็จะเห็นด้วยตัวของท่านเองว่า มีปัญหามีความทุกข์มีความเดือดร้อน สมมติว่าพ่อบ้านกับแม่บ้านมีจิตใจไม่เหมือนกัน เรียกว่ามีความเป็นอยู่ทางจิตใจไม่เท่าเทียมกัน เช่นมีความเชื่อไม่ตรงกัน มีระเบียบไม่เหมือนกัน มีความรู้ไม่ทัดเทียมกัน แล้วก็มีความเสียสละไม่ตรงกัน เมื่อเราอยู่กันในรูปอย่างนี้ ก็มีปัญหาตลอดเวลา มีความทุกข์มีความเดือดร้อน

เรื่องความเชื่อที่ไม่ตรงกันนั้นหมายความว่าอย่างไร คนหนึ่งเชื่อบุญเชื่อบาป เชื่อกรรมเชื่อผลแห่งกรรม เชื่อหลักธรรมทางศาสนา ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยให้เกิดความสุขความเจริญในครอบครัว แล้วก็ปฏิบัติเคร่งครัดตามหลักคำสอนในทางพระศาสนา มีจิตใจอยู่กับธรรมตลอดเวลา แต่ว่าอีกคนหนึ่งนั้นไม่ได้มีความเชื่อในรูปอย่างนั้น เขามีความเชื่อไปในด้านวัตถุ คือเชื่อว่าการได้กินได้ดื่ม ได้เที่ยวได้เล่น ได้มีความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นยอดแห่งความปรารถนาเป็นสุขในชีวิต คนเราเมื่อเกิดมาแล้วมันก็ต้องหาความสุขแล้วความสุขที่เขาใฝ่ฝันนั้นก็คือการกินการดื่ม การเที่ยวการเล่น การสนุกสนานเพลิดเพลินทางตาหูจมูกลิ้นกาย อันนี้ความเชื่อไม่ตรงกันแล้ว แม่บ้านมีความเชื่ออย่างหนึ่ง พ่อบ้านก็มีความเชื่ออย่างหนึ่ง คนสองคนที่อยู่ด้วยกัน ครอบครัวเดียวกัน เมื่อมีความเชื่อไม่ตรงกันดังกล่าวนี้ เขาจะมีความสุขอยู่ได้อย่างไร ก็จะพบว่าไม่มีความสุขสงบทางด้านจิตใจ เมื่อพ่อบ้านแม่บ้านไม่มีความสุข ลูกที่เกิดมาในครอบ

ครัวนั้นจะเป็นอย่างไร ก็จะไม่มีความสุขเหมือนกัน เพราะว่าลูกที่อยู่ในครอบครัวนั้นจะแบ่งออกเป็นสองภาค ภาคหนึ่งเป็นส่วนของพ่อ ภาคหนึ่งก็เป็นส่วนของแม่ ภาคที่เป็นส่วนของแม่ก็เป็นผู้ที่มีความเชื่อถูกตรงตามหลักธรรมะ แต่ที่เป็นส่วนของพ่อนั้นก็คือการตามใจตัวเอง ประพฤติอะไรตามใจอยากใจปรารถนา ไม่มีระเบียบไม่มีวินัย ไม่มีการบังคับตัวเองแล้วเราจะรู้สึกว่าสังคมในครอบ ครัวนั้น มีปัญหายุ่งยากตลอดเวลา จิตใจของคนเรานั้นโดยปกติ ถ้าจะให้ดีแล้วมันต้องช้าหน่อยแต่จะให้ชั่วแล้วมันง่าย สิ่งใดที่เป็นเรื่องดีเรื่องงาม เอาอย่างได้ยาก แต่สิ่งใดเป็นเรื่องต่ำทรามเอาอย่างได้ง่าย ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น เพราะสภาพจิตใจมนุษย์ชอบคิดไปในทางต่ำ ชอบไปในเรื่องตามใจตัวเอง เรื่องการฝืนนิสัยการบังคับตัวเองนั้น เป็นเรื่องของการประพฤติธรรมส่วนการตามใจตัวเองนั้น ไม่ใช่เรื่องของการประพฤติธรรม เรื่องที่ไม่ใช่การประพฤติธรรมนั้นทำง่ายแต่เรื่องการประพฤติธรรมเป็นเรื่องยาก เพราะการประพฤติธรรมต้องมีการบังคับตัวเอง ต้องมีความอดทน ต้องมีความเพียร ต้องมีความตั้งใจทำในเรื่องนั้นจริง ๆ จนกว่าจะเอาชนะความคิดฝ่ายต่ำอันเกิดขึ้นรบกวนจิตใจให้ได้ อันนี้ต้องใช้เวลา แต่เรื่องการทำความชั่วนั้น มันไม่ต้องใช้เวลามากมายอะไร พอจิตมันคิดในเรื่องไม่ดีขึ้นก็ไปทำได้ทันที คิดจะไปกินเหล้าก็ไปกินได้ทันที คิดจะไปบ่อนการพนันก็ไปได้ทันที คิดจะประพฤติเหลวไหลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็ไปกระทำได้ทันที โดยไม่มีอะไรที่จะต้องลำบากใจ และในเรื่องฝ่ายชั่วนั้นเมื่อได้ไปกระทำสักครั้งหนึ่งแล้วย่อมจะเป็นเหตุให้เกิดความฮึกเหิมในทางจิตใจ เพราะความชั่วมันมีรสชาติทำให้เกิดความตื่นเต้นเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน เมื่อไปทำเข้าแล้วก็ไปติดอยู่ในรสชาติความสนุกสนานเพลิดเพลินนั้น ผลที่สุดก็กลายเป็นคนติดในเรื่องนั้น ๆ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าคนเราไปติดวัตถุ เช่นติดของมึนเมา ติดการพนันติดความสนุกสนานการเที่ยวการเตร่ความเพลิดเพลินด้วยประการต่าง ๆ แล้วสิ่งที่เราไปนั้นมันเป็นเครื่องยั่วยวนชวนใจ ทำให้เราต้องไปหามันบ่อย ๆ และเมื่อไปทำบ่อย ๆ ก็ต้องมีการใช้จ่ายทรัพย์สินเงินทอง เงินเดือนที่ตนมีตนได้นั้นมันไม่ค่อยจะพอจะใช้อยู่แล้ว แต่ว่าเอาไปใช้ในเรื่องสนุกสนานไม่เข้าเรื่อง ก็เกิดเป็นปัญหาเงินทองไม่พอใช้ เมื่อเกิดเป็นปัญหาเงินไม่พอใช้อารมณ์ก็ไม่ดี จิตใจไม่สดชื่นไม่แจ่มใสมองอะไรมันขวางหูขวางตาไปหมด เพราะฉะนั้นเมื่อกลับมาถึงบ้าน ก็หาเรื่องทะเลาะกับแม่บ้าน ทะเลาะกับคนใช้ หาเรื่องทะเลาะกับคนบ้านใกล้เรือนเคียง ไม่มีคนจะทะเลาะด้วยก็หาเรื่องทะเลาะกับแมวกับหมาซึ่งตนเลี้ยงไว้ในบ้าน

นี่คืออารมณ์ที่มันเสียไปเสียแล้ว ทำไมจึงได้เสียไปถึงขนาดนั้น ก็เพราะการปล่อยตัวปล่อยใจไปตามสิ่งที่ยั่วยุมากเกินไป จิตใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ไม่มีอะไรเป็นหลักประจำจิตใจ จึงเกิดความเสียหาย

ทีนี้คนเราที่อยู่ด้วยกันคนหนึ่งประพฤติธรรม อีกคนหนึ่งไม่ประพฤติธรรม คนประพฤติธรรมนั้นแหละมีความทุกข์มากกว่าคนไม่ประพฤติธรรม ทำไมจึงได้มีความทุกข์มันจริงดังคำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าอยู่ร่วมกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจก็เป็นทุกข์ เช่นเราอยู่ร่วมกับคนที่ไม่พอใจในความประพฤติในความปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เราก็ต้องเป็นทุกข์ และการอยู่รวมนั้นเป็นข้อผูกมัดทางจิตใจ เพราะเราเป็นครอบครัวเดียวกัน เรามีลูกเต้าที่จะต้องเลี้ยงดูให้การศึกษาเรียกว่ามีพันธทางใจ เมื่อมีพันธทางใจในรูปดังกล่าว จะทิ้งจะขว้างกันก็ไม่ได้ จึงต้องทนอยู่กันไปด้วยความทรมาน แต่อีกคนหนึ่งที่ไม่ได้ประพฤติธรรมนั้นเขาเฉยๆ เขาไม่รู้สึกว่า ไม่เป็นทุกข์อะไร คนเราถ้ามีจิตใจในความเป็นมนุษย์แล้วก็ต้องเป็นทุกข์ แต่ถ้าจิตใจเป็นสัตว์เดรัจฉานแล้วมันไม่มีความทุกข์ความเดือดร้อนอะไร คล้ายกับคนเมาเหล้าเขาไม่มีความทุกข์ เพราะในขณะที่เขาเมาจัดนั้นเขาไม่มีคุณธรรมแห่งความเป็นมนุษย์อยู่ในจิตใจ ไม่มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ไม่มีความรับผิดชอบในชีวิตในการงานในหน้าอะไรทั้งนั้น เขาก็ย่อมจะไม่มีความทุกข์ในขณะนั้น เพราะฉะนั้นพวกที่ชอบกินเหล้าจึงชอบพูดว่ากินเหล้าแล้วมันหายกลุ้มใจ ที่มันหายกลุ้มนั้นไม่ใช่เพราะอะไร มันไม่มีความเป็นมนุษย์นั่นเอง มนุษย์สำนึกมันหายไปจากจิตใจลืมว่าตัวเป็นอะไร เช่นลืมว่าตัวเป็นมนุษย์ ลืมว่าตัวเป็นคนไทย ลืมว่าตัวเป็นพุทธบริษัท ลืมว่าตัวเป็นพ่อ ลืมว่าตัวมีหน้าที่ในงานการอย่างนั้นอย่างนี้ อะไรต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวนั้นมันหายไปหมด ไม่มีความสำนึกในหน้าที่ในอะไรทั้งนั้น เวลานั้นจึงไม่มีความทุกข์ ไม่มีความทุกข์แบบนี้ไม่ใช่เป็นผู้ไม่มีความทุกข์แบบผู้มีปัญญา แต่ไม่มีความทุกข์แบบตอไม้หรือว่าแบบสัตว์เดรัจฉานที่ขาดความสำนึกในอะไรต่างๆ นั่นเอง มันผิดกันแบบคนไม่มีความทุกข์แบบมีปัญญา คนที่เขาไม่มีความทุกข์แบบมีปัญญานั้น คือเขามองเห็นอะไรต่างๆ ชัดเจนตามสภาพที่เป็นจริง แล้วก็รู้ว่าสิ่งนั้นคืออะไร จิตใจเขาไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่ไปยึดมั่นถือมั่นอยู่ในสิ่งนั้นรู้จักปล่อยรู้จักวาง อันนั้นเป็นเรื่องของคนเป็นสุขทางใจ เพราะปัญญาเข้าไปเกี่ยวข้อง แต่คนเป็นสุขทางใจเพราะความโง่เข้าไปเกี่ยวข้องนั้น ความจริงไม่ควรจะเรียกว่าเป็นความสุขอะไร แต่ควรเรียกว่าเป็นความหลงไหล

เพลิดเพลินอยู่ในวัตถุนั้น ๆ จนไม่รู้ว่าตัวเป็นอะไร เรามีคำในภาษาไทยที่เราพูดกันอยู่คำหนึ่งว่า "ลืมตัว" นั่นแหละสภาพเช่นนั้นแหละเขาเรียกว่าลืมตัว ลืมว่าตัวเป็นอะไร ลืมหมดทุกสิ่งทุกประการ แล้วตัวก็ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นทุกข์ในเรื่องนั้น ๆ เพราะไม่มีหน้าที่ที่จะต้องไปรับผิดชอบ ลืมอะไรไปหมดทุกอย่างแล้ว อันนี้ไม่ใช่เรื่องที่เราต้องการ ความเป็นอยู่ในรูปเช่นนั้นมันเป็นปัญหา สร้างความทุกข์สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนอื่นด้วยประการต่าง ๆ คนเราถ้าคิดถึงหน้าที่ ถึงความเป็นอะไร ๆ เสียบ้าง บางทีก็พอจะยับยั้งชั่งใจ ได้เกิดความคิดความนึกขึ้นมาได้บ้าง แต่ว่าไม่มีโอกาสที่แสงสว่างแห่งความรู้สึกผิดชอบชั่วดีจะส่องเข้าไปถึงใจบุคคลนั้น เพราะอะไร เพราะบุคคลประเภทอย่างนั้นไม่เคยเข้าใกล้แสงสว่าง ไม่เคยได้สนทนากับคนที่มีปัญญาความคิดความอ่าน แต่ว่าได้สนทนาพบปะกับคนประเภทมัวเมาหลงใหลอยู่ในวัตถุนั้น ๆ ทั้งหมดตลอดเวลา จึงไม่มีโอกาสที่จะคิดว่า สิ่งที่เราทำอยู่นี้มันไม่ดี ไม่เหมาะไม่ควร เป็นการทำลายชีวิตทำลายอนาคต ทำลายวงศ์ตระกูลครอบครัว ตลอดจนถึงประเทศชาติให้ย่อยยับลงไป เขาคิดไม่ได้ เพราะไม่มีใครพูดเรื่องอย่างนี้ให้ฟัง พอนั่งล้อมวงกันเข้าก็คุยกันไปสนุกกันไป เฮฮากันไปตามเรื่อง ทำให้เกิดความเพลิดเพลินไป จนไม่ได้นึกว่ากูเป็นอะไร เกิดมาทำไม อยู่เพื่ออะไร นึกไม่ได้แล้วแสงสว่างมันจะเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่ถ้าหากว่าคนประเภทอย่างนั้นได้มีโอกาสเข้าใกล้บุคคลที่มีความประพฤติดีประพฤติชอบเสียบ้าง ก็จะเป็นเรื่องที่น่าปลื้มอกปลื้มใจเป็นสิ่งที่ดีที่งามขึ้น

เมื่อก่อนถึงวันเข้าพรรษา มีคนที่บวชเก่าที่วัดนี้มาหาพร้อมด้วยคุณแม่ เมื่อมาหาอาตมาจำไม่ได้ เพราะหน้าตาเมื่อมาบวชนั้นมันอย่างหนึ่ง บวชแล้วสึกไปเป็นคฤหัสถ์ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง คนคนนี้เมาเหลือเกิน เมาอย่างที่เรียกว่าไม่มีใครต้องการแล้ว ผู้บังคับบัญชาก็เตรียมปากกาลงไปแล้วที่จะเซ็นต์ชื่อปลดออกจากหน้าที่การงาน แต่ว่าผู้บังคับบัญชาอีกคนหนึ่งสงสารว่าเผ่าพันธุ์เขาก็ดีอยู่พ่อแม่เขาก็เรียบร้อย ไม่ใช่คนชั่วโดยสันดานกรรมพันธุ์มันไม่ได้เป็นเช่นนั้น แต่ที่เป็นก็เพราะสมาคมกับเลวสิ่งชั่ว ควรจะให้เขาแก้ตัวสักหน่อย ก็เลยพามาวัดเอามาบวชในพระศาสนา บวชอยู่หนึ่งพรรษา ครั้นพอออกพรรษาแล้วเขาก็ออกไป หายไปไม่ได้มาหาเลยเป็นเวลานาน แม่มาพบก็ถามว่า ลูกชายมาเยี่ยมท่านบ้างหรือเปล่า บอกว่า ไม่เคยมาเลย วันนั้นก็พามาหน้าตาสดใสผมเผ้าเรียบร้อย เลือดฝาดเปล่งปลั่งจำไม่ได้คือว่ามันเป็นผู้เป็นคนขึ้นมาเรียบร้อยขึ้นจำไม่ได้ก็เลยถามว่าเราเดี๋ยวนี้เป็นอย่างไรยศฐาบรรดาศักดิ์มันขึ้นไปถึงไหนแล้วก็ยินดีที่ได้เลื่อนยศฐาบรรดาศักดิ์ขึ้นไป แล้วก็บอกว่า ผมตั้งแต่สึกออกไปแล้ว เด็ดขาดเลยไม่ได้ไปดื่ม

น้ำเมาอะไรกับเพื่อนเลย เพื่อนเขาถามเหมือนกันว่า เองไปบวชที่วัดชลประทานฯ มา ท่านสอนอย่างไรจึงเลิกได้เด็ดขาด บอกว่าท่านพูดบ่อย ๆ เตือนบ่อย ๆ เราก็รู้สึกว่ามันละอายขึ้นในใจ แล้วเมื่อสึกออกไปแล้วก็ไปนอนฝัน ฝันว่าท่านมาหาในเวลากลางคืนแล้วก็บอกว่า เธออย่าเที่ยวไปดื่มของเมาเข้าอีกนะ ถ้าไปดื่มเข้าอีกแล้วมันจะเป็นลูกหมาไม่ใช่ลูกคนแล้ว ว่าอย่างนั้น ฝันไปถึงขนาดอย่างนั้น บอกว่า แหมฝันอย่างนี้แล้วดื่มไม่ลงแล้ว เลยเป็นคนเรียบร้อยขึ้นมาได้ นี่ก็เพราะว่าได้คบหาสมาคมกับสิ่งดีสิ่งงามขึ้น จึงได้เปลี่ยนชีวิตจิตใจไปในรูปอย่างนั้น เพราะฉะนั้นการที่บิดามารดาเคี่ยวเข็ญเอาลูกชายเข้ามาอบรมบ่มนิสัยในพระศาสนานั้น ก็เพื่อเรื่องอย่างนี้ ก็เพื่อเรื่องนี้ เพื่อจะให้พบแสงสว่างของชีวิตจะคิดเปลี่ยนแปลงชีวิตจิตใจเข้าหาทางถูกทางชอบต่อไป เมื่อพูดถึงเรื่องอย่างนี้อยากจะพูดกล่าวเตือนญาติโยมทั้งหลายว่าเป็นเรื่องจะต้องรีบร้อนเสียแล้ว ชักช้าอยู่ไม่ได้ คือเป็นเรื่องที่เราจะต้องรีบจัดรีบทำให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ ทำไมจึงได้กล่าวออกมาอย่างนี้ เพราะว่าสังคมในบ้านเมืองของเราในเวลานี้ มันมีปัญหา มีความวุ่นวายเกิดขึ้น ความวุ่นวายทั้งหลายแหล่เหล่านั้นเกิดจากสภาพความตกต่ำทางจิตใจ ไม่ได้เกิดมาจากเรื่องอะไรอื่น เกิดจากความตกต่ำทางจิตใจเพราะจิตใจคนห่างจากธรรมะ ห่างสิ่งดีสิ่งงาม ก็เลยไปอยู่กับสิ่งชั่วสิ่งทราม อันจะก่อให้เกิดปัญหาสร้างความทุกข์ความเดือดร้อนในกาลต่อไปข้างหน้า ถ้าเรามีความรักในประเทศชาติ มีความเคารพต่อพระศาสนา มีความรักในระบอบการปกครองที่เราเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ซึ่งเรียกว่าระบอบประชาธิปไตย อาตมามองเห็นว่าไม่มีอะไรที่จะช่วยให้เราเป็นตัวเองอยู่ได้ในสภาพอย่างนี้ ถ้าเราไม่หันหน้าเข้าหาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เพราะสิ่งทั้งสามประการนี้แหละจะเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้ความสุขความสงบแก่พวกเราได้

การที่เราจะเข้าหาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั้นก็อยากจะทำความเข้าใจเป็นพื้นฐานอีกสักนิดหนึ่งว่า เอาพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งนั้น เราไม่ได้เอาเป็นที่พึ่งในฐานเป็นของขลัง ในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์มีเดช ที่จะช่วยป้องกันตัวเราให้พ้นจากภัยอันตราย ไม่ใช่อย่างนั้น เวลานี้มีการส่งเสริมกันในเรื่องความขลังมากในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์กันมาก นึกว่าสิ่งเหล่านี้จะช่วยชาติช่วยบ้านเมืองได้ อาตมาจะขอคัดค้านอยู่คนเดียวว่ามันจะไม่รอดถ้าเราเอาแต่เรื่องความขลัง เรื่องความศักดิ์สิทธิ์มาเผยแพร่แก่ประชาชน มาส่งเสริมให้ประชาชนหลงไหลมัวเมาในความขลังความศักดิ์สิทธิ์ของพระรัตนตรัยแล้วจะไปไม่รอด ที่จะไปรอดนั้นเราจะต้องทำอย่างไร อย่างเดียวเท่านั้นที่จะช่วยได้ คือเราต้องศึกษาธรรมะให้เข้าใจเรา

จะต้องปฏิบัติตามธรรมะที่เราได้เข้าใจแล้ว อันนี้แหละจะช่วยได้ พระพุทธศาสนาจะศักดิ์สิทธิ์อยู่ที่ตรงนี้ อยู่ตรงที่เราทุกคนชวนกันปฏิบัติธรรม ถ้าเราไม่มีการปฏิบัติธรรมแล้วให้เสกพระขายกันทั่วบ้านทั่วเมืองก็จะช่วยไม่ได้ เพราะคนไม่ประพฤติธรรมแล้วจะช่วยได้อย่างไร เอาแต่เรื่องความขลังเอาแต่เรื่องความศักดิ์สิทธิ์มาช่วยไม่ได้ แต่ว่าเราต้องช่วยกันศึกษาช่วยกันปฏิบัติธรรมะให้ซาบซึ้งจริง ๆ ให้เราได้เห็นประโยชน์ของธรรมะว่าเมื่อเราปฏิบัติแล้ว เรามีความสุขจริง ๆ มีความสงบใจจริง ๆ ปัญหาในครอบครัวหายไป ปัญหาในหน้าที่งานการหายไป เพราะเราได้ช่วยกันประพฤติธรรม อันนี้เท่านั้นแหละจะช่วยได้ เราจึงต้องช่วยกันส่งเสริมในเรื่องนี้ ส่งเสริมในเรื่องการศึกษาธรรมะให้แพร่หลาย ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมะให้แพร่หลาย และส่งเสริมให้ทุกคนหันหน้าเข้าหาการศึกษา ให้หันหน้าเข้าหาการปฏิบัติมากขึ้น กิจที่เราควรจะทำในเวลานี้ จะเริ่มต้นที่ไหนอาตมาอยากจะบอกว่า ต้องเริ่มต้นที่ตัวเราทุกคน ในฐานะที่เราเกิดมาเป็นคนไทย ในฐานะที่เราปฏิญาณตนว่าเป็นพุทธมามกะ คือรับเอาพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง รับเอาพระธรรมว่าเป็นที่พึ่ง รับเอาพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะเป็นที่พึ่ง เราก็ต้องหันมาสำรวจตรวจสอบตัวเอง ว่าเรานี้ที่เรียกว่าเป็นพุทธบริษัท หรือว่าเป็นพุทธมามกะ เราเป็นกันในรูปไหน เรามีชีวิตจิตใจเข้าถึงพระพุทธเจ้าขนาดไหน มีจิตใจเข้าถึงธรรมะเท่าใด เราได้ทำตนให้อยู่ใกล้พระพุทธเจ้าที่ถูกที่ต้องขนาดไหน หรือว่าเราเข้าใกล้พระพุทธเจ้าในรูปใด ด้วยวิธีใด เป็นเรื่องที่จะต้องตรวจสอบที่ตัวเราเอง เพื่อให้รู้จักตัวเอง ให้เข้าใจตัวเองว่า เราเรียกตัวเองว่าเป็นชาวพุทธเป็นกันด้วยวิธีใด เป็นถูกต้องหรือเปล่า เพื่อจะได้แก้ไขตนเองต่อไป

ขออภัยที่จะพูดว่า มีอยู่ไม่ใช่น้อยที่เราเป็นพุทธบริษัทแต่เพียงชื่อ แต่ไม่รู้จักความหมายของสิ่งเหล่านี้ถูกต้องที่ไม่รู้จักความหมายถูกต้องนั้นจะไปโทษญาติโยมก็ไม่ได้ แต่โทษว่าพระสงฆ์องค์เจ้าเราไม่ค่อยจะได้อธิบายสิ่งที่เป็นความถูกต้องให้ญาติโยมได้รู้ได้ความเข้าใจ ไม่สอนสิ่งที่เป็นเนื้อแท้ของพระศาสนา อันควรจะนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ไม่สอนพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักจะนำมาปฏิบัติเพื่อสร้างตนสร้างชาติสร้างบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้าไปในทางที่ถูกที่ชอบ เราไม่ค่อยจะได้สอนกันในเรื่องอย่างนี้ แม้ว่าจะมีการเทศน์การสอนอยู่ทั่ว ๆ ไปแต่เมื่อฟังดูแล้วไม่ค่อยจะได้กล่าวย้ำกล่าวแนะถึงวิธีการที่เราทั้งหลายจะปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะถูกตรงตามแนวทางของพระพุทธเจ้าควรจะปฏิบัติตนอย่างไร เพื่อให้ถูกตรงตามเหตุการณ์ทั้งหลายที่เป็นอยู่ในยุคปัจจุบัน เช่นในสังคมในยุคปัจจุบันนี้ เราควรจะปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะเอาตัว

รอดปลอดภัย ไม่ได้กล่าวย้ำกล่าวเตือนในเรื่องที่ถูกต้อง แล้วอีกประการหนึ่งที่เป็นความบกพร่องทั่ว ๆ ไปคือไม่แก้ไขความบกพร่องของญาติโยมพุทธบริษัทที่มีอยู่ไม่ใช่น้อย ในเรื่องความเชื่อในเรื่องความคิดเห็น ในเรื่องการปฏิบัติตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ญาติโยมก็เลยไม่รู้ไม่เข้าใจว่าตัวเรานั้นนับถือถูกหรือเปล่า หรือนับถือพระพุทธศาสนาผิดทางมีความเชื่อตรงต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือว่าเชื่อไม่ถูกตรงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า อันนี้แหละที่ทำให้เกิดปัญหาวุ่นวายกันอยู่ไม่ใช่น้อยเหมือนกัน

แล้วอีกประการหนึ่งพระสงฆ์องค์เจ้าเราก็มีไม่ใช่น้อย ที่ไม่พยายามจะชักจูงญาติโยมเข้าหาทางสว่างของชีวิต ไม่พยายามที่จะทำให้ญาติโยมเข้าใจถูกตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ว่าเป็นพวกตามใจญาติโยม ญาติโยมต้องการอะไรให้ทำอะไรก็ทำไปตามความต้องการโดยไม่ได้คำนึงว่าการกระทำนั้นจะทำให้โยมสว่างขึ้นด้วยปัญญา หรือจะทำโยมให้โง่เขลางมงายลงไปในเรื่องอะไรต่าง ๆ ไม่ได้คิดคำนึงถึงข้อนี้ เพราะตัวผู้กระทำนั้นก็บกพร่องในเรื่องความรู้ความเข้าใจในเรื่องคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่เหมือนกัน คือไม่เข้าใจชัดในคำสอนของพุทธเจ้า ว่าสอนเรื่องอะไร ให้ทำอย่างไรให้มีความเชื่อในรูปใด ให้มีความคิดเห็นในเรื่องใด ไม่เข้าใจในเรื่องอย่างนี้ถูกต้อง ที่ไม่เข้าใจถูกต้องก็เพราะว่า ไม่สนใจศึกษาไม่เข้าใกล้ผู้รู้ แต่ว่าไปมัวเมาอยู่ในด้านวัตถุอันตนจะพึงมีพึงได้จากการกระทำที่ผิดจากการกระทำของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ได้มาซึ่งลาภสักการะ แล้วก็เอาไปทำอะไร ๆ กันตามเรื่อง อันนี้เป็นเรื่องที่เรียกว่าทำลายตัวเอง ทำลายพระพุทธศาสนาโดยไม่รู้ตัว เราทำลายสิ่งที่เรารักเราเคารพอยู่โดยไม่รู้ตัว ไม่รู้ตัวว่าเราทำลายสิ่งที่เรารักเคารพ คือพระพุทธศาสนา อันนี้แหละเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมทางจิตใจอยู่ในสมัยนี้ อาตมานั่งคิดนั่งนึกอยู่ตลอดเวลาว่า ไม่ได้การแล้ว ถ้าเราจะปล่อยกันไปอย่างนี้เรื่อยไปบ้านเมืองจะตกต่ำลงไปทุกวันเวลา จึงควรจะได้เร่งเร้าศรัทธาในทางที่ถูก การปฏิบัติในทางที่ถูก ความเข้าใจในทางที่ถูกที่ชอบให้แก่ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย ให้ญาติโยมทั้งหลายได้รู้ว่า อะไรเป็นเนื้อแท้อะไรไม่ใช่ การปฏิบัติในชีวิตประจำวันของเราที่เป็นอยู่นี้ที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนามีสภาพอย่างไร อันนี้เป็นเรื่องที่ควรทำความเข้าใจกันให้ถูกต้อง เพราะฉะนั้นจึงต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษาที่ถูกต้อง แล้วต่อไปก็ปฏิบัติให้ถูกต้องส่วนผลอันจะเกิดขึ้นนั้นไม่ต้องไปคิดถึง เพราะเมื่อเราศึกษาถูกต้อง ปฏิบัติถูกต้อง ผลที่เกิดขึ้นก็ต้องเป็นเรื่องที่ถูกต้องเป็นธรรมดา เรื่องที่จะเริ่มต้นก็คือการให้การศึกษาที่ถูกทางแก่ผู้ที่เข้ามาหาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเด็ก ๆ เยาวชนทั้งชายหญิง

เวลานี้อาจารย์โรงเรียนสามเสนวิทยา ได้นำเด็กนักเรียนมาทุกวันอาทิตย์ ญาติโยมก็คงจะเห็นที่เดินเป็นกลุ่ม ๆ เด็กเหล่านี้มาถึงในตอนเช้า เข้าไปนั่งสงบจิตที่ศาลาข้างในฝึกอบรมกรรมฐาน ฝึกสมาธิ เพื่อให้เด็กได้รู้จักบังคับตัวเอง ได้มีการทำจิตให้สงบ เพื่อจะได้เอาไปใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาเล่าเรียนต่อไป ครั้นไปทำอยู่ครึ่งชั่วโมงแล้ว ก็ออกมา แต่สถานที่ที่โรงเรียนนี้มันไม่พอจะให้เด็กนักเรียนเข้ามานั่ง ก็เลยนั่งตามร่มไม้ทั้งหลายเป็นกลุ่มกันอยู่ อาจารย์ก็คอยควบคุมอยู่ เพื่อให้เด็กเหล่านั้นเหล่านั้นเข้ามาศึกษา เราก็ต้องให้การศึกษาอันถูกต้องแก่เด็ก ๆ เหล่านั้น ให้ความเชื่อความเข้าใจถูกตรงตามหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ทันสมัยเหตุการณ์ ไม่ใช่ศาสนาที่ล้าหลัง ไม่มีเรื่องงมงาย ไม่มีเรื่องไร้สาระ ไม่มีเรื่องหลอกคนให้เชื่อ แต่ว่าเป็นเรื่องสัจจะเป็นเรื่องความจริงทั้งนั้น เราก็ควรจะพูดเรื่องที่จริงที่แท้ที่พระพุทธเจ้าสอนไว้เป็นหลักในพระไตรปิฎกให้เด็ก ๆ เหล่านั้นเกิดความรู้ความเข้าใจ

ทีนี้มันเกิดข้อขัดแย้งขึ้นเหมือนกัน คือเด็กรับความรู้อย่างหนึ่ง พ่อแม่มีพื้นฐานอีกอย่างหนึ่ง ทีนี้ลูกกับพ่อแม่ไม่ถูกกันขึ้น เช่นว่าลูกมาบวชที่วัดชลประทาน ฯ ได้รับความรู้ความเข้าใจตามแบบที่อาตมาสั่งสอนอบรม เขาก็มีความเข้าใจถูก ศรัทธาถูกต้อง มีทิฏฐิถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา แต่ว่าพ่อแม่ซึ่งอยู่บ้านยังไม่เข้าใจ ไม่ถูกตรงตามหลักที่ลูกเข้าใจ เลยไปขัดคอกันขึ้นอีก หาว่าไปบวชวัดชลประทาน ฯ ถูกท่านเจ้าคุณปัญญาแกล้งล้างสมองอะไร ๆ ก็ไม่ถือไปเสียหมดแล้ว ของเก่าของแก่คนโบราณเขาถือกลับไม่ถือ ไปว่าเสียอย่างนั้นอีก ความจริงของเก่าแก่ที่ถืออยู่นั้นไม่ได้เก่าแก่อะไร เป็นของที่เขาเรียกว่ากลางเก่ากลางใหม่ ของเก่าแก่มันต้องเป็นของพระพุทธเจ้า ซึ่งเก่าที่สุดถึงสองพันห้าร้อยกว่าปี อันนี้แหละเก่าแก่แท้ แล้วเก่าแก่แท้ ๆ ของพระพุทธเจ้านั้นท่านสอนอะไร สอนเราให้ศึกษา ให้ศึกษาในเรื่องสามอย่าง ให้ศึกษาให้เข้าใจในเรื่องระเบียบวินัยของชีวิต ซึ่งเรียกว่า ศีลสิกขา สอนให้ศึกษาในเรื่องจิตตสิกขา หมายความว่าให้รู้จักควบคุมความนึกความคิดของตนเอง ให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ชอบ ที่จะก่อให้เกิดความสุขความเจริญความสงบในชีวิตประจำวัน แล้วก็สอนให้มีปัญญาในทางที่ถูก ให้รู้จักธรรมชาติของชีวิต ให้รู้จักสิ่งที่เกิดขึ้น รู้จักเหตุของมัน แล้วให้รู้จักว่าสิ่งนั้นเป็นคุณเป็นโทษอย่างไร เมื่อเกิดขึ้นแล้วมันให้อะไรแก่เรา เราควรจะแก้ไขสิ่งนั้นโดยวิธีใด อันนี้เป็นการศึกษาที่ถูกต้อง เป็นเรื่องเก่าแก่ที่มีอยู่ในคัมภีร์ทางศาสนา แต่ว่ามารดาบิดาไม่ได้ศึกษาในเรื่องอย่างนี้ไปนับถือตามประเพณีไปทำตามประเพณี พอจะบวชลูกก็มาถามว่าบวชวันไหนดี นี่มันไม่ใช่

เรื่องพระพุทธศาสนา บวชวันไหนก็ได้ถ้าอุปัชฌาย์อยู่ก็บวชได้ทั้งนั้น พอจะสึกก็ถามว่าวันไหนดีอีก ท่านช่วยดูฤกษ์ดูยามให้หน่อยสึกวันไหนดี ลูกชายฉันจะได้เจริญก้าวหน้าต่อไป สอนไว้พอแล้ว สอนไว้สามเดือนพอแล้วสำหรับที่ลูกชายของโยมจะเอาไปใช้สำหรับชีวิตประจำวัน ผู้ใดเข้ามาบวชแล้วรับฟังคำสอนตลอดสามเดือน ที่สอนทุกวัน ๆ แล้วเอาไปใช้ รับรองว่าไม่ตกต่ำไม่เสียหาย ไม่มีอะไรที่จะทำให้เสียผู้เสียคนเป็นอันขาด เพราะได้สอนให้เข้าใจแล้วว่าอะไรเป็นอะไร เขารู้เขาเข้าใจ แต่ว่าพ่อแม่ที่ไม่รู้ไม่เข้าใจ ไปเชื่อตามคนเฒ่าคนแก่ที่ไปหลงผิดมา แม้ไปเจอพระสงฆ์องค์เจ้าที่ไม่เข้าใจพระพุทธศาสนา ไม่ได้สอนคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ว่าไปทำเรื่องไสยศาสตร์เสียบ้าง เรื่องนอกลู่นอกทางไป ศาสตร์อะไรต่ออะไรก็ไม่รู้ซึ่งเราได้ยินเขาประกาศทางโทรทัศน์ ได้ทำพิธีปลุกเศกตามแบบไสยศาสตร์ตามแบบพรหมศาสตร์ ไม่ใช่เรื่องพุทธศาสนาทั้งนั้น ที่ทำมาทั้งหมดนั้นไม่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา แต่ไปจูงคนให้เชื่อในเรื่องนั้น อันนี้แหละทำให้ขัดกันขึ้นระหว่างมารดาบิดา จึงใคร่ขอทำความเข้าใจกับญาติโยมว่าสิ่งใดที่ลูกของท่านได้รับได้เรียนได้รู้ไปจากสำนักวัดชลประทาน ฯ นั้น ขอให้รู้ว่านั่นเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เป็นเนื้อแท้ที่ท่านปัญญาเอามาสอนให้ลูกของท่านเข้าใจ แล้วโยมก็ต้องรับฟังลูกเขาพูดในเรื่องนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เป็นเนื้อแท้ที่ท่านปัญญาเอามาสอนให้ลูกท่านเข้าใจ แล้วโยมก็ต้องรับฟังลูกเขาพูดในเรื่องนั้น อย่าไปยึดถือของเก่าที่ไม่เข้าเรื่อง อันมีอยู่ในส่วนอื่นของสังคมที่เราทำกันอยู่ทั่ว ๆ ไป ถ้าเราปรับความเข้าใจกันได้อย่างนี้แล้ว เรื่องอะไร ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้นเริ่มต้นมองดูตัวเอง แล้วก็ปรับความคิดความเชื่อ การกระทำของเราให้เข้าแนวพระพุทธศาสนา เช่นในฐานะที่เราเป็นอุบาสกอุบาสิกา เราก็ควรจะปรับแนวของเราว่า เราเป็นอุบาสกอุบาสิกาอย่างไร ที่เราเรียกเป็นอุบาสกอุบาสิกาอย่าเข้าใจเขา อย่านึกว่าคนไปวัดเป็นอุบาสก หรือว่าผู้หญิงไปวัดเรียกอุบาสิกา ไม่ใช่ ญาติโยมหญิงชายทุกคนที่ไม่ได้บวชเป็นภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาแต่อยู่บ้าน เรียกว่าเป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกาทั้งนั้น เพราะอุบาสกอุบาสิกาเป็นผู้รับนับถือพระพุทธศาสนา ใครเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นผู้ชาย ก็เรียกว่าเป็นอุบาสก ผู้หญิงก็เรียกว่าอุบาสิก อุบาสกอุบาสิกาแปลว่า ผู้เข้าไปนั่งใกล้พระพุทธเจ้า อยู่ใกล้ด้วยความประพฤติทางกาย ทางวาจา อยู่ใกล้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ด้วยการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วยกายด้วยวาจาด้วยใจ ถ้าเป็นผู้ประพฤติผิดจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่เรียกว่า

เป็นอุบาสกอุบาสิกา เพราะเป็นผู้อยู่ไกลออกไปจากพระพุทธเจ้า ห่างพระพุทธเจ้าออกไปอยู่กับอะไรก็ไม่รู้ อย่างนั้นเขาเรียกว่าอยู่ห่างไกลจากพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นให้เราทุกคนที่เป็นพุทธบริษัท ผู้นั่งแวดล้อมพระพุทธเจ้าได้นามว่าอุบาสกอุบาสิกา ต้องนึกไว้เสมอ ต้องถามตนเองไว้เสมอว่า ความประพฤติการกระทำ ความคิดความเห็นของเราเฉียดใกล้พระพุทธเจ้าเข้าไปหรือเปล่าต้องถามตัวเองไว้บ่อย ๆ ถ้าเรามีการพูดการคิดการกระทำเฉียดใกล้คำสอนของพระพุทธเจ้าหรือว่าแนบสนิทอยู่กับพระธรรมคำสอนแล้ว ก็เรียกว่าเราเป็นอุบาสกอุบาสิกาอยู่ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เพราะฉะนั้นเมื่อเราเป็นอย่างนี้ เราจึงควรจะได้สำรวจตัวเองว่าเราเป็นผู้ใกล้ขนาดไหน แล้วพยายามทำตนให้ดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ ถ้ารู้สึกตัวว่าตัวเรายังอยู่ห่างไกล ในแง่ต่าง ๆ เราก็ควรจะปรับปรุงตัวเอง ทุกคนช่วยกันปรับปรุง หัวหน้าครอบครัวปรับปรุงตัวเองก่อน แล้วเด็ก ๆ ก็จะได้ปรับปรุงตามต่อไป ในครอบครัวหนึ่ง ๆ นั้นสำคัญที่หัวหน้า สำคัญที่คุณพ่อคุณแม่นั่นแหละ ถ้าคุณพ่อคุณแม่ประพฤติธรรม ลูกเต้าในครอบครัวก็จะต้องประพฤติตามพ่อแม่ และผู้ที่ประพฤติธรรมในครอบครัวได้เข้าหาธรรมะ ให้เขาได้รู้จักพระพุทธเจ้า พระธรรมพระสงฆ์ เช่นเด็กน้อย ๆ ของเรา เราต้องสอนเขา อย่านึกว่าครูเขาสอนที่โรงเรียนแล้ว วิชาสังคมศึกษา วิชาศีลธรรมครูสอนที่โรงเรียนแล้ว ขอโทษเถอะที่สอนที่โรงเรียนไม่เท่าใดหรอกสู้สอนในครอบครัวไม่ได้ เพราะการสอนในโรงเรียนนั้นไม่ได้กล่าวย้ำกล่าวเตือนมากนัก เพราะครูมีเวลาน้อย ต้องสอนหลายวิชา แต่เราพ่อแม่มานั่งคุยกันในวงอาหาร นั่งคุยกันเวลาเย็นเวลาว่าง ๆ เราควรจะคุยในเรื่องที่เรียกว่ายกระดับจิตใจของลูกให้สูงขึ้นไปทุกวันเวลา ให้ลูกเราได้อยู่ห่างไกลจากสิ่งชั่วสิ่งร้าย อันมีอยู่มากในสังคม ให้เขาได้เข้าใจว่าอะไรมันดีอะไรมันชั่ว อะไรเป็นความเสื่อมอะไรเป็นความเจริญในสังคมที่เป็นอยู่นี้ เด็กไม่มีปัญญาที่จะวินิจฉัย เขาเห็นอะไรเขาวินิจฉัยไม่ถูกว่าอะไรถูกอะไรผิด มันดีหรือชั่ว มันจะเสื่อมหรือว่ามันจะเจริญ ไม่เข้าใจ แต่เด็กนั้นชอบเอาอย่างผู้ใหญ่เห็นผู้ใหญ่ทำอะไรก็ชอบเอาอย่าง มนุษย์เราเรียกว่ามีการเลียนแบบมันดีนักหนา เอาอย่างกันเหลือเกินเลียนแบบกัน เราจึงต้องคอยอธิบายคอยแนะนำว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งควรเอาอย่าง สิ่งนั้นไม่ควรเอาอย่าง สิ่งนั้นไม่ดีสิ่งนั้นดี สิ่งนั้นเป็นไปเพื่อความสร้างสรรค์ สิ่งนั้นเป็นไปเพื่อการทำลาย คอยพูดคอยแนะคอยเตือนอยู่ทุกเวลานาที ให้เด็กของเราเกิดความรู้ความเข้าใจ หน้าที่สำคัญของพ่อแม่ไม่ใช่เพียงเลี้ยงลูกให้โตแต่เพียงร่างกาย แต่ว่าต้องเลี้ยงลูกให้เติบโตในทางจิตทางวิญญาณ อาหารทางจิตทางวิญญาณของเด็กก็คือหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธ

ศาสนา พ่อแม่ก็ต้องเอาไปป้อนเข้าไปทุกวันเวลา ให้จิตใจของเขาเจริญเติบโตด้วยอาหารใจไว้ตลอดไป ถ้าเด็กของเราเจริญด้วยอาหารใจไว้ตลอดไป ถ้าเด็กของเราเจริญด้วยอาหารใจอย่างถูกต้องตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา จิตใจเขาไม่มีช่องว่างที่จะไปรับสิ่งอื่นเข้ามา เพราะเราได้เพาะความนิยมชมชอบไว้ในเรื่องนี้มากพอแล้ว อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ

ศาสนิกในศาสนาอื่นเขาทำมากกว่าเรา เช่นว่าพวกอิสลาม พูดแล้วน่าชมเชยเขา เขากวดขันมาก เขากวดขันในครอบครัวคอยควบคุมเด็กของเขาให้มีความเชื่อตามหลักศาสนา ให้มีการปฏิบัติตามหลักศาสนา เราจึงเห็นว่าพี่น้องอิสลามยึดมั่นในศาสนาของเขาเหลือเกิน ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอะไรแม้แต่น้อย นี่เพราะว่าในครอบครัวเขาพยายามกวดขัน พยายามแนะแนวทางตามทัศนะในพระคัมภีร์ของเขาให้เด็กเข้าใจ ของเราก็ดีมีอยู่ไม่ใช่น้อย แต่ว่าเราไม่ได้ทำกันทั่วถึง จึงอยากจะขอแนะนำว่าบัดนี้ถึงเวลาแล้ว ที่เราทั้งหลายจะต้องเอาธรรมะของพระพุทธเจ้ามาเป็นดวงประทีปมาจุดไว้ในครอบครัวของเรา ให้เป็นแสงสว่างประจำครอบครัวให้ลูกเล็กเด็กน้อยมองเห็นพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง เห็นพระธรรมเป็นที่พึ่ง เห็นพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง อย่าให้ไปเห็นบุคคลอื่นเป็นที่พึ่งขึ้นมา ซึ่งจะเป็นเรื่องก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชาติแก่บ้านเมือง แก่วัฒนธรรมประเพณีสิ่งดีสิ่งงาม อันมีมาในชาติบ้านเมืองมาเป็นเวลาพันปีแล้ว มันจะเสียหายไป เพราะเขาไม่มีหลักทางใจ เราจึงต้องรีบให้หลักแก่เขาตั้งแต่ตัวน้อย ๆ และการสอนนั้นเพียงแต่สอนด้วยปากไม่พอ ต้องทำให้ดูเป็นตัวอย่างด้วย เพราะฉะนั้นครอบครัวของพุทธบริษัทต้องเป็นครอบครัวที่อยู่ในระเบียบวินัย มีการเป็นอยู่อย่างมัธยัสถ์ ไม่สุรุ่ยสุร่าย ไม่ฟุ่มเฟือยไม่สนุกสนานในทางเหลวไหล ไม่มีสิ่งชั่วสิ่งร้ายเข้าไปปะปนอยู่ในครอบครัวให้เราเป็นครอบครัวแห่งชาวพุทธจริง ๆ ครอบครัวชาวพุทธต้องเป็นครอบครัวที่มัธยัสถ์ รู้จักการจับจ่ายใช้สอยเท่าที่จำเป็นอะไรที่ไม่จำเป็นก็ไม่กินไม่ใช้ ให้เด็กรู้จักชีวิตของมัธยัสถ์ไปแต่ตัวน้อย ๆ ให้รู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมีตนได้ ให้ขยันขันแข็งในการประกอบกิจการงาน ให้รู้จักหน้าที่ ให้เคารพพ่อแม่ ให้มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้มันตั้งฐานขึ้นในครอบครัวทั้งนั้น เราจะไปตั้งฐานที่อื่นไม่ได้ตั้งในโรงเรียนก็ไม่ได้ ในชาติในบ้านในเมืองก็ไม่ได้ ต้องตั้งฐานในครอบครัว ทุกครอบครัวต้องรับผิดชอบ ในการที่จะอบรมลูกเราให้มีความเป็นไท ให้มีความเป็นพุทธบริษัท ให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ถ้าเราได้ช่วยกันในรูปอย่างนี้ เมื่อเด็กนั้นเติบโตขึ้นก็จะไม่ไหลไปสู่ความชั่วความร้าย ซึ่งมีอยู่มากเหลือเกินในบ้านเมืองของเรา อันนั้นเป็นสิ่งที่ทาง

บ้านเมืองของเขาจะได้จัดการกันต่อไป ต้องปรับปรุงต้องแก้ไขให้เมืองไทยเป็นเมืองพุทธบริษัท เมืองพุทธบริษัทต้องเป็นเมืองที่สงบ เป็นเมืองที่มีระเบียบวินัย เป็นเมืองที่รู้จักมัธยัสถ์ในการจับจ่ายใช้สอย ไม่สุรุ่ยสุร่ายไม่ฟุ่มเฟือยในเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ จะจัดจะทำอะไรขึ้นก็ต้องนึกถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นพื้นฐานทางจิตใจ อันนี้แหละจะช่วยให้เราอยู่รอดปลอดภัยด้วยประการทั้งปวง

โดยเฉพาะเยาวชนหนุ่ม ๆ น้อย ๆ ซึ่งจะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ต่อไปในกาลข้างหน้า ก็ใคร่ขอเตือนว่า หนูทั้งหลายต้องนึกถึงชาติ นึกถึงบ้านเมือง นึกถึงความงามความดีของพระพุทธศาสนาที่ปู่ตาย่ายายของเราได้รับมาแต่โบราณสืบทอดมาจนถึงบัดนี้ ถ้าไม่มีอะไรดีจริง ๆ แล้วคงจะอยู่ไม่ได้ เราจึงควรจะหันเข้ามาคิดว่าอะไรดี มีอะไรเป็นประโยชน์ที่เราควรจะนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างตัวสร้างครอบครัว สร้างชาติบ้านเมืองของเราตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า อาตมาอยากจะกล่าวยืนยันให้หนักแน่นว่า “เพียงแต่เราปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น ชาติจะอยู่รอด เศรษฐกิจจะดีขึ้น อะไร ๆ ก็จะเรียบร้อย” เวลานี้มันยังบกพร่องที่เราไม่ได้ปฏิบัติกันอย่างแท้จริง เรานับถือพระพุทธศาสนาแต่ไม่เข้าถึงธรรมะของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง จึงเป็นอยู่กันดังสภาพที่เป็น ๆ กันอยู่ในบัดนี้ บัดนี้มันถึงเวลาที่เราทั้งหลายจะต้องนั่งลงพิจารณา แล้วช่วยกันเปลี่ยนแปลงจิตใจเปลี่ยนแปลงความคิดความเห็นตลอดจนถึงการกระทำ เพื่อให้เข้าใกล้พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์มากยิ่งขึ้น อันจะช่วยให้เราทั้งหลายมีความเจริญก้าวหน้า ทั้งทางกายทางใจ ทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านความสุขความสงบในชีวิตประจำวัน ดังที่ได้แสดงมาเพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจแก่ญาติโยมทั้งหลายในวันนี้ก็พอสมควรแก่เวลาจึงขอยุติไว้แต่เพียงนี้.

ปาฐกถาธรรม

โดย

พระราชนันทมุนี

ณ โรงเรียนพุทธธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

ญาติโยมพุทธบริษัท ทั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาธรรมะ อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์จากการฟังตามสมควรแก่เวลา.

ในวันอาทิตย์พวกเราหยุดงานหยุดการ พักผ่อนอยู่ทางบ้าน อยู่กับบ้านเฉย ๆ ไม่ได้กำไรในทางจิตทางวิญญาณ ก็เลยชวนกันมาวัดเพื่อศึกษาข้อธรรมะ อันเป็นหลักคำสอนในทางพระศาสนา จะได้นำไปเป็นดวงประทีปนำทางชีวิตต่อไป ออกมาที่วัดชลประทานอากาศปลอดโปร่งแจ่มใส ไม่มีสิ่งขุ่นมัวเศร้าหมองรบกวนประสาท ก็ทำให้จิตใจสบาย แล้วได้มาฟังรสธรรมะที่พระท่านแสดง ก็ได้ประโยชน์มากขึ้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งฤดูนี้เป็นฤดูกาลเข้าพรรษา ตามปกติในฤดูกาลเข้าพรรษาเป็นฤดูพิเศษ ที่เราควรจะได้กระทำอะไรให้จริงจังเป็นพิเศษในเรื่องการละ ในเรื่องการเจริญ จึงได้มีญาติโยมมาฟังปาฐกถามากขึ้นกว่าปกติ ความจริงนั้นจะเป็นในพรรษานอกพรรษานั้นเท่ากัน เพราะกิเลสที่จะรบกวนจิตใจมันไม่เลือกเวลา ในพรรษานอกพรรษาอาจเกิดได้ทั้งนั้น เราจึงควรจะได้ศึกษาปฏิบัติธรรมะตลอดฤดูกาลไม่ว่าในหรือนอกพรรษา ให้ถือว่าเป็นหน้าที่อันเราจะต้องปฏิบัติทุกวันเวลา เป็นการช่วยยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นและเป็นการช่วยให้เกิดความสุขสบายในชีวิตประจำวัน

สิ่งทั้งหลายในสังคมในยุคปัจจุบันนี้ ญาติโยมก็ทราบกันอยู่ดีว่ามีปัญหา มีความวุ่นวายด้วยประการต่าง ๆ ทำให้เราอกสั่นขวัญแขวนไปตาม ๆ กัน สิ่งที่จะช่วยให้เกิดความเบาใจโปร่งใจ ไม่มีอะไรจะยิ่งไปกว่าการศึกษาปฏิบัติธรรมะ ธรรมะนี่แหละจะช่วยได้ ทำให้เรามีความมั่นใจมีความสุขสงบตามสมควรแก่การปฏิบัติ จึงขอให้ญาติโยมทั้งหลายได้สนใจให้มากขึ้นเป็นพิเศษใน

เหตุการณ์ที่มีความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันนี้ อีกประการหนึ่งในฐานะที่เราเป็นพุทธบริษัท ควรจะได้กระทำตนอย่างไร เพื่อเอาชนะสิ่งที่เราไม่ปรารถนา อันมีอยู่ในสังคมยุคปัจจุบันนี้ ในวันอาทิตย์ก่อนก็ได้พูดเกริ่น ๆไว้บ้างเล็กน้อย เพื่อให้ญาติโยมได้คิดในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตประจำวันที่เราจะต้องต่อสู้กับสิ่งที่เราไม่ปรารถนา สิ่งที่จะมาทำลายชีวิตจิตใจวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของเรา ทำลายอิสระภาพเสรีภาพทางด้านจิตใจ อันเป็นสิ่งที่เราหวนแหนรักษาไว้ เพราะชนชาติไทยเรานั้นมีความคิดสมชื่อ คนไทยนั้นรักอิสระเสรี ไม่อยากอยู่ใต้บังคับบัญชาของใคร ๆ แล้วเราก็รักษามาได้ตั้งแต่สร้างชาติบ้านเมือง มาจนกระทั่งถึงบัดนี้ เป็นเวลานานเกือบจะพันปีแล้ว มาสมัยนี้เหตุการณ์รอบ ๆ โลกมันเป็นเหตุการณ์ที่วุ่นวายพอใช้ เพราะบุคคลบางประเภทไม่นับถือศาสนา ไม่ถือธรรมะเป็นหลักเกณฑ์ ชอบทำอะไรตามอารมณ์ตามใจอยากปล่อยไปตามอำนาจของความมักใหญ่ใฝ่สูง อยากจะเป็นผู้ครองโลกอยากจะเป็นใหญ่ในโลก โดยไม่คำนึงว่าการกระทำเช่นนั้น จะก่อให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ใคร

คนเราถ้าอยากจะเป็นใหญ่นั้นมันไม่ยากอะไร ในทางพระพุทธศาสนาก็สอนในเรื่องความยิ่งใหญ่เหนือโลกเหมือนกัน ใครอยากจะเป็นใหญ่เหนือโลกให้ปฏิบัติตามธรรมะ เมื่อปฏิบัติตามธรรมะ จิตใจก็จะสูงขึ้นปราณีตขึ้นสงบขึ้นสะอาดขึ้น จนกระทั่งอยู่เหนือโลก เมื่อจิตใจของเราอยู่เหนือโลก โลกไม่ดึงใจเราให้ตกมาอยู่ในอำนาจของมันได้ เราก็เรียกว่าเป็นใหญ่เหนือโลก คล้าย ๆ กับดาวเทียมที่เขายิงออกไปในอวกาศ เมื่อออกพ้นไปจากจุดดึงดูดของโลกแล้ว โลกก็ไม่ดูดดาวเทียมมาสู่โลกได้ เว้นไว้แต่ที่เขาทำให้มันกลับมา เช่นว่ายิงไปสู่ดวงจันทร์แล้วก็ให้กลับมาสู่โลก แต่ถ้ายิงออกไปให้โคจรอยู่ในอวกาศ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ไม่มีการดึงดูดของอะไร ๆ แล้ว ดาวนั้นก็ลอยเคว้งคว้างอยู่ในอวกาศตลอดไป ฉันใด จิตใจของคนเรานี้ก็เหมือนกัน ถ้าเราดิ้นรนต่อสู้เพื่อยกระดับจิตใจ ของเราให้สูงขึ้นจนกระทั่งพ้นจากอำนาจดึงดูดของสิ่งทั้งหลายแล้วเราก็เป็นใหญ่ในโลก เป็นผู้อยู่เหนือโลก โลกอยู่ใต้ฝ่าเท้าของเรา เราจะเหยียบจะย่ำจะทำอะไรก็ได้ตามชอบใจ เพราะว่าโลกไม่มีอะไรเหนือจิตใจเราแล้ว แต่ว่าการดิ้นรนของชาวโลกในยุคปัจจุบันนี้ไม่ได้ดิ้นรนเพื่อความเป็นใหญ่แบบโลกิยชนนั้นเป็นการเป็นใหญ่อย่างทาส ไม่ได้เป็นใหญ่อย่างไท ใจยังตกอยู่ในอำนาจของรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันเป็นสิ่งน่าปรารถนาพึงใจ ได้เท่าใดก็ไม่พอ ได้รูปคือแผ่นดินเท่านี้ไม่พอ ได้อะไรเท่านั้นเท่านี้ก็ไม่รู้จักพอสักที จึงขวนขวายแสวงหาเมืองขึ้น แสวงหาวัตถุดิบ แสวงหาคนที่จะมาอยู่ภายใต้อำนาจกิเลสของตัว ให้มากขึ้นทุกวัน

เวลา แล้วการแสวงหาในรูปนั้น ก็เป็นไปเพื่อความทุกข์เป็นไปเพื่อความเดือดร้อน ไม่ได้สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในโลก แม้ใครจะพูดอวดว่าลัทธิของฉันนี้จะช่วยโลกให้รอดพ้น เป็นการโวไปอย่างนั้นเอง ไม่สามารถจะช่วยโลกให้รอดพ้นได้ ไม่ว่าลัทธิใด ๆ ที่มีอยู่ในสังคมปัจจุบันนี้ ผู้ก่อตั้งลัทธิยังมีกิเลส ยังมีจิตใจตกอยู่ในอำนาจของกิเลส ก็ไม่สามารถจะช่วยโลกให้รอดพ้นได้ ผู้ที่จะช่วยให้โลกรอดพ้นได้ต้องทำตัวเองให้รอดพ้นเสียก่อน ก็พระพุทธเจ้าของชาวเราทั้งหลายนั้น ท่านช่วยพระองค์เองให้พ้นจากความดึงดูดของโลกแล้ว พระองค์เป็นใหญ่เหนือโลก มีจิตอิสระพ้นจากความดึงดูดของอารมณ์ด้วยประการทั้งปวง พระองค์จึงบัญญัติธรรมะที่เป็นไปเพื่อสุขสันติอย่างแท้จริง ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียนใคร ๆ ให้มีความทุกข์ความเดือดร้อน ถ้าเราเอาหลักธรรม ๆ ของพระองค์มาใช้ในชีวิตประจำวัน เราก็จะมีจิตใจสูงขึ้นประณีตขึ้น สงบสะอาดขึ้นโดยลำดับ แล้วเราก็จะเป็นผู้อยู่เหนือโลกดังกล่าวแล้ว

โลกนี้มันจะหมุนเวียนเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตามทีเถอะ แต่ว่าจิตใจเรานั้นอยู่เหนือสิ่งนั้น อยู่เหนือกาล เหนือสถานที่ที่มันจะมาดึงเราไป นั่นแหละคือความเป็นใหญ่อย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้แล้ว แต่ว่าคนไม่อยากใหญ่ในแนวนั้น อยากใหญ่แบบทาสจึงมีความทุกข์ความเดือดร้อนเสมอไป เมื่อเราอยู่ในสังคมโลก แล้วโลกเขาก็อยากใหญ่กันอย่างนั้น เราก็ถูกกระทบกระเทือนด้วยความดิ้นรนของคนเหล่านั้นด้วย เราจะหนีการกระทบกระเทือนนั้น ๆ ในรูปใด อันนี้เป็นปัญหาที่เราควรจะคิด เพราะว่าเราอยู่ในโลกเราจะหนีการกระทบกระเทือนใด ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ได้ ยิ่งเหตุการณ์ในยุคปัจจุบันนี้แล้ว ไม่ว่าเกิดขึ้นในที่ใด กระทบกระเทือนถึงกันหมด พวกอิสราเอลกับพวกอาหรับรบกัน กระเทือนถึงเรา น้ำมันพลอยแพงไป อะไร ๆ ก็พลอยเดือดร้อนกันไป สินค้าที่เคยซื้อในราคาหนึ่งบาทกลับไปเป็นห้าบาท เพราะเรือขนสินค้าต้องเดินอ้อม ไม่สามารถจะเดินมาตามทางที่เคยเดินได้ เพราะเขารบกันในสถานที่นั้น ซึ่งอยู่ห่างไกลจากเมืองไทยเยอะแยะ ไม่สามารถจะเห็นจะได้ยินเสียงปืนได้ นอกจากข่าวทางโทรทัศน์ แต่ว่าเราก็ได้ความกระทบกระเทือน ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในส่วนไหนของโลก ย่อมส่งผลกระทบกระเทือนแก่บุคคลผู้อาศัยอยู่ในโลกนี้ทั่วไป อันนี้ก็เป็นเครื่องแสดงอยู่ในตัวว่า เราหนีจากเรื่องอย่างนั้นไปไม่ได้ มันต้องมีความกระทบกระเทือน เราจะทำอย่างไรให้เกิดความกระเทือนน้อย ๆ เราจะกระทำอย่างไรให้มีอะไรเป็นเครื่องป้องกัน ไม่ให้ความกระเทือนนั้นมากระทบเราแรงเกินไป อันนี้เป็นเรื่องที่ควรคิด และโดยเฉพาะในบ้านเมืองของเรานั้น เราก็ควรจะช่วยกันคิดกันนึกว่า

เราจะทำอย่างไร ? จึงจะอยู่รอดปลอดภัย ไม่ถูกพวกอันธพาลทั้งหลายเข้ามารังแก ให้บ้านเมืองของเราต้องย่อยยับ หรือได้ความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เราไม่ปรารถนา อันนี้เป็นปัญหาที่ญาติโยมคงจะหวั่นวิตกกันอยู่ในใจทั่ว ๆ ไป

อาตมาก็นั่งคิดนึกในเรื่องนี้อยู่เหมือนกัน แต่คิดไปคิดมาแล้วก็ไม่มีทางใดที่จะไปต่อสู้ได้ นอกจากว่าเราทั้งหลายต้องหันเข้าหาศาสนาหาธรรมะให้มากขึ้นคือเราต้องเคร่งครัดต่อธรรมะในทางศาสนาต้องช่วยกันปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สร้างเสริมป้อมปราการทางศีลธรรมให้มั่นคงขึ้นในครอบครัวของเรา ในการงานของเรา ในสังคมที่เราอยู่อาศัย ถ้าเราสร้างป้อมปราการทางศีลธรรมให้มีความมั่นคงแข็งแกร่งแล้ว ข้าศึกโจมตีไม่ได้ แต่ถ้าเราไม่มีป้อมปราการทางศีลธรรมเป็นแนวในการต่อสู้ สู้ไม่ได้ เพราะว่าจะไปสู้ด้วยวิธีอื่นนั้นมันไม่ไหว อาวุธยุทโธปกรณ์นี่สู้กันไม่รู้จักจบ ยิงกันตายไม่รู้ว่าสักเท่าไหร่ อันนี้มันไม่จบไม่สิ้น แต่ถ้าเราสู้กันในแง่ศีลธรรมแล้วสู้ได้ เหตุผลเป็นอย่างไรที่ได้กล่าวไปในรูปเช่นนั้น คือเหตุผลในแง่ที่ว่า ถ้าคนทุกคนในชาติในบ้านเมือง ชวนกันหันหน้าเข้าหาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ หันหน้าเข้าหาธรรมะเอาธรรมะมาเป็นเกราะป้องกันตัว ประพฤติดีด้วยกายด้วยวาจาด้วยน้ำใจ เมื่อทุกคนประพฤติดีประพฤติชอบอย่างนั้น ช่องว่างมันไม่เกิด คนทุกคนอยู่กันด้วยความเมตตาปรานี หันหน้าเข้าหากัน มีความรักใคร่ต่อกัน หวังดีต่อกัน มีอะไรก็เรียกว่าแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ เฉลี่ยความสุขให้แก่กันและกัน การเอารัดเอาเปรียบไม่มี เพราะต่างคนต่างประพฤติธรรม ผู้ประพฤติธรรมนั้นไม่มีน้ำใจที่จะไปเอารัดเอาเปรียบใคร มีแต่น้ำใจเมตตาสงสาร ปรารถนาความสุขความเจริญแก่บุคคลอื่น เช่นว่าสมมติว่าเราเป็นเจ้าของงาน ซึ่งเขาเรียกกันว่านายทุน ซึ่งไม่อยากจะเรียกอย่างนั้น ความจริงก็ไม่ได้เป็นนายทุนเสมอไป เจ้าของงานก็อาจจะไปกู้เงินธนาคารไหนมาก็ไม่รู้ เอามาลงทุนประกอบกิจการงาน เผลอ ๆ เขาก็ริบเอาไปเสียเหมือนกัน จะเรียกว่าเป็นนายทุนแท้ก็ไม่ได้ นายทุนแท้ ๆ คือเจ้าของธนาคาร มีเงินเยอะ ๆ ให้เขากู้เขายืม เอาไปลงทุนประกอบกิจการงานต่าง ๆ แต่ว่าคนที่ใช้สมองคิดค้น ลงทุนสร้างโรงงานนี้ ทุนไม่ค่อยจะมี มีแต่ทุนความรู้ ทุนความสามารถ แต่ทุนทรัพย์นั้นไม่ค่อยมีหรอก แต่อาศัยว่ามีเครดิท มีเกียรติก็ไปขอยืมธนาคารได้ ธนาคารก็ให้กู้มาเพื่อลงทุนประกอบกิจการงานต่อไป อาตมาจึงไม่อยากจะเรียกเจ้าของโรงงานว่านายทุน แต่ควรจะเรียกว่า ผู้ใช้ปัญญาเพื่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่คนที่ไม่มีความคิดในรูปนั้น คือ กรรมกรทั้งหลาย คนที่เป็นกรรมกรนั้นไม่มีความคิดในแบบ

นั้น ไม่สามารถจะคิดสร้างอะไรขึ้นมาได้ เพราะความรู้น้อยปัญญาน้อย แต่คนที่เป็นเจ้าของงานนั้นเขามีปัญญา มีความรู้ มีความคิดความอ่าน จึงได้สร้างอะไรขึ้นมา

ความจริงคนที่คิดสร้างอะไรขึ้นมาเพื่อประโยชน์แก่คนส่วนมากนั้น ควรจะเป็นคนมีเกียรติในสังคม ควรจะเป็นเจ้าหนี้บุญคุณแก่คนทั้งหลายที่ได้เข้าไปร่วมปฏิบัติงานอยู่ในสถานที่นั้น ๆ เช่นนาย ก. เป็นผู้คิดสร้างโรงงานขึ้น กรรมกรเป็นจำนวนร้อยจำนวนพันได้เข้าไปอาศัยปฏิบัติงานอยู่กับนาย ก. กรรมกรเหล่านั้นควรจะนึกว่า นาย ก. เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้เราได้เข้ามาเกาะมาอาศัย จะอาศัยร่มก็ได้ จะกินลูกมันก็ได้ จะกินยอดมันก็ได้ แต่ว่าอย่าไปเอาขวานตัดต้นมันเสียก็แล้วกัน ให้มันได้เกิดดอกออกผลต่อไป การอาศัยอย่างนี้มีอยู่ แต่ว่าเมื่อได้อาศัยกันแล้วก็ควรจะนึกว่า ต่างฝ่ายต่างอาศัยกัน เจ้าของงานก็อาศัยคนงาน คนงานก็ต้องอาศัยเจ้าของงาน น้ำใจที่อาศัยกันนี้ย่อมสัมพันธ์กันเกี่ยวข้องกัน เกิดความเห็นอกเห็นใจกันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกันในเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ ดูแลความทุกข์ความสุขของผู้ปฏิบัติงานร่วมกัน อันนี้ก็เรียกว่าประพฤติธรรมเหมือนกัน เช่นผู้ที่เป็นบ่าวกับนาย คือผู้ที่เป็นนายจ้างกับลูกจ้าง ต้องถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน คนที่เป็นนายจ้างก็หางานให้ลูกจ้างทำให้เหมาะแก่แรงงานของเขา รางวัลตามสมควรแก่แรงงาน เจ็บไข้ได้ป่วยเอาใจใส่ดูแลรักษา ให้สวัสดิการแก่เขาตามสมควรด้วยน้ำใจอันงาม แล้วก็ต้องหมั่นไปเยี่ยมไปไต่ถามสาระทุกข์สุกดิบ คนไทยเราทั่ว ๆ ไปนั้นเรื่องน้ำใจเป็นเรื่องสำคัญ เรื่องเงินเรื่องทองไม่ได้สำคัญอะไร แต่ว่าถ้าเรื่องน้ำใจกันแล้วเป็นเรื่องสำคัญ แม้ว่าเราจะให้เงินเขาน้อย แต่เราแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไต่ถามสาระทุกข์สุขดิบ รู้ว่าเจ็บไข้ได้ป่วยไปเยี่ยมไปเยียนเอาใจใส่ดูแล นี่แหละเขาเรียกว่าน้ำใจ น้ำใจมันมีค่ากว่าวัตถุ มีค่ามากกว่าเงินทองของที่ไม่ต้องลงทุนคนไม่ค่อยรู้จักใช้ ความจริงน้ำใจไม่ต้องลงทุนลงแรงอะไรแต่ไม่ใช้ กลับไปใช้ของที่ต้องลงทุนมาก ๆ แล้วก็เกิดความไม่พอใจกันเลยก็หยุดงานหยุดการกันสไตร๊ค์กัน นี่มันเกิดจากอะไร ขาดน้ำใจนั่นเอง ที่ขาดน้ำใจนั้นเพราะไม่ได้ใช้ธรรมะเป็นแนวทางสำหรับชีวิต ไม่เอาคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเป็นประศาสโนบายในการบริหารงาน งานมันจึงเกิดความยุ่งยาก อันนี้เป็นตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ

ในที่ใดอื่นก็เหมือนกัน ถ้าหัวหน้างานนั้น ๆ เป็นผู้ประพฤติธรรม เอาใจใส่ในเรื่องลูกน้อง ลูกน้องก็จะเคารพบูชา เห็นน้ำใจ คนเราถ้าเกิดรักกันแล้วพอใจกันแล้ว ใครจะมายุมาแหย่อย่างไรก็ฟังไม่ขึ้น ความรักที่มีต่อกันมันมั่นคงกว่า เขาก็มาแยกออกไปไม่ได้ แต่ถ้าหากว่าไม่

มีคุณธรรมต่อกัน การแยกกันก็ง่าย เพราะไม่มีเยื่อใย ไม่มีอะไรผูกจิตใจกันไว้ ความแตกแยกกันก็จะเกิดขึ้น เช่นในวงงานราชการต่าง ๆ ก็เหมือนกัน ไม่ใช่ว่าเราทำงานตามหน้าที่ ถึงเวลาก็เปิดออฟฟีสแล้วก็ทำงาน สี่โมงครึ่งกลับบ้าน แล้วก็ทำไปที่สำนักงาน ไม่พอ เรามีหน้าที่เกี่ยวข้องกับประชาชนหมั่นออกไปไต่ถามสาระทุกข์สุกดิบ เยี่ยมเยียนเขาตามเรื่องตามราว วันไหนว่าง ๆ อย่าไปสโมสร อย่าไปเดินแบกไม้บิลเลียดเวียนไปเวียนมา ซึ่งมันไม่ได้สาระอะไร ถ้าไปเที่ยวแบกไม้อย่างนั้น มันจะถูกโจมตีมากขึ้น ว่าง ๆ ออกไปตามหมู่บ้านเยี่ยมเยียนประชาชน ไปคุยกับคนบ้านนั้นบ้านนี้ ความจริงไปเยี่ยมเยียนอย่างนั้นไม่ต้องลงทุนก็ได้ ไม่ต้องเบิกเบี้ยเลี้ยงก็ได้ เพราะว่าไปเยี่ยมบ้านไหนเขาเลี้ยงทั้งนั้น คนไทยเราแขกมาถึงบ้านเขาหุงข้าวให้กินทั้งนั้น แต่ว่าถึงกินแล้วก็ต้องเบิกเบี้ยเลี้ยง ไปแล้วความจริงไม่ต้อง เพราะว่าเขาเลี้ยง เลี้ยงทุกอย่าง ให้ของดี ๆ เสียด้วย เลี้ยงดู แล้วก็เกิดไมตรีจิตมิตรภาพ มีความรักใคร่เอ็นดูกัน เพราะได้ไปหาสู่กัน

อีกประการหนึ่งชาวบ้านเราทั่ว ๆ ไปนั้นรู้สึกเป็นเกียรติที่ผู้หลักผู้ใหญ่ได้มาเยี่ยมถึงบ้านถึงช่อง เขาเคารพในองค์พระมหากษัตริย์ องค์พระมหากษัตริย์นั้นเป็นประมุขของชาติ ข้าราชการนั้นเป็นผู้ทำงานต่างพระเนตรพระกรรณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประชาชนเขาเคารพว่าเป็นผู้แทนของพระมหากษัตริย์ เพราะฉะนั้นเมื่อผู้แทนพระมหากษัตริย์มาถึงบ้านถึงเรือน เช่นเจ้าเมืองมาถึงบ้าน มานั่งคุยกันบนบ้าน นายอำเภอมา ปลัดอำเภอมา เจ้าหน้าที่แผนกนั้นแผนกนี้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันกับประชาชนได้มาเยี่ยมนั้น เขาสบายใจ เขารักใคร่นับถือ แล้วเวลานี้ต้องการอะไรจากคนเหล่านั้น เอ่ยคำเดียวได้หมดเลย คนเขาให้ความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกัน เรื่องอย่างนี้ไม่ต้องลงทุนไม่ต้องลำบากอะไร ทำง่าย ๆ แต่ว่าของง่าย ๆ คนไม่ค่อยได้ทำมักทำของยาก ๆ ต้องไปศึกษาค้นคว้าตำหรับตำรา จะใช้นโยบายอย่างไร ความจริงเรื่องมันง่ายพระพุทธเจ้าท่านให้หลักความจริงไว้ง่าย ๆ ให้หมั่นให้ ให้พูดจาอ่อนหวาน ให้กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้เป็นกันเอง ที่เรียกว่า สังคหวัตถุสี่ประการ คือทาน การให้ ปิยวาจา พูดจาอ่อนหวาน อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน สมานัตตตา ไม่ถือตัวถือตนเข้าคลุกคลีสนิทสนมกับคนทั่วไป ถือว่าเป็นญาติกันเป็นมิตรกัน เป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน สัมพันธไมตรีก็จะเกิดขึ้นในรูปอย่างนี้ อันนี้มันเรื่องธรรมดาเรื่องง่าย ๆ ไม่ได้ลำบากยากเข็ญอะไร ตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ สมมติว่าเราจะไปทำอะไรในท้องถิ่น จะใช้กฎหมายอย่างเดียวไม่ได้ใช้กฎหมายไม่ใช่คนกลัว แต่ถ้าใช้ธรรมะคนรัก เราจะทำอะไรจะทำให้เขากลัวดีหรือว่าทำให้เขารักดี ทำให้

เขากลัวไม่ดี สู้ทำให้เขารักไม่ได้ ยิ่งคนไทยด้วยแล้วไม่ชอบเลย ไม่ชอบวางโต ไม่ชอบใช้อำนาจ แต่ถ้าใช้วิธีการให้รักแล้วใช้จนตายเลย คนไทยเรานี้พูดไปแล้วชอบลูกยอ ถ้าไปพูดกันดี ๆ แล้วใช้กันจนตาย แต่ถ้าไปใช้อำนาจแม้นิดเดียวก็ไม่เอาแล้ว พ่อไม่ยอมแล้ว อัตตามันหนักเหมือนกันคนไทยเราเขาเรียกว่าตัวตนค่อนข้างใหญ่เพราะเป็นไทมานาน ทีนี้เราอย่าไปใช้แง่นั้น แต่ว่าไปทำให้เขารัก ให้เขาพอใจ ต้องคิดแผนการณ์ล่วงหน้าจะทำอะไรต่อไป แล้วต้องวางแผนว่าจะทำอย่างไรจึงจะผูกน้ำใจคนไว้ได้ พอผูกน้ำใจคนได้ทั่วบ้านทั่วเมืองแล้ว จะทำอะไรก็ได้ดังใจทั้งนั้น จะเสกเป่าอะไรก็ได้

เคยมีนายอำเภอคนหนึ่งแกเป็นผู้ประพฤติธรรมเยือกเย็นพูดจาเรียบร้อย แล้วก็มาอยู่ที่อำเภอบางมูลนาค ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดนครสวรรค์ อำเภอนั้นไม่เคยมีถนนเลย จากทางรถไฟไปทางทิศตะวันออกไม่เคยมีถนนกับเขาเลย หน้าแล้งคนเดินไปเดินมา พอหน้าฝนก็ต้องใช้เรือกันทั้งนั้น นายอำเภอคนนั้นแกมาอยู่แกตัดถนนได้ ทำอย่างไรพอมาอยู่แกก็ไปเยี่ยมเยียนบ้านนั้นบ้านนี้ ไปเที่ยวเรื่อยไปที่เดียว คบหาสมาคมกับประชาชน ถ้าเข้าไปหาคนแก่ก็คุยธรรมะเล่านิทานชาดกให้ฟัง พูดแต่ธัมมะธัมโมทั้งนั้น คนบ้านนอกเขาชอบธรรมะ ถ้าคนใดไปพูดธรรมะเขาว่าเออคนนี้ดีเข้าพระเข้าเจ้า รู้จักศาสนารู้จักธรรมะ แต่ถ้าไปคุยถึงเรื่องบาร์เรื่องไนท์คลับ เขาไม่เอาด้วย เขาว่าอ้ายนี่ไม่ได้ความคุยแต่เรื่องเหลวไหล ไม่ได้เรื่อง แกก็ไปอย่างนั้น คุยกับชาวบ้าน เมื่อไปทั่วถึงแล้วก็นัดประชุม ถามความเห็นกัน บอกว่านี่พวกเราหน้าน้ำแล้วก็ไปมากันลำบาก เจ็บไข้ได้ป่วยก็เดือดร้อน ถ้าเราทำทางให้พอรถจักรยานเดินได้ เอาสักเมตรหนึ่งแต่ให้สูงพ้นน้ำ พอหน้าน้ำน้ำไม่ท่วมไปมาได้สะดวกสบายจะดีไหม ชาวบ้านก็ว่าดีครับ ๆ เมื่อรู้ว่าดีแล้วจะทำอย่างไร งบประมาณมันก็ไม่ค่อยมี ราชการเขาไม่ได้ให้มา พวกเราช่วยกันทำจะดีไหม เขาก็ว่าดีกันทั้งนั้น เมื่อก็แบ่งหน้าที่กัน เอาคนละเมตร ๆ ขุดตลอดทางตั้งแต่เขตรถไฟไปจนกระทั่งสี่ตำบลคนเรียงแถวตลอดหมดเลย ขุดหมดเลย นายอำเภอก็เอาเหมือนกันหนึ่งเมตร นายอำเภอก็ขุดด้วย แล้วคนก็ช่วยกัน แล้วแกก็ไปเที่ยวเดินคุยกับคนที่ขุด แม้คนแก่อายุเจ็ดสิบก็มา แกไปอ้อนวอนบอกว่าลุงต้องไปด้วย ถ้าลุงไม่ไปหลานมันไม่ไป ลุงไม่ต้องไปขุดไปนั่งก็ได้ ไปนั่งดูลูกหลานมันขุด แต่ว่าลุงมาแล้วแกดูไม่ได้ แต่ว่าลุงมาแล้วแกดูไม่ได้ แกขุดกับเขาเหมือนกัน เขาเรียกว่าใช้ลิ้น ลิ้นเพียงสองนิ้วกระดิกให้คนรักกันก็ได้ กระดิกให้คนเกลียดกันก็ได้ แต่ว่าลิ้นนั้นมันเกิดจากน้ำใจ ใจที่ใช้ธรรมะเป็นพื้นฐาน ก็สามารถที่จะพูดจา

ให้คนรักได้ สามารถจะทำอะไรได้สำเร็จ พอทำได้สำเร็จพ้นน้ำกว้างหนึ่งเมตร เดินสบาย ขี่รถจักรยานได้แล้ว ปีต่อไปแกประชุมบอกว่า ดูซิได้ประโยชน์ไหมละ หน้าน้ำไม่ต้องเดินขี่รถจักรยานไปสบาย นี่ถ้าเราทำให้รถยนต์เดินได้มันจะดีกว่านี้ไหม ดีครับดีก็ต้องช่วยกันต่อไปกลายเป็นถนนรถยนต์เดินได้ ชาวบ้านช่วยกันทั้งนั้นเรียบร้อย มีความสะดวกทำอย่างนั้น

โรงเรียนไม่มีปรารภกับชาวบ้าน โรงเรียนไม่มีเด็กบ้านเราจะโง่ จะไม่ก้าวหน้าในการศึกษา จะส่งไปเรียนที่อื่นมันก็ไกล เข้าไปในเมืองไม่รู้จะไปอยู่ไหน วัดวาอารามเด็กมันก็เต็มไปหมด ลำบาก เรามาสร้างขึ้นที่บ้านเราดีกว่าเรื่องครูติดต่อหาได้ เอาสถานที่ไว้ก่อน ชาวบ้านก็ตกลงให้ข้าวคนละห้าเกวียน คนละสิบเกวียน เอาข้าวไม่เอาเงินเพราะว่าเงินมันหายากเอาข้าวได้ข้าวเอาไปขายเอาเงินสร้างโรงเรียนเป็นหลังใหญ่สองชั้น เรียบร้อยทำได้ นี่ก็เรื่องคนรักนั่นเองทำอะไรเขาทำได้ ความรักมันดี ความเกลียดไม่ดี อันนี้แหละอาตมาจึงกล่าวว่าคนเราต้องอยู่กันด้วยความรัก อยู่ด้วยความเมตตาปรานีต่อกัน ไม่ว่าเราจะอยู่ในฐานะใดให้นึกไว้ในเรื่องนี้ตลอดเวลาว่า เราจะรักเพื่อนบ้านเราจะอยู่กันด้วยการไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่ข่มเหงรังแกกันไม่ว่าในกรณีใด ๆ ไม่พูดร้ายไม่ทำร้ายแก่ใคร ๆ จะอยู่ในระเบียบวินัย ประพฤติดีประพฤติชอบเพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในบ้านเมือง ถ้าเราคิดอย่างนี้ก็สบายจิตใจ ไม่เกิดปัญหาไม่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อน จึงได้กล่าวว่าเราจะต้องหันหน้า เปลี่ยนเข็มชีวิต ชีวิตที่เคยสนุกสนานเคยตามใจตัวเอง เคยเพลิดเพลินด้วยการเที่ยวการเล่น การสนุกอะไรต่าง ๆ นั้นมันไม่ไหวแล้วเวลานี้สภาพบ้านเมืองเป็นอยู่อย่างนั้นไม่ได้ เราจะต้องเปลี่ยนแปลงวิธีทางชีวิตเข้าหาธรรมะ แล้วจะอยู่กันอย่างไร อยู่กันในรูปมัธยัสถ์ระมัดระวังการเป็นการอยู่การจับจ่ายใช้สอย หรือว่าเรื่องอะไรที่มันไม่ดีไม่งาม เราจะไม่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดขึ้นเหมือนกับว่าเราทำสอน ต้นไม้ที่เราปลูกไว้เช่น ทุเรียน มังคุด เงาะ มันไม่มีราคา แต่ว่ามันมีหญ้าประเภทที่จะมาทำลายต้นไม้เกิดขึ้นเราจะปล่อยให้มันเกิดอยู่อย่างนั้นดีหรือว่าเราควรจะขุดมันเอาไปเผาไฟ เพื่อให้ต้นไม้ของเราเจริญงอกงามต่อไป ถ้าเป็นเจ้าของสวนที่รักสวน เห็นประโยชน์ของต้นไม้ ว่ามันได้ช่วยให้เราได้เลี้ยงชีวิตเป็นอยู่สะดวกสบายเขาก็จะรีบตัดพันหญ้าประเภทนั้นออกหมด ขุดรากถอนโคนเอาไปเผาไฟ ไม่ให้มีเชื้อเหลือสำหรับที่จะทำลายต้นไม้ที่มีผลของเขาต่อไป ฉันใด เราอยู่ในสังคมในบ้านเมืองก็เหมือนกัน พี่น้องทุกคนอย่าคิดว่าหน้าที่คนอื่นหน้าที่คนนั้นหน้าที่คนนี้ หรือว่าเป็นหน้าที่ของราชการบ้านเมืองที่จะต้องจัดต้องทำ นั่นมันส่วนหนึ่งเป็นหน้าที่ของราชการที่จะต้องจัด

ต้องทำ แต่เราผู้เป็นเจ้าของประเทศจะอยู่เฉย ๆ ได้หรือ จะไม่เอาใจใส่เสียเลยได้หรือ ถ้าเราไปในเรือแล้วก็เรือมันรั่ว แล้วเราจะนั่งเฉยๆ ดูน้ำมันเข้าเรือ คนที่วิดน้ำก็วิดกันเหนื่อยแล้ว แล้วเราก็ไม่ช่วยเขาวิดเหนื่อยแล้วเขาก็หยุด น้ำก็เข้าต่อไป เรานั่งดูอย่างนี้มันได้หรือ เรือมันจะจม ถ้าเรือจมแล้วเราผู้นั่งดูจะจมด้วยหรือเปล่า จะตายด้วยหรือเปล่า จะชิมน้ำเค็มในมหาสมุทรกับเขาด้วยหรือเปล่า มันก็ต้องได้ชิมกันแน่ เมื่อเรารู้เช่นนั้นเมื่อคนนั้นเหนื่อยเราก็ช่วยวิดต่อ หรือว่าช่วยทำด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งที่ให้เรือมันไปถึงฝั่งโดยปลอดภัย ไม่ให้ล่มจมเสียในระหว่างกลางน้ำลึก เป็นเรื่องที่ควรทำ

เรื่องบ้านเมืองนี่ก็เหมือนกัน เราต้องช่วยกันคนละไม้คนละมือ ทุกวิถีทางที่จะช่วยได้ เพื่อให้สิ่งทั้งหลายอยู่รอดปลอดภัย เรื่องนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญ การต่อสู้อะไรนั้นเราจะให้คนที่มีหน้าที่ต่อสู้ผู้เดียวไม่ได้ เช่นให้ทหารต่อสู้ไปตำรวจต่อสู้ไป ไม่ได้ พวกนั้นต่อสู้เหนื่อยแล้ว เราเป็นผู้อยู่แนวหลังตั้งใจช่วย เหมือนกับไปรบด้วย อย่าสงสัย ก็เขาว่าเป็นโคลงกลอนไว้ในสมัยหนึ่ง แนวหลังตั้งใจช่วยเหมือนกับไปรบด้วยอย่าสงสัย หมายความว่าต้องช่วยกันทุกวิถีทาง การช่วยนั้นมันมีวิธีการหลายอย่าง เช่นช่วยด้วยวิธีการที่ว่าเราทุกคนต้องสำนึกก่อน สำนึกให้รู้ว่าเวลานี้บ้านช่องกำลังอยู่ในอันตราย เมื่อไฟกำลังไหม้อยู่ที่บ้านโน้น แล้วเราจะนอนฟังเพลงลูกทุ่งอยู่ในบ้านของเรา โดยไม่เก็บข้าวเก็บของ ไม่เตรียมน้ำเตรียมท่า ไม่เตรียมถังทรายดับไฟที่มันจะลามไหม้บ้านของเรานั้น การกระทำเช่นนั้นเป็นการกระทำถูกต้องไหม เป็นผู้อยู่ในวิสัยของความไม่ประมาท ก็ตอบได้ว่าไม่ชอบไม่ควร อยู่ในวิสัยของความประมาท อันอาจจะให้เกิดเกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สิน และแก่ชีวิตของเราได้ ผู้ไม่ประมาทนั้นต้องรู้ว่าไฟกำลังไหม้มาลมกำลังพัดมาทางนี้มันต้องมาถึงบ้านเราแน่ ๆ เราหนีไม่ได้ เราก็ต้องเตรียมตัวเก็บข้าวเก็บของเอาไปไว้ในที่ปลอดภัย เตรียมถังทรายไว้เมื่อไฟลุกลามมาก็เอาทรายสาดมันลงไป เตรียมน้ำไว้สำหรับดับไฟ ถ้ามีน้ำยาเคมีติดอยู่ข้างฝา ก็อ่านเสียหน่อยว่าใช้อย่างไร ฉีดโดยวิธีใด เตรียมให้พร้อมพอไฟมาก็เอายาเคมีไปฉีด เอาทรายไปราดเอาน้ำไปราด สามารถป้องกันบ้านเรือนของเราไม่ให้ถูกไฟไหม้ได้ นี้เป็นข้อเปรียบเทียบ ฉันใด สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นในบ้านเมืองก็ฉันนั้นเราจะต้องช่วยกัน การช่วยกันของเราแต่ละคนนั้น จะช่วยโดยวิธีใด ไม่ใช่ว่าเราจะออกไปยืนอยู่กลางสนามทั้งหมดสู้เขา ไม่ใช่ แต่ว่าเราสู้อยู่แนวหลัง เตรียมพร้อมอยู่ตลอดเวลา ตัดสิ่งที่ไม่จำเป็นไปเสียบ้าง อยู่กันอย่างประหยัด กินอยู่เท่าที่จำเป็นสนุกเท่าแต่พอควร อย่าให้มัน

ล้ำเส้นมากเกินไป ตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นอะไรออกไปเสียบ้าง แล้วก็ไม่ส่งเสริมสิ่งชั่วร้ายอันมีอยู่ในบ้านเมืองของเราเวลาให้มันเจริญงอกงามต่อไปดำเนินชีวิตตามแบบของพุทธบริษัทที่ถูกต้อง การดำเนินชีวิตตามแบบชาวพุทธที่ถูกต้องนั้น ควรจะดำเนินอย่างไร

ประการต้น คือว่าเราจะต้องเชื่อมั่นพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เชิญพระ-พุทธเจ้ามาเป็นผู้นำในดวงใจของเรา เชิญพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นแผนที่มาเป็นหนังสือนำทางชีวิตของเรา เชิญพระอริยสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้ามาคอยเป็นพี่เลี้ยงคอยเตือนจิตสะกิดใจของเราให้เชื่อมั่นในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นผู้นำในครอบครัวของเราอย่างแท้จริงอย่าไปเอาสิ่งอื่นมาเป็นผู้นำในครอบครัว อันนี้เป็นเรื่องสำคัญเป็นต้นพื้นฐาน ที่จะช่วยให้เราอยู่รอดปลอดภัย เพราะว่าถ้าเรานำพระพุทธเจ้า พระธรรมพระสงฆ์ หรือว่าพระรัตนตรัยมาเป็นผู้นำในครอบครัวจริง ๆ แล้ว เรามีความเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีปัญหาอะไรเกิดขึ้น เราไม่ไปทำอะไรอื่น แต่เราจะต้องนึกถึงพระพุทธเจ้า นึกถึงธรรมะ นึกถึงพระอริยสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ว่าเราจะแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร เราจะอย่างไรปัญหานี้มันจึงจะคลี่คลายไปในทางที่ผ่อนหนักให้เป็นเบาหรือว่าให้หายไปเลย เรานึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการกระทำที่ถูกที่ชอบ เดี๋ยวนี้บางทีก็ไม่อย่างนั้น คือไม่ได้นึกถึงพระพุทธเจ้า ลืมไป พอมีอะไรเป็นทุกข์เดือดร้อนก็ไปนึกถึงอะไรต่ออะไรซึ่งไม่ใช่เรื่องของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่วิธีการของพระพุทธศาสนา การกระทำเช่นนั้นผิดแบบแผนของพุทธบริษัท ไม่ตรงกับหลักคำสอนในทางพระศาสนา แล้วก็จะมีภัยอันตรายเป็นการเสี่ยงมันเสี่ยงคล้าย ๆ กับว่าอย่างนี้ เหมือนกับว่าคนเป็นโรคมะเร็ง เป็นโรคมะเร็ง รู้แล้วว่าเป็นโรคมะเร็ง แต่ว่าไม่ไปรักษาตามแบบวิธีการสมัยใหม่ กลับไปหาหมอไสยศาสตร์ หมอน้ำมนต์หัวไพร ใบทองพันชั่ง อะไรต่ออะไรเอามาต้มกินกันไปตามเรื่อง เพราะเขาบอกว่ากินใบทองพันชั่งแก้มะเร็งได้ แล้วก็ไปต้มกินกันไปตามเรื่อง กินไปกินมาเจ้านั่นก็โตขึ้นไปเรื่อย ๆ ทีนี้ไปหาหลวงพ่อให้ช่วยเป่ามั่ง ให้ช่วยเสกมั่ง เอามีดมาจี้แล้วก็เสกคาถา โอมหายมหาหายให้มะเร็งหายมันจะตายมากกว่าจะอยู่กระทำอย่างนี้มันไม่ถูกวิธี ไปรักษาไม่ถูกแบบ เมื่อเรารักษาไม่ถูกแบบอย่างนั้น พญายมแกก็นั่งยิ้มไม่เท่าใดกูก็จะได้จดทะเบียนอีกคนหนึ่งแล้ว พญายมพอใจมันมีทางจะตายรักษาอย่างนั้นไม่ถูกเรื่อง ทางที่ถูกนั้นเมื่อรู้ว่าเป็นมะเร็งแล้ว ก็ไปที่สถาบันโรคมะเร็ง ที่เขาเชี่ยวชาญในเรื่องนี้ ไปให้เขาตรวจดูว่าจะทำอย่างไรในเรื่องนี้ควรจะฉายแสงอย่างไรรักษาวิธีใด

ถ้าไปรักษาอย่างนั้นมีวันพอที่จะยืดออกไปได้ ถ้าเราไปทำตั้งแต่เริ่มแรกก็มีทางจะหายได้อันนี้ฉันใด

ในเรื่องปัญหาชีวิตนี้ก็เหมือนกัน เราไม่ค่อยจะรักษาแก้ไขตามวิธีที่ถูกต้อง เช่นมีความทุกข์มีความเดือดร้อนใจเขาว่าที่ไหนดีไป ไปทำอย่างนั้นทำอย่างนี้ ตามพิธีต่าง ๆ เรียกว่าไสยศาสตร์แบบหมออะไรต่ออะไรไปตามเรื่อง ทำไปทำมามันก็ไม่หายสักที เพราะว่าเราแก้ไม่ถูกทาง พระอยู่ใกล้ไม่เอา พระพุทธเจ้ามีไม่ใช้ ธรรมะมีไม่เอามาใช้ กลับไปเที่ยวนอกลู่นอกทาง อันนี้แหละเรียกว่าไม่เอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์มาเป็นผู้นำในชีวิต ไม่ปฏิบัติตามแนวทางของพระองค์ก็ต้องศึกษาดูทาง ความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจของเรานี้ มันเรื่องอะไร เราต้องถามตัวเองว่ามันเรื่องอะไรสิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ ไม่มีเหตุสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นไม่ได้แล้วก็เหตุที่ให้เกิดก็ไม่ได้อยู่ที่ไหน พระพุทธเจ้าท่านบอกว่าอยู่ในกายยาววาหนาคืบกว้างศอกนี่แหละ อย่าไปเที่ยวหาข้างนอกให้มันวุ่นวาย เสียเวลาไปเปล่า ๆ เราก็มานั่งหาในตัวเรา บางทีอาจจะหาไม่พบ เพราะว่าคนเรามีปกติเข้าข้างตัวคำว่าตัวไม่ใช่ตัวแท้ตัวจริงอะไรหรอก แต่เข้าข้างความเห็นผิด เข้าข้างความผิดที่มีอยู่ในตัวเรา แล้วบางทีก็ไปนึกว่าเราไม่ผิด เราไม่ได้ทำอย่างนั้นไม่ได้ทำอย่างนี้ เรียกว่าเข้าไม่ถูกทาง เมื่อเข้าไม่ถูกทางก็เลยไปแก้ผิดทาง แก้ผิดมันก็ไม่หาย เหมือนกันคนเป็นโรคปวดท้องแต่ไปกินยาแก้ปวดหัว มันจะหายได้อย่างไร ไม่ถูกทาง เราจึงต้องศึกษาว่า เรามีอะไรเป็นความทุกข์ความเดือดร้อนใจ ทางที่ดีก็ควรจะไปศึกษากับท่านผู้รู้ ที่เขามีความเข้าใจในแนวทางของชีวิต ใช้ธรรมะเป็นเครื่องแก้ เรามาปรึกษาถามแนะแนว เราจะได้เอาไปใช้ต่อไป พระท่านแนะแนวให้เราเราก็ต้องเอาไปใช้แนวที่ท่านให้

การที่จะรักษาแท้ ๆ นั้นมันอยู่ที่ตัวเรา ไม่ใช่ให้พระทำให้หมดทุกประการไม่ใช่อย่างนั้น พระเป็นแต่เพียงผู้ชี้ทางให้ การเดินทางเป็นหน้าที่ของเรา แม้พระพุทธองค์ก็ตรัสตรงไปตรงมาว่า พระตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกทางให้การเดินเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลาย การกระทำมันเป็นหน้าที่ของเรา พระเป็นแต่เพียงผู้บอกทางให้ เรามาศึกษาจากพระ ท่านก็บอกแนวทางว่าต้องคิดอย่างนั้นต้องแก้ไขอย่างนี้ต้องตัดอย่างนี้ ก็เอาไปทำ เอาไปตัดสิ่งนี้เสีย เรื่องมันก็จะแก้ได้ด้วยตัวของเราเอง ไม่ใช่เรื่องลำบากยากเข็ญอะไร มันมีปัญหาอีกหน่อยหนึ่งว่า ใจเราบางทีมันไม่เข้มแข็งที่จะตัดสิ่งนั้นออกไปรู้แล้วว่ามันไม่ดี รู้แล้วว่ามันเสียหาย แต่ว่าตัดไม่ได้ อันนี้จะไปโทษใครจะโทษดวงว่ามันไม่ดี มันไม่ใช่ดวง ไม่ใช่ดาวอะไรหรอก แต่ว่าเรามันใจอ่อน

ไม่เข้มแข็ง ทีนี้เมื่อเป็นอย่างนั้นเราก็ต้องขยับตัวเราเข้าไปอยู่ใกล้ผู้ที่เข้มแข็ง ต้องหาพี่เลี้ยงหรือกัลยาณมิตรที่คอยสะกิดคอยเตือนคอยบอกเราอยู่ตลอดเวลา คอยให้กำลังใจให้เกิดความเข้มแข็ง เกิดความอดทน เกิดความหนักแน่น เกิดรู้การรู้จักยับยั้งชั่งใจบังคับตัวเองได้ เพื่อให้ตั้งตัวได้ก่อน แล้วเราก็ไปต่อสู้กับสิ่งนั้นตามลำพังของเราได้ต่อไป อันนี้เป็นวิถีทางที่แก้ได้ ไม่ว่าในกรณีใด ๆ ไม่ว่าเรื่องอะไร เราต้องศึกษาค้นคว้าเอาจากตัวเราเอง ถ้าเราเชื่อพระพุทธเจ้าเราก็ทำอย่างนั้น แต่ถ้าเราไม่เชื่อพระพุทธเจ้า จะไปให้ใครเสกใครเป่า บางทีว่าเอาช่วยเป่ากระหม่อมให้ผมที มันแพ้นั่นแพ้อ้ายนี่ มันไม่ดีอย่างนั้นอย่างนี้ ช่วยเป่าให้มันดีขึ้นสักทีเถอะมันดีไม่ได้ เป่าเท่าใด ๆ ก็ไม่ได้ เป่าจนคนเป่าหมดลมหายใจก็ไม่ดีขึ้นมาหรอก มันดีตรงที่เราแก้ไขตัวเราเอง ตามวิถีทางของพระพุทธเจ้า

เพราะฉะนั้นเราจะต้องอ่านธรรมะไว้บ้าง ศึกษาฟังธรรมะไว้บ้าง เหมือนกับที่โยมมาวัดกันอยู่ทุกวันอาทิตย์นี่แหละ มาแล้วก็เอาไปใช้ เวลามีปัญหาอะไรเกิดขึ้นก็นึกว่า เออท่านเจ้าคุณแกว่าอย่างไร สอนไว้ว่าอย่างไร แล้วเรามีแบบโรเนียวเอาไปอ่านเอามาอ่านดูทบทวนดูมีแนวทางบ้างไหม มีข้อคิดเกี่ยวด้วยปัญหาอย่างนี้บ้างไหม อ่านไปศึกษาไปก็พบแนวทางเมื่อพบแนวทางแล้วก็ลองคิด ด้วยตัวเราก่อน แต่ถ้ายังไม่ไหวก็ต้องมาหาอาจารย์ให้ช่วยอีกทีหนึ่ง ช่วยกันอีกสักแรงหนึ่ง ว่าจะใช้วิธีการอย่างใดแนะนำอย่างไรต่อไป อย่างนี้เรียกว่าเราใช้หลักของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องแก้ไข แต่ว่าถ้าเราไม่มีความเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้า มันลำบาก เพราะฉะนั้นฐานเริ่มต้นในชีวิตมันจะต้องมีความเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้า ชนิดที่เรียกว่าไม่ง่อนแง่นคลอนแคลน เพราะฉะนั้นในเรื่องหนึ่งที่ชาวบ้านจำนวนมากไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วก็ถามว่าอยู่ครองบ้านครองเรือนจะทำอย่างไรจึงจะมีความสุขในชีวิตประจำวันพระองค์ก็บอกว่า ท่านทั้งหลายจงมีความเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้าอย่างไม่หวั่นไหวมีศรัทธาในพระธรรมไม่หวั่นไหว มีศรัทธาในพระสงฆ์ไม่หวั่นไหว ใช้คำบาลีว่า อจลสัทธา อจละแปลว่าไม่หวั่นไหว มั่นคงเหมือนกับเสาหินแท่งทึบ ที่ฝังลงไปในดินแปดศอก ลมใต้ฝุ่นพัดมันก็ไม่หวั่นไหว เชื่อมั่นในพระพุทธเจ้าไม่ง่อนแง่นคลอนแคลน เชื่อมั่นในหลักธรรมคำสอนว่าเป็นข้อปฏิบัติที่จะทำผู้ปฏิบัติตามหลุดพ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้จริง เชื่อมั่นในอริยสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ว่าเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรมปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์เป็นตัวอย่างมาแล้ว ถ้าเราปฏิบัติตามก็จะได้ประโยชน์เช่นเดียวกัน แล้วเราก็ต้องลงมือปฏิบัติตามแนวทางนั้น ๆ ต่อไปถ้าทำอย่างนี้เรียกว่าเชื่อมั่น

ทีนี้ญาติโยมลองตั้งข้อสอบถามตัวเองมั่งก็ได้ ถามตัวเองว่าเรานี่มั่นคงในพระพุทธเจ้าหรือเปล่า มั่นคงในพระธรรมหรือเปล่า มั่นคงในพระอริยสงฆ์หรือเปล่า ใจเรานี้เด็ดเดี่ยวตรงแน่วไปในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์หรือเปล่า ตั้งข้อสอบถามตัวเอง ถ้าจะให้รู้ก็ตอบง่ายว่า เราไหว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง หรือดันไปไหว้อะไรกันอยู่บ้างในเวลาเดินผ่านเสาหลักเมืองยกมือไหว้หรือเปล่า เดินผ่านศาลเอราวัณหน้าโรงแรมเอราวัณ ยกมือไหว้พลอยโง่กับพวกนั้นด้วยหรือเปล่า นี่ตั้งข้อสอบได้ง่ายถ้าเรายังไปไหว้อะไรเปะ ๆ ปะอยู่เจออะไรก็ไหว้ ก็แสดงว่าเรามันยังแย่ ยังไม่มั่นคงในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ยังเป็นพุทธบริษัทที่ไม่แท้ จิตใจยังอ่อนแอ ยังไม่เชื่อพระพุทธเจ้าเพราะไปเที่ยวไหว้อะไรต่าง ๆ หลายอย่างเหลือเกินทีนี้เราก็ต้องปรับตัว ให้มันดีขึ้นมาหน่อย เลิกเสียมั่งเลิกไหว้อะไร ๆ ที่ไม่เข้าเรื่อง เรามาไหว้แต่พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ไหว้หลายเรื่องมันก็เปลืองสตางค์เหมือนกัน ญาติโยมลองคิดดู เหมือนกับว่าหลังสงครามที่สงขลามีคนหนึ่ง ต้องไปเที่ยวแก้บน ไปแก้ที่เกาะยอ ไปแก้ที่เขาตังกวน ไปแก้ที่เก้าเส้ง ไปแก้ที่หลวงพ่อดำหลวงพ่อแดง ถามว่าทำไมน้าต้องไปแก้หลายเรื่องตอนที่ลูกระเบิดมาดิฉันบนหมดเลย เดชะทวดเกาะยอ หลวงพ่อดำหลวงพ่อแดง อะไรต่ออะไรมีกี่เขาว่าหมดเลย แล้วไม่ถูกระเบิดเพราะแกหลบไปอยู่บ้านนอก มันจะถูกได้อย่างไร ก็เลยพอเสร็จสงครามก็เลยไปเที่ยวแก้ เปลืองไก่หลายตัว เปลืองขนมไปหลายถัง เอาไปเที่ยวไหว้ศาลเจ้าทั้งหลายเทวดาทั้งหลาย ที่บนบานศาลกล่าวมีพันธะทางใจไว้ นี่มันเปลืองสตางค์ตรงนี้ถ้าเราไหว้แต่พระพุทธเจ้ามันก็เปลืองน้อย เพราะว่าไม่ต้องมีอะไรมาก ถ้ามีอะไรเกิดเราก็รู้ว่าเป็นกรรมเป็นเวรของเรา เป็นบาปของเรา เราก็ต้องแก้ภายในแก้ที่จิตใจของเรา มันเปลืองน้อยไม่ต้องเสียมากเกินไปเพราะใจเรามั่นอยู่ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ประหยัดอยู่ในตัว นี่เห็นง่าย ๆ.

ทีนี้อีกอย่างหนึ่งเวลามีอะไรเกิดขึ้น ถ้าเราเป็นผู้เชื่อมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เราจะไม่ไปเที่ยวโทษใคร ๆ มีอยู่ไม่ใช่น้อยพอมีเรื่องอะไรก็เพราะคุณนั่นแหละพ่อบ้านก็ว่าเพราะเธอนั่นแหละ ทั้งคุณทั้งเธอก็ต้องทะเลาะกัน นี่มันไม่ใช่เรื่องไม่ถูกตามหลักธรรมะ หลักธรรมะก็ต้องนั่งลงเงียบทั้งสองคน แล้วก็นึกว่าเรานี่ทำผิดอะไร ต่างคนต่างพิจารณาตัวเอง แม่บ้านก็คิดว่าเรานี่ผิดอะไร พ่อบ้านก็คิดว่าเรานี่ผิดอะไร ค้นให้มันพบว่าบกพร่องอะไรมีความผิดอะไร ครั้นเมื่อค้นพบแล้วก็มาคุยกันเวลากินข้าว ว่าที่ผ่านมาแล้วฉันไม่โทษเธอ ฉัน

มันผิดเอง แม่บ้านก็ว่า น้องก็ไม่โทษพี่น้องผิดเอง เรื่องมันก็เรียบร้อยต่างคนต่างรับผิด เรื่องมันก็จบเท่านั้น นี่ก็เพราะว่าเราปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าท่านบอกว่าอย่าไปโทษคนอื่น แต่ให้โทษตัวเอง อย่าไปว่าคนอื่นผิด แต่ให้ยอมรับเสียว่าฉันเองเป็นผู้ผิด ถ้าเรายอมรับว่าฉันเองเป็นผู้ผิดเรื่องมันก็ไม่ยุ่งแต่นี่ที่มันยุ่งก็เรื่องไม่ยอมรับผิดต้องเถียงต้องทะเลาะกัน

แม้ในสังคมการบ้านการเมืองที่ทะเลาะกันไม่มีอะไรเรื่องไม่ยอมรับว่าผิด ความจริงเรื่องยอมรับผิดมันง่าย พูดสามคำเท่านั้น ฉันรับผิดเท่านี้ มันง่ายจะตาย แต่พูดไม่ออกอะไรมันไปถ่วงใจไว้ ความมานะ ความถือตัว ความยิ่งใหญ่พูดตามหลักธรรมะก็ว่าอัตตาตัวตนนั่นเอง ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนว่าฉันใหญ่ ลดไม่ลง คนเราต้องรู้จักลดบ้างจะใหญ่ตลอดไปไม่ได้ มันต้องมียุบมีแฟบอะไรต่ออะไรนี่ถ้าถึงเวลาใหญ่ก็ใหญ่ ถ้าถึงเวลาเล็กก็ต้องเล็ก รู้จักใหญ่ รู้จักเล็กอย่างนี้เขาเรียกว่า รู้จักตน รู้จักปรับปรุงตนเองให้มันพอเหมาะเวลา เวลาไหนควรเล็กก็เล็ก เวลาไหนเขาให้ใหญ่ฉันก็ใหญ่ เวลาใดเขาให้นำก็ต้องนำ เวลาใดตามเขาก็เดินตามเขาไป เรื่องมันไม่ยุ่ง ที่มันยุ่ง เขาให้ตามดันไปนำ เขาให้นำจะไปตาม เขาให้ใหญ่จะไปเป็นเล็ก พอเขาให้เล็กจะไปใหญ่เสียอีกแล้ว มันยุ่งตรงนี้นี่มนุษย์เราไม่รู้จักฐานะของตัว เขาเรียกว่า ขาดอัตตัญญุตาธรรม คือไม่รู้จักตัวเองแล้วก็ไม่วางตัวเองให้พอเหมาะพอควร ก็เกิดเป็นปัญหาสร้างความยุ่งยากขึ้นด้วยประการต่าง ๆ และเมื่อมีอะไรขึ้นแล้วจะพูดว่า ผมยอมรับผิด เท่านี้แหละพูดไม่ออกอะไรมันมาขวางคอหอยไว้ก็ไม่รู้ ความยึดมั่นในตัวตนนั่นเอง

ที่นี้ในทางพุทธศาสนาสอนให้ทำลายความยึดมั่นในตัวตนออกไปทีละน้อย ยิ่งปอกออกไปถอนออกไปมากเท่าใดใจก็สบายไม่มีปัญหาวุ่นวายเกิดขึ้น นี่ก็เพราะความเชื่อมั่น จึงได้ประพฤติในรูปอย่างนั้น จึงใคร่ขอฝากญาติโยมทั้งหลายว่าเราต้องพิจารณาตัวเอง สอบไล่ตัวเองเสียหน่อยว่าเรามีความเชื่อในพระพุทธเจ้าขนาดไหน ในพระธรรม พระสงฆ์ขนาดไหน มีการปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าสอนไว้เท่าไหร่ ถ้าเห็นว่ายังห่างก็ปรับเข้าใกล้หน่อย เบนเข็มเข้าไปหาทิศทางของพระพุทธเจ้าให้มากขึ้น แล้วอะไร ๆ ก็จะดีขึ้นสังคมจะดีขึ้น ความสงบสุขจะเกิดขึ้น เราก็จะอยู่กันด้วยความสุขความสงบ ดังที่กล่าวมาก็พอสมควรแก่เวลา ขอยุติธรรมะปาฐกถาไว้แต่เพียงนี้.

พิมพ์ที่ มิตรนราการพิมพ์ 259/142 อาคารพิบูลเวศม์ สุขุมวิท 71 กรุงเทพ ฯ 11
นายนรา พฤฒินันท์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2522 โทร. 3920146